

NEPRAJZI

A MAGYAR NÉPRAJZI TÁRSASÁG TÁJÉKOZTATÓJA

Szerkeszti Hála József

A Magyar Néprajzi Társaság 117. rendes közgyűlése (3)

Tudományos rendezvények, konferenciák (23)

Múzeumok, gyűjtemények (49)

Kiállítások (58)

Oktatás (68)

Téka (74)

Évfordulók, megemlékezések, köszöntések (80)

In memoriam (102)

Mindenféle (116)

HARMINCNEGYEDIK ÉVFOLYAM

2005/3–4.

Folyóiratunk e számát boldogi archív fényképekkel illusztráltuk. Lásd Máté György írásait a 49–50. és az 58–63. oldalakon.

A kiadást támogatta a

NEMZETI KULTURÁLIS ÖRÖKSÉG
MINISZTERIUMA

nka

Nemzeti Kulturális Alapprogram

ISSN 0133–8021

Kiadja a Magyar Néprajzi Társaság
Felelős kiadó: Paládi-Kovács Attila
Engedélyszám: III/Szl/426/1980.

Terjeszti a Magyar Néprajzi Társaság

Megrendelhető:
1055 Budapest, Kossuth Lajos tér 12.

Nyomdai munkálatok:
Kucsák Könyvkötészet és Nyomda
2600 Vác, Dózsa György út 75.
Felelős vezető: Kucsák Gábor

TARTALOM

A Magyar Néprajzi Társaság 117. rendes közgyűlése

Jegyzőkönyv	3
Elnöki megnyitó	4
A Társaság kitüntettjei	7
Főtitkári jelentés	12
A Magyar Néprajzi Társaság közhasznúsági jelentése a 2004. évről	20
A Számvizsgáló és Ellenőrző Bizottság jelentése	21

Tudományos rendezvények, konferenciák

Sisa Béla: Nemzetközi népi építészeti konferenciák	23
Veres Emese-Gyöngyvér: Evangélikus múltunk – evangélikus jelenünk	26
Bali János–Kemeesi Lajos–T. Bereczki Ibolya: Beszámoló a Magyar Néprajzi Fórumról (Kolozsvár, 2005. április 28–30.)	28
Takács András: Gyógyító hagyomány (Hagyományok Háza, Budapest, 2005. május 18.)	36
Lukács László: Ünnepek, szokások, identitás (Freiburg, 2005. június 8–10.)	37
Csáky Károly: Szeder Fábiánra emlékeztek (Csáb, 2005. június 24–25.)	40
Smid Bernadett: A Duna–Tisza közti nemzetiségek és népcsoportok hagyományai (Baja, 2005. július 13–14.)	41
A XIX. Országos Néprajzi és Nyelvjárási Gyűjtőtálkozó (Csepreg–Bük, 2005. július 28–30.)	42
Halász Péter: Beszámoló a csepregi és büki gyűjtőtálkozásról	42
Sebestyén Gyula-émlékremmel kitüntetett önkéntes néprajzi gyűjtők	45
Bencsik János–Orosz Andrásné: Tudományos ülés Balassa Iván emlékére (Tarcal, 2005. július 29.)	46

Múzeumok, gyűjtemények

Máté György: A Néprajzi Múzeum Napja	49
Sári Zsolt: Balázs Mester – Muzeológusok fakanállal 2005 (Szabadtéri Néprajzi Múzeum, 2005. május 30.)	50
Mádl Ferenc köztársasági elnök beszéde a Szabadtéri Néprajzi Múzeum Dél-Dunántúli tájégságének megnyitáán (Szentendre, 2005. június 23.)	51
Kücsán József: A Matyó Múzeum új otthona	52
Kemeesi Lajos: A Felföldi mezőváros tájégség építése a Szabadtéri Néprajzi Múzeumban	54

Kiállítások

Máté György: Baldog/képek (Néprajzi Múzeum, 2004. november 5.–2005. május 22.)	58
Kothencz Klemen: Szücskiállítás Baján (Türr István Múzeum, 2005. március 16.– szeptember 1.)	63
Bödi Erzsébet: Pásztorélet és népi vadfogás a Tiszántúlon (Vadász Pál Kiállítóterem, Túrkeve, 2005. május 14.–)	65

Oktatás

Simon András (összeáll.): Hírek a szegedi Néprajzi és Kulturális Antropológiai Tanszékről	68
Mohay Tamás–Kocsis Gyula–Bali János: Martos, Súlysáp, Szokolya. Az Elte néprajz szakosainak gyűjtőújtjai	69

Téka

Rusz Boriszláv: A magyarország szerbek néprajza negyedik kötetének bemutatója Belgrádban	74
Jáki Réka: Könyv a ráckevei vízimolnárcéhről	76
Varga Gábor: Az edelényi szőlő- és borkultúra	78

Évfordulók, megemlékezések, köszöntések

Fehér József: 150 éve született Berecz Károly, a Bodrogköz verselő néptanítója	80
Szemkeő Endre: Újváriné Kerékgyártó Adrienne 100 éves	82
Kókai Magdolna: Köszöntjük a 90 éves Faragó Jánosné	83
A 75 éves Eperjessy Ernő köszöntése	84
Horváth Sándor: Néprajzkutató az utolsó vándortanítóból	85
Eperjessy Ernő: A 70 éves Kiss Mária születésnapjára	87
Zomborka Márta: Kapros Márta 60 éves.	88
H. Csukás Györgyi: Születésnap köszöntő Káldy Máriának	89
Karácsony Molnár Erika: A hatvanéves Tátrai Zsuzsanna köszöntése	93
Cseri Miklós: Köszöntjük a 60 éves Dám Lászlót	96
Eperjessy Ernő: A 60 éves Frankovics György köszöntése – Đuro Franković köszöntése	98

In memoriam

Györgyi Erzsébet: Danuta Tylkowa (1932–2004)	102
Jung Károly: Bori Imre (Bácsföldvár, 1929. december 28.–Újvidék, 2004. április 22.)	103
Szemkeő Endre: Márkus Mihály (Nyíregyháza, 1912. augusztus 16.–Kassa, 2004. október 5.)	105
Faragó József (Brassó 1922. február 2.–Kolozsvár, 2004. október 22.)	108
Keszeg Vilmos: Faragó József sírjánál	108
Csetri Elck: Bücsű Faragó Józseftől	109
Paládi-Kovács Attila: Faragó József emlékezete	111
Olsvai Imre: Vavrincez Béla (1925–2004)	113

Mindenféle

Knézy Judit: A faluturizmus mai formái Segesden	116
Egy csepp emberség	118
Biró Anna: Biró Lajos újratemetése	124
Hála József (összcáll.): Rövid hírek, tudósítások	125

A MAGYAR NÉPRAJZI TÁRSASÁG 117. RENDES KÖZGYŰLÉSE (Budapest, 2005. május 25.)

I. Jegyzőkönyv

Paládi-Kovács Attila elnök megnyitja a közgyűlést, a jegyzőkönyv hitelesítésére felkéri Eperjessy Ernőt és Örsi Juliannát. Ezt követően megállapítja a közgyűlés határozatképességét, az összlétszám 58 fő, majd ismerteti a napirendi pontokat, melyeket a jelenlevők egyhangúan megszavaznak.

1. Első napirendi pontként Paládi-Kovács Attila megtartja elnöki megnyitóbeszédét, amelyben a néprajzkutatás aktuális kérdéseit vázolja, összefoglalva az elmúlt időszak komoly szakmai eredményeit és rámutat a Társaság munkájának további irányvonalára is. Javasolja egy, a kultúracserét és hagyományörzés problematikáját vizsgáló interdiszciplináris tudományos tanácskozás megrendezését.

2. Második napirendi pontként a 2005. évi társasági kitüntetések átadására, a belföldi és külföldi tiszteleti, illetve levelező tagok megválasztására kerül sor. A Társaság elnöke felkéri Bali János és Kemecsi Lajos titkárokat a kitüntetettek méltatására, amelyet követően átadja az emlékérmeket, illetve okleveleket. *Györffy István-emlékéremmel* Bodó Sándort, *Pro Ethnographia Minoritatum-emlékéremmel* Mándics Mihályt és Nagyné Martyin Emíliát, *Jankó János-díjjal* Bárth Dánielt tüntette ki a Társaság. *Sebestyén Gyula-emlékéremmel* Dukrét Gézát, Fülöp Lajost, Rácz Sándort és Somfai Tibornét tüntette ki a Társaság. *A Sebestyén Gyula-emlékérmek* átadására az önkéntes néprajzi gyűjtőtálalkozón, Csepregen kerül sor. Belföldi tiszteleti taggá Kósa Lászlót, Orosz Istvánt és Kriza Ildikót, külföldi tiszteleti taggá Regina Bendixet, Jan Botikot, Stefan Baumeiert és Christopher M. Hannt választotta a Magyar Néprajzi Társaság. Külföldi levelező tagokat is választott a Társaság Marta Botiková, Theresa Jill Buckland és Elsie Dunin személyében.

3. Harmadik napirendi pontként a jubiláló tagtársak köszöntése következett. Paládi-Kovács Attila elnök emléklappal és egy szál virággal köszöntötte a jubiláló tagtársakat.

4. Negyedik napirendi pontként kerül sor a 2005. évi *Tájkutató Díj* átadására. A Tájkutató Díj Alapítvány kuratóriuma a Választmány ajánlásával Papp Józsefnek ítélte a díjat. A díjazott méltatását Selmecezi Kovács Attila kuratóriumi elnök terjesztette elő.

5. Ötödik napirendi pontként T. Bereczki Ibolya főtitkár beszámolója hangzik el az elmúlt egy évben végzett társasági munkáról, rendezvényekről, kiadói tevékenységről. Beszámol a Társaság adminisztrációs tevékenységéről, hangsúlyozza a titkársági munkatársak eredményes munkáját. Beszámolója elején megemlékezik a Társaság időközben elhunyt tagjairól, emlékkünek egyperces néma felállással tisztelegnek a jelenlevők. Kiemeli az új belépők magas számát, és a számítógépes nyilvántartás segítségével kivitelezett tagrevízió jelentőségét (1475 tag, 84 tiszteleti tag). A főtitkár megköszöni az elnökségnek és a tagtársaknak az együttműködést, és a társaság életében való aktív részvételüket, támogatásukat kéri az elkövetkező időszakban is. A főtitkári beszámolót a közgyűlés egyhangúlag elfogadja.

6. Hatodik napirendi pontként Sári Zsolt, a Társaság pénztárosa számol be az éves gazdálkodásról, bevételekről, kiadásokról a közhasznúsági jelentés részeként. A beszámolót a közgyűlés egyhangúlag elfogadja.

7. Hetedik napirendi pontként a Számvizsgáló és Ellenőrző Bizottság jelentését Szalontay Judit számvizsgáló terjeszti a közgyűlés elé. A jelentést a közgyűlés egyhangúlag elfogadja, és a szokásos záradékkal a pénztárosnak a felmentést megadja.

8. Nyolcadik napirendi pontként a közgyűlés határoz a Választmány által közgyűlési hatáskörbe utalt kérdések ügyében. A választmányi előterjesztésnek megfelelően a közgyűlés egyhangúlag elfogadja a 2006. évi tagdíj összegét (2000 Ft felnőtt / 900 Ft diák, nyugdíjas). A Nemzetiségi Szakosztály új titkáranak Sonnevend Anna helyett – a 2006. évi tisztújító közgyűlésig – Mészáros Veronikát javasolja a Választmány, amit a közgyűlés egyhangúlag elfogad.

9. Utolsó napirendi pontként az elnök felkéri Bodó Sándort *A muzeológiai oktatás kezdetei*, illetve Bárh Dánielt *A történeti szokáskutatás távlatai* című előadások megtartására.

Zárszavában Paládi-Kovács Attila elnök megköszöni az előadóknak tartalmas előadásait, és javasolja mindkét munka publikálását az *Ethnographia* folyóirat következő számában.

Ezek után megköszöni a tagoknak a részvételt, ezzel bezárva a közgyűlést.

Budapest, 2005. május 25.

Eperjessy Ernő
jegyzőkönyv-hitelesítő

Örsi Julianna
jegyzőkönyv-hitelesítő

Paládi-Kovács Attila
elnök

Kemecsi Lajos
jegyzőkönyvvezető

II. Elnöki megnyitó

Tisztelt Közgyűlés!

A Társaság 2004. évi közgyűlésén elfogadott alapszabály 2. §-a kimondja, hogy a Magyar Néprajzi Társaság célja és feladata „a néprajz mindenkori célkitűzésének támogatása, végrehajtásában való részvétel...” E dodonai megfogalmazást elolvastva fel kell tennünk a kérdést, hogy melyek a néprajz aktuális célkitűzései, amelyeket a Társaság éppen támogatni kíván. Az utóbbi 10–15 évben a tudományos kutatás többszoros támogatása váltotta fel a korábbi, részint még a tervgazdaságból ránk maradt központosított rendszert és különféle zsűrik, kuratóriumok és kollégiumok ítélkeznek a beérkező pályázatok fölött, s képviselik azt a tudományfinanszírozást, amely nemigen kedvez a hosszú távú feladat kijelöléseknek és feladatvállalásoknak. A kisebb-nagyobb kutatóhelyek, főhivatású intézmények is többé-kevésbé autonóm módon keresik a működésükhöz elengedhetetlen anyagi forrásokat, melyeknek csak egyik részét kapják meg a fenntartó szertől. Ilyenformán a néprajz mai célkitűzéseit, feladatait sem lehet néhány szóval meghatározni, legfeljebb csak nagyon nagy általánosságban.

Azok a konkrét kollektív vállalkozások, amelyek egy-egy nagyobb kutatóhelynek középvagy hosszabb távú feladataként számba vehetőek, részint még az 1990 előtti gondolatokból, kezdeményezésekből vezethetők le, s egyben a nagyon is kívánatos kutatási *folytonosság* képviselői. Az akadémiai kutatóintézetben készülő, s már befejezés előtt álló nyolckötetes kézikönyv, a szentendrei Szabadtéri Néprajzi Múzeum építése, a Megyék népművészete című könyv-

*Paládi-Kovács Attila megnyitja a közgyűlést
(Fotó: Hála József)*

*Paládi-Kovács Attila átadja Bodó Sándornak a Györffy István-émlékérmét
(Fotó: Hála József)*

sorozat újabb kötetei régi célok megvalósulásai alaposan megváltozott körülmények, feltételek között. A tudományos kutatás önmozgását tanúsítják, s egyben társadalmi szükségletet elégítenek ki. Az „itt és most” parancsa és a kutatástörténeti folyamatok tehetetlenségi nyomatéka láthatóan erősebbnek bizonyul, mint a szakot régtől ostorozó kritikusok, önjelölt proféták szava.

Fontosabb ennél a magyar társadalom fokozatos átalakulásának, szerkezetének és szerveződésének változása, nemzedékváltásának és etnikai arányainak, rétegződésének, különféle intézményeinek kérdésköre, mert az valóban aktuális feladatokat hordoz magában. Ezeket a feladatokat nekünk kell felismernünk és megfogalmaznunk, mint ahogy a kutatási metodika megválasztása is elsősorban a mi dolgunk.

A Magyar Néprajzi Társaság 1974. november 6-i plenáris ülésén – több mint 30 évvel ezelőtt – meghallgatta Voigt Vilmos *Szemponatok a magyar folklór akkulturáció-vizsgálatához* címen tartott előadását. Ennek kibővített, jegyzetekkel ellátott változata olvasható az *Ethnographia* 1978-as évfolyamában. Azt gondolom, itt lenne az ideje, hogy ismét hasonló részletességgel és felkészültséggel tekintsük át az *akkulturáció* mai helyzetét, s a belőle adódó feladatokat. Az említett cikk az akkulturáció fogalmával egy olyan kultúraváltást jelölt, amely *kívülről jön* és az egész hagyományos kultúra *kicszerelését* eredményezi.

A 2000 októberében Szentendrén tartott vándorgyűlésen Kósa László *Múlt, jelen, jövő* címen értekezett a néprajzi kutatás aktuális helyzetéről, közeli teendőiről. (Lásd a *Paraszti múlt és jelen az ezredfordulón* című konferenciakötetben. Szentendre, 2000. 5–20.) Kapcsolódva az MTA Társadalomkutató Központ Rendszerváltás Magyarországon című projektjéhez (témavezető: Glatz Ferenc) a Néprajzi Kutatóintézet két konferenciát is rendezett az utóbbi években, s mindkettőnek az anyagát megjelentette önálló kötetben. (Lásd *Utak és útvesztők a kisüzemi agrárgazdaságban, 1990–1999*. Szerk.: Szilágyi Miklós. Bp., 2002. *Utóparaszti hagyományok és modernizációs törekvések a magyar vidéken*. Szerk.: Schwarcz Gyöngyi–Szarvas Zsuzsa–Szilágyi Miklós. Bp., 2005.)

A fenti újtjelző kötetek említése után megismétlem, véleményem szerint itt az ideje, hogy egy jól előkészített vitautülésen vitassuk meg mihamarabb, hol tart ma a magyar társadalom a kultúracseré és a hagyományörzés, illetve hagyományteremtés folyamatában, s melyek a magyar néprajzi kutatás ebből következő fontosabb feladatai a következő években. Néhányan emlékszünk még arra, hogy Tálasi István az 1970-es évek végén többször kifejtette: a terepmunka a legsürgősebb feladat a 20. század végéig, mert körülbelül addig gyűjthető a tradicionális kultúra anyaga a hagyományt autentikusan ismerő adatközlőktől. A századfordulón túl vagyunk, s az utóbbi négy-öt esztendő bizonyos – ha nem is történeti – távolságot kínál az elfogulatlan elemzéshez. Azt remélem, a közgyűlés támogatni fogja azt az elgondolást, hogy a javasolt diskurzust a Magyar Néprajzi Társaság kezdeményezze, készítse elő, kérje fel az előadókat, s hívja meg a tagtársak széles körét mint érdeklődő hallgatóságot, és potenciális résztvevőjét, hozzászólóját a kialakuló disputának. A fontosabb referátumokat kérhetnénk az előbb már említett tagtársaktól, s minden referátumhoz kérhetnénk 2–2 rövidebb, 10–15 perces korreferátumot. Olyan kérdéseket kellene körbejárni, mint a parasztság és az utóparasztság, a munkásosztály és a polgárság, a társadalom rétegződésének, életviszonyainak alakulása az utóbbi évtizedekben, a jelenkutatás lehetőségei a terepen, a néprajz hagyományos dokumentációs eszközeinek, módszereinek szerepe a jelenkutatásban, mire készítsen fel a néprajzi oktatás a különböző szakirányú képzések során, a felsőoktatás különböző szintjein, iskolatípusaiban, milyen társadalmi, gyakorlati igényeknek kellene megfelelnünk az előttünk álló évtizedekben (pl. a környezetvédelem, a kézművesipari és a díszítőművészeti tárgyalakotás, a muzeológia, a turizmus, a közművelődés, az oktatás területein).

Azt gondolom, hogy a Hagyományok Háza, illetve a Környezetvédelmi Minisztérium kezdeményezése a hagyományos gazdasági tevékenységek megismerése, felújítása tekintetében hasznos lehet, s a Magyar Néprajzi Társaság is társulhat közös rendezvényekhez, bevonhat a táj-

védelemben, tájhasznosításban érintett szakembereket, főiskolai oktatókat, hallgatókat a saját munkájába (pl. erdőmérnök, agrármérnök, állattenyésztő, kertész, építész stb.). A tudományos kutatás feladatai mellett a néprajztudomány társadalmi hasznosítása és a Néprajzi Társaság társadalmi beágyazottságának elmélyítése, kiterjesztése érdekében a jövőben talán az eddiginél is nagyobb erőfeszítéseket kell tennünk.

A Magyar Néprajzi Társaság tevékenységének fontos szeletét jelenti a kiválóság elismerése, a teljesítmények értékelése, s ezzel a tudományos értékrend erősítése, egyáltalán annak elérése, hogy a szaknak legyen megbízható mérceje a valódi értékek felismeréséhez, s legyenek eszközei a kutatói, oktatói, muzeológusi, tanári életpályák erkölcsi támogatásához, a teljesítmények díjazásához. Be kell vallanunk, hogy ez az eszköztár túlságosan szerény, s bár 1949 óta három kultuszminiszter került ki sorainkból, a rokon tudományok többsége jobban áll a művelői által elérhető állami, akadémiai, magasabb szakmai díjak dolgában, mint az etnográfia és a folklorisztika. Azt gondolom, hogy a Néprajzi Társaság ezen a téren is kezdeményezhetné egy-két újabb állami kitüntetés megalapítását az illetékes miniszternél. Nagyon hiányzik egy Herman Ottóról elnevezett állami kitüntetés, melyet etnográfusok mellett nyelvészek, biológusok is megkaphatnának, s kellene egy másik a folklorisztika (ezen a zene- és táncfolklórt is értem) és a vele határos irodalomtörténeti területek művelői számára.

A társasági kitüntetések kitűnő eszközei lehetnek a szak hazai és nemzetközi kapcsolatépítésének, kapcsolatápolásának is. Hiszen a Magyar Néprajzi Társaság megalapítása óta mindig megbecsülte, s nagy tisztelettel övezte a rokon tudományok jeles kutatóit. Számos kiváló történész, nyelvész, geográfus, klasszika-filológus, antropológus, irodalomtudós töltött be magas tisztséget a Társaság vezetésében, vett részt a Társaság ügyeiben, akadémiai képviselőként mint egyszerű tagja vagy tiszteleti tagja. A Magyar Néprajzi Társaság külföldi tiszteleti tagjainak névsora koronként, periódusonként váltakozó összetételben, de az európai etnológia csaknem egész panteonját képviselik, s ezek a névsorok pontosan tükrözik a magyar néprajztudomány mindenkori orientációját is. Nagyon sokat mondó tény, hogy az 1930–1945 közötti periódusban a külföldi tiszteleti tagok többségét skandináv, főként finn tudósok tették ki, s akadt bolgár, lengyel, horvát, török is közöttük, de németeket nem találunk.

Örömmel állapítom meg, hogy az ideai ajánlások nagy száma, a javasolt személyek vitathatatlan teljesítménye, szakmai presztízse az elmondott szempontok érvényesülését segítette elő. A javaslatokat megvitató választmányi ülés titkos szavazással döntötte el, hogy öt vagy tíz jelölt közül ki kapja az idén kijadható egyetlen díjat vagy érmet. Úgy gondolom, hogy mindez növeli a társasági kitüntetések értékét, s elkerülhetővé teszi a díjak devalválódását. A szak bővüléséből és az elismerésre méltó teljesítmények számának gyarapodásából az következik, hogy fontolóra kell vennünk újabb díjak, kitüntetések alapítását, s mindehhez meg kell nyernünk pártoló tagok, illetve központi szervek támogatását.

PALÁDI-KOVÁCS ATTILA

III. A Társaság kitüntetettjei

Bodó Sándor

Született 1943-ban. A Budapesti Történeti Múzeum főigazgatója, a Magyar Néprajzi Társaság választmányi tagja és a Györffy István Néprajzi Egyesület elnöke. Egyetemi tanulmányait a debreceni egyetem történelem-néprajz szakán végezte. Hosszabb időn át dolgozott a miskolci

*Paládi-Kovács Attila átadja Nagyné Martyin Emiliának és Mándics Mihálynak
a Pro Ethnographia Minoritatum-emlékermet
(Fotó: Hála József)*

*Paládi-Kovács Attila átadja Bárth Dánielnek a Jankó János-díjat
(Fotó: Hála József)*

Herman Ottó Múzeumban, majd az egri Dobó István Múzeumban. 1989-től a Művelődési Minisztérium Múzeumi Osztályának, majd Közgyűteményi Főosztályának vezetőjeként szolgált a magyar közgyűtemények ügyét. 1996 óta eredményesen vezeti a Budapesti Történeti Múzeumot. Fő kutatási területe a paraszti állattartó kultúra, az igazás-fogatolás technikája, a falusi és mezővárosi kézműipar története, a közgyűtemények és a hazai muzeológia múltja. Kutatási eredményei önálló monográfiákban, részben pedig gyűjteményes kötetekben, évkönyvekben és folyóiratokban jelentek meg. Hosszabb időn át ellátta az MTA Néprajzi Bizottságának titkári teendőit, 2002 óta az MTA Társadalomtudományi Kuratóriumának elnöke, vezetőségi tagja a Pulszky Társaságnak, tagja az Országos OTKA Bizottságnak. Érdemeit számos állami és társadalmi szervezet ismerte már el.

Mándics Mihály

1928-ban született Csávolyon, bunyevác-horvát földműves családban. 1948-tól tanító, tanár, majd iskolaigazgató szülőfalujában. Közel húsz évig (1963–1981) országgyűlési képviselő. 1973 és 1982 között a Magyarországi Délszlávok Szövetségének főtitkára. Jelenleg nyugdíjas. Az országos honismereti mozgalom egyik megalapítója, tiszteletbeli tagja. Az 1960-as évektől behatóan foglalkozik Csávoly néprajzával, tájházat is alapított. A Magyar Néprajzi Társaságnak 1990 óta tagja. 16 önálló kötete jelent meg magyar és horvát nyelven Csávoly helytörténetéről és néprajzáról. Több mint 10 tanulmánya jelent meg az Etnografija Hrvata u Madarskoj című sorozatban.

Nagyné Martyn Emília

1959-ben született Kétegyháza, magyarországi román nemzetiségű családban. Néprajz–muzeológusi diplomáját 1983-ban a debreceni Kossuth Lajos Tudományegyetemen szerezte. Előbb Békéscsabán a Munkácsy Mihály Múzeumban, majd Gyulán az Erkel Ferenc Múzeumban dolgozik. Főmuzeológus. A Magyar Néprajzi Társaságnak 1982 óta tagja. 1991 óta a Társaság Nemzetiségi Szakosztályának titkári teendőit is ellátja. Fő kutatási területe a magyarországi románok tárgyi és szellemi néprajza. E témában több kiállítást is rendezett, valamint rendszeresen publikál magyar és román nyelven. 1985 óta egyik szervezője a nemzetközi nemzetiségi néprajzi konferenciáknak. 1993-tól szerkesztője a Din tradițiile populare ale Românilor din Ungaria című, a Társaság által kiadott sorozatnak.

Bárth Dániel

1976-ban, Kalocsán született. Tanulmányait az ELTE Bölcsészettudományi Karán néprajz, történelem és latin szakokon végezte. 2004-ben itt szerezte – „summa cum laude” minősítéssel – PhD fokozatát a Magyar és Összehasonlító Folklorisztika Doktori Program keretében. Ugyanabban az évben az ELTE BTK Néprajztudományi Doktori Iskola belső alapító tagjává választotta. 2003. január 1-jétől az MTA–ELTE Folklor Szövegelemzési Kutatócsoport tudományos segédmunkatársa, majd 2004. július 1-től tudományos munkatársa (ennek keretében kutatói és oktatói tevékenységet végez az ELTE Folklore Tanszékén). Tanulmányait és tudományos pályáját megannyi díj és ösztöndíj kísérte. Önálló kötete jelent meg a Száz Magyar Falu Könyvesháza sorozatban (*Tiszaalpár*. Budapest, 2002), valamint idén doktori disszertációja *Esküvő, keresztelők, avatás – Egyház és népi kultúra a kora újkori Magyarországon* címmel könyv formában is napvilágot látott. Alkalmasságát a kutatás és oktatás területén kívül a tudományszervezésben és a nemzetközi tudományos kapcsolatok ápolásában is bizonyította.

Kósa László

1942-ben született. Tanulmányait a budapesti ELTE Bölcsészettudományi Karán, magyar–néprajz szakon végezte, itt tett 1969-ben bölcsészdoktori vizsgát. 1976-tól a történettudományok

(néprajz) kandidátusa. Akadémikus, az ELTE Művelődéstörténeti Tanszékének vezetője. Kutatói és oktatói pályája egyaránt rendkívül gazdag. Megírta a magyar néprajz tudománytörténetét (Bp., 1989, kibővíve Bp., 2001) és a Magyar Néprajzi Társaság történetét (Bp., 1989). Emellett kutatói érdeklődése a magyar nép táji-történeti tagolódására, a gazdaságnéprajz speciális ágazataira (pl. kertkultúrák), a református népelet formáira, a kisnemesi társadalom életmódjára és egyéb, a polgári művelődés sajátos formáira (fürdőélet) terjed ki. E témákban sokat idézett monográfiákat jelentetett meg. Tevékenységét a Magyar Néprajzi Társaság eddig is számon tartotta és elismerte. Fiatal kutatóként megkapta a *Jankó János-díjat*, érett tudósként pedig a *Győrffy István-émlékérmét*. 1997-től két cikluson át a Magyar Néprajzi Társaság elnökeként, jelenleg az *Ethnographia* szerkesztőbizottságának elnökeként szolgálja a magyar néprajztudomány, azon belül is Társaságunk ügyét.

Orosz István

Született 1935-ben. Történész akadémikus, a Debreceni Egyetem professzora, az újkori magyar társadalomtörténet és gazdaságtörténet nagyra becsült kutatója. Szabó István parasztságtörténeti-agrártörténeti iskolájának tagjaként, egyetemi oktatóként közvetlen része volt a debreceni néprajzi iskola kinevelődésében, a történeti néprajzi irányzat hazai megerősödésében. Az MTA Néprajzi Kutatóintézete tudományos tanácsának tagjaként részt vállalt az intézet reorganizálásában (1986–1990) és a *Magyar Néprajz* című kézikönyv szerkesztőbizottságának munkájában. Szerzőként, szerkesztőként, lektorként és opponensként, társadalomtörténeti és néprajzi konferenciák előadójaként, vitavezetőként évtizedek óta az etnográfusok barátjának, nevelőjének, szakmai támaszának bizonyult. Könyvei, tanulmányai eligazító és gyakran idézett művek a néprajzi szakirodalomban.

Kríza Ildikó

Született 1939-ben. Tanulmányait a budapesti ELTE Bölcsészettudományi Karán végezte, itt szerzett bölcsészdoktori oklevelet 1963-ban. Kandidátusi értekezését 1973-ban védte meg. Könyvkiadói munkáját követően az MTA Néprajzi Kutató Csoportjához került, ahol nyugdíjazásáig dolgozott. Kiterjedt kutatói munkássága a szövegfolklor speciális területeit öleli fel, mint például a balladák vagy a legendaköltészet. Kutatásai önálló kötetekben és tanulmányokban jelentek meg. Több külföldi egyetemen is tanított.

Regina Bendix

1958-ban született Svájcban. A göttingeni egyetem professzora, 2001 óta a SIEF elnöke. Néprajzi tanulmányait a zürichi egyetemen kezdte, diplomáit és tudományos fokozatát Berkeley-ben és Bloomingtonban szerezte. Több amerikai és európai egyetemen is tanított. Fő érdeklődési területei: a rituális és a kiállítási terek szerepe a kései modern társadalmakban, az etnológia története, a kultúra és a turizmus kapcsolódási pontjai, a narratívák és a közlések vizsgálata. Saját monográfiái és tankönyv jellegű művei mellett több nemzetközi gyűjteményes kötet szerkesztőjeként is ismert (pl. *Roots and Rituals: Managing Ethnicity*. Amsterdam, 2000). Szakmai kapcsolatot ápol magyarországi tanszékek, intézmények és kollégák széles körével. Az európai néprajzban számítani lehet tartós szerepvállalására és Magyarország iránti kitüntetett figyelmére.

Ján Botík

1938-ban született. A nyitrai egyetem professzora, korábban a Szlovák Tudományos Akadémia Néprajzi Intézetének tudományos titkára, múzeumigazgató, majd a pozsonyi egyetem docense. Fő kutatási területei: a hagyományos család, a népi építészet, Szlovákia néptörténete, etnikai kisebbségek Szlovákiában, az etnicitás elmélete és szlovákok külföldön. Valamennyi területen

értékes monográfiákkal, könyvekkel és összesen mintegy 150 tanulmánnyal gazdagította a néprajztudományt. Fő szervezője volt a szlovákiai magyarok népi kultúrájáról Dunaszerdahelyen 1980-ban tartott konferenciának, s társszerkesztője volt az ebből készült, több nyelven is megjelent tanulmánykötetnek. Baráti és szakmai kapcsolatot ápol a magyarországi kutatók széles körével, több alkalommal is bekapcsolódott a hazai nemzetiségi kutatásokba, nemzetiségi néprajzi konferenciákon adott elő. Régtől a Magyar Néprajzi Társaság külföldi levelező tagja.

Stefan Baumeier

1940-ben született, tanulmányait néprajz, művészettörténet és régészet szakon végezte Bécsben és Münsterben, ahol 1996-óta egyetemi tanárként tanít. 1970-től a Detmoldban működő westfáliai Szabadtéri Néprajzi Múzeum vezetője, 1976-óta igazgatója. Tagja több tudományos társaságnak és számos nemzetközi szakmai szervezetnek. Tudományos munkássága elsősorban a hagyományos lakáskultúra, a tárgykultúra-tárgyhasználat és a muzeológia területeire vonatkozik. Több évtizedes áldozatos munkájának köszönhető, hogy a detmoldi skanzen az európai szabadtéri muzeológia egyik legszínvonalasabb tudományos központjaként működik. Sokat tett a magyar szabadtéri néprajzi muzeológia nemzetközi elismertetéséért és népszerűsítéséért. Több évtizede szoros munkakapcsolatot tart fenn a szentendrei Szabadtéri Néprajzi Múzeummal, melyet jól mutatnak a közösen szervezett és szerkesztett konferenciák és publikációk, illetve a rendszeres szakmai csereprogram.

Christopher M. Hann

1953-ban született. Az eurázsiai szociálintropológiai kutatás kiemelkedő egyénisége. Cambridge-i tanulmányai után első nagyobb szabású terepmunkáját Magyarországon, Tázlárán végezte, erről írta első monográfiáját, mely 1980-ban jelent meg. Kutatott még Lengyelországban, Törökországban és Kínában. Az adott országok nyelvén végzett terepmunkáinak eredményeit sorra könyvekben foglalta össze. Előbb Cambridge-ben volt oktató, majd a kenti egyetemen lett a Szociálintropológiai Tanszék professzora, később dékán. Jelenleg a jénai Max Planck Institute for Social Anthropology igazgatója. Az 1970-es és 1980-as években nálunk kutató angol és amerikai kollégák közül ő az, aki a leginkább érintkezésben maradt terepével, Tázlárral, ahol újra és újra kutatásokat végez. Folyamatos kapcsolatban maradt a magyar tudományos élettel. Több tanulmányát magyarul jelentette meg, az általa vezetett intézet nyitva áll a magyar kutatók előtt.

Marta Botiková

1980-ban doktorált a pozsonyi Comenius Egyetemen, 1986 óta kandidátus. A pozsonyi egyetem Etnográfiai és Folklorisztikai Tanszékén dolgozott, majd a túrócsetmartoni Matica központjában volt tudományos kutató. Innen került vissza a pozsonyi Comenius Egyetemre, ahol jelenleg az Etnológiai és Kulturális Antropológiai Tanszék vezetője. Habilitációja (2001) az északnyugati part indiánjainak hagyományos kultúrájával foglalkozik. Sok évtizede igen szoros kapcsolatban áll mind a hazai, mind pedig a szlovákiai magyar néprajzi kutatással. Férjével (Ján Botík) együtt számos magyar néprajzi rendezvényen vett részt, publikált kiadványainkban. Szlovákiában mindig is támogatta a magyar nemzetiség néprajzi kutatását.

Theresa Jill Buckland

A nemzetközi táncantropológiai, etnokoreológiai kutatás egyik jeles képviselője. Számos könyv szerzője, tanulmánykötetek szerkesztője, melyek szerte a világban (így Magyarországon is) tankönyvként használt művek. Korábban a Surre Egyetem Tánc Intézetének oktatója, ma a de Monfort Egyetem Etnokoreológiai Tanszékének vezetője. 2004 óta a Nemzetközi Hagományos Zenei Tanács Tánc Kutatócsoportjának elnöke. Elméleti kutatásai során főleg a tánc és a

nemzeti identitás kérdéseivel foglalkozik, de tudományelméleti érdeklődése is jelentős. A magyar néptánc kutatással évtizedek óta kapcsolatot tart (közös konferenciák, szakmai zsűrik, szakmai kötetekben publikáció és szerkesztés). A magyar népzene kutatás egyik legjobb értője és népszerűsítője a nemzetközi kutatásban.

Elsie Dunin

A nemzetközi etnokoreológiai kutatások egyik kiváló, horvát származású, élete nagy részét az Egyesült Államokban élő, majd nyugdíjba vonulását követően Horvátországban letelepedő egyénisége. Hosszú éveken keresztül volt a Kaliforniai Egyetem Tánc Tanszékének oktatója. Kutatásai középpontjában a horvát és a közép-európai tánc kultúrák állnak. Foglalkozott a Dél-Amerikában élő horvát és magyar diaszpóra táncéletével is. Jelenleg az európai rituális fegyvertáncok történetét, folklórját kutatja. A Nemzetközi Hagyományos Zenei Tanács végrehajtó bizottságának tagjaként tevőlegesen segíti a magyar kutatás eredményeinek népszerűsítését, nemzetközi megismertetését. Több tanulmánykötetünknek társszerkesztője, lektora.

Papp József

Papp József tudományos munkásságának kezdete óta egész élete folyamán a Közép-Tisza vidéke és a hortobágyi Tisza mente néprajzával foglalkozott. Nagyszámú tanulmánya, több könyve jelent meg a térség népi kultúrájáról. Különösen kiemelendő a *Tiszacsege monográfiája*; a *Tiszecsege történeti néprajza*; a *Tiszabábolna története és néprajza*; a *Szülőföldem, a Hortobágyi Tisza mente* és a *Tiszadorogma, a „vesszős falu”* című műve. Elkészítette Hortobágy néprajzi monográfiáját, amelynek a kézírata most van lektorálás alatt. A felsorolt munkák jól mutatják Papp József kiemelkedő szerepét a táj kutatásban. A nevezett területen tanárként és tudományos kutatóként diákok terepgyakorlatát is vezette és irányította.

IV. Főtitkári jelentés

Tisztelt Közgyűlés!

A Magyar Néprajzi Társaság 2004–2005 folyamán megvalósult szakmai programjai a korábbi években meggyökeresedett gyakorlat mellett számos újdonságot hoztak. A 2003-ban megválasztott új vezetés – beleértve a Tisztikart és a Választmányt, illetve a szakosztályok vezetőit – kialakította saját munkarendjét, stílusát. Kiemelt szándékunk volt, hogy a nagy múltú szervezetünk legjobb hagyományait tiszteletben tartva építkezzünk, ugyanakkor a megújulás igénye, a 21. század első éveiben jelentkező új kihívásokra adandó válasz határozta meg elmúlt évi tevékenységünket. A Magyar Néprajzi Társaság szervezeti struktúrájában fontos szerepet játszó szakosztályok működését minden eszközzel segíteni kívántuk, emellett kiemelt feladatunknak tekintettük, hogy tagságunk egészét megszólítsuk kiadványainkon, levelezésünkön keresztül, és mind teljesebb információ birtokába juttassuk működésünkről.

Mielőtt rövid áttekintést nyújtanék az elmúlt év legfontosabb eseményeiről, rendezvényeiről, szomorú kötelességemnek teszek eleget, amikor felidézem társaságunk időközben elhunyt tagjainak nevét. Eltávoztak körünkéből: Boglár Lajos, Faragó József, Harmatta János, L. Szabó Tünde, Márkus Mihály. Mindannyiuk emlékét megőrizzük. Kérem, adózzunk közgyűlésünkön emléküknél néma felállással!

*Paládi-Kovács Attila átadja Kósa Lászlónak a belföldi tiszteleti tagságot igazoló oklevelet
(Fotó: Hála József)*

*T. Berezki Ibolya főtiskári beszámolóját tartja
(Fotó: Hála József)*

Tisztelt Közgyűlés!

Ma, a közgyűlés időpontjában megnyugvással számolhatok be a helyzet stabilizálásáról, s örvendetes körülményként kell jelezni, hogy jelenleg – ugyan nem teljes állásban – két, kvalifikált, néprajzi érdeklődéssel is rendelkező, Ph.D dolgozatán munkálkodó munkatársunk látja el az ügyviteli teendőket.

A társasági élet vitelét segítették elő a választmányi üléseket megelőző, azt előkészítő elnökségi ülések. A 2004. évi közgyűlés óta eltelt időszak alatt három választmányi ülést tartottunk (2004. november 10., 2005. február 2., 2005. március 23.), valamint igények szerinti, gyakori elnöki-főtűkari konzultáció biztosította a folyamatos működés feltételeit.

A Magyar Néprajzi Társaság 2004–2005-ben tovább növelte taglétszámát, örvendetes, hogy nagy számban kérték belépésüket fiatal kutatók és egyetemi hallgatók, ugyanakkor említést érdemel, hogy több, a közép- és az idősebb generációba tartozó új tagokkal is gyarapodtunk. Összes új belépőnk száma az előző közgyűlés óta 24 fő. Ennek eredményeként, hogy 2004-ben tovább javult a társasági adminisztráció színvonala, számítógépen tárolt tagnyilvántartásunkat aktualizáltuk, pontosítottuk a benne szereplő adatokat, s 2005. évi jelentésomben már arról adhatok számot, hogy befejeztük a tagrevízió időnként időigényes, jelentős adminisztrációs és postaköltséggel járó munkáját. Legfrissebb adataink szerint a Magyar Néprajzi Társaság tagjainak száma 1475 fő, ebből 84 tiszteleti tag. Örvedetesen nagy számban vannak tagjaink a határainkon kívül. 2004-ben 665 346 Ft származott szervezetünknek tagdíjából. A Magyar Néprajzi Társaság a személyi jövedelemadó 1%-ából 2004-ben 199 980 Ft bevételhez jutott.

A Magyar Néprajzi Társaság a 2004. évi taggyűlésen elfogadott alapszabály által megszabott úton végezte 2004-ben, s 2005 eddig eltelt időszakában tevékenységét. A kodifikációs folyamat az új, a Magyar Néprajzi Társaság hagyományait maximálisan figyelembe vevő, ugyanakkor a napjainkban életben lévő, az egyesülési jogra és a társadalmi szervezetekre vonatkozó jogszabályok érvényesítésével, alkalmazásával 2004–2005 folyamán hatékony működési rendet sikerült kialakítanunk.

Tisztelt Közgyűlés!

Társaságunk a 2004. évben – a korábbi hagyományoknak megfelelően – a Választmány által jóváhagyott program és költségvetés alapján folytatta tevékenységét, s működését, többek között az MTA, a Nemzeti Kulturális Örökség Minisztériuma, az Országgyűlés által a társadalmi szervezeteknek nyújtott támogatás, az NKA, a Nemzeti Civil Alapítvány, valamint tematikus pályázatok révén elnyert anyagi forrásokkal biztosítottuk. Saját bevételeink részben tagdíjbefizetésből, részben kiadványaink értékesítéséből származtak.

2004-ben tovább javult a társasági adminisztráció színvonala, két – ugyan nem teljes munkaidőben foglalkoztatott – jó felkészültségű, a néprajz iránt érdeklődő munkatárs végzi a hivatali adminisztrációt. Tevékenységük nyomán befejeződhetett a tagnyilvántartás revíziója, adatainak pontosítása. 2004-ben minden, a nyilvántartásban szereplő tagunkhoz névre szóló levelet juttattunk el, amelyben tájékoztattuk a Magyar Néprajzi Társaság működésében bekövetkezett változásokra, s felhívtuk figyelmét tagdíjfizetési elmaradására, megváltozott adatainak, valamint érdeklődési körének jelzésére. Jelentős számú válaszevelet kaptunk, s a tagdíjfizetések aránya is jelentősen megemelkedett. Az információk alapján elektronikus levelezési listát állítottunk össze, amelyek segítségével gyorsan, s lényegesen kisebb költséggel tudjuk eljuttatni a programokra szóló meghívókat.

Társasági tagjaink számára igyekeztünk minél több információt eljuttatni, ennek érdekében elkészítettük a Társaság honlapjának bővítési koncepcióját. 2004 júniusától új arculatú és menüszerű, rendszeresen frissített honlapon (www.neprajz/mnt.hu) tájékozódhatnak tagtársaink

és az érdeklődők szervezetünk működéséről, aktuális programjainkról. A honlapon elhelyeztük a Társaságunknál megvásárolható kiadványok jegyzékét, amelyhez letölthető megrendelőlapot mellékelünk.

2004. évi munkánk jelentős területe volt a kiadványraktárunk anyagának rendezése, saját kiadású könyveink számbavétele. Bukatóktól, nehézségektől nem volt mentes ez a munka, hiszen a többszöri ügyintéző-változás, a kiadványok rendkívüli mértékű felhalmozódása, a meglévő raktár túlszűfolttsága, a raktári polcok hiánya gyakorlatilag lehetetlenné tették a pontos áttekintést, gyakran magát az értékesítést is. A Néprajzi Múzeum jóvoltából kapott raktárhelyiség hozzájárult a zsúfoltság enyhítéséhez. Az épület alsó szintjén, lényegesen könnyebben hozzáférhető helyen sikerült elhelyezni az *Ethnographia* újabb számait és a nemzetiségi néprajzi köteteket, s a padlásteri raktárban 250 000 Ft értékben alakítottunk ki dexionpolcrendszer.

A Magyar Tudományos Akadémia támogatása révén meg tudtuk jelentetni nagy múltú kiadványunkat, az *Ethnographiat*, a magyar néprajztudomány központi folyóiratát. A folyóirat felelős szerkesztője, Bartha Elek mellett az érdemben működő szerkesztőbizottság munkája eredményeként 2004 folyamán megjelent a 2002-es és 2003-as év teljes évfolyama. A közgyűlés időpontjárta elkészült a 2004. évfolyam 1–2. száma, s biztató ígéretünk van a főszerkesztőtől, hogy 2005-ben a teljes évfolyamot sikerül kiadni. A szaktudományunk központi folyóiratának számító *Ethnographia* közös munkálkodásunk eredményeként remélhetőleg nemcsak a folyamatos megjelenésig jut el, hanem tartalmában, s külső megjelenésében egyaránt korszerűsödhet a következő évek során. A Társaság vezetése az elmúlt év során nagy hangsúlyt fektetett arra, hogy ne pusztán megjelenjen a folyóirat, hanem el is jusson a szakmai és az érdeklődő olvasóközönségéhez. 2004–2005-ben e folyamat jegyében felmértük az előfizetők rendelkezésünkre álló adatait, s kezdeményeztük az új előfizetések elindítását. A Társaság honlapján közzétettük kiadványaink jegyzékét, s az előfizetők számára információkat biztosítottunk.

2004-ben a korábbi évek gyakorlatához képest új elemként jelent meg, hogy az NKA Népművészeti Kollégiumához benyújtott pályázatunk eredményeként támogatás segítségével jelentethetjük meg a *Néprajzi Hírek* 2004. évi évfolyamát. (A folyóirat felelős szerkesztői tisztségben megerősítettük Hála Józsefet.) Némi késéssel ugyan, de a közgyűlés alkalmával kézbe adhatjuk a 2003. évi 3–4. füzetet is, amelyet még saját erőből jelentettünk meg. A tájékoztató füzetek minden egyes elkészült darabját – nem kevés anyagi erő biztosításával – minden fizető tagunk számára eljuttattuk. Ez, s különösen a postázás költsége nem kevés anyagi terhet rótt a Társaságra. Öröndetes tényként említhetjük, hogy 2005-re anyagilag is biztosított a periodika megjelenését a Nemzeti Kulturális Alapprogramtól elnyert támogatás révén.

2004 folyamán – a korábbi években kialakult gyakorlatnak megfelelően – a Társaság anyagi támogatást nyújtott a Néprajzi Múzeum számára a *Magyar Néprajzi Bibliográfia* megjelenéséhez.

A 2004. év második felének könyvterméséhez járult hozzá a 2001-ben Békéscsabán tartott VII. Nemzetközi Néprajzi Nemzetiségkutató Konferencia előadásait tartalmazó, *A nemzetiségi kulturák az ezredfordulón (Eszélyek, lehetőségek, kihívások)* című tanulmánykötet.

A Lakitelken 2003. augusztus 25–31 között megrendezett 8. Finn–Magyar Néprajzi Konferencia előadásainak tanulmányra formált változata ez év tavaszán került ki a nyomdából a három szervező intézmény együttműködése eredményeként, az NKA Múzeumi Kollégiuma támogatásával (*Construction and Consumption of Culture[s]*). Szerk.: Szarvas Zsuzsa–Cseri Miklós–Fejős Zoltán).

A Nemzetiségi Szakosztály keretében 1975 óta 13 nyelven megjelenő, eddig 101 kötetből álló kiadványsorozatunk mára kivívta a „nemzetiségi Ethnographiák” megtisztelő elnevezést szakmai közéletünkben. A kötetek tartalmukban gazdag és értékes néprajzi anyagot tartalmaznak (népszokások, néphit, népzene, anyagi kultúra, nyelvjárások, népi gyógyászat, interetnikus kölcsönhatások stb.). Az ez évi kötetek közül tartalma miatt kiemelkedik a horvát kötet, amely

a két Zrínyi Miklóssal kapcsolatos, köztük több, eddig ismeretlen horvát és magyar hőseneket, mondát ad közre. A sorozat 2004-ben megjelent kötetei: *Beiträge zur Volkskunde der Ungarndeutschen 20*. (Szerk.: Manherz Károly), *Cigány néprajzi tanulmányok 12*. (Szerk.: Bódi Zsuzsanna), *Etnologija Slovencev na Madžarskem 4*. (Szerk.: M. Kozár Mária), *Etnografija Hrvata u Mađarskoj 10*. (Szerk.: Đuro Franković), *Etnografija Srba u Mađarskoj 4*. (Szerk.: Rusz Boriszláv), *Národopis Slovákov v Maďarsku 19*. (Szerk.: Anna Divičanová–Juraj Ando), *Din tradijiile populare ale Românilor din Ungaria 14*. (Szerk.: Martyin Emilia). A 2004. évi, a korábbi évek gyakorlatához igazodó minisztériumi támogatás egészen az év végéig bizonytalan volt, a cigány kötetre önállóan pályázott a Társaság. 2004 végén az NKÖM Etnikai és Kisebbségi Főosztálya által biztosított 6,2 millió forintos összeg lehetővé tette a 2005. évi kötetek megjelentetését, amelyek előkészítő munkáit 2004 második felében az anyagi források hiányában is végezte a szerkesztőbizottság. E tevékenység eredményeként a közgyűlés időpontjára vagy már elkészültek, vagy e hónap utolsó napjaiban kézbe vehetők a nemzetiségi néprajzi kiadványsorozat és az *Ethnographia* következő füzetei is: *Etnografija Hrvata u Mađarskoj 11*. (2004), *Beiträge zur Volkskunde der Ungarndeutschen 21*. (2004), *Národopis Slovákov v Maďarsku 20*. (2004), *Ethnographia* 2004. 1–2., 3–4. Május végéig megjelenik: *Cigány néprajzi tanulmányok 13*. (2004), *Tanulmányok a magyarországi bolgár, görög, lengyel, örmény, ruszin nemzetiség néprajzából 5*. (2004), *Válogatás a magyarországi nemzetiségek néprajzi köteteiből 5*. (2004).

A Magyar Néprajzi Társaság vezetése rendkívül fontos feladatának tartja a határon túli magyar néprajzi társaságokkal már eddig is jól működő kapcsolatrendszer további bővítését. Erre kiváló lehetőséget teremtett a határon túli magyar néprajzi kutatók és önkéntes néprajzi gyűjtők számára a 2004. július 28.–augusztus 1. között Jászberényben megrendezett XIV. Néprajzi Szeminárium, amely az esztendő egyik kiemelkedő szakmai programja volt. Az 1989-ben útjára bocsátott programsorozat fontos színtere a határainkon túl élő magyar néprajzi kutatókkal kialakított kapcsolatainknak, és szakmai tapasztalatcserére, továbbképzésre nyújt a résztvevőknek lehetőséget. Ez évi fő témánk: *A tárgyalgató népművészet és továbbélése – Alkotók, alkotóműhelyek, források* volt. A résztvevőket a határon túli magyar néprajzi szervezetek, egyesületek delegálták, mellettük a hazai tudományos intézmények (többek között az ELTE Néprajzi Intézete, a szentendrei Szabadtéri Néprajzi Múzeum, a Néprajzi Múzeum, az MTA Néprajzi Kutatóintézete) képviselői vettek részt a szakmai programon. A határon túlról Romániából, Ukrajnából, Szlovákiából, Szlovéniából és a Vajdaságból is érkeztek érdeklődők, zömükben fiatal kutatók, egyetemisták, pedagógusok és önkéntes gyűjtők is. A program összeállítása során figyelmet fordítottunk arra, hogy az elméleti és történeti jellegű, a régió múltját is bemutató előadások mellett a gyakorlatban is alkalmazható – a tárgyalgató népművészet továbbélését szolgáló előadást – prezentációk is elhangozzanak. A tematikus blokkokba rendezett előadásokat korreferátumok, kerekasztal-beszélgetések és filmvetítések követték. A szakmai kirándulás során a Jászság fontosabb alkotóházait, hagyományörző egyesületeit kerestük fel, valamint megismerkedhettünk a szolnoki Damjanich János Múzeum néprajzi tevékenységével. A konferencián jeles hazai kutatók és gyakorlati szakemberek tartottak előadást a tárgyalgató népművészet és továbbélése témakörében, ezen túl a résztvevők gazdag program keretében ismerhették meg a Jászság és Jász-Nagykun-Szolnok megye múzeumait és helyi hagyományait.

Központi társasági rendezvényeink mellett élénk szakmai közélet zajlott szakosztályainkban. Különösen színvonalas rendezvényeket bonyolított le a Folklor, a Film- és Fényképészeti, az Anyagi Kultúra és a Nemzetiségi Szakosztály, s megélné a Társadalomnéprajzi és az Önkéntes Gyűjtő szakosztály tevékenysége is. A szakosztályi programok közül igazán népes közönséget vonzott a *Róheim Géza-émlékezés*, a *Kép, folklor, antropológia* című konferencia, valamint a *Társadalmi kihívások és változások a 20. századi falusi és mezővárosi társadalomban* címmel a Társadalomnéprajzi Szakosztály szervezésében tartott tanácskozás. A Nemzetiségi Szakosztály kiemelkedő rendezvénye volt a Szegeden 2004. december 9–10-én tartott, A

Dél-Alföld nemzetiségi néprajzi és történeti kutatásainak helyzete című konferencia. A Film- és Fényképészeti Szakosztály programjai közül feltétlenül említést érdemel a *Nagy öregjeink* címmel tartott vetítéssorozat, mely a magyar néprajztudomány kiemelkedő személyiségeiről készített portréfilmeket tűzte műsorára. Fiatal kutatók bemutatkozására nyújtott lehetőséget az Önkéntes Gyűjtő Szakosztály *A szatmári szilva* című programja. Itt nincs módom valamennyi szakosztályi programot és könyvbemutatót felsorolni, de összességében megállapíthatom, hogy az előző években megindult, kedvező irányú folyamat nemcsak folytatódott, hanem meg is erősödött: a szakosztályi rendezvények tudatosan kialakított éves program alapján szerveződtek, s a tartalmas előadások jelentős számú közönséget vonzottak. Mindezért köszönet illeti a szakosztályok vezető tisztségviselőit, s örömteli tény, hogy az idősebb és fiatalabb generáció jól és hatékonyan tud együtt dolgozni.

Társasági tagjaink számára igyekeztünk minél több információt eljuttatni, ennek érdekében megvalósítottuk a Társaság honlapjának tartalmi és formai átalakítását, elektronikus levelezési rendszert vezettünk be. A honlapon megjelentettük megvásárolható kiadványaink jegyzékét, aktuális programjaink meghívóit. A honlap frissítése alkalmanként még zökkenőkkel járt – hiszen a Társaság honlapjának kezelése csak a Néprajzi Múzeum szerverén lehetséges –, mégis reményekkel tekintünk a jövőbe, s szeretnénk, ha a honlap egyre hangsúlyosabb információs fórumunkká válhatna.

2004. évi tevékenységünk jelentős területe volt továbbra is kiadványraktárunk anyagának rendezése, saját kiadású könyveink számbavétele. A kiadványraktár helyzete bár javult, de végleges eredményekről még nem számolhatok be. Az eltelt egy év során a két raktárban áttekinthető rendben helyeztük el a kiadványok nagyobb részét, de még mindig jelentős anyagi erőforrás lenne szükséges a polcrendszer építésének folytatásához. Az elkövetkező hónapokban pedig újabb költözés előtt áll Társaságunk: a Néprajzi Múzeum meglévő irodánk helyett egy nagyobb alapterületű helyiséget bocsát várhatóan a rendelkezésünkre, ez azonban a kiadványraktár teljes átköltöztetését is szükségessé teszi.

Kiadványainkkal kapcsolatban az év fontos eredményeként könyvelhetjük el, hogy felgyorsítottuk a kiadványértékesítést, megrendelőlapokat készítettünk az *Ethnographia* és a többi kiadványunk számára. Tagdíjbevételeink mellett a kiadványok árusításából származott saját bevételeink túlnyomó része.

A Magyar Néprajzi Társaság által létrehozott Tájékató Díj Alapítvány hosszú évek szünete után a tavalyi főtitkári beszámolóban megfogalmazott céloknak megfelelően új lendületet kapott. A Választmány jóváhagyásával javaslatot tettünk Selmeczi Kovács Attila személyében az újjáalakult kuratórium elnöki tisztére. Az alapítvány főtitkára Szemkeő Endre, tagjai Gráfik Imre és Őrsi Julianna lettek. Megtörtént a személyi változások bejelentése a Fővárosi Bíróságnál, valamint kértük az alapítvány közhasznúvá nyilvánítását. A kuratórium anyagi forrásai a befolyt szerzői jogdíjakból és Karcag városa anyagi támogatásával lehetővé tették, hogy 2005-ben ismét kiadhassuk a *Tájékató Díjat*.

Tisztelt Közgyűlés!

Főtitkári jelentésem végén egy új kezdeményezésünkről kívánok számot adni, mégpedig a 2005. április 28–30. között Kolozsváron megrendezett Magyar Néprajzi Fórumról. Meghívottaink között szerepeltek a határon túli magyar néprajzi társaságok vezető képviselői, az egyetemi néprajzi tanszékek vezetői, a Györfly István Néprajzi Egyesület vezetője, a Néprajzi Múzeum és a Szabadtéri Néprajzi Múzeum főigazgatója, valamint olyan megyei múzeumi szervezetek vezetői, amelyek a határon túli magyarság körében végeznek néprajzi kutatásokat. A program házigazdája a Kriza János Néprajzi Társaság és a kolozsvári egyetem néprajzi tanszéke volt. A háromnapos, gazdag program a jövőre vonatkozóan rendkívül fontos tanulságokkal járt.

A résztvevők közös szándéknyilatkozatot fogadtak el és elhatározták a következő évi Magyar Néprajzi Fórum megrendezését. Ezúton is köszönetünket szeretnénk kifejezni házigazdáinknak, különösen Pozsony Ferencnek és munkatársainak a színvonalas program megszervezéséért.

Tisztelt Közgyűlés!

Köszönöm tagtársaim megtisztelő bizalmát, amikor egy esztendővel ezelőtt a főtárgyi tisztre javasoltak, majd e tisztemben megerősítettek. Köszönetemet fejezem ki minden tagtársamnak, a Társaság elnökének, titkárainak, pénztárosának, ügyviteli munkatársainak, mindazoknak, akik a különböző programok, rendezvények szervezőiként segítettek a Társaság munkáját. Kérem tagtársaimat, hogy a továbbiakban is – lehetőségeik szerint – támogassák a Magyar Néprajzi Társaság tevékenységét!

Kérem jelentésem elfogadását!

T. BEREZKAI IBOLYA

Melléklet

*A Magyar Néprajzi Társaság rendezvényei és szakosztályi programjai
2004. június 2.–2005. május 25. között*

- 2004. július 27.–augusztus 1. XIV. Néprajzi Szeminárium, Jászberény.
- 2004. szeptember 11. A Jankó János-díjasok találkozója Túrkevéren.
- 2004. szeptember 22. Tájékoztató Díj Alapítvány kuratóriumi ülés.
- 2004. szeptember 23. A *Documentatio Ethnographica* köteteinek bemutatása (Anyagi Kultúra Szakosztály).
- 2004. október 1. Krupa András köszöntése Békéscsabán (Nemzetiségi Szakosztály).
- 2004. október 13. Szakosztályelnökök és -titkárok megbeszélése.
- 2004. november 12–14. *Maszk – átváltozás – beavatás*, Siklós (Folklór Szakosztály).
- 2004. november 24. Különféle vallásúak táplálkozása (Anyagi Kultúra Szakosztály).
- 2004. december 8. Gráfik Imre köszöntése, könyvbemutató, Balogh Balázs és Fülemlé Ágnes előadása (Társadalomnéprajzi Szakosztály).
- 2004. december 9–10. *A Dél-Alföld nemzetiségi néprajzi és történelmi kutatásainak helyzete*, regionális nemzetiségi néprajzi konferencia, Szeged (Nemzetiségi Szakosztály).
- 2005. február 3. *A Sárköz néprajzi képeinek alakulásáról* (Anyagi Kultúra Szakosztály).
- 2005. február 7. *Az elbeszéléskutatás helyzete és időszerű problémái Magyarországon* (Folklór Szakosztály).
- 2005. február 9. Felolvasóülés Eperjessy Ernő 75. születésnapja alkalmából (Nemzetiségi Szakosztály).
- 2005. április 26. A 2005. évi *Martin György-émlékezés*, Székesfehérvár (Népzene és Néptánc Szakosztály).
- 2005. április 28–30. Magyar Néprajzi Fórum (Kolozsvár).
- 2005. május 9. Folklórkivadványok bemutatója, folklórkutatások Gyimesben és Moldvában, Néprajzi Múzeum (Folklór Szakosztály).
- 2005. május 19. Köszöntő ülés (Küllös Imola, Szacsuvay Éva, Tátrai Zsuzsanna), Landgraf Ildikó, Lackovits Emőke, Karácsony Molnár Erika előadásai.
- 2005. május 19. – Boldog/ képek kiállítás-katalógus-bemutató (Film- és Fényképészeti Szakosztály).

A közgyűlés résztvevői

(Fotó: Hála József)

A közgyűlés résztvevői

(Fotó: Hála József)

V.

**A Magyar Néprajzi Társaság közhasznúsági jelentése a 2004. évről
Tartalmi beszámoló**

A 2004. évi szakmai programjainkat a hagyományok tiszteletben tartásának céljával, ugyanakkor a megújulás igényével határoztuk meg. A Magyar Néprajzi Társaság a szervezeti struktúrájában fontos szerepet játszó szakosztályok működését minden eszközzel segíteni kívánta, s erősíteni szándékozott a tagság egészségét megmozgató programok (tudományos konferenciák, egész napos rendezvények) szerepét, ennek csak a Társaság szűkös anyagi helyzete szabott határokat.

Társaságunk a 2004. évben – a korábbi hagyományoknak megfelelően – a Választmány által jóváhagyott program alapján folytatta tevékenységét, s működését többet között az MTA, a Nemzeti Kulturális Örökség Minisztériuma, az Országgyűlés által a társadalmi szervezeteknek nyújtott támogatás, valamint tematikus pályázatok révén elnyert anyagi forrásokkal biztosítottuk. Saját bevételeink részben tagdíjbefizetésből, részben saját kiadványaink értékesítéséből származtak. A Magyar Tudományos Akadémia támogatása révén tudtuk megjelentetni nagy múltú kiadványunkat, az *Ethnographiát*, a magyar néprajztudomány központi folyóiratát. 2004-ben NKA-támogatás segítségével jelentette meg a Társaság a *Néprajzi Híreket*, amelyet tagjaink számára ingyenesen juttattunk el. 2004-ben folytattuk a nemzetiségi néprajzi kötet sorozatunk megjelentetését, döntő mértékben a Nemzeti Kulturális Örökség Minisztériuma által biztosított anyagi támogatás révén megjelenhetett a német, a horvát, a román, a szlovén, a szlovák és a szerb kötet, az NKA támogatásából pedig a cigány kötet.

A Magyar Néprajzi Társaság 2004-ben is jelentősen növelte taglétszámát, örvendetes, hogy nagy számban kérték belépésüket fiatal kutatók és egyetemi hallgatók, ezt a tendenciát 2005-ben is szeretnénk folytatni.

A Magyar Néprajzi Társaság vezetése kiemelten fontos feladatának tekintette a határon túli magyar néprajzi társaságokkal már eddig is jól működő kapcsolatrendszerének további bővítését. Erre kiváló lehetőséget teremtett a határon túli magyar néprajzi kutatók és önkéntes néprajzi gyűjtők számára tizennegyedik alkalommal, Jászberényben megrendezett Néprajzi Szeminárium, valamint a 2005. április 28–30. között Kolozsvárott első alkalommal megrendezett Magyar Néprajzi Fórum.

A szakmai beszámoló és a főtítkári jelentés a közgyűléstől közgyűlésig terjedő 12 hónap eredményeit ismerteti, addig a közhasznúsági jelentés a 2004. január 1.–december 31. közötti tárgyévét érinti.

A teljes közhasznúsági jelentés Társaságunk honlapján (www.neprajz.hu/mnt) olvasható.

Budapest, 2005. május 25.

T. Bereczki Ibolya
főtítkár

Sári Zsolt
pénztáros

VI.
A Számvizsgáló és Ellenőrző Bizottság jelentése
a Magyar Néprajzi Társaság 117. közgyűlésének

Alulírottak mint a Magyar Néprajzi Társaság 115. közgyűlése által kiküldött számvizsgálók és ellenőrök jelentjük, hogy a Magyar Néprajzi Társaság számviteli nyilvántartását és közhasznúsági jelentését a mai napon megvizsgáltuk, és miután rendben találtuk, javasoljuk, hogy a pénztárosnak lelkiismeretes munkájáért szavazzon köszönetet a közgyűlés, és a szokásos fenntartással adja meg a felmentvényt.

Budapest, 2005. május 25.

Forrai Ibolya
számvizsgáló

Páll István
számvizsgáló

Szalontay Judit
számvizsgáló

*

Idős boldogi asszony
(Fotó: ismeretlen fényképész, 1910 körül)

Boldogi keresztanyák
(Fotó: Bruckner Jenő, 1920-as évek)

TUDOMÁNYOS RENDEZVÉNYEK, KONFERENCIÁK

Nemzetközi népi építészeti konferenciák

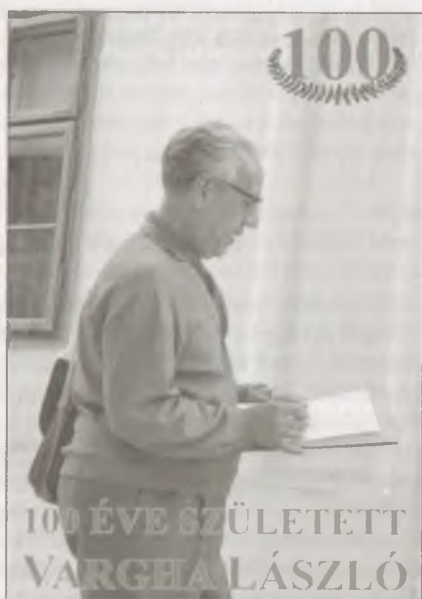
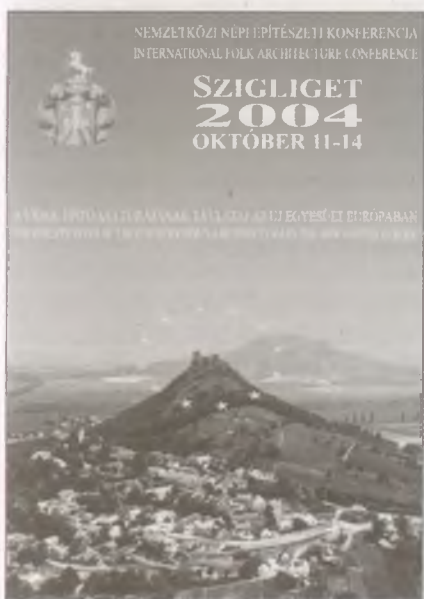
A vidék kulturális értékeivel foglalkozó feladatok valószínűleg változni fognak. Az Európai Unióban lévő és belépő országokban ezekről a feladatokról kívántunk a közelmúltban tárgyalni. Megállapodás született, hogy Szigliget otthont ad folyamatosan a népi építészettel, építészettörténettel, népiműemlék-védelemmel foglalkozó nemzetközi konferenciák megtartásának. Fontosnak tartottuk, hogy az Európai Unió csatlakozással kapcsolatos témákkal foglalkozzunk három éven át.

Az első szigligeti Nemzetközi Népi Építészeti Konferenciára 2002 novemberében került sor. A tanácskozás címe: *Népi műemlékek helye az európai integrációban*. A konferenciára érkezők részére a Szigliget által biztosított szállás az Eszterházy-kastélyban volt, a konferenciát a Lengyel-kúriában tartottuk. Háttérrel Szigliget műemléki védelem alatt álló települése adta. A megrendezéshez az anyagi támogatás jelentős részét a Kulturális Örökségvédelmi Hivatal biztosította. A megbeszélést Varga Kálmán elnök úr képviselőjében Dobó Ágota nyitotta meg. A konferencia nyitóelőadását Rajnai Gábor, az ECOVAST (Falvak és Kisvárosok Országos Társulása) elnöke tartotta, majd Csete György *Kossuth-díjas* építész vázolta véleményét az Európai Unió integráció problémáiról. Szendrőné Font Erzsébet (FVM) a falusi települések hagyományainak, illetve ezek megtartásának szükségességéről beszélt. Fehér Judit építész (KÖH) Tarpa építészeti emlékeit ismertette, majd Dani Barbara, a Balatoni Regionális Idegenforgalmi Hivatal képviselőjeként a népi műemlékek és az idegenforgalom hasznos és szoros kapcsolatáról beszélt. Ezután egy távoli országba tekintettünk ki: Yin Yali (Kínai Népköztársaság Nagykövetsége) a távoli Kína népi építészeti emlékeiről tartott előadást, amelyből kiderült, hogy ott egészen más fogalmak vannak a népi építészeti emlékeknek. Úgy gondoltuk, hogy rokon népeink vidékkutatásával, kultúrájával kapcsolatos előadások is hasznos kitekintésnek számítanak. Oroszországból, a Mari Köztársaságból Margareta Kuznyecova ismertette cseremisz rokonaink népi építészeti emlékeit, Vándor Anna kutató pedig az Urálon túli rokonaink életéről, építészeti kultúrájáról tartott értékes előadást. Körmeny Imre (BM) a helyi értékek védelmének szükségességéről beszélt. Ezt követően Maria Nadová, Szlovákiából érkezett előadó *Falusi lehetőségek kapcsolódásai a szlovák Eurorégió tükrében* című előadása következett. Morgós András (az MNM főrestaurátora) a dendrokronológiai vizsgálatok módszereit ismertette. Babos Rezső, az Anticimex Hungária Kft. ügyvezető igazgatója faanyagvédelmi problémákról tartott előadásában kiemelte a népi műemlékek karbantartásához szükséges folyamatos tennivalókat. Calin Hoinarescu (ECOVAST, Románia) a romániai és nyugat-európai faépítészet hatását vizsgálta, különös tekintettel a fűrészelt fadekorációkra, melyek elsősorban a századfordulós fürdő- és középületek dekorációjaként jelentek meg. Calin Hoinarescu úr a *Magyar Műemlékvédelemért Díj* kitüntetéttje. Míklósi-Sikes Csaba (Sümeg, Városi Múzeum) a szecesszió Erdély építészetére gyakorolt hatásáról tartotta előadását. Pataky Emőke (KÖH) a népi építészeti kutatás szükségességére hívta fel a figyelmet. Michail Sirokhman (Ukrajna, Művészeti Főiskola, Ungvár) a kárpátaljai fatemplomokról, valamint ezek lengyel, román, szlovák kapcsolatairól beszélt. Deli Sándor (KÖH) a Balaton-felvidék védett és védelemre javasolt területeiről tartott előadást. A konferencia helyszínén Pataky Emőke képeiből nyílt kiállítás. A rendezvény tanulmányi kirándulása Tapolca, Kékkút, Kővágóörs, Szentgyörgyhegy, Balatonudvari, Tihany érintésével Csupakon egy fogadással ért véget. A konferencia befejezésével egyértelművé vált a

folytatás szükségessége is. Ehhez kapcsolódóan kedves meghívást kaptunk a nagy népi építészeti múlttal rendelkező Hódmezővásárhelyre.

A 2003. évi hódmezővásárhelyi Nemzetközi Népi Építészeti Konferenciának *A tájegységek népi építészeti emlékeinek helye az új Európában* volt a címe. Csete György *Kossuth-díjas* építész, majd Filep Antal (Pécsi Tudományegyetem) a tájegységek története és távlati lehetőségeiről tartott előadást. Máté Zsolt (VÁTI) a kulturális örökség táji tagozódásáról adott elő. Dobó Ágota (Műemlékek Állami Gondnoksága) az országunkban kialakult tájházrendszeréről beszélt, hasznosításáról és távlati lehetőségeivel kapcsolatos elképzeléseiről szólt. Szabó Pál (Dortmund, Németország) a svájci kantonok hagyományörző szerepéről beszélt, hogy erre ott milyen komoly, szervezett gondot fordítanak. Dobossyné Antal Anna (KÖH) azt a folyamatot ismertette, hogy a hivatalunk, illetve a jogelődei irányítása alatt létrehozott tájházlánc Európában egyedülálló és szükségesnek tartotta, hogy a már megkezdett világörökség védelmének folyamata mielőbb realizálódjon. Sáros László (*Ybl-díjas* főépítész, Jászberény) úgy gondolja, hogy a megtartott népi műemlékeknek irányjelző szerepe van egyes tájegységek kultúrájának megőrzésénél. Margareta Kuznyecova (Oroszország, Mari Köztársaság) a cseremiszi nép életéről tartott érdekes előadást. Maria Nadová (Szlovákia) a szlovák tájegységek szerteágazó kulturális kapcsolatait ismertette. Margareta Vyoral-Tschapka, az Osztrák Műemlékfelügyelőségtől érkezett előadó az osztrák tájegységek kapcsolattartásának lehetőségeit ismertette. Vándor Anna néprajzi kutató (Budapest) obi-ugor rokonaink mindennapjairól és az új életkörülményeiről tartotta előadását. Filep Antal (Pécsi Tudományegyetem) a Dél-Alföld történeti, néprajzi és építészeti kapcsolatait méltatta. Ifj. Sisa Béla (KÖH) jól körülhatárolt tájegységeket (Jászság, Kunság, Hajdúság, Székelyföld) ismertetett, melyeknek népi kultúrája egymástól jelentős eltérést mutat. Morgós András (Magyar Nemzeti Múzeum) a faanyagok kormeghatározásával foglalkozott. Babos Rezső ügyvezető igazgató (Anticimex Hungária) a faanyagok kártevőiről, illetve az ellenük történő védekezésről tartotta előadását. Széphegyi László (KÖH) az Alföld szélalmairól, ezek létesítéséről, illetve arról beszélt, hogy milyen fontos lenne az egyes tájegységeken belül, ha ezek a különleges formájú, szép építmények gazdagítanák a tájat. Szentí Tibor néprajzkutató (Hódmezővásárhely), a vásárhelyi tanyák kiváló ismerője, a tanyák történetéről és mindennapjairól tartott előadást. Páll István igazgató (Nyíregyháza-Sóstó, Múzeumfalva) a szabadtéri múzeumokban elhelyezett tájegységek problémáiról és lehetőségeiről beszélt. Zámolyi Ferenc (Bécs, Múzeum, Építészettörténeti Tanszék) kitekintést adott Óceánia népi építészeti kultúrájáról. A konferencia ideje alatt tanulmányi kirándulás volt Szegedre, az ópusztaszeri Skanzenbe és Csongrád műemléki védelem alatt álló belvárosát látogattuk meg. Baranyi Antal szabadtéri fotókiállítását Sisa Béla, Kunkovác László fotóművész kiállítását pedig Csáki Imre főmérnök nyitotta meg. A konferencia résztvevőinek munkáját Lázár János polgármester képviselőjében Almási István alpolgármester segítette.

A Nemzetközi Népi Építészeti Konferencia munkája tovább folytatódott 2004-ben Szigligeten. A trilógiára tervezett tanácskozás befejező részének témája: *A vidék építőkulturájának távlatai az új egyesült Európában*, ez Vargha László professzor, építész születésének 100. évfordulójára rendezett emlékülés is volt egyben. Angus Fowler (Németország), az ECOVAST elnöke az egyházi faemlékek megmentésének esélyeiről tartott előadást. Rajnai Gábor (Budapest), az ECOVAST alelnöke annak vizsgálta lehetőségeit, hogy hogyan csatlakozhatunk az európai értékvédők táborához. Dobó Ágota (MÁG) a népi építészettől még fel nem tárt emlékeink várható lehetőségeiről beszélt. Vargha László professzort tanítványai méltatták. Kévés György, Filep Antal, Pintér Tamás, Simányi Frigyes beszélt róla, Morgós András pedig a Vargha László által kialakított népi restaurálásról tartott előadást. Maria Nadová (Szlovákia) a szlovák népi műemlékek jövőjének lehetőségeit villantotta fel. Mausz Gotthárd, a PEGAZUS Tours vezérigazgatója a népi építészettől és az idegenforgalom kapcsolatáról tartott tájékoztatást. Margareta Kuznyecova (Oroszország) a cseremiszek vallási életét ismertette. Zámolyi Ferenc a kaukázusi népi

építészet emlékeire tekintett ki. Ifj. Sisa Béla a Jászság népi építészeti emlékeit mutatta be. Babos Rezső ügyvezető igazgató (Anticimex Hungária) a tájházak berendezésének egyre rosszabbodó helyzetéről tartott előadást. Iván László alpolgármester (Sepsi, Szlovákia) a Bódvavölgye településeinek népi építészeti emlékeit ismertette és a tervezett hasznosítási lehetőségekről beszélt. Jiří Blaha és Tomas Kynčí (Csehország) a csehországi népi emlékek faszerkezeteknek vizsgálatáról tartották előadásukat. Kirsten Aamondt (Norvégia, Műszaki Egyetem) előadásában Dél-Norvégia főépítészetét ismertette. Margarete Vyoral-Tschapka asszony (Ausztria) *Ausztria népi műemlékeinek helyzete az Európai Unióban* címmel tartott előadást. Miklósi-Sikes Csaba (Siklós, Városi Múzeum) az erdélyi tájházlánc lehetőségeit vázolta fel. Tanulmányi kiránduláson voltunk Ausztriában, ahol az alsóőri Szent László-templomot látogattunk meg (előtte Rábagyarmaton a polgármester és munkatársainak fogadásán vettünk részt). A kirándulás alkalmával felkerestük és megkoszorúztuk Vargha László professzor nemesbődi sírját. A második kirándulás Kővágóörs érintésével Szlovákiába vezetett, ahol Kisújfaluiban a Budaörs város segítségével felújított tájházat mutattunk be a konferencia résztvevőinek. A konferencia ideje alatt nyílt meg Vízy László grafikusművész tárlata, melyet Kopeczky Lajos, az MTV főmunkatársa nyitott meg. A konferencia ideje alatt nyitotta meg Varga Kálmán, a KÖH elnöke Szigliget új tájházát, és adta át a község vezetőinek.

A támogatókat a meghívóban és a vonatkozó publikációkban feltüntettük, de meg kell említenem Balassa Balázs úr, Szigliget polgármesterének kimagasló támogatását, valamint Dobó Ágota építészmérnök, igazgatóhelyettes asszonynak folyamatos segítségét. Megjegyezni kívánom, hogy mindhárom konferencia megnyitóbeszédét ő tartotta.

Már kezdettől fogva törekedtünk arra, hogy egyes előadókat valamennyi konferencián részben megszólaltassuk, így egy-egy szakterület lefedését próbáltuk érthetőbbé és lehetővé tenni. Az első konferencia tanulmánykötete már megjelent, most dolgozunk az elmúlt két év tanulmánykötetének együttes kiadásán, mely várhatóan még ez évben megjelenik. Három év anyagát jelenleg is feldolgozzuk és még ez évben kiértékeljük, és az ezzel kapcsolatos megbeszélések ideje alatt határozzuk meg a következő népi építészeti konferenciánk témáját.

SISA BÉLA

a szervezőbizottság elnöke

Evangelikus múltunk – evangelikus jelenünk

Konferencia az evangelikus néprajz ügyéről címmel 2002. december 12-én a Magyarországi Evangelikus Egyház tudományos ülést rendezett az evangelikus néprajz ügyéről, kutatási lehetőségeiről, a jövő terveiről. Tátrai Zsuzsanna néprajzkutató *Az evangelikus hagyományok kutatása* címmel összefoglalta az eddigi eredményeket, a kutatás lehetőségeit és módjait, melynek főbb feladatai a bibliográfiakészítés, terepkutatás, levéltári kutatás. A cél az evangelikus hagyományok adattára lenne. Szigeti Jenő a teológia és a vallási néprajz kapcsolatát boncolgatta, indokolva a modernitás és a hagyomány, a globális és a lokális összekapcsolódását. Szólt az 1970-es évekbeli kutatási előzményekről az evangelikus egyházban. Ez a munka azonban nem kapott támogatást az egyházi vezetéstől. Beszélt azokról a lelkészekről, akik évtizedeken át kutatták az evangelikus hagyományokat, mint Dedinszky Gyula, Tábori György, Koppány János, Lackner Aladár, Huley Alfréd, Szeberényi Lajos. Számos forráslehetőségre hívta fel a figyelmet, mint az Országos Evangelikus Levéltár anyaga vagy a 19. század 60-as éveitől megjelenő folyóiratok és újságok, például a *Vasárnapi Újság*. Végezetül az egyházi felsőoktatási intézményekben való néprajzoktatásról beszélt.

Mindezek tükrében a jelenlevők elhatározták a Magyarországi Evangélikus Egyház Néprajzi Munkacsoportjának megalakítását, amely az azóta eltelt időszakban rendszeresen ülésezett és terveket kovácsolt. Az első eredmények 2005 tavaszán mutatkoztak meg. Elsőként a Vallási Néprajz 12. tanulmánykötete látott napvilágot, amely – hihetetlen, mégis igaz – a legelső magyarországi evangélikusokkal foglalkozó magyar néprajzi kiadvány.

Ha ezt összevetjük a magyar katolikus, református, sőt, akár a zsidó etnográfiai és folklorisztikai kiadványok hosszú sorával – szégyenkezhetünk. Ugyanis nem a kutatásra érdemes adatok hiányoznak, hanem a kutatások, mint arról már szóltunk korábban is, bár próbálkozások voltak. Nem pótolja ezt az sem, ha a nagy evangélikus gyülekezettel rendelkező városok és falvak (mondjuk Sopron, Orosháza, Tótkomlós stb.) néprajzi leírásaiban vagy a magyarországi protestáns egyháztörténet kiadványaiban olvashatunk ilyen adatokat. Még azt is tudjuk, hogy lelkészek vagy az evangélikus egyházat jól ismerők írtak kéziratosszerű áttekintéseket a gyülekezet népeletről, intézmények történetéről. Nem is egy önkéntes néprajzi gyűjtőpályázaton kiváló minősítést, elismerést is kaptak az ilyen munkák. Nem is egy evangélikus lelkész színté a maga szorgalmából kis néprajzi vagy gyülekezet-történeti gyűjteményt hozott létre. Ezek egy része megmaradt, és noha nem könnyen, olykor még látogatható is. Az evangélikus templomok építészettörténeti és művészettörténeti bemutatása is régóta megkezdődött. Az országos evangélikus gyűjtemények az utóbbi évtizedben megsokszorozták munkásságukat, több olyan értekezletet is tartottak, amelyekeken végre az evangélikus néprajzi kutatások fejlesztése, koordinálása került szóba.

Ennek eredményeként született meg egy bemutató-bemutatózó tanulmánykötet a hazai evangélikus néprajz tárgyából. A kötet az Eötvös Loránd Tudományegyetem Folklore Tanszékén kezdeményezett Vallási Néprajz kiadványsorozatába illeszkedik. A könyv úttörő jellegéből következő, hogy nem törekszik teljességre. Nem tüzetes tudománytörténet. Nem teljes szakbibliográfia. Az is köztudott tény, hogy a mindenkor magyarországi evangélikusság nem egyetlen etnikumot, nem egyetlen nyelvet képviselt. Egészen az első világháború végéig mind a hazai szlovák evangélikusok, mind a hazai német evangélikusok történeti néprajza a magyar vallási néprajz érdeklődési köréhez tartozott. Ám most e néphagyományokat nem tudtuk fontosságuknak megfelelő módon bemutatni. Mindezeket a hiányosságokat éreztük, ám reméljük, lesz még módunk ezek pótlására. Egyelőre e néhány tanulmánnyal szeretnénk felhívni a figyelmet arra, hogy milyen volt az evangélikus múlt, milyen lett a jelen. E kötet az evangélikus kutatók munkájának alapköve, amelyre most már bizton lehet építeni.

Ugyancsak jelentős eredményként könyvelhetjük el a Budapesten 2005. március 31-én és április 1-jén megrendezett konferenciát, amelyet a konfirmáció 250 éves gyakorlatának szenteltük. A tanácskozáson a történelmi visszatekintés után éppúgy terítékre került a konfirmáció jelentősége az egyházban, szerepe a gyülekezetépítésben, mint a különböző oktatóanyagok – káték, hittankönyvek stb. –, vagy a különböző szokások bemutatása. Sándor Ildikó a rákoskeresztúri szlovákok és németek köréből hozott adatokat, Lakatos-Bakó Melinda saját halmági konfirmációjára emlékezett, Németh Tibor Bakonytamásiban, Bíró Anna pedig Pilsen végzett kutatásokat. Bár célunk elsősorban az evangélikus konfirmáció bemutatása volt, meghívtunk más felekezethez tartozó előadókat is. Így Nagy-Varga Vera a ceglédi református Nagytemplom gyakorlatába engedett bepillantást, míg Szacsavay Éva a kalotaszegi konfirmáció szokásértelmezéséről és jelentéséről beszélt.

A konferenciával párhuzamosan az Országos Evangélikus Múzeumban kiállítás nyílt *250 éves a konfirmáció Magyarországon* címmel, amely szeptember végéig volt látható.

Beszámoló a Magyar Néprajzi Fórumról (Kolozsvár, 2005. április 28–30.)

A Magyar Néprajzi Társaság és a Kriza János Néprajzi Társaság 2005. április 28–30. között Kolozsváron Magyar Néprajzi Fórum címmel tanácskozást szervezett. A meghívottak (több mint negyven fő) a házigazdák mellett a Magyar Néprajzi Társaság és a határon túli magyar néprajzi társaságok, szervezetek vezető tisztségviselői, meghatározó személyiségei, a magyarországi egyetemi néprajzi képzés irányítói voltak. A résztvevők között szerepeltek az MTA Néprajzi Kutatóintézete, valamint a két, országos hatókörű néprajzi közgyűjtemény főigazgatói, és a határon túli magyar néprajzi kutatással hosszú ideje foglalkozó megyei múzeumi szervezetek vezetői. A program részesei voltak a kolozsvári Babeş–Bolyai Tudományegyetem néprajz, illetve antropológia szakos jelenlegi és már végzett diákjai, az egyetem néprajzot tanító oktatói, valamint a Kriza János Néprajzi Társaság meghívott tagjai.

A Magyar Néprajzi Fórum célja volt az anyaországi és határon túli néprajzi kutatások legutóbbi évtizedben elért eredményeinek számbavétele, az egyetemi néprajzi képzés rendszerének áttekintése, a múzeumi gyűjtés és anyagfeltárás lehetőségeinek megvitatása, közös tudományos tanácskozások, kiadványok előkészítése, az együttműködés új formáinak kidolgozása.

A Magyar Néprajzi Fórum nyitónapján a Kriza János Néprajzi Társaság székházában Pozsony Ferenc, a szervezet elnöke köszöntötte a résztvevőket, majd előadásában részletesen elemezte a másfél évtizedes múltja visszatekintő, a romániai magyar néprajzi tudományosság szervezésében meghatározó szerepet játszó társadalmi szervezet működésének fő területeit. Röviden bemutatta a társaság létrejöttének körülményeit, a tagság szervezését, első programjait, a vándorgyűlések sorozatát, majd részletesen szólt a szervezet kiadványsorozatairól, illetve a kolozsvári egyetemen Péntek János kezdeményezésével és irányításával kialakított képzési rendszerről, s annak kiemelkedő eredményeiről. A határon túli magyar néprajztudományban egyedülálló módon sikerült a Kriza János Néprajzi Társaságnak önálló székházat vásárolni, s mára az itt kialakított infrastruktúra segítségével szinte szimbiozisban, közös tudományos műhelyként működhet a társadalmi szervezet és az egyetemi néprajzi katedra. A diákok öntevékeny közreműködésével jelentős tudományos szakkönyvtárat és archívumot alakítottak ki, sőt, megkezdődött az anyag digitalizálása is.

Az est kiemelkedő programjaként Balogh Balázs és Fülemlile Ágnes számítógépes prezentáció keretében mutatta be a Kalotaszeg népi kultúrájáról frissen megjelent közös kötetét, majd baráti beszélgetéssel zárult a fórum első napja.

2005. április 29-én a kolozsvári Babeş–Bolyai Tudományegyetem volt Marianum-épületének (ahol jelenleg is helyet kap a Magyar Néprajz és Antropológia Tanszék) díszelőadója adott otthont a délelőtti programnak. A téma az egyetemi néprajzi oktatás helyzete és jövője volt. A jelenlévőket a fogadó intézmény részéről Gábor Csilla dékánhelyettes köszöntötte. Az ülést levezető elnök, Paládi-Kovács Attila bevezetőjében érintette mindazokat a kérdéseket, melyek meghatározóak a néprajzi képzés értékelésében. Az egyetemi szintű néprajzi oktatás hagyományosan a kutatás, a muzeológia és az alkalmazott néprajz irányában biztosította a szakmai utánpótlást, de sokan helyezkedtek el néprajzos végzettséggel az élet legkülönbözőbb területein (pl. média, diplomácia, általános iskolai oktatás). Kérdés, hogy az új felsőoktatási szerkezetben a helyzet mennyiben változik. Jól látható, hogy Magyarországon a tömegképzés bevezetése jelenti a legnagyobb kihívást az oktatás színvonalának megőrzésével kapcsolatban.

Az egyes tanszékek helyzetének bemutatását a házigazda intézmény képviselőjében Keszeg Vilmos kezdte. Kiemelte, hogy Romániában egyedülálló a kolozsvári tanszék abban a tekintetben, hogy csak itt van a nevében is megfogalmazott néprajzi oktatás, melyre más városokban főként az irodalmi tanszékek keretében kerül csak sor. A kolozsvári néprajz szakos képzésről

minden résztvevő kézhez kapott egy kétoldalas összefoglalást, melyből pontos képet kaphatott az itt folyó képzés előzményeiről, formáiról és a tanszék oktatóiról. Említést érdemel az a szimbiózis, amely a tanszék és a Kriza János Néprajzi Társaság kapcsolatát jellemzi. A közös kutatási projektek, közös rendezvények által válnak láthatóvá e kapcsolatok.

A kolozsvári néprajzi oktatás doyenje, Péntek János felszólalásában a tanári gárda optimális korosztályi megoszlásáról beszélt, hisz a tapasztalt tanárok és a már szintén „befutott” közep-generáció mellett egyre markánsabb a legifjabb oktatói nemzedék képviselője a tanszéken.

Mohay Tamás, az ELTE Tárgyi Néprajzi Tanszékének vezetője előadásában elsősorban azokról a nehézségekről beszélt, amelyek a magyarországi felsőoktatás átszervezéséből (kredit-rendszer, tanárképzés átalakítása, majd pedig a bolognai folyamat), a hároméves alapszakos képzésre történő átmenetből erednek. Emellett az oktatóknak és a diákoknak egyaránt meg kell küzdeniük az alulfinanszírozottságból adódó problémákkal (az oktatói létszám leépítése, a tanári átsorolások halogatása, a tanszéki költségvetés megszűnése stb.).

Az ELTE Néprajzi Intézetének és Folklore Tanszékének leköszönő igazgatója és tanszék-vezetője, Voigt Vilmos, amellet, hogy borús képet festett a budapesti egyetemi néprajzi oktatás jelenlegi helyzetéről, épp azt demonstrálta, hogy a személyes kapcsolatok ideig-óraig a pénzt is nélkülözhetik (konferenciák szervezése, kiadványok megjelentetése, vendégprofesszorok meghívása). Külön beszélt a tanszék mellett működő, ám akadémiai támogatásból fenntartott Folklor Szövegelemzési Kutatócsoport munkájáról is. A Szegedi Tudományegyetem néprajzi tanszékének vezetője, Barna Gábor az egyfelől örömteli, másfelől kényszerűségből végrehajtott fiatalításról szólva külön is kitért az ez évtől alkalmazásba kerülő fiatal oktatókra. Bemutatta azokat a kutatási tematikákat, melyek folytonosságot jelentenek a tanári generációk között. Szerencsésnek tartotta, hogy a tanszék mellett működő alapítvány részben megoldást nyújt az alulfinanszírozottság problémájára. A tanszék szellemiségében is igyekszik követni Bálint Sándort, a tanszék oktatói bármikor a hallgatók rendelkezésére állnak szakmai kérdésekben.

A Pécsi Tudományegyetem néprajzi tanszékéről Kuti Klára olvasta fel az oktatók közösen megfogalmazott levelét, melyben az esemény méltatásán túl beszámoltak az ott folyó néprajzi képzésről. A tanszék igyekszik egyensúlyt tartani a néprajz három nagy tudományterülete (etnográfia, folklorisztika/mentalitástörténet, kulturális antropológia) között, amit jól mutat az oktatói állomány összetétele. Figyelemre méltó sikernek tekinthető az Európai Unió pályázat, melynek keretében neves külföldi, közöttük külföldi magyar kollégák vendégoktatói alkalmazására nyílik lehetőség.

A Debreceni Egyetem keretében a több mint fél évszázada működő néprajzi képzésről Bartha Elek tanszékvezető tájékoztatta a fórum résztvevőit. Örömmel számolt be arról a jelenségről, hogy a néprajz iránti érdeklődés nem csökken a felvételizők körében, rendszeres a többszörös túljelentkezés a szakra. Posztgraduális (doktori) képzést – a budapesti ELTE-n kívül – csak Debrecenben akkreditáltak. A doktori iskola szoros kapcsolatban áll a graduális képzéssel.

A beszámolók végeztével került sor a hozzászólásokra. Cseri Miklós, a szentendrei Szabadtéri Néprajzi Múzeum főigazgatója például azt javasolta, hogy az egyetemi néprajzi képzésben vegyék figyelembe a közgyűjtemények érdekeit is, hiszen a frissen végzett hallgatók ismeretei e téren hézagosak.

A délelőtti ülés összességében hasznosnak bizonyult. Örömteli, hogy majd mindegyik egyetemi néprajzi intézmény képviseltette magát. A közös problémák mellett, melyek a források csökkenéséből, a kényszerű, felülről vezérelt szerkezeti átalakításokból adódnak, örömteli tény, hogy nem csökken az érdeklődés a néprajz szakok iránt. Mindegyik tanszék (intézet) a maga módján megpróbál minél hatékonyabban működni, s ez a többi intézmény számára is követendő példát jelenthet, újabb ötleteket adhat.

A délutáni program keretében a Kriza János Néprajzi Társaság székházában folytatódott a fórum programja. A Magyar Néprajzi Társaság és a Györffy István Néprajzi Egyesület terveit

és feladatait összefoglaló korreferátumok szerepeltek ebben a részben. Az ülés levezető elnöke Kósa László akadémikus volt.

Bodó Sándor elnök távollétében Deáky Zita titkár ismertette a Györfly István Néprajzi Egyesület előtörténetét (1967-től), illetve az alapítástól (1989) végzett munkát. Az 1992-től rendszeres tematikus konferenciák, a határokon túli helyszínek egyaránt szoros együttműködést jeleznek a Kárpát-medence magyar néprajzának kutatói között. 1993-tól a 9. kötete jelenik meg a Néprajzi Látóhatár Kiskönyvtárának. 2005 májusában az egyesület új céljainak értelmezésére, megfogalmazására kerül sor. Az egyesület az NKA, az NKÖM és a Pro Professione Alapítvány támogatásával a BTM mint háttérintézmény infrastruktúrájával működött az elmúlt időszakban. A tagság 110 és 130 között ingadozik. Szoros együttműködésre törekednek a Magyar Néprajzi Társasággal, a Néprajzi Múzeummal és az ELTE néprajzi tanszékeivel. Terveik szerint a kiskönyvtár következő kötetekben felvidéki történeti-néprajzi forrásokat, illetve Gémes Balázs határon túli kutatásainak anyagait jelentetik meg.

Keményfi Róbert szerkesztő a *Néprajzi Látóhatár* megalapítása óta kialakított profilját ismertette. Felhívta a figyelmet arra, hogy a kiadvány a pénzügyi lehetőségek függvényében szerveződik. Felhívta a figyelmet, hogy a korábbi szerkesztő, Viga Gyula 2003-ban összefoglalta a *Néprajzi Látóhatár* 10 éves történetét. A folyóirat jelenleg a profilját alakítja, melynek részeként folytatja a tematikus számok szervezését. Terveik szerint a következő szám Halmos Béla CD-melléklettel kiegészülő népzenei munkáját tartalmazza, majd 2005-ben zsidó témájú konferenciakötet jelenik meg. 2006-ban egy sikeres francia-román-magyar kutatói együttműködés eredményei jelennek meg, 2007-ben pedig a szerbiai magyarság kutatásának eredményeit tervezik megjelentetni. 2008-ban egy felvidéki tematikus blokk következik, míg 2009-ben a magyar etnológia helyzetéről kívánnak összefoglaló képet adni. A sikeres OTDK-dolgozatoknak publikációs teret kíván adni a *Néprajzi Látóhatár*.

Bali János, a Magyar Néprajzi Társaság titkára a Néprajzi Szeminárium jövőjével kapcsolatban foglalta össze az ismereteket. A szeminárium kitűzött céljait összefoglalva megállapította, hogy sikeresen integrálódott a magyar néprajzi kutatások közé. A „határon túliak” egymás közötti információcseréjének fóruma mellett, a különböző kutatói generációk közötti együttműködés és a skolasztikus műhelyeken kívüli területek (pl. táncházak, népi iparművészet) kutatásainak bevonása is szerepel a szeminárium felvállalt céljai között. Fontos a szeminárium helyszíneinek kiválasztása, hiszen a résztvevők és a táj kapcsolata is meghatározó eleme a rendezvénynek. Bali János röviden ismertette az elmúlt évek találkozóinak tematikáját (Tokaj – termelési táj, Mesztegyenyő – falusi turizmus, Jászberény – tárgyalgó népművészet). A 2005. évi szeminárium időpontja a korábbinál későbbre, októberre halasztódott. Ez talán még kedvezőbb is a résztvevők számára. A helyszín Vác lesz, és a tematika az ember és az egyéniség szerepe a néprajzi kutatásokban. A Néprajzi Szeminárium költségeit részben a Társaságnak felajánlott 1%-os támogatás fedezi. A határokon túli résztvevők számára a szeminárium ingyenes.

A hazai intézmények eredményeit bemutató korreferátumok között szerepelt Bartha Eleknek, az *Ethnographia* szerkesztőjének a folyóirat megújulásáról tartott rövid összefoglalása. A kiadás a korábbi lemaradás felszámolása érdekében felgyorsult. Megjelent a 2004. 1. és a 2004. 2. szám és a 3–4. szám is már a nyomdában van. A szerkesztők arra törekednek, hogy megvalósuljon az évente négy szám kiadása. A folyóirat 2004-től megújult külsővel jelenik meg. Bartha Elek külön megköszönte a szerkesztőbizottság tagjainak a konstruktív együttműködést. Felhívta a figyelmet a folyóirat számára cikkek, tanulmányok és könyvismertetések készítésére.

Szünet nélkül folytatva a programot, a közgyűjteményekben folyó középtávú kutatási tervek és együttműködési lehetőségek ismertetésével folytatódott a fórum.

Liszka József a szlovákiai magyar néprajzi kutatás intézményes kereteinek létrejöttét és eredményeit foglalta össze a rendszerváltástól napjainkig. Felhívta a figyelmet a határon túli

néprajzi kutatásokat hosszú ideig értékelő indokolatlan ún. „vállonveregető izre”. A CSEMADOK működésének évtizedeit elsősorban a „haladó hagyományok támogatása” jellemezte. A szlovákiai magyar néprajzi munka folyamatosan küzdött a kisebb létszám, kevesebb kutató és szakember problémájával. Az 1970-es évektől szakképzett néprajzosok folytatták a munkát, 1989 után intézményi keretek között is. A Csehszlovákiai Magyar Néprajzi Társaság 1993-tól Szlovákiai névvel működik. A vidéki gyűjtemények gondozásában komoly szerepet játszik a Mátyusföldi Néprajzi Társaság, a Gömör-Kishonti Múzeum Egyesület. További néprajzi kutatásokat folytat a Tarnahegyi Kulturális Antropológiai Műhely is. A magyar néprajzi muzeológia már az 1920-as évektől kereste a megoldást. Fontos probléma a gyűjtőkör kérdése: amit a magyarok használtak, vagy amit a magyarok készítettek? 1991-ben alakult meg a Szlovákiai Magyar Nemzetiségi Osztálya a komáromi Duna Mente Múzeumnak. 2002-től két magyar múzeum működik. A Nyitra Megyei Önkormányzat finanszírozza a Duna Mente Múzeum működését, míg Pozsonyban a Magyar Kultúra Múzeuma nyílt meg. A néprajzi kutatóintézet a muzeológiához hasonlóan zaklatott és hosszú folyamat eredményeként jött létre. A második világháború előtti kezdeményezéseket is figyelembe véve az 1996-os törvényi szabályozás után létesült a Fórum Társadalomtudományi Intézet. Liszka József beszámolt az Etnológiai Központ (Komárom) szerteágazó tevékenységéről. A létrehozott szakrális néprajzi adatbázisról, az interctikus kapcsolatok és a változásvizsgálatok eredményeiről. Impozáns az Etnológiai Központ könyvsorozatainak jellege. Az 5–6. többnyelvű évkönyv mellett lokális és regionális monográfiák, a szlovákiai magyar néprajzi bibliográfia sorozata (nyomdában a 2002–2004. évek anyaga) jelent meg és jelentős folyóirat a *Fórum Társadalomtudományi Szemle*. Komoly problémaként vetette fel, hogy nincs magyar néprajzi képzés, bár Pozsonyban, Nagyszombatban és Nyitrán is tanulnak magyar hallgatók. Nyitrán idén hungarológia szak indult.

Borsos Balázs, az MTA Néprajzi Kutatóintézetének igazgatóhelyettese röviden vázolta az intézmény programjait, eredményeit és terveit. Az intézet előtörténetét 1967-től ismertette. Az alap kutatások szervezését folytató intézet az 1970–80-as évek során alapműveket hozott létre (*Néprajzi Lexikon*, *Néprajzi Atlasz*). A *Magyar Néprajz* kézikönyv I. kötetének megvalósítása folyamatban van, és ezzel megvalósul az egyedülálló összefoglalás is. Az intézet munkatársai komoly részt vállalnak a néprajzi oktatásban, hiszen a 29 kutató közül 13 tanít különböző felsőoktatási intézményekben. A megjelent alapművek egy részét korszerű digitális formában jelenteti meg az Arcanum Kiadó (lexikon, a *Magyar Néprajz* II–VIII. kötetei). Borsos Balázs mint a szerkesztők egyike ismertette az intézet következő nagy vállalkozását, a magyar és angol nyelven is megjelentetni tervezett *Magyar Néprajzi Enciklopédiát*. A társadalomtudományi együttműködés részeként a rendszerváltás folyamatának kutatása az egyik kiemelt témája az intézetnek. Az intézet korszerű informatikai adatbázisa része az Integrált Társadalomtudományi Adatbázisnak. Folyamatban van a Kárpát-medence néphagyományait összefoglaló adatbázis kiépítése és a könyvtár is része lesz a HUN-TÉKA on-line könyvtári adatbázisnak.

Cseri Miklós, a szentendrei Szabadtéri Néprajzi Múzeum főigazgatója röviden ismertette az intézmény előtörténetét, illetve a napjainkig megvalósult múzeumépítés eredményeit. Az utóbbi évek fejlesztésének eredményei lehetővé teszik a múzeum állandó kiállításainak befejezését a 2010–2013 közötti években. A múzeum tudományos intézményként elsősorban archívumainak, a digitalizálásnak köszönhetően és kiadványai révén működik. A múzeum munkatársai a pécsi, debreceni, budapesti és kolozsvári egyetemi képzésben vesznek részt oktatóként. A múzeum évente 70–80 egyetemi hallgató gyakorlati képzésében vesz részt. A néprajzi műemlékek, tájházak országos szakfelügyeletének feladatait is ellátják a munkatársak. Az intézménynek 7 hónapos nyitvatartása alatt közel 250 000 látogatója van. Júniusban kerül sor a VII. Dél-Dunántúl tájegység megnyitására. A szabadtéri néprajzi muzeológia előtt a közeljövőben elsősorban az eredeti múzeumi koncepció megvalósításából adódó feladatok állnak. Már zajlik

és egyre fontosabb lesz a 20. századi magyar vidék múzeumi bemutatásának előkészítése. Készülnek a tervek a virtuális skanzen, a Néprajzi Látványtár lehetőségeinek kiépítése, a digitalizálás befejezése terén. Egyre fontosabb a helyi védettség előtérbe kerülése, illetve a „határon túli” területekkel bővítendő állandó kiállítás, amelyben önálló egységet kell hogy képviseljen az ún. Erdély tájegység. Cseri Miklós röviden ismertette az erdélyi kutatások eddigi eredményeit, az intézmény által szervezett konferenciák, kötetek és helyszíni kutatások jellemzőit. A korábban Balassa M. Iván által koordinált több éves kutatási program részeként napjainkig elkészült 1498 népi építészeti felmérés, 4125 fotó. Az alapkutatások fontosságát hangsúlyozva a kutatásban a helyi szakemberek felé partnerkapcsolatot kínált, a román skanzenekkel meglévő jó munkakapcsolattal párhuzamosan. Cseri Miklós felhívta a figyelmet a rendkívül gyors társadalmi-gazdasági változások veszélyeire. A fizikális és mentális helyi megőrzés jelentősége Erdélyben is növekedni fog a jövőben. Az NKÖM által támogatott Közkincs Program a Tájház Szövetség által képviselt objektumok fenntartásában komoly segítséget jelenthet.

A délután folytatásaként szünet után T. Bereczki Ibolya elnökletével folytatódott a gyűjteményi korreferátumok sorozata.

Fejős Zoltán, a Néprajzi Múzeum főigazgatója az intézmény tudományos tevékenységét és ennek részeként a kiadványokat mutatta be. Ő is összefoglalta 1872-től a múzeum történetét, hangsúlyozva a néprajztudomány legnagyobb intézményeként a szakma minden irányzatának képviseletét. 50 felsőfokú végzettségű munkatárs dolgozik a múzeumban. A felgyorsult publikálási munka eredményeként közel 60 különböző kiadvány jelent meg az utóbbi években. Az intézmény korszerű magyar, angol, német nyelvű honlapjának gazdagságára is felhívta a hallgatóság figyelmét. A Néprajzi Múzeum a hazai preventív műtárgyvédő referenciapontjaként működik. Könyvtárunk (120 különböző folyóirat, 65 000 kötet) katalógusa az interneten is hozzáférhető. A könyvtár a nemzetközi szakirodalom terén is alapvető jelentőségű a szakemberek számára. Felhívta a figyelmet a múzeum által készíthető központi bibliográfia problémájára. A retrospektív bibliográfiák pótlása még megoldandó feladat, miként a határon túli szakirodalom szerepeltetése sem megoldott minden esetben. A múzeum tárgygyűjteményének egy része a digitalizálás eredményeként hozzáférhető az interneten (20 000 db, 8-10 %), ez a gyűjtemény méreteihez (240 000 műtárgy! 300 000 fotó és 120 000 feldolgozatlan fénykép!) mérten jelzi a továbblépés igényét is. Új lendületet kapott a hagyományos publikációk sorozata is. A gyűjtemények feltárása – a tudománytörténeti kutatási irányok megállapítása – a gyűjteményi katalógusokban zajlik elsősorban. A múzeum etnológiai gyűjteményének európai jelentősége is a katalógusok révén válik közzismertté. Az OTKA támogatásával 5 év alatt 14 gyűjteményi katalógus készült el. Fejős Zoltán az intézmény kiállítási tematikájának rövid ismertetésében hangsúlyozta, hogy a kiállítások mint önálló produktumok valósulnak meg. Az utóbbi években kiteljesedett a kiállítási nagykatalógusok műfaja is. A kutatási irányok közül kiemelkedik a jelenkutatás, melynek hazai központjaként működik a Néprajzi Múzeum. Véleménye szerint a hálózati működési forma a néprajzkutatás egészséges természetéhez tartozik és alkalmas a modern szemléletű kutatások együttműködéséhez. A jelenkutatás publikációs lehetősége a MaDok-füzetek sorozata. A korábban indult sorozatok is folytatódnak: a *Néprajzi Értesítő*, a *Tabula* és a *Tabula* könyvek.

A vidéki muzeológiai műhelyek határon túli kutatásai közül elsőként Bárh János ismertette a Bács-Kiskun megyei néprajzkutatók erdélyi tevékenységének eredményeit. Felhívta a figyelmet arra, hogy a múzeum megyei önkormányzati intézményként erdélyi kutatásokat folytat immár 15 esztendeje, a fenntartó támogatásával. Gyakorlatilag külső pályázati forrás nem segítette a munkát. Az együttműködés különösen a székelyudvarhelyi múzeummal teljesedett ki. Bárh János röviden személyes élményekkel kiegészítve összefoglalta a hegyitánya-kutatás kibontakozásának menetét és vázlatosan ismertette az eredményeket. Kalocsának testvérvárosi kapcsolata alakult Gyulafchervárral és részben ezzel kapcsolatosan készül egy közös tanul-

mánykötet. Az Úz-völgyben folytatott 5 éves terepmunkára épülő kutatás eredményeként készült el az *Úz-völgyi magyarok* című kötet. Összefoglalva megállapította, hogy napjainkig 5 kötet született az erdélyi kutatások eredményeként. Jelenleg Alcsik területén szerveződik csoportos kutatás a szegedi egyetemmel közösen, ahonnan a hallgatók gyakorlati képzésébe is beletartozik a terepmunka. Jelenleg is zajlik a Bárh János által végzett levéltári kutatómunka az egyházmegye és a tizedes tematikájában.

Magyar Márta a debreceni Déri Múzeum és a nagyváradi Körös Múzeum kapcsolatait foglalta össze korreferátumában. A két intézmény közötti kapcsolatrendszer létrejöttét a gyűjteményi párhuzamok, az 1970-es évektől működő hivatalos és a személyes kapcsolatok erősítették. A közös programok történetének felelevenítésével a debreceni kerámia-gyűjtemény nagyváradi kiállítási bemutatkozását emelte ki. Üvegikon-kiállítás lehetősége a Déri Múzeumban már a kapcsolatok későbbi fázisában történt. A néprajzi kiállítások cseréi mellett iparművészeti és fotótárlatok cseréje is zajlott. Az 1990-es évek közepétől közös kiállítások tervei készültek, melyeket a testvérvárosi kapcsolatok is segítettek. Bekapcsolódott lengyelországi helyszíneként Lublin is, és textil tematikával készült vándorkiállítás. 2000-ben Sankt-Gallen kanton gyűjteménye is a testvérvárosi kapcsolatok révén volt látható kiállításon. Szintén a négy szereplő kiállításaként valósult meg *A hagyományos konyha titkai* című tárlat. A tudományos tevékenység összehangolása komoly nehézségekbe ütközött. Nagyon kevés publikáció jelent meg ezek eredményeként. Konferencia- és közös terepmunkatervek is születtek, elsősorban a pász-torkodás és a textilfelhasználás tematikájában. Az eredmények azt mutatják, hogy az ún. tradicionális témák sikeresebbek, de a felkészültségben tapasztalható komoly eltérések a koncepciókban is megjelennek.

Az előadások után T. Bereczki Ibolya főtítkárral vezetésével zajlott a vita és a tapasztalatok összefoglalása.

Paládi-Kovács Attila elnök az erdélyi néprajzi kutatás továbblépési lehetőségeit elemezte hozzászólásában. A korábbi időszakok elismerésre méltó lenyűgöző teljesítménye mellett felhívta a figyelmet a történeti néprajzi kutatások jelentőségére. Hangsúlyozta, hogy aktuális a szakmának egy múzeumi térfoglalásra felkészülni a szakemberek képzésével.

Keszeg Vilmos a néprajzi és a történeti képzés összekapcsolásának adminisztratív akadályairól szólt. Lehetőségként fogalmazta meg, hogy a PhD-képzés részeként komoly hangsúlyt fektetnek a tematikai bővítésre.

Cseri Miklós felhívta a figyelmet a digitalizálás aktuális szerzői jogi problémáira. Javasolta, hogy közös kutatási-képzési programok formálódjanak. A muzeológus-képzésben/továbbképzésben a Szabadtéri Néprajzi Múzeum lehetőségeit ismertette. Felhívta a figyelmet arra, hogy a regionális átalakulás problémái átívelnek az országhatárokon és a tudomány- és kutatásszervezésnek erre is figyelemmel kell lennie. A helyi múzeumoknak, tájházaknak a skanzen segítségét kínálta. Különösen fontosnak ítélte a néprajzi bibliográfiák összehangolásának problémáját. A következő néprajzi fórumra meghívta Szentendrére a résztvevőket.

Gazda Klára hozzászólásában a kolozsvári néprajzi képzésben a muzeológiai tematika súlyát és a történeti néprajz meglétét elemezte.

Pozsony Ferenc az érdekvérvényesítés lehetőségei mellett a múzeumi munka irányainak felmérését hangsúlyozta. A romániai akadémiai intézetekben rendkívül gyenge a magyar jelenlét.

Fejős Zoltán hozzászólásában a múzeumok átalakult szerepét hangsúlyozta. A közgyűjtemények és a kulturális örökség diskurzusának jelentőségét érzékeltette. Csatlakozott Cseri Miklós meghívásához és a Néprajzi Múzeumban végezhető gyakorlati és posztgraduális képzés lehetőségeit ismertette. A diaszpórában végzendő digitalizálás speciális módszereire hívta fel a figyelmet. Fontos feladatként jelölte meg a néprajzi oktatásban a jelenkori átalakulás dokumentálását.

A Magyar Néprajzi Fórum szándéknyilatkozata

A Magyar Néprajzi Társaság és a Kriza János Néprajzi Társaság 2005. április 28–30-án Kolozsvárott Magyar Néprajzi Fórum címmel tanácskozást rendezett. A tanácskozáson a kárpát-medencei magyar néprajzi egyesületek, tudományos társaságok és kutatóintézetek, országos és megyei néprajzi közgyűjtemények, egyetemi néprajzi tanszékek vezetői, képviselői vettek részt. A résztvevők az alábbi szándékaikat fogalmazták meg:

- 1.) 1990 után a kárpát-medencei magyar néprajz intézményrendszere széleskörűen kiépült, a kapcsolattartás szabaddá vált. A résztvevők közös érdeke ennek ápolása és maradéktalan fenntartása.
- 2.) Az eddig kialakult gyakorlat alapján kívánatosnak tekintik a közös szakmai munka minden formájának támogatását és fejlesztését: közös pályázatokban, kutatóprogramokban való részvételt; szakemberek, egyetemi oktatók és hallgatók rendszeres cseréjét; közös kiadványok megjelentetését stb.
- 3.) A résztvevők szándéka, hogy közösen szervezzenek a mostanihoz hasonló tanácskozást, amely a kölcsönös tájékoztatást és a hatékonyabb együttműködést szolgálja.
- 4.) A jövőben megrendezendő Magyar Néprajzi Fórumok időközi szervezési feladatait a Magyar Néprajzi Társaság titkársága látja el.

Kelt Kolozsvárott, 2005. április 29.

Valamennyi résztvevő nevében:

Deáky Zita
(Deáky Zita)

Györfffy István Néprajzi Egyesület

Kriza János Néprajzi Társaság

Magyar Néprajzi Társaság

Paládi-Kovács Attila
2005 JUN 30

Péntek János a kutatói műhelyek-tanszékek speciális jellegét hangsúlyozta hozzászólásában, míg Zsigmond Győző a bukaresti Hungarológiai Tanszék helyzetéről számolt be.

Voigt Vilmos az oktatás modernizálásának kényszerét hangsúlyozta, a hallgatók publikálási lehetőségeinek biztosítását feltételnek ítélte. 2010-re teljesen új néprajzi képzés rendszerét kell megteremteni.

T. Bereczki Ibolya zárszavában összefoglalta az elhangzottakat. A rendezvény egyszerre volt látélet és diagnózis. A résztvevők által előadottak alapján a mozaikokból egységes összkép jött létre. A „határokon túli” néprajzi kutatások esetében az intézményesülés folyamata jól érzékelhető Szlovákiában és Romániában, ugyanakkor nehézségeket okoz a Vajdaságban élők kapcsolattartása az anyaországgal a vízumkényszer és a megnehezített utazási lehetőségek miatt. Kárpátalján remek kezdeményezésekről tudunk, s erősödik a magyarság kulturális szerepe, de jelenleg nem figyelhetők meg az intézményesülés formái. A kapcsolatok hálói az utóbbi években kiterjedtek, sokszínűvé váltak. Kiemelte a szervezésben meghatározó jelentőségű munkát végző és a tanácskozásnak otthont adó Kriza János Néprajzi Társaság és a Babeş–Bolyai Tudományegyetem Magyar Néprajz és Antropológiai Tanszékének áldozatos munkáját. Az egyetemi néprajzi képzésben az önálló kolozsvári tanszék kiemelkedő értékű munkát végez. A Kriza János Néprajzi Társaság a kutatási programok összefoglalásával, a kiadványokkal, illetve a néprajzi gyűjtőknek nyújtott támogatással valódi centrumává vált az erdélyi néprajzi kutatásnak. Komoly gyűjteményei és szakemberei az eredményes továbblépés lehetőségét is biztosítják. A közgyűjtemények korszerű feladatai között a digitalizálás, a gyűjtemények feldolgozása kiemelt helyet kap. Az internetes publikálás, a bibliográfiák korszerű összehangolása a továbblépés egyik iránya lehet. Hangsúlyozta a fórumot kezdeményező Magyar Néprajzi Társaság szerepét és a Györffy István Néprajzi Egyesület sajátos arculata kialakításának jelentőségét. Végül a résztvevők a fórum közös állásfoglalását elfogadták, hangsúlyozva a rendezvény folytatásának igényét.

A Magyar Néprajzi Fórum résztvevői a vitaülés végén közös ajánlást fogadtak el, amely megfogalmazza azokat a tennivalókat, amelyek megvalósításával az elkövetkező években szorosabb kapcsolatot lehet kialakítani az anyaországi és a határon túli magyar néprajzi kutatás és oktatás intézményeivel és vezető társadalmi szervezeteivel. Az ajánlás aláírói Pozsony Ferenc, a Kriza János Néprajzi Társaság elnöke, Paládi-Kovács Attila, a Magyar Néprajzi Társaság elnöke és Deáky Zita voltak, aki a Györffy István Néprajzi Egyesület képviselőjében írta alá a dokumentumot. A résztvevők egyúttal a Magyar Néprajzi Fórum következő években történő megrendezéséről is döntöttek, egyúttal elhatározták, hogy a mostani általános helyzetelemzést követően egy-egy témát helyeznek a változó helyszínen megrendezendő tanácskozások középpontjába.

Vacsora után a tanácskozás résztvevői baráti találkozón vettek részt a Kriza János Néprajzi Társaság tagjaival és a Babeş–Bolyai Tudományegyetem oktatóival és diákjaival közösen. A jó hangulatot fokozta a Tüske Zenekar szereplése az est programjában.

2005. április 30-án szombaton a fórum résztvevői Pozsony Ferenc kalauzolásával megtekintették a kolozsvári néprajzi múzeum szabadtéri részlegét. Az alapos szakmai vezetés is segítette az egyedülálló építészeti értékeket bemutató állandó kiállítás megismerését. A résztvevők másik csoportja Kallós Zoltán folklorista Válaszúton lévő, rendkívüli értékeket képviselő néprajzi gyűjteményét tekintette meg, illetve látogatást tett a mérai tájházban.

A szakmai beszámoló mellékleteként közreadjuk a Magyar Néprajzi Fórum szándéknyilatkozatát.

BALI JÁNOS
KEMECSEI LAJOS
T. BEREZCKI IBOLYA

Gyógyító hagyomány

A népi kultúra elemeinek integrálási lehetősége a modern
 lelkiegészség-kultúrába és gyógyító munkába
 (Hagyományok Háza, Budapest, 2005. május 18.)

A lelkiegészség-kultúra különböző területein dolgozó szakemberek (pszichiáterek, pszichológusok, rehabilitációs szakorvosok, különböző mentálhigiénés és terápiás szakemberek) az utóbbi években egyre nagyobb számban ismerték fel azt, hogy (1.) az ún. *hagyományos falusi-paraszti kultúra* a szűkebben vett *kulturális értelmezésen* túl felfogható egy jól működő *testi és lelki egészségvédő rendszernek* is, (2.) amelynek több eleme harmonikusan beépíthető a modern mentálhigiénés és pszichoterápiás munkába (a tárgyalkotó népművészet; az ének, zene, tánc; a mesék, mondák és avatási rítusok; a hagyományos gyógyító tudás szomatikus és pszichoterápiás hatótényezői).

E szakmai lehetőségek és törekvések szerencsés módon találkoztak az utóbbi évtizedekben megerősödő, a néphagyományt a városi kultúrában továbbörökítő szakmák képviselőinek érdeklődésével. Ennek eredményeként egyre több népművész, énekes, táncos és zenész ismerte fel, hogy tudása nemcsak hagyományörző és művészi értékkel, hanem gyógyító erővel is bír.

A konferencia fő célja az volt, hogy a témában már tapasztalatokat szerzett szakemberek segítségével bemutassa e szakmai lehetőségek eddigi eredményeit, és választ keressen a következő kérdésekre. 1. A magyar népi kultúra elemei közül melyek építhetők be, és hogyan a mentálhigiénés, pszichoterápiás és egyéb gyógyító munka különböző formáiba? 2. Milyen szakmai, szervezeti és tudományközi együttműködés szükséges a továbblépés érdekében?

A közel 200 hallgató részvételével zajló konferencián az előadók között megtalálhatók voltak pszichiáterek, pszichológusok, mentálhigiénés szakemberek, néprajzkutatók, népművészek, énekesek, táncosok és zenészek. A konferencia témáját az alábbi három nyitóelőadás vázolta fel. Pető Csilla: *A mentálhigiénés és pszichoterápiás gondolkodás a modern nyugati társadalmakban*, Takács András: *Néprajz és pszichológia – a hagyomány a gyógyításban* és Pető Zoltán: *A népművészet kreatív ereje a gyógyításban*. A munka a továbbiakban négy tematikus blokkban folyt. 1. Tárgyalkotó népművészet, Bangó Alíz: *A gyógyító agyag*; 2. Népi játék, néptánc, Merényi Márta: *A közös alkotás tere a mozgás-tánc-terápiában*, Tóth Ágnes: *A népi játék és néptánc fejlesztő hatása a gyerekek személyiségére*; 3. Népmese, szertartások, Boldizsár Ildikó: *A mese mint gyógyító erő*, Molnár Judit: *Népmesei elemek és szimbólumok beépíthetősége a terápiás munkába*, Takács András: *Az avatási rítusok és gyógyító szertartások mentálhigiénés jelentősége a hagyományos kultúrákban*; 4. Népdal, népzene, Fekete Anna: *„Mindegyik embernek a lelkében dal van...”*, Lovász Irén: *A gyógyító hang – „Kinek jó illatján lelkünk meggyógyula.”* A Süle Ferenc és Haraszti László elnökök által levezett programot Lovász Irén és Lőrinszky Attila ajándékkoncertje zárta *Elemek* címmel.

A konferencia egy sorozat részeként került megrendezésre. A következő két évben a tervek szerint még az alábbi konferenciákra kerül sor ennek keretében: 1. Kolostorgyógyászat; 2. Népi orvoslás, modern egészségkultúra, komplementer medicina; 3. A vallásosság, népi vallásosság mentálhigiénés és pszichoterápiás hatótényezői; 4. A „történeti múlt” lehetőségei a modern mentálhigiénében és pszichoterápiában: ijaszat, lovasijaszat, honfoglalás kori életmódtáborok, neo-sámán világszemlélet.

A konferencia rendezője a Hagyományok Háza, fő szakmai támogatói pedig az MTA Néprajzi Kutatóintézetének Népi Gyógyászati Archivuma, az MTA Bolyai János Kutatói Ösztöndíj programja, az Európai Folklor Intézet és a ráckevei Árpád Múzeum volt.

Ünnep, szokás, identitás
Német–magyar néprajzi konferencia
(Freiburg, 2005. június 8–10.)

Fest, Brauch, Identität – Ünnep, szokás, identitás címmel rendezett német–magyar néprajzi konferenciát 2005. június 8–10. között a freiburgi Johannes-Künzig-Intézet.

E konferenciáról szóló beszámolómban elején szeretném a rendező intézmény feladatait, céljait röviden áttekinteni. Az intézetet Johannes Künzig (1897–1982) alapította 1951-ben a második világháború után kitelepített németek néprajzi kutatóhelyeként. Johannes Künzig az 1950-es, 1960-as években rendszeresen kutatott, népdalokat, balladákat, meséket gyűjtött a magyarországi németek körében, Hajóson, Gánton. 1964 óta az intézetet Baden-Württemberg tartomány Belügyminisztériuma tartja fenn. Hivatásos és önkéntes munkatársai a kelet-, délkelet-európai németek néprajzával foglalkoznak, azt gyűjtik, dokumentálják, elemzik. Kutatásaik fő területei: a népielbeszélő-kutatás, a népdalkutatás, a migráció, az integráció és az interetnikus kapcsolatok vizsgálata, életrajzkutatás, végül a keleti német néprajz tudománytörténete. Az intézethez hatalmas könyvtár, adattár tartozik, amelyeknek anyagát a kelet-, délkelet-európai térségben végzett helyszíni kutatások során folyamatosan bővítik, kiegészítik. Az utóbbi években eredeti feladatköre mellett az intézet feladatának tekinti az európai integrációval összefüggő kulturális folyamatok, jelenségek vizsgálatát is. Ezért kapcsolatokat tart fenn Lengyelország, Csehország és Magyarország néprajzi intézményeivel, kutatóival. E kapcsolatok elmélyítését szolgálják az intézet által rendezett nemzetközi konferenciák. Szólni kell még az intézet évkönyvéről, amelynek címváltozásai szintén jelzik a kutatás súlypontjának elmozdulásait. Az utóbbi évek tematikai bővülését jelzi a *Jahrbuch für deutsche und osteuropäische Volkskunde* (Német és kelet-európai néprajzi évkönyv), amelynek 46. kötete 2004-ben jelent meg a marburgi Elwert Kiadónál. Ezt megelőzően *Jahrbuch für ostdeutsche Volkskunde* (Keleti német néprajzi évkönyv), még korábban *Jahrbuch für Volkskunde der Heimatvertriebenen* (Kitelepítettek néprajzi évkönyve) címen adták ki. E patinás sorozatban számos magyarországi német és erdélyi szász néprajzi tanulmány is napvilágot látott. (További információk a Johannes-Künzig-Intézetéről a következő publikációkban találhatók. Gottfried Habenicht: Das Johannes-Künzig-Institut für ostdeutsche Volkskunde. *Jahrbuch für ostdeutsche Volkskunde* XXXV. 1992. 409–424.; Werner Mezger: Mit der Wende nicht zu Ende. Das Freiburger Institut für ostdeutsche Volkskunde zwischen alten und neuen Zielen. *Jahrbuch für deutsche und osteuropäische Volkskunde* XLII. 1999. 1–19.)

Az *Ünnep, szokás, identitás* című konferenciát az intézet munkatársai közül a magyar származású Schell Csilla és kollégája, Michael Prosser szervezték. Magyarországról négy kutatót hívtak meg, közülük három vett részt a konferencián. Megjelent az egész délnémet térség, tehát Baden-Württemberg és Bajorország néprajztudományának számos képviselője. Június 9-én a konferenciát Werner Mezger professzor, az intézet igazgatója nyitotta meg. Schell Csilla és Michael Prosser a tanácskozás témáját, célját ismertették, ők mutatták be az előadókat is. Először Bindorffer Györgyöt, az Etnikai és Nemzeti Kisebbségkutató Intézet (Budapest) munkatársát, aki „*Sramlizenével felnőni... – A népi kultúra mint a magyarországi németek etnikai identitásának megjelenési formája*” címmel tartott előadást. Őt követte a beszámoló írójának az ezredforduló magyarországi szülőhegyi Szent Orbán-ünnepeit bemutató referátuma. Werner Mezger előadásában az európai ünnepek, népszokások és hagyományok készülő adatbankját ismertette. Jól egészítette ki ezt Tátrai Zsuzsanna (MTA Néprajzi Kutatóintézet, Budapest) írásban megküldött előadása, amelyben az *Ünnepek és népszokások Magyarországon* című adatbank munkálatait foglalta össze. Ugyancsak nem tudott jelen lenni Christoph Daxelmüller würzburgi professzor, de előadásának kéziratát megküldte a szervezőknek, így azt felolvasták:

*Werner Mezger professzor (jobbról) köszönti Hofer Tamást
(Fotó: Lukács László)*

*A freiburgi Münsterplatzon
(Fotó: Lukács László)*

Balról jobbra: Michael Prosser, Schell Csilla, Hofer Tamás és Christiane Weber idegenvezető

a magyarországi zsidók temetkezési szokásaival és a zsidó néprajz kezdeteivel foglalkozott. Schell Csilla előadása igazán magyar témával, Szent István király ünnepével és annak a nemzeti identitásban betöltött szerepével foglalkozott. Michael Prosser előadásában az 1954-es „berni csodával”, a futballvilágbajnoki döntő mérkőzésen a német válogatottnak a magyar aranycsapat feletti győzelmével foglalkozott, főként annak a német nemzeti identitástudat feléledésében játszott szerepével. (Michael Prosser már korábban is publikált a futball-néprajz köréből: *Populäre und profane Prozessionen. Schaueremonien und Triumphfahrten beim Fußballsport. Jahrbuch für Volkskunde* XXVII. 2004. 177–190.)

A konferencia esti nyilvános előadását Hofer Tamás (Budapest) tartotta *Magyar és magyarországi német néprajz – Kapcsolatok a tudománytörténetben* címmel. Hofer Tamás nagy érdeklődéssel kísért előadásában elsősorban a trónörökösi mű, *Az Osztrák–Magyar Monarchia irásiban és képműben* illusztrációinak néprajzi forrásértékére hívta fel a figyelmet. Előadásán megjelent többek között Christine Burckhardt-Seebass néprajzprofesszor asszony Bázélből, Herbert Schwedt professzor Mainzból.

Június 10-én reggel Friedrich Gackenholz miniszteri tanácsos üdvözölte a konferencia résztvevőit Baden-Württemberg tartomány Belügyminisztériuma részéről. A kitelepített németek ügyeivel, az új hazába való befogadásával ez a minisztérium foglalkozott, s ma is intézményei, egyesületei, alapítványai fő támogatója. Ezen a délelőttön a szakmai előadások sorát Hans-Werner Retterath, a Johannes-Künzig-Intézet igazgatóhelyettesének referátuma nyitotta meg a baden-württembergi és a magyarországi partnertelepülések kapcsolattartásának rituális megnyilvánulásairól. Max Matter, a Freiburgi Egyetem néprajzprofesszora előadásában a német turisták Magyarország-képeinek sztereotípiáival foglalkozott. Említést érdemel, hogy a német kollégák közül szinte valamennyien magyarországi terepkutatás alapján tartottak előadást. Két muzeológiai előadással zárult a konferencia. Jörg Paczkowski, a wertheimi múzeum (Grafschaftsmuseum Wertheim) igazgatója arról a sokoldalú kapcsolatról számolt be, amelyet a szentendrei Ferenczy Múzeummal közel másfél évtizede fenntartanak. Összegyűjtötték a Szentendre környékéről Wertheimbe telepített németek magukkal hozott és napjainkig őrzött tárgyait (ládák, imakönyvek, szentképek, szentek szobrai, szöttesek, hímzések, falvédők, edények). Ezekből már két kiállítást rendeztek Wertheimben és Szentendrán. Daniel Drascek, a Regensburgi Egyetem professzora a „donumenta” nemzetközi kutatási és kiállítási program néprajzi vonatkozásait elemezte, amely a Duna menti országok kultúráját mutatja be Regensburgban.

A magyarországi résztvevők számára vendéglátóink városnézést szerveztek Freiburgban, amely 1368-tól 1803-ig a Habsburg Birodalomhoz tartozott, 1651-től Elő-Ausztria (Vorderösterreich) tartomány fővárosa volt. Szép főutcája ma is a Habsburgerstraße nevet viseli. A Münsterplatzon emelkedő Historisches Kaufhaus (1520–1530) homlokzatán birodalmakat alapító, kormányzó osztrák hercegek szobrai, a Habsburg Birodalom országainak és tartományainak címereit, így Magyarország, Horvátország és Erdély címerét is láthattuk.

A jól sikerült konferenciáért vendéglátóinknak, a Johannes-Künzig-Intézet munkatársainak tartozunk köszönettel. Az elhangzott előadásokból, hozzászólásokból sokat tanultunk. Azt is tapasztaltuk, hogy a német kollégák továbbra is nagy érdeklődéssel figyelnek a magyar néprajztudomány eredményeire. Mivel a konferencia előadásait az intézet évkönyvében meg fogják jelentetni, ezért azok hozzáférhetővé válnak mindkét ország szakemberei számára.

Szeder Fábiánra emlékeztek

(Csáb, 2005. június 24–25.)

Szeder Fábán

Második alkalommal rendeztek nemzetközi szimpóziumot Szeder Fábán tiszteletére a jeles palóckutató és bencés szerzetes, a „reneszánsz szabású ember” és polihisztor szülőfalujában, a Hont megyei Csábon. Az idei rendezvény házigazdája és fő szervezője a Balga László irányította Szeder Fábán Polgári Egyesület volt.

A június 24-én és 25-én tartott konferencia első napján Csáky Károly néprajzkutató a tudós életútját ismertette: szólt a biográfiai adatok több helyen is előforduló pontatlanságáról, a szerzetes neves tanáraitól, illetve Szeder Fábáinnak a palóckutatás terén kifejtett úttörő munkásságáról. Sztyahula László komáromfűssi plébános a bencés paptanár és jószágkormányzó utolsó éveit, azaz fűssi tevékenységét mutatta be részletesebben. E község temetőjében pihen a neves kutató, s a faluban van emléktáblája, emlékkiállítás is Szeder Fábáinnak. A falu lakói, s a tanácskozás résztvevői megkoszorúzták a jeles szülött csábi emléktábláját, majd a plébániatemplomban, ahol Szeder Fábánt kereszt-

víz alá tartották, szentmisét mutattak be tiszteletére.

Másnap Bánhegyi Miksa pannonhalmi bencés tanár és főkönyvtáros ismertette Szeder Fábán tanári működését és a Pannonhalmán kifejtett könyvtárosi munkásságát. A tudós biográfusa, Wohlne Nagy Ágota Szeder gazdasági feljegyzéseiből, naplóiból adott ízelítőt. Limbacher Gábor néprajzkutató a palóckutatás eddigi eredményeit foglalta össze.

A két nap mérlegét összegezve Balga László eredményesnek tartotta a tanácskozást, bár azt hangsúlyozta, hogy az előadók sorába több tudományos intézmény részéről is vártak résztvevőt, ám néhány szlovákiai magyar szervezet és magyarországi intézmény még válaszra sem méltatta a meghívást. Az viszont reménykeltő, hogy a konferencia teljes anyagát a Madách Társaság megjeleneti kiadványsorozatában.

Itt jegyezzük meg, hogy a Felvidéken nemcsak beszélnek Szeder Fábánról, de arról is gondoskodnak, hogy műveit végre a szélesebb közönség is kézbe vehesse. A dunaszerdahelyi Liliium Aurum Könyvkiadó e sorok írójának kezdeményezésére és kísérő tanulmányával 2005-ben *A Palóczokról* címmel, hasonló formában megjelentette Szeder Fábán ama tanulmányait, melyek 1819-ben, 1821-ben és 1835-ben a *Tudományos Gyűjteményben* láttak napvilágot.

CSÁKY KÁROLY

A Duna–Tisza közti nemzetiségek és népcsoportok hagyományai

VI. Nemzetközi Néprajzi Nemzetiségkutató Konferencia

(Baja, 2005. július 13–14.)

Idén immár hatodik alkalommal került megrendezésre a Bács-Kiskun Megyei Önkormányzat és a Bács-Kiskun Megyei Nemzetiségi Alapítvány támogatásával a Duna–Tisza közti nemzetiségek és népcsoportok hagyományaival foglalkozó konferencia. Mivel eddig nem került sor előzményeinek és alakulásának ismertetésére, az aktuális előadások bemutatása mellett ezúttal erre is ajánlatos kitérni.

1991-ben, Baján – az első *Dunatáji találkozón* – kiderült, hogy az eredetileg egyszerre tervezett rendezvény folytatást igényel. Erre indította a szervezőket – Bárh Jánost és Hajdú Istvánt – az, hogy a címben megjelölt területet, Bács-Kiskun megyét a résztvevők „kinőtték”, hiszen jugoszláviai kutatók is tartottak előadásokat. Szintén a folytatásra buzdított a térség története, nemzetiségi sokszínűsége, és nem utolsósorban a konferencia sikere. Az első alkalommal 24 előadás hangzott el. Ezek között akadtak néprajzi, történeti, szociológiai és nemzetiségpolitikai tematikájúak egyaránt, melyek közül 21 meg is jelent nyomtatásban. A teljesség igénye nélkül említjük meg az alábbi szerzőket: Bárh János, Zorn Antal, Merk Zsuzsa, Krupa András, Mándics Mihály, Sz. Körösi Imola, Kőhegyi Mihály.

A következő alkalomra 1993-ban került sor. Ekkor az előadók arra törekedtek, hogy a Duna–Tisza közére a 18. században betelepült nemzetiségek és népcsoportok (szerbek, bunyevácok, sokácok, szlovákok, ruszinok, cigányok, zsidók) zöme szóba kerüljön. A *Dunáninnen – Tiszáninnen* címmel megjelent konferenciakötetben Bárh János pedig már arra buzdította Németország, Ausztria, Kárpátalja, Horvátország illetékes kutatóit, hogy a következő konferencián számoljanak be a Duna–Tisza közére elszármazott népcsoportjaik hagyományairól és történetéről.

A kérés meghallgatásra talált, hiszen az 1995-ben megrendezett konferencián valóban csatlakozott egy Hajóson munkálkodó németországi kutatócsoport a magyarországi és vajdasági előadókhöz.

A hagyomány tehát folytatódik és gazdagodik. Az érdeklődők az eddigi konferenciák anyagát nyomtatásban is áttekinthetik. Érdemes kiemelni, hogy 2001-ben Kecskemét fogadta be a rendezvényt, mely millenniumi keretek között zajlott. Az elhangzott előadások a kutatási terület mintegy 1000 éves múltját igyekeztek feltárni egy-egy korszak keretében, különös tekintettel a településhálózatra és a népességtörténetre. Az előadók egy része korreferátumokkal járult hozzá a Duna–Tisza közti történeti folyamatok értelmezéséhez.

2005-ben e tudományos konferencia július 13-án vette kezdetét. Az előadások tematikája és elmélyültsége meglehetősen változatos volt. Érhető módon szép számban vettek részt a rendezvényen a Szegedi Tudományegyetem néprajz szakos (egykori és jelenlegi) hallgatói, oktatói, jelezvén, hogy kutatásaik a Duna–Tisza közén töretlen lelkesedéssel folynak. Emellett vajdasági előadók is érkeztek, folytatván a már megkezdett hagyományt.

A délelőtti szekcióban Bereznai Zsuzsanna elnökle alatt Székelyné Körösi Ilona a kecskeméti cigányság identitástudatáról tartott előadást, Simon András az aratóünnepekről beszélt egy felsőhegyi vizsgált példa alapján. Ezután Filus Erika járta körül a kiskörösi szlovák viselet kérdését. Rövid szünet után Bárh János tartotta meg *Vándorutak vége – Életrajzok, népi kapcsolatok feljegyzései a bácskai Piros falu református halotti anyakönyvében (1799–1810)* című előadását, melyben árnyalta az északi megyék lakosainak migrációs indítékait, útvonalát, valamint helyi fogadtatását. Pénovátz Antal az ómoravicaik eklézsiakövetéséről szólt, őt követte Schleiniger Tamás a solti járás cigányainak Mária Terézia korabeli összeírásának adataival és azok tanulságaival. Kothencz Kelemen, fiatal bajai néprajzos-muzeológus előszóban „rekonst-

ruálta” a katymáriak között fennálló szimbolikus és valós korlátot, melyet a nemzetiségek konfliktusoktól nem mentes együttélése hívott életre.

A délutáni ülészakor során Bárh János elnökölt. Elsőként Beszédes Valéria tartotta meg *Mitikus lények a szabadkai bunyevácoknál, különös tekintettel a táltosra* című előadását, majd Alojzije Stantić a szabadkai bunyevác tanyákon használt sűtharangokról szolt. Bereznai Zsuzsanna a hajósi svábok tejfeldolgozásáról tartott előadást. Utána Schön Mária következett, aki a germán mitológia nyomait kutatta a hajósi sváb folklórban, Kustár Rozália pedig a népi gyógyítás hagyományait tolmácsolta dunaegyházi és hartai adatok segítségével. Rövid szünet után Kocsis Zsuzsanna szólaltatta meg Zöldy Pál hagyatékát, aki Topolya emlékező „krónikásaként” számos néprajzi adalékot foglalt írásba. Szervesen kapcsolódott az ő előadásához Rind Melitta, mivel ő Zöldy Pál gyűjteményéből a topolyai magyar gyermekjátékokat emelte ki, és ismertette. (Időközben kiadásra került e témában könyve is, bemutatóját szeptember 17-én tartották Topolyán, a II. Fialal Néprajzkutatók és Kulturális Antropológia Szakos Hallgatók Konferenciájának keretében.) Lepár Karolina, szegedi néprajz szakos hallgató a horgosi magyar borbélyokról beszélt. A nap utolsó előadója Silling Léda volt, aki a kupuszinaiak piacozási emlékeit tolmácsolta.

A július 14-i ülészakon Matuska Márton Csurog, Zsablya és Mozsor néprajzi emlékeiről szolt, Zorn Antal a bajai és a környező községek névmagyarosítási folyamatát ismertette, Fehér Zoltán Bátya társadalmának keresztmetszetét villantotta fel önéletrajzok tükrében. A szünet után Mészáros Ágnes tartotta meg kecskeméti cigány gyógyítókról szóló előadását, majd Kovács Györgyné Kosztra Ilona „Haluskás tótok” című beszámolója következett. Kovács Endre a doroszlói általános iskola forrásainak segítségével a beköltöző családokról beszélt. Utolsóként Mándics Mihály egy csávolyi bunyevác család történetét vázolta.

A tanulmányok nemsokára írott formában napvilágot látnak. Kíváncsian várjuk a 2007-re tervezett folytatást!

SMID BERNADETT

A XIX. Országos Néprajzi és Nyelvjárési Gyűjtőtalálkozó (Csepreg-Bük, 2005. július 28–30.)

Beszámoló a csepregi és bükii gyűjtőtalálkozóról

A Nemzeti Kulturális Alapprogram támogatásával, a saját és a helyi erőforrások maximális kihasználásával sikerült megrendezni az önkéntes néprajzi és nyelvjárési gyűjtők XIX. találkozóját, amelynek 2005. július 28–30. között a Vas megyei Csepreg és Bük volt a helyszíne. A kétévenként sorra kerülő találkozót a Magyar Néprajzi Társaság, a Honismereti Szövetség, a Vas Megyei Honismereti Egyesület, valamint Csepreg és Bük Önkormányzata, intézményei és egyesületei rendezték a két település és a megye különböző kulturális helyszínein.

E találkozó célja – immár csaknem öt évtizede –, hogy időről időre alkalom nyíljen a néprajzzal és a nyelvjárással foglalkozó „amatőr” gyűjtőknek a tartalmas szakmai és emberi kapcsolatok kialakítására és ápolására, módszertani és érzelmi feltöltődésre, a „hivatásos” néprajzkutatókkal való találkozásra, a gyűjtőmozgalom időszerű kérdéseinek megbeszélésére. Mód nyílik ezeken a mindnyájunk számára ünnepi alkalmakon arra is, hogy találkozhassanak egy-

mással a határokkal szétszabdalt magyarság hagyományos műveltségével foglalkozó gyűjtők és kutatók.

A gyűjtőtálalkozó megrendezésére ebben az esztendőben rendkívül csekély támogatást kaptunk, ezért a határon túlról érkezők részvételi díján kívül csak útiköltségük felét tudtuk megteríteni, a magyarországi résztvevőknek pedig önköltséges részvételi hozzájárulást kellett fizetniük, ami az étkezés és a szállás költségét foglalta magában. A büki fürdőlátogatás, a szőlőhegyi kirándulás, a tanulmányút, a fogadás, a művészeti együttesek fellépésének költségeit a szervezésben résztvevő megyei szervezetek vállalták. Nem véletlen, hogy a rendezvény támogatóinak listája nem kevesebb, mint 25 tételből állt. Valamennyiük segítségét, a találkozó 45 résztvevője nevében, hálásan köszönjük!

Csepreg nagyközség Művelődési Házának dísztermében került sor a néprajzi gyűjtők XIX. találkozásának ünnepélyes megnyitójára, amelynek során Molnár Sándor Csepreg és Horváth Lajos Bük polgármestere, valamint Zsámboki Árpád, a Vas Megyei Honismereti Szövetség elnöke köszöntötte az országból és a határokon túlról érkezett résztvevőket. Ezt követően Halász Péter, a Magyar Néprajzi Társaság Önkéntes Gyűjtő Szakosztályának elnöke és Granasztói Péter, a szakosztály titkára átadták a Társaság Választmánya által odaítélt, és a legkiválóbb önkéntes gyűjtők számára alapított *Sebestyén Gyula-émlékermeket*. Ez alkalommal a következők voltak a kitüntetettek: Dukrét Géza (Nagyvárad), Fülöp Lajos (Gyöngyös), Rác Zsolt (Makó) és Somfai Tiborné (Parád).

A találkozó első napjának délutánján az önkéntes néprajzi gyűjtőmozgalom időszerű kérdéseiről szóló előadások hangzottak el. Káldy Mária, a szentendrei Szabadtéri Néprajzi Múzeum közönségszolgálati igazgatója gazdag képanyaggal illusztrálva azokról a közművelődési és múzeumpedagógiai programokról beszélt, amelyek a hozzájuk látogatókat, különösen a fiatalokat igyekeznek érzelmileg is közelebb hozni a hagyományos népeletet bemutató múzeumi világhoz. Kitért továbbá arra is, hogyan hasznosultak az elmúlt évtizedekben azok a gyűjtések, amelyeket lelkes önkéntes gyűjtők szedtek össze és küldtek el a Néprajzi Múzeum és a Szabadtéri Néprajzi Múzeum adattárába.

Sári Zsolt, a Szabadtéri Néprajzi Múzeum tudományos titkára arról a törekvésekről beszélt, amely a közelmúlt életformájának, életmódjának megjelenítésével, tárgyi eszközeinek, értékrendjének bemutatásával igyekszik kibővíteni a múzeum hagyományos anyagát. Annak érdekében, hogy Magyarország népi építészeteinek, lakáskultúrájának bemutatása után ne csak kiállítóhelyként, hanem tudományos kutatóhelyként is működhessen a létesítmény. Arra törekednek, hogy immár a 20. századi falut is bemutassák, helyet kapjanak az ONCSA, az OFAKSZ és más kislakásépítő akciók során megvalósult építkezések, a háztáji gazdaságok különböző megoldásai; a vidéki iparosság átalakulása. Az előadó hangsúlyozta, hogy fontosnak tartják és támogatják a 20. századi magyar faluképet meghatározó változásokról és törekvésekről szóló pályamunkák születését.

Frazon Zsófia, a Néprajzi Múzeum Ethnológiai Adattárának munkatársa a múzeumban folyó jelenkutatási programról számolt be. „Fontos kérdés – mondotta –, hogy ehhez a programhoz, ehhez a gondolkodásmódhoz milyen formában kapcsolódik az önkéntes gyűjtőmozgalom, hogy ne csak a múlt, a már elmúlt eseményekre, hanem a közvetlenül zajló eseményekre is figyeljenek.” Ígérte, hogy a múzeum adattára megadja a jelenkutatáshoz, a mai események megfigyeléséhez és rögzítéséhez szükséges ismereteket.

Granasztói Péter, a Néprajzi Múzeum Ethnológiai Adattárának osztályvezetője a néprajzi gyűjtőpályázatok tapasztalatairól és a 2006. évi pályázat kiírásáról beszélt. Számba vette az okokat, amelyek a pályázat kétévenkénti kiírásához és a témakörök szűkítéséhez, egyszersmind megújításához vezettek. Mint mondotta, „Lehet, hogy ijesztőnek és szigorúnak tűnik a kiírás azon megjegyzése, hogy csak a témákba illő dolgozatot fogadunk el, a gyakorlatban azonban szinte mindig besoroltuk valamelyik témához a nem teljesen témába illőket is, és így fogjuk

tenni az elkövetkező években is, hiszen szinte minden pályázat kapcsolódik valamelyik témához.” Az előadásból kiderült, hogy a Néprajzi Múzeum által szorgalmazott új témák nem annyira néprajzi, inkább szociológiai megközelítést, szemléletet és módszereket igényelnek, nem a jelenségek, hanem a változások, a folyamatok rögzítésére ösztönöznek. Ígérte, hogy az érdeklődők számára tájékoztatót, kérdőíveket és útmutatókat készítenek.

A délutáni ülészaknak a hagyományörzés Csepregen volt a témája. Ennek keretében Horváth Gyuláné az óvodában, Hetyési Katalin az általános iskolában folyó hagyományörzésről beszélt, Sudár Lászlóné pedig a csepregi Farkas Sándor Egylet hagyományörző munkáját ismertette. Ezt követően Gráfik Imre, a Magyar Néprajzi Társaság alelnöke ismertette a helyi gyökerekkel rendelkező Horváth Terézia néprajzi tevékenységét.

A gyűjtőtálalkozó első napján jutott még idő a település helytörténeti gyűjteményének, nevezetes épületeinek megtekintésére, este pedig Bük és Csepreg polgármesterének fogadásán jóízű beszélgetésre is sor került, hiszen a résztvevők jórészt olyan régi, közös szakmai érdeklődésű ismerősök, akiknek sokszor csak ez a két évente sorra kerülő összejövetel nyújt alkalmat megyéken, határokon is átívelő barátságok, munkakapcsolatok személyes ápolására.

A Nádasy Tamás Közgazdasági és Informatikai Szakközépiskola Kollégiumában való pihentető éjszakai nyugalom után másnap délelőtt az önkéntes néprajzi gyűjtők kiselőadási hangzottak el munkájukról, eredményeiről, kiadványaikról, kiállításairól. A témák sokfélesége került itt szóba a Dunántúltól az Alföldön keresztül a Partiumig, a Székelyföldig és Moldváig, de közös volt bennük a néprajz, a népelet szeretete, s az, hogy az anyaggyűjtést, a feldolgozást, a publikálást valamennyien fontos szolgálatnak tekintik, amit örömmel, munkájuk hasznosságába vetett meggyőződéssel végeznek. Többen kifejtették, hogy szívesen „áthangolódna” a Néprajzi Múzeum gyűjtőpályázatának új szempontjaira és témáira, de fontosnak tartják, hogy az új témakörök több éve ígért útmutatói mielőbb elkészüljenek.

Délután a szomszédos Bük Községi Könyvtárában folytatódott a tanácskozás, ahol a helyi hagyományörző csoport kedves meglepetésként reglélással köszöntötte a gyűjtőtálalkozó résztvevőit. Ezt követően Gyurác Ferenc, a *Vasi Szemle* főszerkesztője tartott előadást a település szülőteréről, a kiváló önkéntes néprajzgyűjtőről, Szabó Józsefről. Bük másik jeles szülőtte, Balogh Lajos nyelvész *Büki tájszótár* című munkáját ismertette, szerénységében is példát mutatva arra, miként szolgálhatja valaki a Tudományos Akadémia kutatóhelyén is szülőhelye tájnyelvét, hagyományos értékeit. Major Ágnes a Büki Faluvédő és Szépítő Egyesület munkájáról tájékoztatta a gyűjtőtálalkozó résztvevőit. Büki séta, Szabó József sírjának megkoszorúzása következett, majd a csepregi szőlőhegyen elfogyasztott vacsorával ért véget a találkozó második napja.

Szombaton a Répce mentére vezető tanulmányúton vettek részt a gyűjtőtálalkozó résztvevői. Horvátszidány, Peruska és Olmód voltak a tanulmányút fő állomásai, majd Szombathelyen, a Vasi Múzeumfaluban ért véget a XIX. gyűjtőtálalkozó.

Végezetül hangsúlyoznunk kell, hogy a rendezvény sikerét a Magyar Néprajzi Társaság színvonalas szervezőmunkája mellett a Vas Megyei Honismereti Egyesület, különösen pedig a két település, Csepreg és Bük Önkormányzatának és civil szervezeteinek anyagi és szellemi hozzájárulása tette lehetővé. De talán még fontosabb volt a helybeli emberek áldozatos, mindenre figyelő készséges együttműködése, szívélyessége, amivel képletesen és valóságosan is vendégül látták a találkozó résztvevőit. Így aztán valamennyien szívesen láttak, megbecsült vendégeknak érezhettük magunkat. A Csepregen lakó, Bükön dolgozó Sági Ferenc könyvtáros pedig hol a háttérből, hol az élen vezényelve sikeresen igazgatta a találkozó minden részletét.

Mindnyájan reméljük, hogy két esztendő múlva kedvezőbb anyagi körülmények és hasonlóképpen szívélyes barátok között szervezhetjük meg az önkéntes néprajzi gyűjtők XX. találkozóját.

Sebestyén Gyula-emlékéremmel kitüntetett önkéntes néprajzi gyűjtők

Dukrét Géza

Magyar–történelem szakos tanár, Nagyváradon él. A Partium területén néprajzi, helytörténeti és műemlékvédelmi gyűjtő- és kutatómunkát folytat, illetve szervez. A Partiumi és Bánsági Műemlékvédő és Emlékhely Bizottság elnöke, a *Partium* című időszaki kiadványnak, valamint a *Partiumi Füzetek* kiadványsorozatnak szerkesztője. Máramarostól a Bánságig példamutató módon fogja össze a térségben működő amatőr néprajzi és helytörténeti gyűjtőket. Évről évre hirdeti pályázatokat kutatások támogatására, előadásokat szervez, lehetőséget teremt a legjobb dolgozatok megjelenéséhez. A saját és az általa szervezett kutatások eredményei a *Partiumi Füzetek*ben, a *Krizsa János Néprajzi Társaság Évkönyveiben*, a *Néprajzi Látóhatárban* és a *Honismeretben* jelennek meg.

Fülöp Lajos

25 évig a gyöngyösi Berze Nagy János Gimnázium tanára, majd igazgatója, aki tevékeny részt vállalt az intézmény névadója életművének feldolgozásában és kiadásában. Később tizenöt éven át az ELTE Magyar Nyelvészeti Tanszékének tanára volt, nyugalomba vonulása után pedig a Bartók Béla Emlékház muzeológusa. Szakirodalmi munkásságának legfőbb területe a Mátraalja nyelvjárása és folklórja. Huszonöt önálló kötete és mintegy ötszáz tanulmánya jelent meg. Sokáig vezetett néprajzi és nyelvjárási szakkört, tanítványai eredményesen vettek részt az országos néprajzi és nyelvjárási gyűjtőpályázatokon. Szakkörének tagjai közül többen ma a magyar néprajz- és nyelvtudomány kiemelkedő szakemberei.

Rácz Sándor

Nyugdíjas tanító és tanár, aki több mint 200 beadott pályamunkájával 1973 óta folyamatosan aktív résztvevője az országos néprajzi gyűjtőpályázatoknak. Pályamunkáival több díjat is nyert, legutóbb 2004-ben lett első helyezett. Szerteágazó érdeklődéséből is kiemelkedik nyelvjárásgyűjtő munkássága, melyet szülőhelyén (Földeák) és környékén végzett. Ennek eredményeit 1946 óta rendszeresen publikálta. Változatos tematikában készült néprajzi munkái is zömükben ehhez a vidékhez kötődnek. Tizenhat saját könyve látott napvilágot és több mint kétezer írása jelent meg a különböző periodikákban. Hosszú évekig vezetett több tucat pályamunkát eredményező hagyományörző szakkört Makón.

Somfai Tiborné

Nyugalmozott történelem szakos tanár, akinek élete egybeforr a parádi általános iskolával. Az elmúlt évtizedekben rendszeresen kutatta, gyűjtötte Parád és Bodony népi hagyományait, a jeles napokhoz, az emberi élet fordulóihoz kötődő szokásokat, a népdal, a néptánc és a népi játékok emléktanyáját. Kutatásainak eredményeit 1992-ben önálló kötetben jelentette meg *Népszokások, népi játékok gyűjteménye* címmel. Nemesak munkahelyén vezette a honismereti szakkört, hanem huszonöt éven keresztül szervezője és éltetője volt a Heves Megyei Ifjúsági Népművész Szaktábornak is. Nyugdíjba vonulását követően – mind a mai napig – az egri Forrás Gyermekek és Szabadidőközpontban vezet honismereti és népművészeti szakkört.

Tudományos ülés Balassa Iván emlékére (Tarcal, 2005. július 29.)

A néprajz szakemberei körében nem kell sokat kutatnunk ahhoz, hogy a Balassa Iván személyiségét, munkásságát ismerők taborára akadjunk. Azt is ismernünk illik, hogy Balassa Iván különös figyelmet szentelt Tokaj-Hegyalja kutatásának. 1991-ben jelent meg összegező nagy kötete, a *Tokaj-Hegyalja szőleje és bora* (Tokaj, 1991). Az akkor még létező Tokaj-Hegyaljai Borkombinát által támogatott könyv jelentős példája az éppen kibontakozó újszerű mcccénási szerepnek. Bacsó András vezérigazgató, az állami gazdaság aktuális irányítója, a privatizáció előtti hónapok felelőse, kiváló érzékkel látta meg Balassa Ivánban a Hegyalja népének alapos ismerőjét. Ezért fordult a tudós néprajzoshoz, amikor segítséget keresett a táj jövőjét meghatározó birtokprivatizáció előtti hónapokban. Mondhatni, e szándékból következett az az elhatározás, hogy Balassa Iván éppen aktuális művét, a *Tokaj-Hegyalja szőleje és borát* megjelenteti a gazdaság. Mindenki jól eső megnyugvással vette tudomásul e döntést. Kellett ez az összegzés mind a szakembereknek, mind a laikus érdeklődőknek. E régióból jobbára a tokaji borról, s az azzal kapcsolatos témákról, például pincékről, szőlő- és borfajtákról születtek a néprajzi cikkek, leírások. Ezek is elszórtnak bukkannak fel a szakfolyóiratok, olykor képes magazinok hasábjain. Nos, e hiányt pótlandó éppen a legjobbkor született meg Balassa Iván említett kötete. Mutatja az érdeklődést, hogy néhány év alatt teljesen elfogyott a könyvpiacról.

Tarcal, ez a másfél száz esztendővel előtte rangos mezővároska, a kamarai gazdálkodás egykori centruma ismét kapaszkodókat keres a maga számára. Hol is kereshetné a múltját? Csakis a joggal híres szőlő- és borkultúráját kell ismét és újra felmutatnia. Így lelhet régi önmagára a közösség, ha az új szemléletű világban megélhetési alapot akar maga számára teremteni. Ehhez a nemes törekvéshez, életbe vágó célhoz nyúlt Balassa Iván munkásságához. Úgy ítélték meg

Balassa Iván tarcali emléktáblája

A Balassa család virágokat helyez el az emléktáblánál

Balra: Bencsik János, középen: a Balassa család tagjai, jobbra: Dankó Katalin

az ügy körül bábáskodók, hogy szükséges és fontos kultuszt teremteni e gazdag életmű felhasználásával és egy csokorba gyűjtésével. A helyi önkormányzat törekvése így összezseng a környék más településeinek törekvéseivel. Nélkülözhetetlennek tartja a hagyományos kultúrából táplálkozó kezdeményezés mellé egy tudományos célt is megjelölni. Így jutottak el Balassa Ivánhoz, s mintegy kiindulási pontként emlékének egy tudományos ülést szerveztek.

A szervezők az érintett szakemberek támogatását kérték és kapták meg ehhez. Fejős Zoltán, Gráfik Imre, Csoma Zsigmond, Viga Gyula és Tamás Edit gazdag és tanulságos életútjának egy-egy szakaszát elemezve ismertették meg a hallgatósággal a pálya tanulságait. Az elhangzott előadások szövegéből kis kiadvány készül a Tarcali Füzeteket megalapozandó, elindítandó.

A rendező Tarcali képviselőtestületének mintegy kezdő gesztusaként emléktáblát avattak és elsőként a Hegyalján utcát nevezték el Balassa Ivánról.

BENCSIK JÁNOS
OROSZ ANDRÁSNÉ

Boldogi kislány
(Fotó: Gönyey Sándor, 1929)

Boldogi menyecske gyermekével
(Fotó: Gönyey Sándor, 1929)

MÚZEUMOK, GYŰJTEMÉNYEK

A Néprajzi Múzeum Napja

Idén immár harmadik alkalommal rendezték meg A Néprajzi Múzeum Napját. Hagyományteremtő szándékkal legelőször 2003. március 5-én került sor az esemény lebonyolítására, mivel 1872-ben ezen a napon nevezték ki Xántus Jánost a Nemzeti Múzeum Néprajzi Tárának örvévé. Ő volt az, aki a délkelet-ázsiai gyűjtésével megalapozta az önálló néprajzi gyűjteményt.

A programok nagyobb része a múzeum két időszakos kiállítása, a *Boldog/képek* és a *Város-Képek* köré szerveződött, de továbbra is helyet kaptak a korábról már megszokott események. Így tíz óra harminc perctől a 105. számú teremben *Gyűjtők, gyűjtemények* címmel megtartották a magángyűjtők találkozóját. Ennek keretében Tasnádi Zsuzsanna házigazda bevezetője után Juhász Árpád, a Képeslevelezőlap Múzeum Baráti Körének elnöke *Magángyűjteményből képeslapmúzeum* címmel tartott igen érdekes előadást. A jelenlévők kézbe is foghattak sok fajta képeslapot, melyek a legkülönbözőbb anyagból készültek, így szalmából, fából, alumíniumból, szövetből, papírból. Úgyes kezűek maguk készítettek ilyen postán továbbított lapokat, melyek között nemzetközileg is érezhető sajátosságokat is bemutatott a gyűjtő. Ezekből kiderült, hogy az ún. öltöztetős képeslap Spanyolországban dívott, míg a valódi virágmaggal díszítettek Hollandiában. Egy angol képeslapra egy kis bibliát tettek. Az itt bemutatott érdekesebbnél érdekesebb darabok csak egy töredékét képezik a Juhász Antal által az elmúlt harmincöt évben szerzett, több mint százezres gyűjteményének, melynek gerincét a nyugat-dunántúli területet bemutató, valamint vasút és egyházi témájú képeslapok alkotják. Ezeket a Vas megyei Hegyfaluban láthatják az érdeklődők, ahol az idén már négy éve JUÁR Képeslevelezőlap Múzeum várja a látogatókat. Ugyanebben a teremben folytatásként a *Műhelytitkok* keretében Korjűnek Vera beszélt a bábkészítés titkairól, amelyet az arra fogékonyak gyakorolhattak is a nap folyamán Farkas Zsuzsanna kézműves vezetésével, valamint a Budapesti Bábszínház műhelye meseterének segítségével.

A nap folyamán – amint az elmúlt évekhez hasonlóan – a múzeum munkatársai a látogatók által behozott tárgyakat próbálták meghatározni. Idén Szacsuvay Éva és Frazon Zsófia várta a „közelmúlt tárgyait”. Szintén a látogatók bevonásával tartottak képeslapbörzét, amelynek Nagel Edith volt a házigazdája. Az egykor virágzó, mára eltűnően lévő terézvárosi mesterségek, szakmák közül a hangszerkészítéssel és -javítással, a bútór-, csillár- és (a már említett) báb-készítéssel ismerkedhettek meg az érdeklődők az aulában.

A délutáni programok a 2004. évben történt tárggyarapodást bemutató tárlat megnyitójával kezdődtek. Balázs György főigazgató-helyettes beszédében kitért egy kivételes gyűjteményre, a Dél-Amerikából származó agyagszobrokra, amelyekből június 25-én nyílik kiállítás *Sámán-szobrok és kőjaguárok* címmel. Az elmúlt évben az új szerzemények száma meghaladta az ezret. Ezek közül bemutatott három kalotaszegi ládát a 18. századból, 1930-as évekbeli bútorokat, valamint kerámiákat, az adattárba bekerült bukovinai székely kéziratos könyvet. A MaDok program keretén belül megszerzett tárgyak közül egy igen érdekes kukoricapattogtatóra hívták fel a figyelmet, amelyet nagysága miatt ugyan nem tudtak itt elhelyezni, de fényképen látható volt ez a szerkezet.

Idén is megtelt a 105-ös terem a Tari János által irányított filmvetítéseken. Tizenhárom órától a *Néprajz mozgóképeken* elnevezést viselő program keretében a Néprajzi Múzeum filmjei közül idén a következőket nézhették meg a látogatók: *Az ácsolt láda* (1955); *Látogatás Kemény Henriknél* (1958); *Teknővájók* (1962); *Bödönhajó* (1966); *Sárközi képek* (1970); *A magyar te-*

kerő (1978), *Vízet a rostára: aranymosás* Acsoth (1981), *A csizmadia mesterség* (1981), *Kocsigyártó mesterségek* (1982), *Méhkeresés* (1983).

A májusig látható *Boldok/képek* című kiállításához több program is kapcsolódott idén A Néprajzi Múzeum Napján. A Heves megyei községből érkezett asszonyok már „magukban” is egy élő viseletbemutatót tartottak, azonban a díszteremben Katona Edit, illetve a helyieket képviselve Nagy György és Lukács Ferencné segítségével a kisgyermek, az eladó lány, a menyasszony, a völegény, valamint az idősebb boldogiak ruhadarabjait csodálhatták meg az érdeklődők. A településen mindenki által ismert Terka néni irányította a cifrázott (menyasszony-) kalács készítését az aulában, amelyet később a hagyományörző csoport, a Kaláris néptáncgyűttes fel is használt az általuk bemutatott *Boldogi lakodalmasban*. Ezután pedig táncház következett a boldogiakkal és a zenét szolgáltató turai Zagyya Bandával. A táncba mindenkit invitáltak, így (akarva-akaratlanul) bekapcsolódott Fejős Zoltán és Balázs György is.

Ezt követően kezdődtek a szakmai programok, melyeknek az első emeleti díszterem adott otthont. Itt került sor a Népi Hagományokért Alapítvány által meghirdetett pályázat eredményének kihirdetésére. A kuratórium úgy döntött, hogy idén Tari János új filmjéhez nyújt anyagi támogatást, amelynek elkészítése gazdagítja, gyarapítja majd a Néprajzi Múzeumot. Ez az alapítvány a múzeummal közösen 2004-től évente *Bátky Zsigmond-díjjal* jutalmazza a néprajzi muzeológia területén kimagasló szakmai eredményt elérő személyt. 2005-ben ezt a kitüntetést kilenc jelölt közül Gráfik Imre, a Néprajzi Múzeum főtanácsosa kapta meg, melyet a számos helyen nagy sikert aratott *Nyeregbe!* című kiállításával érdemelt ki. Ezt követően a díjazott megtartotta előadását, melyben röviden áttekintette a múzeumban található nyergeket, beszélt a lovaskultúráról, a lótartrásról, majd vetítéssel illusztrálta is a nyereg részeiről, típusairól elmondottakat. Végül a kiállításainak kritikáiról számolt be, valamint a további vizsgálatok lehetőségeit vázolta fel Gráfik Imre, aki a helyütt is bizonyította, hogy méltán részesült ebben az elismerésben.

A Népi Hagományokért Alapítvány ösztöndíját tavaly Seres István nyerte el *A dariganga nemzetség kutatása Mongóliában* című pályázatával. Az ezzel járó pénzösszeg tette számára lehetővé, hogy az elmúlt nyáron megfelelő technikai eszközökkel felszerelve három hónapot töltsön Mongóliában. Az itt készült filmfelvételeinek egy részletét mutatta be Seres István, aki korábbi kutatásait is beleszöve egy hosszabb beszámolót tartott többek között az ottani betyárokról, akik közül néhányal személyesen is találkozott. Anyagának feldolgozását folyamatosan végzi, így rövidesen bekerülhetnek a múzeumba az értékes dokumentációi.

A rendezvény zárásaként Fejős Zoltán röviden méltatta az eseményt, majd megköszönte a támogatók, a munkatársak segítségét és felkérte a Balogh Kálmán Gipsy Cimbalom Band tagjait, hogy zenéjükkel szórakoztassák a meglenteket. Az élvezetes muzsika után az aulában svédasztalos fogadás várta még a vendégeket.

MÁTÉ GYÖRGY

Balázs Mester – Muzeológusok fakanállal 2005 (Szabadtéri Néprajzi Múzeum, 2005. május 30.)

A szentendrei Szabadtéri Néprajzi Múzeum a hagyományoknak megfelelően az idén is megrendezte a magyar múzeumi dolgozók legnagyobb seregszemléjét, gasztronómiai versenyét. Május utolsó hétfőjén, rekkenő hőségben adott egymásnak randevút csaknem ötven múzeum és múzeumi szervezet: országos múzeumok, megyei múzeumi szervezetek, szakmúzeumok, a Pulszky

Társaság, az NKÖM Múzeumi Főosztálya, valamint két határainkon túli intézmény, a kassai és a lendvai múzeum.

A több mint 1500 ember a tikkasztó napsütés ellenére is a bográcsok, platnik, kemencék mellett sült-főzött, evett-ivott. Számos népi és polgári, régi és még régebbi étel készült. A Tüzlőtő Múzeum az idén is jéghideg, habzó sört csapolt tüzlőtőautójából, most talán még nagyobb sorok kigyóztak az alkalmi csaposok előtt.

A zsűri (Benke László, T. Bereczki Ibolya, Tersztyánszky Andor, Horváth Dezső, Németh József) a hőség és a hatalmas mennyiség ellenére is jól birkózott meg feladatával. Az eredményhirdetés alkalmával a különdíjak mellett kiosztották a *bronz-, ezüst- és aranyfakanál díjakat*, valamint a Draveczy Balázs emlékére alapított *Balázs Mester-díjat*. Az idei díjazottak a következők voltak. *I. díj*: Borsod-Abaúj Zemplén megyei múzeumok – Bodroggparty Athén deáki lakomája, zaftos finomságok színes pongyolában; *II. díj*: Iparművészeti Múzeum – Malacsült barackpálinkás pácban; *III. díj és közönségdíj*: Szabolcs-Szatmár-Bereg megyei múzeumok – Tírpák háziyútl tejfőlösen és beregi vargabéles; *Balázs Mester-díj*: Hajdú-Bihar megyei múzeumok – Hurkatészta leves kapros-túrós dübbencsel; *A legjobb recept díja*: Országos Színháztörténeti Múzeum – Tabáni halászlé, palacsinta. Különdíjasok: Textil Múzeum – Pápai kékfestőtökány gombás tarhonyával; Öreg Fiúk Csapata – Triumvir tokány; Hopp Ferenc Kelet-Ázsiai Művészeti Múzeum – Édes sertéshús japán módra; Veszprém Megyei múzeumok – Kemencés palacsinta; Nemzeti Kulturális Örökség Minisztérium Múzeumi Főosztály – Múzeumi cukrászda; Bács-Kiskun megyei múzeumok – Bajai halászlé gyufatésztaival; Rendőrségtörténeti Múzeum – Lesőharcsa-ragu titkosrendőr módra, babos káposzta.

A Szabadtéri Néprajzi Múzeum 2006-ban is megrendezi a találkozót!

SÁRI ZSOLT

Mádl Ferenc
köztársasági elnök beszéde a Szabadtéri Néprajzi Múzeum
Dél-Dunántúl tájegységének megnyitására
(Szentendre, 2005. június 23.)

Tisztelt Hölgyeim és Uraim!

Szeretettel köszöntöm mindazokat, akik ellátogattak ide. Így a nemzeti kulturális örökség gondozásáért felelős tárca több vezetőjét, az érintett önkormányzatok és az egyházi élet vezetőit, és mindazokat, akiknek áldozatos munkája nélkül ma nem kerülhetne sor erre az örömteli ünnepre.

Valamennyien örülünk, hogy Önökkel együtt részesei lehetünk a pillanatnak, amikor ebben a csodálatos természeti környezetben életre hívott Szabadtéri Néprajzi Múzeum az ország egy újabb tájegységét mutatja be.

Az ember közösségbe születik. S bárhova kerüljön, hite, tudása, teremtő ereje az őt felnevelő közösségben gyökerezik. Úgy táplálják őt a megörökölt értékek és hagyományok, mint a növényt az életető talaj. Közös múltunk ismerete és ápolása olyan felelősség és kötelesség, amellyel megerősítjük magunkat és összetartozásunkat. Összetartozásunkat egy kisközösségben, egy tájegységben, egy nemzetben.

A lélektan kutatói pontosan tudják, hogy igazán erős közösségeket csak erős egyéniségek tudnak létrehozni. Így van ez a népek közösségét tekintve is. Minél erősebb, gazdagabb egy-egy nemzet kultúrája, annál erősebb szálak kötik másokhoz, annál egyetemesebb.

Ezért rendkívül fontos hagyományaink őrzése, bemutatása. A magyarság ezeregszáz éves

közép-európai történetének csodája, hogy egy messziről érkezett, Kölcsey szavát kölcsönözve „testvértelen” nép képes volt nyelvi-kulturális önazonosságának, ma azt mondanánk, nemzeti identitásának megőrzésére. E csodának magyarázata az, hogy mindenkor képes volt megújulni. Képes volt arra, hogy befogadjon új ismereteket, értékeket. A magyarság néprajza híven tükrözi, hogy milyen hatások érték népünket, s hogy azokat mindig képes volt műveltségének egészébe integrálni. Ezt a folyamatot látványosan bizonyítja a szentendrei skanzen gyűjteménye is.

Ezért nagy öröm, hogy létrejöhett a Dél-Dunántúl kistájakait bemutató együttes. Hazánknak olyan újabb tájegységét ismerhetjük meg ezáltal, ahol évszázadok óta élnek együtt magyarok, németek, szerbek, horvátok. Közösségeik képesek voltak megőrizni hagyományukat, sokat kölcsönöztek egymástól, s a kulturális egymásra hatás során közösen gazdagodtak.

Ez a folyamat példaértékű lehet ma is. Valami ilyesmit szeretne az egységesülő Európa a nemzetek együttműködésében is elérni. Van abban valami példázatszerű, hogy mindezt éppen Szentendre határában mondhatjuk: egy olyan várossal a háttérben, amely meggyőzően bizonyítja, hogy népek és kultúrák élhetnek együtt úgy, hogy nem kell földadni a maguk identitását.

Tisztelt Egybegyűlt Közönség!

Az országot, amelyben élünk, az teszi számunkra hazává, hogy nem csupán térképként ismerjük tájait és épített világát, hanem ismerjük a hozzá kapcsolódó élményekkel teljes konkrét múltját is. Szabó Lőrinc írja a következőket: „A nemzeti elemet a néző számára az ember és az ember jelcí adják... A ma és a múlt látható jegyei. A falvak, a nép, a ruházkodás, az építézet, a technika, a természetbe fektetett munka... az emberi szokások színe, izei.”

Önök itt éppen ezt az élettelses valóságot láthatják. Olyan örökség ez, amelyet valóban az utolsó pillanatban sikerült megmenteni. Hiszen a hagyományos paraszti életmód éppen a mai generációk szemé láttára múlt el. Láthatjuk itt kiállítási darabként gyerekkorunk használati tárgyait. Személyes megnyugvásunkra is szolgál, hogy megmaradnak az utókor számára.

Ennek az örömmnek a jegyében nyitom most meg a szentendrei Szabadtéri Néprajzi Múzeum új kiállítási egységét!

A Matyó Múzeum új otthona

2005. június 25-én Mezőkövesd Város Napja rendezvénysorozatának keretében, ünneplő sokaság jelenlétében került sor a Matyó Múzeum régi/új épületének átadására, és a *Matyó népelet (Tárgyakban élő hagyomány)* című állandó kiállítás megnyitására.

2001-ben Mezőkövesd Önkormányzata 100 milliós központi támogatás segítségével a múzeum új, méltó elhelyezésére vásárolt meg egy, a város központjában álló ingatlant. A Matyó Népművészeti és Háziiipari Szövetkezet volt főépülete, a 19. század második felében épült egykori Korona Szálló műemléki felújítása 2004 októberében fejeződött be. Bizunk benne, hogy a visszatérés szerencsés lesz, hiszen a Matyó Múzeum alapítását követően az első kiállítását is ebben az épületben nyitotta meg 1953-ban, amely most a költözés befejeztével a közgyűjtemény remélhetőleg immár végleges otthona lehet!

Ha a most megnyílt kiállítás előzményeit számba vesszük, mindenképpen meg kell említenünk, hogy az első, a matyó népművészetet ismertető múzeumi kiállítás 1903-ban Miskolcon készült el, a Borsod-Miskolci Múzeumban. Az ott bemutatott *matyó szoba* anyaga a Mezőkövesd városától ajándékba kapott teljes szobaberendezésből és viseleti darabokból állt. A nagyközönség által hatalmas érdeklődéssel fogadott kiállítást Morvai János mezőkövesdi fő-

jegyző és felesége rendezte. Ezt követően a Borsod-Miskolczi Közművelődési és Múzeumi Egyesület Múzeumi Bizottsága ifj. Kóris Kálmán személyében felkészült néprajzos munkatársat bízott meg a néprajzi gyűjteményt megalapozó tárgyi együttes további fejlesztésével, s a munkájához jelentős pénzüsszeget is biztosított. Az 1904-ben elindított matyó kutatás eredményeként több száz tárgy és üvegnegatívra rögzített fényképfelvétel került a gyűjteménybe, s a gyarapodást 1910-ben nagyszabású kiállításon mutatta be a múzeum.

A polgárosodással együtt járó változások a matyóság életformájának átalakulását, a hagyományok és a díszítőművészet eredeti formáinak fellazulását is magukkal hozták. Az 1900-as évek első évtizedeiben már Mezőkövesden is formálódott egy állandó néprajzi kiállítás létrehozásának eszméje, különösen a gimnázium új épületének elkészültét követően. Az 1910-es évektől fellendült az idegenforgalom, ami az értékes népművészeti darabok magángyűjtőkhöz kerülésével és műkereskedők kezére jutásával is járt. A település vezetői és a helyi értelmiség számára így egyre égetőbb kérdésként fogalmazódott meg, hogy Mezőkövesd hagyományos értékeit miként tudják megőrizni. Az első világháborút követően ismét megerősödött a múzeumalapítási törekvés, és 1925-ben felvetődött a Mezőkövesdi Múzeumi Egyesület megalakítása, amelynek kitűzött célja „az egymást túllícitálás, az álmatyó munka meggátlása, a matyó népművészet megmentése” lett.

Végül az 1920-as évek második felében a gimnáziumban jött létre a *Szülőföldgyűjtemény*, az iskola alapító igazgatója, Bayer Róbert és fiatal munkatársa, Dala József rajztanár irányításával. A gimnázium két emeleti nagytermében mutatták be a gazdag anyagot, mely a matyó népi kultúra sok területét reprezentálta, s nem csupán a himzett viseleti darabokat és lakástextileket sorakoztatta fel. A II. világháború végére az évtizedek alatt lelkesen összegyűjtött anyagnak azonban csak a töredéke maradt meg!

A mezőkövesdi múzeum újbóli megalakításának gondolatát Dala József 1947 nyarán vetette fel. A létrehozandó múzeum céljaira a 19. század második felében épített, hajdani Korona Vendéglő és Szálloda épületének emeletét bocsátotta rendelkezésre a község vezetése. A földszinti épületrész a Matyó Népművészeti és Háziipari Szövetkezet elhelyezésére szolgált. A Matyó Múzeum 1952-ben kapta meg működési engedélyét, s ekkor kezdte meg a múzeumi gyűjtemény létrehozását Fél Edit szakmai támogatásával Dala József, az intézmény első igazgatója. Az állandó kiállítás Barabás Jenő forгатókönyve alapján, Balassa Iván közreműködésével készült el, amely a matyó népviselet és himzés fejlődését mutatta be. A kiállítás rendezési munkálatai során ugyancsak sok segítséget nyújtottak a miskolci és az egri múzeum néprajzos muzeológusai, Lajos Árpád és Bodgál Ferenc, a textilanyag előkészítésében pedig részt vett a Néprajzi Múzeum munkatársa, Dajaszászné Dietz Vilma is.

1953. július 26-án nyílt meg a kiállítás, melyhez a tárgyakat a Néprajzi Múzeum, valamint a miskolci és az egri múzeumok kölcsönözték. A továbbiakban azonban, a helyi múzeumi anyag folyamatos gyarapodásával a Matyó Múzeum saját tárgyai kerülhettek a kiállítási vitrinekbe, így lehetővé vált a kölcsönzött tárgyak visszaadása. A múzeumi anyag jelentős, kezdeti gyarapodásához hozzájárult a mezőkövesdiek érdeklődő támogatása, sokan a múzeumnak ajándékozták a családban megőrzött matyó népművészeti tárgyakat és emlékeket.

1964 elején a Járási Művelődési Központ egyik földszinti szárnyát foglalta el a múzeum, ahol a nagyterem matyó szobája és viselettörténeti kiállítása 1965 januárjában nyílt meg, majd októberben készült el két teremben a szentistváni és a tardi szoba rekonstrukciója. Tovább bővült a múzeum kiállítása 1967 októberétől, amikor a folyosón öt vitrinbe került múzeumi anyag.

1975-ben ezt, a közel egy évtizedig működő tárlatot váltotta fel a *Matyó élet – Ünnepek és hétköznapiak* című állandó kiállítás, amely Fügedi Márta forгатókönyve alapján készült el. A munkák során sok segítséget nyújtott a kiállítás létrejöttéhez a gyűjtemény akkori igazgatója, Lukács Gáspár is.

A most birtokba vett új épület első állandó kiállítását Viszóczky Ilona forгатókönyve szerint

készítették el a Borsod-Abaúj-Zemplén Megyei Múzeumi Igazgatóság kiállításrendezői. Az állandó tárlat a matyó népművészetet állítja középpontjába, ismertetve és párhuzamba állítva annak korszakait, változásának összefüggéseit a társadalom történetének folyamataival. A kiállítás egyik hangsúlyos egységét a 19–20. század fordulójának állapotát tükröző lakóház-rekonstrukció alkotja: a *tisztaszoba* bútorzata és kiegészítői, a *konyha* és a *kamra* berendezése egyaránt a vidék tárgyalgó kultúrájának jeles darabjai. Egy másik kiállítási egységben lakodalmas menet mutatja be a díszes ünnepi viselet leglátványosabb, az életkorokat reprezentáló együttesét. A menemben szereplő szekér utal arra, hogy a férjhez adott lány kelengyéjét a matyók körülvitték a városban, hogy a közösség hitelesíthesse a házasság anyagi feltételeit. A kiállított tardi és a szentistváni viseletek azt mutatják, hogy a két szomszédos – a helybeliek által ugyancsak matyónak tartott – település hagyományos kultúrája önálló vonásokat hordoz. A tárlatban szereplő szücs- és kékfestőműhelyek csakúgy, mint a varró- és himzőasszonyok munkakörnyezete azt a háziipari és kézműves tevékenységet idézi, aminek révén a lokális viselet és a kézimunka fejlődött. A kiállítás nagy értékű, archív képanyaga és a fotográfiai műhely jelzi, hogy a fénykép a 19. század végétől jelentős szerepet játszott a matyóság kultúrájában. A kiállítás önálló egysége mutatja be a summások társadalmi helyzetét és munkakörülményeit.

A kiállítás másik helyisége a matyó népművészet 20. századi jellemzőivel, és annak utóéletével ismertet meg. Kis Jankó Bori mintarajza idézi meg a himzőkultúrában meghatározó szerepet játszó *íróasszonyok* szerepét. A matyó népművészet mai továbbélését a Mezőkövesden élő Népművészet Mesterei, a Népművészet Ifjú Mesterei, valamint a népi iparművészek és fiatal alkotók friss munkái reprezentálják.

A matyóság kutatása a magyar néprajztudomány jószerével minden generációjának életét végigkísérte. A kiállítás folyosóján a mezőkövesdi múzeumalapítási törekvéseket, továbbá a néprajzi feltáró munka legjelesebb személyiségeinek, köztük Istvánffy Gyula, Kóris Kálmán, Györfly István, Herkely Károly, Fél Edit, Dala József, Dajaszászné Dietz Vilma, Sándor István, Lukács Gáspár, Kunt Ernő és Fügedi Márta életútját ismerheti meg a látogató.

A mintaszerűen helyreállított új épületében természetesen nem csupán az új állandó kiállítás és az egymást váltó időszakos tárlatok lehetőségét kell üdvözlőnk! (Ez is nagyon lényeges persze, hiszen a Matyó Múzeum, Mezőkövesd jelentős idegenforgalmának köszönhetően, az egyike a legtöbb látogatót fogadó tájmúzeumoknak.) Ám az új épületben végre megnyugtató kiállítási és raktározási körülmények közé kerülhetnek a gyűjtemény féltett darabjai, azt a reményt éltetve, hogy a következő generációk számára is épségben fennmaradhatnak a matyóságnak mint reprezentáns néprajzi csoportnak a máig megőrzött tárgyi emlékei!

KÜCSÁN JÓZSEF

A Felföldi mezőváros tájegység építése a Szabadtéri Néprajzi Múzeumban

A Szabadtéri Néprajzi Múzeum Magyarország központi népi építészeti gyűjteménye. A Szentendre határában, a Sztaravoda-patak völgyében fekvő, több mint 60 hektáros múzeum évente 180–200 000 látogatót fogad. 1967-es megalapítása óta a múzeum alapfeladata a népi építészeti és lakáskultúra kutatása, tárgyi emlékeinek összegyűjtése. A hagyományos kultúra tárgyi emlékeit az intézmény az eredeti helyükön lebontott és a múzeum területére áttelepített épületekben állandó és időszakos kiállítások (döntő többségükben enteriőr) formájában mutatja be. A

megvalósuló koncepció szerint Magyarország jellemző építészeti zónái a múzeum kilenc tájegységében, települési egységekbe rendezve lesznek megismerhetőek. Elkészült és látogatható a Felső-Tiszavidék (1974), a Kisalföld (1987), a Nyugat-Dunántúl (1993), a Bakony, Balatonfelvidék (2000) és folyamatosan épül az Alföldi mezőváros (1992–). 2005-ben nyílt meg a Dél-Dunántúl tájegység.

A Szabadtéri Néprajzi Múzeum tudományos kutatási és állandókiállítás-rendező tervének évtizedek óta témája a középhegységi felföldi mezővárosi kultúra. Mind a történeti kutatás, mind a tárgyi kultúra megőrzése szempontjából kevésbé ismert, illetve méltatott anyag nemzeti örökségünk fontos része. A régió átfogó kultúrtörténeti és történeti néprajzi szemléletű bemutatására elsőként a Szabadtéri Néprajzi Múzeum vállalkozott. Az épületesoport felépítését szolgálják az elmúlt harminc évben történet néprajzi gyűjtések és történeti levéltári kutatások, műszaki felmérések. 2003 novemberében született a döntés a tájegység megvalósításáról. A múzeum történetében korábban ismeretlen gyorsasággal kellett a szakmai, tudományos feladatokat elvégezni, gyakorlatilag párhuzamosan az építés munkálataival.

A jellegzetes felföldi köépítkezései kultúra a 17–19. században elsősorban a borelőállítás, borkereskedelem és céhes kisipar tevékenységeivel jellemezhető. A szőlő- és bormonokultúra mint városképző tényező a régióra egyedülállóan jellemző. A hungaricumnak számító tokaji fehérbor-, illetve a gyöngyösi jellegzetes vörösorkokultúra produktumai nem csupán hazai viszonylatban, hanem a távolsági kereskedelem révén Európa távoli országaiiban is közkedveltek voltak évszázadokon keresztül. Ez az ártermelő tevékenység határozta meg az itt élő lakosság életét a múzeumi bemutatásra kiválasztott 18–19. századi időszakában is.

A felföldi mezővárosi épületek múzeumi megjelenítéséhez telepítési tervként olyan telepésszerkezeti egységet választottunk, amelyre nyolc szalagtelkes porta elhelyezhető. Ez a városszerkezeti egység a háromszögletű tere bővülő villás útágazás, amelyre a telkek merőlegesen fekszenek. Ez a tér és utcakép a fejlett köépítkezés kiegészítő elemeivel gazdagodik: térburkolatok, támfalak, kerítések, kutak, pincék megépítésével. Az épületek közül kivezető út felett kőből épített teraszrendszer kialakításával a filoxéravész előtti művelési módokat és szőlő-

fajtákat mutatjuk be. A Szabadtéri Néprajzi Múzeumban újra felépülő porták rangos köépületeiben 19. század végi és 20. század eleji enteriőröket kívánunk bemutatni.

A telepítési tervben szereplő eredeti, illetve másolatban megépülő tokaji, mádi, tállyai, hejcei, gyöngyösi és erdőbényei épületeket úgy választottuk ki, hogy a 18–19. századi köépítkezés fontosabb alaprajzi és funkcionális változatait képviseljék. Ezek a lakóházak szűk beltelkekre épültek borházzal, pincével, esetleg műhellyel. Az objektumok berendezéseiben a tulajdonos családok gazdasági és ipari tevékenységét hangsúlyozzuk. A múzeumi állandó kiállításban az építészet-, gazdaság-, társadalom- és ipartörténeti emlékeket a különböző életmódok és életformák együttesében kívánjuk megőrizni és bemutatni. A jellegzetes épületekben berendezendő állandó kiállítások igazolják a régió településein élők polgári öntudatát és igényességét, valamint a falusítól eltérő tárgyi felszereltségét.

A Felföldi mezőváros tájegység megvalósításában a múzeum munkatársai az évtizedes hagyományok és tapasztalatok felhasználása mellett új tevékenységi formában végezték el a szükséges feladatokat. A team-munka előnyeit kihasználva, a szoros határidők miatt a korábbi tájegységfelelős, Kecskés Péter nyugdíjba kerülését követően az egyes portákkal kapcsolatos részfeladatokat felosztották a résztvevő muzeológusok (Balassa M. Iván, Bíró Friderika, Kemecsi Lajos, Sabján Tibor, Sári Zsolt). Elkészítették az újjáépítési javaslatokat, berendezési tervekét és az etnobotanikai tervekét is. Néprajzi gyűjtéseken, terepmunkán intenzív tárgygyűjtést végezve kutadják fel az épületek berendezéséhez szükséges műtárgyakat. Az összetett muzeológiai tevékenységet Cseri Miklós főigazgató és Kemecsi Lajos muzeológiai osztályvezető koordinálja, míg a mérnöki munkákat Szűcs Lajos műszaki igazgató és Buzás Miklós műteremvezető fogja össze. A korábbi tájegységek építésének idejéhez viszonyítottan rendkívül szoros határidők elengedhetetlenül teszik a muzeológusok minden eddiginél szorosabb együttműködését a Műszaki Igazgatóság, a Restaurátor Osztály és a Nyilvántartási Csoport munkatársaival. A szoros határidők miatt készített feszített titemezés és menetrend szerint zajlik a tájegység megvalósítása.

2004 szeptemberében kezdődött meg az építés, a kivitelezést a tendergyőztes Harcon Rt. végzi. A munka befejezésének határideje: 2006. január 31. Ez után kezdődik a komplex muzeológiai berendezési fázis. A berendezésekhez több mint 4000 darab műtárgy gyűjtésére, beszerzésére van szükség. Különösen nagy kihívást jelent a nagy tömegű műtárgy szállítása, állagvédelme, restaurálása a múzeum Nyilvántartási Csoportjában és a Restaurátor Osztályon dolgozók számára.

A Borsod-Abaúj-Zemplén Megyei és a Heves Megyei Közgyűlések vezetői, az épületek származási helyeinek képviselőtestületei, polgármesterei, jegyzői és lakosai segítenek minket néprajzi terepmunkánk, gyűjtéseink során. Hasonló segítséget kapunk a régióban dolgozó közgyűjtemények munkatársaiktól is. A tájegység megnyitásának tervezett időpontja: 2006. május 26.

KEMECSI LAJOS

*

Boldogi asszony

(Fotó: Bruckner Jenő, 1920-as vagy 1930-as évek)

Viszik a kisébábot Boldogon

(Fotó: Györfly István, 1932)

KIÁLLÍTÁSOK

Boldog/képek

(Néprajzi Múzeum, 2004. november 5.–2005. május 22.)

A Néprajzi Múzeumban *Boldog/képek* címmel nyílt kiállítás 2004. november 4.-én.¹ Ennek rendezője a múzeum főigazgatója, Fejős Zoltán volt, aki a Boldogon, illetve Boldogról készült fotókon keresztül mutatta be, hogy mit láttak a magyar vidékből, a faluból, akik fényképezőgéppel mentek oda az elmúlt mintegy másfélszáz esztendőben. A következőkben e sorok írójának kérdéseire válaszolva a kiállítás ötletéről, a megvalósításról és a fogadtatásról beszél maga a rendező.²

*

– *Bizonyára nem én leszek az első, aki megkérdezi, hogy miért pont Boldog? Mikor és hogyan született meg ennek a kiállításnak az ötlete?*

– Ezt valóban többen megkérdezték tőlem, de nem is olyan könnyű erre egyszerű választ adni, mert nyilván ilyen nagyobb jellegű szakmai munkát több minden inspirál, több kiindulópontja van és több minden tevődik össze. Ennek a boldogi kiállításnak is több gyökere van. Nem is tudom elválasztani ezeket időben. Mikor az egyetem után ide kerültem a múzeumba dolgozni, akkor az egyik fő feladatam az volt, hogy az önkéntes gyűjtőpályázatokat kezeljem. Emlekszem, hogy volt olyan dolgozat, amit az az Ujváry Ferenc írt, aki a boldogi főjegyzőnek, Bruckner Jenőnek a lányát vette feleségül. Ujváry iskolaigazgató volt Boldogon, és a falusiakat jól ismerő, korábbi kántortanító, aki írt néprajzi pályázatokat, és volt neki olyan pályázata, amely a Gyöngyösbokréta mozgalomnak a történetével kapcsolatos. Akkoriban engem nagyon érdekelt a Gyöngyösbokréta kérdése, az idegenforgalom megjelenése egy faluban, és tulajdonképpen a fényképek is. Amikor már csináltam a kiállítást, akkor újra kezembe kerültek az akkori jegyzeteim. Ezekben leírtam a pályamunkáról: a megyei bírálónak nem tűnt fel, hogy ezek a fényképek nem egy amatőr kutatónak, egy tanárnak a fotói. Ő azt hitte, hogy Ujváry kiváló fényképeket adott be. Én észrevettem, hogy ezek egészen mások és már akkor úgy gondoltam, hogy ezt jó lenne kinyomozni. Tehát volt egy ilyen ismeretségem Boldoggal. Másik az, hogy a családi viszonyaim miatt engem nagyon érdekel Fejős Pálnak az életműve és tevékenysége, már csak azért is, mert az édesapám családja az ő oldalági rokonsága. Fejős Pálnak leszármazottai nincsenek és az az ág teljesen megszűnt. Igazából ennek a családnak a mi águnk az, amelyik létezik. Már egyetemista koromban elkezdtem gyűjteni az adatokat annak reményében, hogy Fejős Pálról majd csak összeáll egy kisebb feldolgozás. Ennek kapcsán valahogy a *Tavaszi zápor* és annak forgatási háttere világos volt számomra. Tudtam, hogy Boldogon is forgattak, és ez is elraktározódott bennem. Egy másik ilyen szál, hogy a fotó, a fotográfiának különböző problémái az elmúlt 3–4 évben egyre jobban érdekelték engem. Én nem különösen fotózom. Inkább a fotó néprajzi-antropológiai elemzési lehetőségei, problémái, a fényképek közgyűjteményben elfoglalt helye érdekelt. Az elmúlt pár évben lehet látni a publikációkban is, hogy a Néprajzi Múzeumban elég nagy hangsúlyt fektettünk erre, én magam is több mindent írtam erről. Ezután elkezdtem gondolkodni, hogy ezek a különféle érdeklődések hogy is állnak össze egy nagyobb vállalkozássá. Tulajdonképpen az igazi lökést az adta, amikor 2003-ban, az évnek az elején a hirtelen meghalt Gink Károly hagyatékából a Mai Manó Galériában boldogi fotókat bemutató kamarakiállítás nyílt. Ezt megnéztem, és nekem ez egy hirtelen felfedezést jelentett. Tudatosult bennem, hogy Ginknek is vannak boldogi fotói. Ekkor már gondolkoztam

Boldogon. Tudtam, hogy itt vannak a múzeumban a Gönyey-fotók, tudtam, hogy Balogh Rudolf rengeteg képet készített a faluról stb., de valahogy úgy éreztem, hogy ez még nem teljesen elég egy kiállításához. Ekkor Gink adott egy lökést. Még érdekesebbé kezdett válni a dolog. Ezután elhatároztam, hogy ezt meg kell csinálni, és amikor elkezdtem módszeresen felderíteni az anyagot, akkor kiderült, hogy ez a téma sokkal gazdagabb annál, mint amire gondoltam. Egyrészt több film van, ami szóba jöhet, másrészt jóval bővebb azon fotográfusoknak a köre, mint akikre én eleve gondoltam, hogy Boldogon fotóztak. Számomra is elég meglepő volt például, hogy a néprajzon belül majdnem mindenki megfordult ott, akiről úgy tudjuk, hogy mindig sokat fotózott. Tehát Tagán Galimdsánnak is van boldogi fotója (de nem embereket, csak tárgyakat fotózott, tehát őt azért nem szerepeltettem), még Viski Károlynak is van 1–2 fotója, de azokról nem lehetett egész pontosan kideríteni, hogy reprodukció vagy nem. Az is újdonság volt számomra, hogy Györfly István is készített felvételeket a faluban. S ahogy bővült ez a kör, úgy derült ki az is, hogy a fotóművészek, illetve az amatőr fotográfusok köre is jóval tágabb, tehát nemcsak Balogh Rudolf készített boldogi képeket. Egyben az is érdekelt, hogy a nagyon különböző célból készült fotográfiákat, amelyeknek egy a színhelye, hogyan lehet „együtt mellé tenni”. Azt is megemlítem mint háttérrel, hogy annak idején benne voltam az ún. híres Mezőkövesd-kiállításokban. A mezőkövesdi anyagnál én már tulajdonképpen sokat gondolkoztam a fotóhasználaton, a népi kultúrának a képeslapokon való megjelenésén. Gondoltam, hogy Boldog hálás színhely lesz. Egy kellően nem kiaknázott, rengeteg fotót produkáló település, ugyanakkor még átlátható ez az anyag.

– *Akkor gyakorlatilag nem volt „vetélytárs falu”?*

– Nem. Nem úgy kezdtem neki, hogy most miről is kéne fotókiállítást csinálni, hiszen nem ez volt a kiindulópont. Ezek a meglehetősen érdekes vetületei a falusi életnek, a népi kultúrának: az, ahogy a külvilággal is kapcsolatban áll akár a fotó, akár a turizmus, akár ennek a külvilágnak a felfedezései – igazából ezek izgatnak valahogy és ezekre adódott Boldog mint egy elég jó terep.

– *Beke László a kiállítás katalógusának³ bemutatása kapcsán azt mondta, hogy Boldog egy speciális település. Ez valóban így van? Miben speciális?*

– Igen, ez egy elég sokrétű kérdés. Egyrészt minden településben van egy csomó specialitás, ami csak ott létezik. Változatlanul lehet azt mondani, hogy nagyon különösek azok a falvak, ahol nagyon erős idegenforgalom van, jobban bekerül a szélesebb társadalmi köztudatba, de azért ebből elég sok van. Sőt, a néprajz által kedvelt, vagy ismert települések, vidékek eléggé „az átlagból kiemelkedő falvak”. A régebbi néprajzkutatás is többször beszélt arról, hogy vannak viseletes falvak és a néprajzi szakirodalomnak a nagy része ezekről szól. A nem viseletesek úgymond „az átlag”, ami persze nem jó kifejezés. Van specialitása Boldognak is, ami más helyen alig van, de én változatlanul érzem azt, hogy azért ebben az esetben sokkal több minden tükröződik. Az az érzésem, hogy ezzel a vizsgálódással vagy ezzel a példával a fotografálásnak és a falunak a kapcsolatáról több mindent el lehet mondani, mint ami csak Boldogra érvényes. Elég sok helyen, a teremszövegekben is, a katalógusszövegben is mindig próbáltam valahogy ezt a kettősséget megoldani. Természetesen itt mindenben megvan az egyediség, de ugyanakkor ennek vannak távlatosabb részei. A falu és a fénykép kapcsolat- vagy viszonyrendszerében több vonás inkább modellértékű. Nekem egyébként maga az egész antropológia vagy a néprajz azért érdekes, mert állandó ilyen mozgás van az egyedi, helyi és az általános között. Tehát ez a kettősség végig jellemzi ezt a vállalkozást, hogy egyedi is, de nemcsak erről az egy helyről szól.

– *Pontosan hány kép ment át a kezén?*

– Nagyon fontos pontja a vállalkozásnak, hogy a gyűjteményekből indul ki. Ennek kapcsán került a kezembe valamennyire néhány privát gyűjtemény is. Összesen több mint 3500 boldogi fénykép az, amit én átnéztem. Úgy érzem, hogy a releváns gyűjteményeket mind megnéztem, olyanokat is, amelyekben végül is nem volt. Azzal együtt tudom, hogy lennének valószínűleg

olyan közgyűjtemények még, amelyekben vannak boldogi fotográfiák. Igazából soha nem tudnánk a teljességet elérni, de egy szint után már nemigen lehet ezt tovább fokozni. A témaválasztással is egy kicsit összefügg ez a „gyűjteményből való kiindulás”, hiszen ha a falu és a fotográfia kapcsolatáról akarok egy kiállítást csinálni, akkor adódnak más megoldások is.

– *Az is újítás volt, hogy magánszemélyeket is megszólított a múzeum, hozzanak be képeket?*

– Azt követően, hogy az éves tervünkben megjelent, lesz ez a boldogi kiállítás, a helyiek megkerestek bennünket. Megkérdezték, hogy betesszük-e az ő képeiket is. Én mondtam, hogy be, bár előtte még kizárólag a gyűjteményekben gondolkoztam. Egy idő után az teljesen világos volt számomra, hogy ez egy olyan kiállítás lesz, amely a Néprajzi Múzeum általános kiállítási gyakorlatától sok szempontból eltér. Ez egy élő közösséggel is közvetve vagy közvetlenül kapcsolatot fog teremteni. Elkezdtem gondolkodni, hogy hogyan is lehet ezt jobban felépíteni és ezért fontos volt, hogy legyen egy ilyen gesztus is: aki ebben részt akar venni, föl tud ajánlani képeket, az hozzon. Az a kutatás menetében derült ki, hogy az egykori főjegyző, Bruckner Jenő fotóit a lánya odaajándékozta a művelődési háznak, ezáltal a boldogiakkal való kapcsolat is felerősödött. Fontos volt ez a kontaktus, s amikor a kiállítás elkészült, utána látva azt, hogy a boldogiak számára ennek a vállalkozásnak elég komoly jelentése van, még inkább elkezdtem gondolkodni, hogy hogyan lehetne bővíteni ezt a kapcsolatrendszert. Azután az egyéb programokba is bevontuk őket. Érdekes volt az is, hogy a múzeumban készült kiállítást – ilyen esetben, amikor van egy élő közösség mögötte – hozzájuk hogyan lehet elvinni. Azzal tisztában voltam, hogy az én kérdésfeltevésem, és az, hogy az élő közösség ugyanezekben a fotókban mást lát, nem esik egybe. Ez egy természetes dolog. Nagyon kíváncsi voltam, hogy ez hogy is fog élni. Egy kiállításnak sok szintje van és különféle üzeneteket tud hordozni. Nem kudarcként élem meg, ha valaki nem azt látja benne, amit én mondani akarok. Számomra nagyon érdekes volt, ahogy ebben a saját személyes életüket megtalálták a boldogiak, ami nyilván egy másik síkja a dolognak.

– *Egy előadásában azt mondta, hogy megfigyelte, a kiállítás „nem ült le”. Valóban el volt találva a fényképek mennyisége, a termék elrendezése? Mondhatni azt, hogy mindenki „megtalálta magának” ezt a kiállítást?*

– Legalábbis úgy érzem, hogy többé-kevésbé ez tényleg így volt. Kiállítást csinálni borzasztó nehéz és érdekes dolog és egy nagy kihívás, hiszen hiába él az emberben valami, hiába tud valamiről esetleg tartalmilag sokat, egészen más azt esetleg megírni egy tanulmányban vagy pedig egy kiállítássá komponálni. Szóval a kiállítás az rendkívül erősen a térszervezés kérdése is, és a térrel való bánásnak az esete még akkor is, ha viszonylag homogén, úgymond, csak fotókkal foglalkozó kiállításról van szó. De ez nem egy klasszikus fotóművészeti kiállítás: 120 kép a falra van téve egy bizonyos rendben. Egyébként azt sem könnyű azért megcsinálni, mert ott is van térszervezés. A *Boldogképek* című kiállításnak az az egyik mondanivalója, hogy a fotográfia mint tárgy fogható fel. Tehát tárgyként is él. Azt nem lehet előre tudni, hogy sikerül-e jól eltalálni az arányokat. Az egyik nagy gond volt a szelekció. Akiknek szakmai kritikája volt a kiállítás kapcsán, az talán a képmennyiséggel függ össze. Többen mondták, hogy talán túl sok a kép. Ezen belül nekem ebben volt tudatos játékom. Tehát ahol ritka és ahol sűrű, ott az utalni akart a gyakoriságra is. Egy-két helyen talán tényleg én sem tudtam igazán szigorú lenni magamhoz a mennyiséget tekintve, de ezt nem lehet előre teljesen kiszámítani. A kiállítás térszervezése rendkívül jól sikerült, és itt a látványtervezőnek, Gerhes Gábornak az ötletei szerintem csodálatosan bejöttek. Mi elég sokat beszélgettünk erről a témáról. Ő tervezi a kiadványainkat is, de most elvállalta, hogy a kiállításban is segít. Sokak szerint nagyon eltalálta ezt a térszervezési problémát. Többen mondták utána azt is, hogy ott van az egész terem sor és van még bőven anyag, akkor miért nem tettem ki többet. Erre azt mondom, nem biztos, hogy fenn lehetett volna tartani még egy vagy több teremig ugyanezt az „izgalmi állapotot”. Szerintem a szűkebben vett néprajzi szakmának is adott újat a kiállítás. A nagyközönségnek adott egy szép

látványos kiállítást, a boldogiaknak adott egy személyes élettörténetet, falutörténetet, egy személyes viszonyulást, amit nagyon jó és érdekes volt látni. Fotótörténészekről is tulajdonképpen elég elismerő szavakat hallottam. Nekik is érdekes volt a műfajok egymás mellé rendezése, tehát egy egész sokrétű közönségnél tudott „működni” a kiállítás.

– *A boldogiakkal kapcsolatban: beszéltem olyannal, aki már másodszor jött el megnézni a kiállítást.*

– Valóban, ez rájuk nagy hatással volt. Azt én is tudom, hogy voltak, akik többször jöttek. Egy hölgy mondta, hogy ő már ötször látta.

–*Mi az, ami kimaradt a kiállításból, de szeretne volna, ha belekerül?*

– Igazából elégedett vagyok velem. Nagyjából tudtam, hogy mire vállalkozom, ennek ellenére tényleg meglepett, hogy jóval sokrétűbb a felhasználható anyag. Talán egy valami maradt ki. A kiállításban is meg akartam volna mutatni a gyermekrajzokat, de az már valahogy a térbe nem fért ki. Igazából ami tartalmilag vagy mondanivalójában már nem nagyon fért bele a kiállításba, azt a katalógusban valamilyen szinten meg tudtam oldani. Persze nyilván nincsen olyan téma, amelyet lezártnak tekint az ember, úgyhogy ezt lehetne talán tovább fokozni

– *Mik a további tervei „Boldog-témában”?*

– Azon gondolkodom, hogy következő fejezetként egy folytatást lehetne készíteni. Nem biztos, hogy az már kiállítást lenne, hanem legfeljebb egy kiadvány. Ebben a családknál lévő fotográfiaiknak, a fényképhasználatnak, a családi fotózásnak az elemzése lehetne, eljutva egészen a mai digitális eszközök használatáig. Még egy valamit szeretnék elkészíteni, mivel elég sok video-dokumentációt készítettek a kollegák a boldogiak látogatásáról, a kiállításról. *A kiállítás és a falu* munkacímrel egy 15–20 perces filmet gondolnék megcsinálni, ahol azt kellene képileg jól megmutatni, hogy hogyan szólít meg egy kiállítás egy közösséget, és az hogy él bennük, illetve ennek milyen folyamatai, hatásai vannak. Időközben kiderült az is, hogy az elképesztően gazdag textilgyűjteményünkben boldogi viseletek nincsenek. Vállkendők és hímzésanyag van, de teljes öltözetek nincsenek, úgyhogy ezt is most pótolni fogjuk.

– *Az impozáns katalógus kapcsán mi az, amit kiemelne?*

– A katalógus meglehetősen új utakon akar járni tartalmában. Azt hiszem, kivételében is eléggé magas színvonalú. Például a fekete-fehér képek is négy színben vannak nyomva, hogy az árnyalatok minél hitelesebben legyenek visszaadva. Ez nem egy akármilyen fotóskönyv. Nagyon jó kritikákat kapott a szakemberektől.

*

A kiállítást különböző kísérő rendezvények színesítették, amelyekre a múzeum 105-ös termében került sor. *Néprajz képeslapokon* címmel Baják László történész tartott előadást 2004. november 25-én. Számos fotográfia készült a boldogi lakodalmakról. Ennek apropóján hallhatta a közönség Györgyi Erzsébetet 2005. február 10-én (*Amit sokan fényképeztek – Lakodalmok Boldogon*). Fejős Zoltán egyik kedvelt témájáról, a falusi turizmusról beszélt ugyanez év március 10-én (*„Népviseletes helyek” – Falusi turizmus a két világháború között*). 2005 áprilisában fotóművészetben, illetve fotóantropológiában járatos előadók kapcsolódtak be ebbe a program-sorozatba. Chochol Károly *„A magyaros stílus” a fotóművészetben*, Hargitai Dávid *A két háború közötti magyar falu és a népi kultúra képe népszerű magazinokban* címmel beszélt a megjelenteknek. A népviselet témája sem hiányozhatott az előadások közül. Varga Marianna a Boldoggal szomszédos Turán kutatott sokáig. A két település között meglévő viseletbeli hasonlóságokat és különbségeket mutatta most be főként a hímzésmintákon keresztül. Az elmondottakat a múzeum gyűjteményében lévő viseletdarabokkal illusztrálta Katona Edit (*A Boldog környéki viselet*, 2005. május 5.).

*Fejös Zoltán boldogi vendégeket kalauzol a kiállításon
(Fotó: Blénesi Éva)*

*Fejös Zoltán, Boldog diszpolgára
(Fotó: Balázs György)*

A Magyar Kultúra Napján (2005. január 22.) mintegy 140 boldogi jött el a Néprajzi Múzeumba. Őket maga Fejős Zoltán vezette végig a kiállításon. A vendégek kíváncsian szemléltek, hogy milyen képet alkottak meg róluk, illetve falujukról. Ez a nap arról is emlékezetes marad, hogy immáron nem a falusiakhoz mentek el a kutatók, hanem az adatközlők jöttek ide a néprajzosokhoz a múzeumba (lásd Turai Tünde: A vendégségbe érkezett falu. *Magyar Múzeumok* 2005. 1. 28–29.).

A Néprajzi Múzeum Napjának rendezvényei közül több is a *Boldog/képek* című kiállításához kapcsolódott. A szervezők nagy hangsúlyt fektettek arra, hogy találkozzon a múzeum, a kiállítás, a közönség és a boldogiak.

Ide kapcsolódik a 2005. június 5-ei XI. Boldogi Búcsú is. A hagyományos körmenet és szabadtéri szentmise után színes programokra került sor a helyi Ujváry Ferenc Művelődési Házban. Itt nyitották meg a *Boldog fotográfiák* című kiállítást, amely egy válogatás a *Boldog/képek* anyagából. Ezt követően a Boldogért végzett munkájáért, a falu hírnevének öregbítéséért Fejős Zoltánt díszpolgárrá avatták. A nap végén levetítették az 1932-es *Tavaszi zápor* című játékfilmet, amelynek számos jelenetét Boldogon, illetve boldogiakkal forgatták. Ezt megelőzően a film rendezőjéről, Fejős Pálról tartott előadást a Néprajzi Múzeum főigazgatója.

A kiállítás visszhangja, a teljesség igénye nélkül:

- Tomsics Emőke: Boldog/képek. A Néprajzi Múzeum kiállítása. *Magyar Múzeumok* 11. 2005. 1. 50–52., Képmelléklet III.
- Szegő György: Boldog/képek. *Fotóművészet* 48. 2005. 3–4. 102–111.
- Blénesi Éva: Boldog/képek. <http://talaljuk-ki.hu>
- Wagner István: Boldog/képek. *Fotó Mozaik* 2005. március 16. 53.
- N. Kósa Judit: Nyár volt és ünnep. Boldog képek Boldogról a Néprajzi Múzeumban. *Népszabadság* 2004. december 22. 17.
- Péntek Orsólya: Szociológiai kalandtúra. *Magyar Nemzet* 2005. április 11. 14.

MÁTÉ GYÖRGY

Jegyzetek

1. A kiállítást Török Gábor művelődéstörténész nyitotta meg.
2. Az interjú a Néprajzi Múzeumban készült 2005. május 25-én.
3. Fejős Zoltán: *Boldog/képek*. Néprajzi Múzeum, Budapest, 2005. 280 p.

Szűcskiállítás Baján

(Türr István Múzeum, 2005. március 16.–szeptember 1.)

A tavalyi év őszén Ginder Antalné Kisfalvi Gyöngyi, bajai nyugdíjas tanítónő múzeumunknak adományozta édesapja, Katz (Kisfalvi) Sándor szűcs munkaeszközeit. Városunk történetében jelentős szerepet tölthettek be a kézművesek, kispárosok, ezért intézményünk néprajzosa is mindig nagy fogékonysággal gyűjtötték be a leáldozóban lévő szakmák eszköztanyagát. Az elmúlt őszön a néprajzi raktárba került szűcs-szerszámok szintén egy, a 24. órájában szenderegő mesterség utolsó hírmondói.

Ginderné visszaemlékezései alapján nyomon követhető édesapja, a 20. század első felében indult és a század végéig tartó szűcsmesterségbeli tevékenysége. A kiállított tárgyak megszólaltatásában pedig a városban még tevékenykedő, 82 éves Jerkó István szűcsmester nyújtott szakmai segítséget.

A kiállítás megnyitása
(Fotó: Osztrogonác Miklós)

Balról jobbra: Kothencz Kelemen, Merk Zsuzsanna igazgató és Solymos Ede

Baján leginkább az úgynevezett *német szücsök* tevékenykedtek, akik a juh- és báránybőrök mellett nemes és félnemes prémekkel is dolgoztak. Termékeiket elsősorban a polgári réteg számára készítették. Férfi-, női- és gyermekbundákat, szörmesapkákat készítettek, szövetkabátok bélelését, szörmegallérozását vállalták. A mindennapi paraszti használatra szánt ruhadarabokat, subákat, bececseket a *magyar szücsök* varrták, akik legtöbbször hímzéssel is díszítették termékeiket.

A tárlat múzeumunk emeleti kiállítótermében került megrendezésre. A megnyitóbeszédet a nyugalmazott bajai múzeumigazgató, Solymos Ede mondta. A tőle megszokott stílusban adta elő, hogy a szücsmesterség talán a legrégebb az összes között, hisz a fűgefalevél után az első ruhadarabok állati bőrből készültek.

A kiállítóterem bejárata melletti első vitrinbe Kisfalvi (Katz) Sándor megőrzött dokumentumai (munkakönyv, iparos-, telepengedély, tankönyv stb.) kerültek, melyeket néhány eredeti fekete-fehér és színes fénykép, illetve reprodukció színesít.

Az első sarokban férfi „próbababa” látható *bőrhúsolás* közben, a bőrkikészítés munkafolyamatának egy szeletét érzékeltetve. A mellette elhelyezett *kaszapad* a hagyományos szücsmesterség legtovább használatban maradt munkaeszköze.

A néprajzi és a halászlati állandó kiállítás közötti sarokba a vadbőrök kikészítésénél használt *lajteros hordót* helyeztük el. Főlé a falra pedig illusztrációként néhány rágeszáló (gőrény, mokus, pézsmá) gereznáját szegeztük.

A halászlati kiállítás felőli bejárat melletti tárlóban Kisfalvi szücs munkaeszközeit helyeztük el. A *lővakaróval* – a vízben történő áztatást, mosást követően – fésülte ki a szennyeződések a birkabőrök szőr felőli oldaláról. A *szkáfakéssel* pedig a nyersbőrrel fejtette le a felesleges húsdarabokat. A *birkanyíró ollót* a szücsök az irhának való bőrök nyírására használták. A műhely-

ben az év folyamán összegyűlt gyapjút leginkább zsidó kereskedőknek adták el a mesterek. A *kartács*, fanyélre erősített drótkéfe, amelyet a szőrmék tisztítására használtak. Mindezek mellett a vitrinbe került még egy *cángli*, *rámázó fogó*, valamint láthatók még *szücskések*, *fenekellen gyűszűk*, *bőrlukasztók* és *cakkozó vasak* is.

A következő tárlóban a prémek (pézsmá, nutria, nerc, bárány, perzsa vagy karakul bárány, házimacska, házinyúl) úgy vannak rögzítve, hogy azokat a látogatók megérinthetik. A tárló fölött a falon az *eresztéses* eljárást bemutató ábra (hőrcsőg, pézsmá kivágóminta, pézsmá bélés-tábla) látható.

A falakon – a szűkös anyagiak miatt – üvegkeretben A/3-as méretűre nagyított színes, illetve barnított fénymásolatokat helyeztünk el.

Az 1940-es évek elejéig a nyári időszak a szücsöknél a bőrkikészítés munkáját jelentette. Az értékesítést a téli időszakban végezték, ekkor volt kelendő a hideg időjárás ellen védelmet nyújtó szücsáru. Az utolsó tematikai egység az elkészült termékeket mutatja be. Láthatunk férfi és női kucsmákat, kabátokat, kesztyűt, sálát.

A 20. században Baja városának szücsseit leginkább az irha- és szőrmeárukat előállító ún. *német szücsök* jelentették. Kéznyomukat időszaki kiállításunkban igyekeztünk megformálni.

KOTHENCZ KELEMEN

Pásztorélet és népi vadfogás a Tiszántúlon (Vadász Pál Kiállítóterem, Túrkeve, 2005. május 14.–)

Igen Tisztelt Túrkevei Lakosság, Kedves Jelenlevők!*

Annak a felkérésnek teszek eleget, hogy kellő módon nyissam meg a *Pásztorélet és népi vadfogás a Tiszántúlon* című kiállítást. A körülöttünk látható múltbéli tárgyaknak közösen adjunk értelmet. Együtt valljuk magunkénak, kulturális örökségünk részének, a láthatókat töltsük meg lélekkel, hogy elődeink munkáját dicsérve, az egyszerű dolgokban észrevegyük a nagyszerűt, az időtálló értéket.

A kiállítás lehetővé teszi, hogy egy letűnt világ közepén állhassunk most a 21. század elején, amit legtovább a mi Hortobágy pusztánk őrzött meg. A Hortobágy Közép-Európa legkiterjedtebb tengersík tája. Ez a táj egyedülálló természeti, néprajzi és képzőművészeti értékeink megőrzésére a világörökség része lett. Ahhoz, hogy ezt a megbecsült magas rangot megkapja, előtte az egyszerű emberek, a pásztorok hazájává kellett válnia.

Az alföldi puszták pásztoroló állattartásra kiválóan alkalmas területek. Már a honfoglaló magyarság szívesen szállta meg azokat. Ma már hihetetlen, de a történészek több mint 30 egyházas Árpád-kori település nyomára bukkantak csak a Hortobágy területén. Később a kistelepülések megszűntek és a Hortobágy Debrecen birtokába került, ahol elindult a pusztásodás, a vagyont jelentő számosállatok részére a határtalan legelők kialakítása. A török idő alatt még nagyobb lett a pusztásítás. Hortobágnak például Debrecen még nagyobb területét használta, főleg legelőnek. A 18. századra a hortobágyi pásztoroló állattartás elérte virágkorát. Ebben a korban kaptak életet az itt látható tárgyak, ahogyan a Hortobágy egyik jó ismerője megjegyezte, az „Isten szabad ege alatt” formálódtak a primitív *enyhelyek*, a *vasalók*, a *karamok*, a szürkemarha-gulya, a híres debreceni ménesek, a juh, majd a birkanyáj és a szalontai-, majd a mangalicakonda gondozásához szükséges eszközök, felszerelések. Gondoljunk csak arra, hogy mekkora humán erő-

* Elhangzott a kiállítás megnyitóján.

vel és tapasztalattal kellett gondozni, legeltetni az állatokat akkor, amikor 1880-ban a Hortobágy pusztán csak Debrecen részéről 17 811 szarvasmarhát és lovat, 27 971 juhot, 9610 sertést, összesen 55 492 nagyjószagot számláltak meg. Ezekért a vagyonokért a pásztorok feleltek. A hortobágyi pásztorok nem valami *szélfűtta* emberek voltak. Címeres pásztorok valóságos dinasztiákból kerültek ki. Ünnepeyes keretek közt iktatták be őket. Tekintélyük és rangjuk attól függően formálódott, hogy milyen állatot őriztek és hol szolgáltak, na és hogy végezték feladatukat,

*Mert tavasszal a kihajtáskor
Minden bandzsi lehet pásztor,
De majd ősszel, szoruláskor:
Az a pásztor, aki számol!*

A nagyiváni Czinege János csikós kiérdemelte még a *grófi Czinege* titulust is.

Most itt állva, ezeknek a jeles őseinknek emléke előtt tisztelgünk. Az itt látható technikailag egyszerű tárgyakat, a cifrázott ostornyeleket, a pásztorokézséget, a patkó alakú vasalót, a középben lyukas evőszéket, a csobolyót, a különleges cifraszűrt, a pricscsnyerget stb. jeles pusztai emberek használták és hagyták ránk örökségül, hogy vigyázzunk rájuk és őrizzük ezeket. Mert ezeket bátran nevezhetjük a magyar kultúránk örök mozaikjainak. Mert a 21. században is értékek. Ma sem kophatnak ki emlékünkből. Mert a nem könnyű sorsú honfitársaink életterét jelentették. Aki kezébe veszi a *Fekete Bojtár vallomásait*, az megjegyyezheti, hogy e tárgyak világában hogyan küzdöttek emberek, még nem is olyan régen.

Hogy ne feledjük el ezeket a tárgyakat és alkotóikat, ezért sokat tesz az érzékeny művészvilág. Itt láthatók a kiállításon Káplár Miklós böszörményi festő karakteres pásztorportréi, de idézhetnénk a költők sorait. Sinka István majdhogy egész költészetét. *Magyar jelenés* című versének utolsó sorai így szóltak a pásztor való világáról 1937-ben:

*A nyájhoz mikor visszamentem,
álmos arcom före tettem;
mellettem volt már csacsim is,
a botom még mindig sugárzott
s a tócsa se volt fölkarvarva;
lábomnál kutyám ott állott
s éreztem, hogy nagy hűséggel
vérző talpaimat nyalja,
hogy mulassa, hogy csak ő szeret.*

A feledés ellen lép fel, az értékek felmutatását, a tömegkultúrából való kiemelését tartja feladatának a tudatos, a tudományosan megalapozott cselekvő akarat is, amivel a Teremtő megálldotta többek között a türkevei Finta Múzeum igazgatóját, Őrsi Juliannát és a kiállítás összeállítóját, Vajda Máriát. Őket is megilleti a dicséret, mikor tudásukat a kiállítás műfajával megosztják velünk és sok-sok más emberrel. Az egyszerű tárgyaknak apróságnak tűnő tettekkel, gondoskodással felfedezik valódi értéküket, hogy azok végül természetes környezetükkel a világörökség rangját méltón viseljék.

Most pedig nézzük meg a kiállítást, vegyük észre, hogy a pusztán mi mindenre vált képessé **AZ EMBER!**

Boldogi menyasszonyfejdísz
(Fotó: Kálmán Kata, 1935 körül)

Boldogi lány
(Fotó: Haár Ferenc, 1936)

OKTATÁS

Hírek a szegedi Néprajzi és Kulturális Antropológiai Tanszékről

• Az MTA Néprajzi Szakbizottsága 2005. április 19-én tanszékünkön tartotta kihelyezett ülését Kósa László akadémikus vezetésével. A rektorátust Homor Géza oktatási igazgató, a bölcsészkar Almási Tibor megválasztott dékán képviselte. A tanszék munkatársai tájékoztattak a Szegeden folyó oktatás, kutatás, kiadványozás helyzetéről. A néprajzi tanszék teljesítményét a szakbizottság hazai és nemzetközi viszonyításban is magas szintűnek minősítette.

• A Bellon Tibor, tanszékünk egykori oktatója emlékére alapított Tisza-Kultúrtáj Közalapítvány kuratóriuma 2005. április 26-án Karcagon megtartotta alakuló ülését. A kuratóriumban Barna Gábor képviseli a bölcsészkar és a néprajzi tanszékét.

• A Magyar Néprajzi Társaság és a Kriza János Néprajzi Társaság rendezésében 2005. április 28–30-án az együttműködés elmélyítése és kereteinek kialakítása érdekében konferenciát tartottak a Kárpát-medence magyar néprajzi tanszékei, néprajzi társaságai és jelentősebb múzeumi. Az ülésen a szegedi néprajzi tanszék tevékenységét és terveit Barna Gábor mutatta be.

• Halálának 25. évfordulóján, 2005. május 10-én megemlékezés volt Bálint Sándor professzor sírjánál az alsóvárosi temetőben. A kar nevében Koszta László dékánhelyettes és a HÖK képviselője, a tanszék nevében Juhász Antal és Barna Gábor koszorúzott. A rektori hivatalt Pukánszky Béla rektorhelyettes képviselte.

• A Bálint Sándor jubileumi év keretében a néprajzi tanszék szemináriumi termét Bálint Sándor teremnek nevezték el. A tanteremben 2005. május 11-én felavatták Bálint Sándor bronzreliefjét, Kalmár Márton szobrászművész alkotását.

• Az MTA Néprajzi, Művészettörténeti és Irodalomtudományi Kutatóintézete, a Nemzetközi Magyarstudományi Társaság és egyetemünk néprajzi tanszéke szervezésében 2005. május 19-én Bálint Sándor-emlékülés volt Budapesten, amelyen Bálint Sándor tudósi és emberi arcáról előadást tartott Barna Gábor.

• Az aradi múzeum 2005. május 19–20-án hatodik alkalommal rendezte meg nemzetközi konferenciáját *Multikulturalitás és identitás Európában a 20. században* címmel, amelyen Simon András, a néprajzi tanszék tanársegédje *Multikulturalitás a vajdasági hagyományörző csoportoknál* címmel tartott előadást.

• 2005. május 26-án a SZAB székházában ünnepi konferencián emlékeztek meg a Csanádi Püspökség megalapításának 975. évfordulójáról, amelyen előadást tartott Barna Gábor, a néprajzi tanszék vezetője is.

• Gyulay Endre megyés püspök 2005. január 3-án hivatalosan elindította egyetemünk egykori jeles professzorának, Bálint Sándornak boldoggá avatási eljárását. Az ügy posztulátora P. Szőke János, számos más boldoggá avatási eljárás intézője. Felállt a teológiai és a történelem bizottság, s a tanúkihallgatások megkezdődtek.

• A Néprajzi és Kulturális Antropológiai Tanszék új oktatói 2005. szeptember 1-től: Buday Kornélia adjunktus és Mód László tanársegéd.

• Mód László vezetésével 2005. július 26.–augusztus 3. között lezajlott a 7. Nemzetközi Diákszeminárium (SemEthnoSz) szegedi, turkui, pozsonyi és kolozsvári egyetemi hallgatók és oktatók részvételével. A szeminárium témája a történeti-tudat megszerkesztése volt az Ópusz-

taszeri Nemzeti Történeti Emlékpark működése kapcsán. A felkészítő előadássorozatot terep- kutatás követte.

• A tanszék Táj és népi kultúra sorozatának 5. köteteként (sorozatszerkesztő: Juhász Antal) megjelent Barna Gábor–Mód László–Simon András szerkesztésében: „*Szent ez a föld...*” – *Néprajzi írások az Alföldről* (Szeged, 2005) című kötet. A könyv szegedi bemutatója október 7-én a Móra Ferenc Múzeum dísztermében volt.

Összeállította:
SIMON ANDRÁS

Martos, Sülysáp, Szokolya

Az ELTE néprajz szakosainak gyűjtőútjai

A néprajz szakosok az ELTE-n (ahogy más egyetemeken is) az első év után jó ideje közös, szervezett keretek között ismerkednek meg a néprajzi gyűjtés gyakorlatának alapjaival. 2005-ben a megnövekedett hallgatói létszám indokoltá tette, hogy három tanár vezetésével három különböző helyszínen dolgozzunk. Martoson Mohay Tamás, Sülysápon Kocsis Gyula, Szokolyán pedig Bali János vezetett csoportot. A következőkben ezekről a munkákról adunk rövid beszámolót azt követően, hogy mindhárom gyűjtőútról kis kamarakiállítás adott ízelítőt az érdeklődőknek az ELTE Targyi Néprajzi Tanszékének folyosóján.

Martos

Martos Szlovákiában, Komáromtól északra, a Nyitra és a Zsitva folyók torkolatában fekszik. Elzárt, népviseletét, hagyományait őrző falunak számít, ahol évtizedekkel korábban mások mellett Fél Edit, Vargha László, újabban pedig Kocsis Aranka dolgozott. Közleményeik, illetve kézirataik fontos kiindulási pontot jelentenek minden további kutatómunka számára. A települést holtágak, tavak tagolják, a temető és a szőlőhegy a falutól távolabb helyezkedik el. A vízszabályozások a 19. század második felétől fokozatosan új mederbe terelték a folyókat. A Nyitrát előbb a kanyarok levágásával kiegyenesítették, majd a falu alatti Zsitva-torkolatot egy csatorna építésével északabbra helyezték, így most mindkettőnek csak alig-alig élő vagy éppen álló vize kanyarog a faluhatárban. Az évtizedes folyamatok része volt az utak, hidak építése és újjáépítése is, ennek eredményeképpen Martos közlekedési helyzetének zártága sokat oldódott.

A szinte színmagyar falu életrendje a második világháborút követően többször is alaposan átalakult, s ma már szinte alig látható valami mindabból, amit a negyvenes években Fél Edit és Vargha László látott, fényképezett. A házsorok átépültek, a régebbi épületek üresek, dűledeznek vagy félig lebontva álldogálnak; az egykori martosi viselet, amely a *Néprajzi Lexikonban* is külön címszót kapott, ma már leginkább csak a vitrinekben őrzött martosi babákon és a szekrények mélyén lelhető fel. A falu kulturális életét évtizedekig a CSEMADOK szervezte, a népi együttesek eljutottak a hazai és a magyarországi fesztiválokra, tájházat hoztak létre, színjátszó körök működtek, s a közeli városi (Komárom, Ógyalla) munkahelyeken megszerzett viszonylagos anyagi biztonságra támaszkodva a hagyományörzés folyamatai is láthatóbbak voltak. Mostanában, az önállósuló Szlovákiában Martos életlehetőségei mintha beszűkülőben lennének, sokaknak megszűnt a munkahelye, a fóliás zöldségkertészkedés már kevésbé kifizetődő, mint korábban, s a népesség is egyre inkább előregszik. Ugyanakkor vannak biztató jelek is: a református egyház fenntartásában alsófokú iskola működik, katolikus kápolna is épült, s az utóbbi évek-

ben egy Szlovákiából elszármazott, majd hazatért néptáncos szakember-vállalkozó fenntartásában kiépült a falu közepén egy park, amely tavasztól őszig táboroknak, rendezvényeknek, találkozóknak biztosít alkalmas helyszínt.

A gyűjtés előkészítése során Liszka József segítségével mi is eljutottunk Katona Istvánhoz, aki a Feszty-park jurtasátraiban és épületében szállást és ellátást biztosított a csoportnak. Az egy hét alatt, amit a faluban eltöltöttünk, igyekeztünk kihasználni az időt arra, hogy megismerkedjünk az idősebb generáció jobb emlékezetű tagjaival. A részt vevő tíz diák előre felkészült, s az első ismerkedés, a kezdetek bizonytalansága után néhány nap alatt ki-ki elmélyedt a saját témájában: Bednárík János (népdal, népzene), Borsodi Henrietta (gyermeknevelés, gyermekélet), Göde Zsófia (népviselet, női fejviselet), Legeza Márta (családszervezet, generációk), Muskovics Andrea (lakóházak), Pető Szabina (viseletváltozás és gyászviselet), Simon Ervin (baromfitartás), Sréter Kinga (temetők, sírjelek), Tabajdi Zsuzsanna (családszerkezet, generációk), Tarcsai Mónika (népviselet, lakástextilek). A csoport vezetője ugyancsak külön mozgott, főként a temető, a szőlőhegy, a helybeli irattárak környékén. A közös étkezések alkalmával természetesen rendszeresen sor került a felmerülő kérdések megbeszélésére, tapasztalatok egyeztetésére, átadására, fényképek, jegyzetek átnézésére. Voltak, akik önállóbban dolgoztak, mások inkább együtt szerettek menni, megosztva a feladatokat egymás között. Sok segítségük kaptunk a tábor vezetőjétől, Katona Istvántól, továbbá a fiatal lelkésztől, a polgármestertől, a jegyző asszonytól; betekintést nyerhettünk régi dokumentumokba, iratokba, térképekbe, kiadványokat kaptunk és számos módon érzékelhettük a falubeliek segítőkészségét. Kifejezett visszautasítást, a közeledés elhárítását alig-alig kellett megtapasztalnunk, a legtöbben kedvesen, szívesen fogadtak. Többekhez újra meg újra vissza lehetett térni, s olyan is előfordult, hogy már évek óta nem éneklő idős ember kezdett fél éjszaka emlékezni a régi énekekre. Más valakit a temető sírkövei között kalauzoltak kitartóan, ismét mások a szekrények mélyén őrzött szép viseletdarabokat vették elő, próbáltatták fel a diákokkal, vagy éppen a szőlőhegyi pincében húzták elő régebbi boraikat.

A tapasztalatok feldolgozása folyamatban van, s remélni lehet, hogy a kezdő sebesség lendülete tovább is kitart majd. A első gyűjtés természetesen magán viseli a kezdetek minden jellemzőjét, de kellő kitartás esetén alkalmasint alapjául szolgálhat szemináriumi vagy tudományos diákköri dolgozatok tervezésének is. Bárcsak eljutnánk odáig, hogy az egyetemi szaképzés ilyesfajta gyakorlati részeit a költségeit az egyetem külön esedezése nélkül is hajlandó lenne vállalni, és ne lennénk arra kényszerülve, hogy a kötelező szakmai gyűjtési gyakorlatot mindenki önerőből oldja meg.

*

Súlysáp

2005. augusztus 22–27. között az ELTE Néprajzi Intézete első évfolyamot elvégzett hallgatóinak egy csoportja gyűjtési gyakorlaton vett részt Súlysápon. Az egyetemi képzés részeként kötelező feladatuk volt, hogy a maguk által választott tárgykörben gyűjtsék össze az idős emberek emlékezetében élő súlysápi emlékeket. (A munka nagyobb részt a tápiósápi falurészben folyt.) Az általuk feltett kérdések a 20. század első felének mindennapjairól, a gazdálkodáshoz szükséges ismeretekről, az asszonyok háztartásbeli feladatairól, az emberi élet ünnepeiről szóltak. Volt, aki a sápi határrészek, dülők neveit gyűjtötte össze, mások a kenyérsütés helyi fogásait, a különböző betegségek kezelésére használt gyógynövényekkel kapcsolatos ismereteket, valamint a lakodalmi étrend változásait kutatták. Az élet azonban még a régebbi korokban sem csak munkából állt. A fiatalság mindig szívesen muzsikált, táncolt, szórakozott. A bálakat rendező egyesületekről, a zenét szolgáltató zenekarokról, a *trubacosokról*, a táncalkalmak helyszínéről szóló fiatalkori emlékek felidézése beszélgetőtársainknak is kellemes időtöltést jelentett.

Felidőzöttek azonban az élet árnyékos oldalának tényei is. A paraszti élet számos keservét, az ötvenes évek kulákküldözését csak hírből ismerő fiatalok megdöbbenve hallgatták a történeteket elszenvető emberek személyes emlékeit, találkoztak a rokonok máig nem múltó gyászával.

A kutatás helyszínéeként azért választottuk Súlysápot, mert ismert volt, hogy a helyiek adományaiból egy lelkes lokálpatrióta – Kapás Józsi bácsi – évek óta folytatott kirtató munkájával falumúzeumot hoztak létre. A falumúzeumban tett látogatás, Kapás József mindenre kiterjedő ismeretei megalapozták az egyetemi hallgatók további gyűjtőmunkáját.

A végzett munkáról szóló rövid ismertetés alkalmat ad arra, hogy köszönetet mondjunk a sápi katolikus egyháztanácsnak, személy szerint Szántai Péternek és Szvitek Istvánnak. Ők segítettek abban, hogy szállásunk legyen a faluban és ne keljen naponta kijárnunk. A csapat másik gondjának, az étkezésnek a megoldásában pedig Benkő István polgármester úrnak jár a köszönet, aki lehetővé tette, hogy az iskolában étkezzünk.

A gyűjtési gyakorlat egyetemi hallgató résztvevői: Gordos Anna, Magyar Csaba, Márkó Zsuzsa, Marton Ildikó, Molnár Orsolya, Nickel Réka, Sasvári Eszter, Szabó Klári.

*

Szokolya

A település kiválasztásában szerepet játszott, hogy az része a Börzsöny-vidéki málnatermelő tájnak, mely „saját terepemnek” is tekinthető. A szóba jöhető faluk közül praktikus szempontok alapján választottunk. Célszerűnek látszott földrajzilag zártabb, ezáltal talán a hallgatói érdeklődés iránt nyitottabb települést választani. Fontos szempont volt, hogy egy tucat embernek meg lehessen oldani a szállását és az étkezését. A tavaszi körtelefonok végén Szokolyát választottuk kutatási terepül. Izgalmasnak ígérkezett a település abból a szempontból is, hogy arról két korábbi időszakból is rendelkezünk néprajzi leírásokkal. Az 1930-as évek kutatásait követően, az 1980-as évek végén, az 1990-es évek elején épp az ELTE néprajz szakos diákjai végeztek gyűjtéseket a faluban tanáraik, elsősorban Küllös Imola, Szilágyi Miklós és Hála József vezetésével. A másfél évtizeddel korábbi leírások a változásvizsgálat lehetőségét kínálták kutatásunknak.

2005 májusában egynapos terepbejárással készültünk a feladatra. Vezetésemmel, a gyűjtésben résztvevő tíz hallgató (Ádler Írisz, Folkmann Nóra, Hirkó Judit, Husanyica Tünde, Igari Fruzsina, Molnár Gergely, Morvai Orsolya, Nagy Noémi, Serdült Csilla, Tatár Ágota), kiegészülve Kemény Márton doktorandusszal, személyes benyomásokkal gazdagodhatott Szokolyáról. Ekkor ismerkedtünk meg szállásadónkkal, Barányi Zoltánnal, a Szent György Vendégház tulajdonosával, aki szívesen fogadott minket. A szállás egy régi parasztház felújított és kibővített épülete volt, mely főként általános és középiskolák nyári taboraira szakosodott, s akár 50–60 személyt is el tudnak helyezni egyszerre. A terepbejárás során a hallgatóknak módjuk volt kutatási témáikat finomítani, hiszen ekkor derült ki, hogy az adott kérdés kutatásához Szokolya mennyiben nyújt alkalmas terepet.

A nyári, technikai és szellemi felkészülést követően 2005. augusztus 29-én (hétfőn) teljes létszámban indultunk vonattal Szokolyára. A diákok a témáikhoz kérdőíveket, jegyzeteket készítettek. A választott feladatok többsége a népelet kisebb-nagyobb szeletét ölelte fel. A baptista közösség, a kávéfőzés és a kávézás, a virágos előkertek, a sütő-főző specialisták, a tárgyak újrahasznosítása, a kutak és a víznyerés, a kisvasút szerepe a szokolyaiak életében mind-mind olyan témának bizonyult, mely alkalmat adott a szinkron és a diakron megközelítésnek, végső soron a változásvizsgálatnak. Eredeti célunk épp az volt, hogy a hallgatók gyakorolják a különféle módszereket, gyűjtési technikákat. Külön öröm volt számunkra, ha azt tapasztaltuk, hogy szívesen fogadnak minket. Nem egy esetben visszavárták, munkába is fogták (piacozás, virágszedés, mosogatás) a hallgatókat, amit a még nagyobb bizalom jeleként értékeltünk.

A napirend a következő volt. A reggelit követően, a tűzrakóhely körül megbeszélést tartotunk, melynek során szó esett az előző napi tapasztalatokról, illetve az aznapi tervekről. Délelőtt kb. négy óra gyűjtési idő állt rendelkezésünkre, hiszen 13,00-kor a szálláson meleg ebéddel vártak házigazdáink. A délutáni „munkaidő” hosszabb, mintegy 5–6 óra volt. Az időbeosztás – egyedi esetekben, mint a hajnali piacozás, az esti (kis)vasutazás – ettől eltérhetett. A hallgatók eleinte tartottak attól a tervtől, hogy tanáruk egy alkalommal mindenkit elkísér a gyűjtésükre, de idővel „megszokták” a helyzetet. Ennek az volt az előnye, hogy a beszélgetéseket követően el tudtam mondani mindenkinek, hogy mi az, amit jól csinált, és mi az, amin még csiszolni kell.

A gyűjtési gyakorlat szombatig tartott, s összességében bizvást kijelenthető, sikeres volt, s e tapasztalatra joggal építhet minden hallgató. Mindenki megtalálta a megfelelő adatközlőit, akiktől témáikban értékes adatokat gyűjtött. Az interjúk során egyes témák következetes körüljárásában ugyan akadtak hiányosságok, de ez olyan probléma, mely kellő rutinnal orvosolható.

Az anyag feldolgozása a 2005/2006-os tanév őszi félévében várható. Minden hallgató, a gyűjtési beszámolóján felül, a gyűjtött anyagát cédulázva adja be. A szokolyai gyűjtési gyakorlat tárgyasulásának első alkalma a Tárgyi Néprajzi Tanszék előtti folyosón rendezett kiállítás, mely fényképeken, szövegeken és tárgyakon keresztül mutatja be az egy hét legemlékezetesebb pillanatait, eseményeit.

MOHAY TAMÁS
KOC SIS GYULA
BALI JÁNOS

*

Két boldogi lányka babával
(Fotó: Gönyey Sándor, 1936)

Idegenforgalmi vendégház Boldogon
(Fotó: Vadas Ernő, 1940)

TÉKA

A magyarországi szerbek néprajza negyedik kötetének bemutatója Belgrádban

A Szerb Köztársaság kormánya és a Szerb Kulturális Minisztérium anyagi támogatásával Belgrádban kerekasztal-konferencia keretében 2005. február 25-én a Szerb Tudományos Akadémia elnökségének dísztermében megrendezett könyvbemutató szervezői a Szerb Tudományos Akadémia Néprajzi Intézete, a Szerb Tudományos Akadémia (SzTA) Emberi Jogi és Kisebbségi Bizottsága voltak.

Résztevők Magyarországról: Ruzs Boriszláv, a Fővárosi Szerb Önkormányzat elnöke, a Magyarországi szerbek néprajza című sorozat szerkesztője (Budapest); Lásztity Péró, a Fővárosi Szerb Önkormányzat elnökhelyettese (Budapest); G. Szabó Zoltán, a Néprajzi Múzeum főmunkatársa (Budapest); Vladan Jovanović, a Budapesti Szerb Klub titkára. A Magyar Néprajzi Társaság részéről Eperjessy Ernő, a nemzetiségietnográfia-sorozatok főszerkesztője kapott meghívást, aki személyesen nem tudott részt venni a konferencián.

Résztevők a Szerb Köztársaságból: Petar Ignja, a Kulturális és Tájékoztatási Minisztérium államtitkára; Aleksandar Cotrić, a Határon Túli Szerbek Minisztériumának államtitkára; Vojislav Stanovčić, az SzTA Emberi Jogi, Kisebbségi Bizottságának elnöke, akadémikus; Goran Bašić, az SzTA Emberi Jogi, Kisebbségi Bizottságának titkára; Dragana Radojčić, a Szerb Tudományos Akadémia Néprajzi Intézetének igazgatója; Dušan Drljača, az SzTA Néprajzi Intézet tudományos munkatársa; Mladena Prelić, az SzTA Néprajzi Intézet tudományos munkatársa; Miroszlava Lukić Krstanović, az SzTA Néprajzi Intézet tudományos munkatársa; Mirjana Pavlović, az SzTA Néprajzi Intézet tudományos munkatársa; Biljana Sikimić, a Szerb Tudományos Akadémia Balkanológiai Intézetének tudományos munkatársa; Marija Ilić, a Szerb Tudományos Akadémia Nyelvtudományi Intézetének képviselője; Sofija Rakić Miloradović, a Szerb Tudományos Akadémia Nyelvtudományi Intézetének igazgatója; Danica Petrović, a Szerb Tudományos Akadémia Zenetudományi Intézetének főmunkatársa; Slobodan Mileusnić, a Szerb Pravoszláv Egyház Múzeumának igazgatója; Borivoj Erdeljan, újságíró és más érdeklődők. Média: tv, rádió, sajtó.

Goran Bašić mint elnök beköszöntő szavaiban kiemelte: Szerbia számára igen fontos kérdés az anyaország határain túl, a diaszpórában élő szerb kisebbségekkel való hatékony kapcsolattartás, velük való törődés, azonosságunk támogatása.

Stanovčić akadémikus példaértékűnek tartja mindazt, amit a magyarországi szerbek a szerb kultúra ápolása, megőrzése, fejlesztése érdekében tesznek. Fontosnak tartja a két szomszédos ország, Magyarország, illetve Szerbia és Montenegró közti jószomszédi kapcsolatok ápolását. A maga részéről szorgalmazza a kapcsolatok erősítését, a Magyarországgal való hatékonyabb együttműködést, hisz Szerbia útja az EU-ba Magyarországon keresztül vezet. Külön kiemelte, hogy Magyarország Szerbia legfontosabb szomszédja. Utalt Magyarország korrekt magatartására, segítőkészségére a Szerbia ellen bevezetett kemény szankciók idejében. Pozitívan szólt Magyarország kisebbségpolitikájáról és üdvözölte a Magyarországi szerbek néprajza 2003. 4. kötetének belgrádi bemutatkozását.

Petar Ignja államtitkár rövid köszöntőjében utalt a két ország között 2005. február 11-én Szabadkán aláírt kisebbségvédelmi jegyzőkönyv fontosságára, az abban foglaltak gyakorlati megvalósítására.

Cotrić államtitkár hangsúlyozta: jó az együttműködés a magyarországi szerbekkel, ezeket a kapcsolatokat anyagilag is támogatni fogják, például a magyarországi szerbek számára is lehetővé teszik a pályázatokon való részvételt. Hogy milyen mértékben tartják fontosnak a magyarországi szerb közösség kulturális értékeit, bizonyítja az a tény, hogy Lásztity Péro magas állami kitüntetést kapott (*Vuk Karadžić-díj*) a szerb kormánytól.

Rusz Boriszláv a magyarországi szerb delegáció részéről megköszönte a szerbiai szervezőknek, résztvevőknek a kötet belgrádi bemutatásának lehetőségét, illetve az érdeklődést, amely az anyaországban a sorozat iránt megnyilvánult. A rövid történelmi áttekintés során utalt a magyarországi nemzetiségietnográfia-sorozatok 30 éves múltjára, az évforduló jelentőségére, illetve arra a tényre, hogy a Magyar Néprajzi Társaság Nemzetiségi Szakosztályának kiadványaként a magyarországi szerbek negyedik önálló kötete jelent meg, ami nemcsak a magyarországi, hanem az anyaországi néprajzkutatók érdeme is. Kiemelte, hogy a négy szerb kötetben eddig mintegy 50 tanulmány jelent meg, s mindebben a sorozatszerkesztő Eperjessy Ernő tevékenységének igen jelentős szerepe van, majd felolvasta Eperjessy Ernőnek a tanácskozáshoz intézett levelét. Kifejtette: a néprajzi sorozat fontos hozzájárulás az érintett közösség kulturális identitásának erősítéséhez, mely segédanyagként az oktatásban, a művelődésben és a hagyományápolásban is jól használható. A kiadvány Magyarországon, de az anyaországban és más európai országokban is hasznosítható az összehasonlító etnológiai kutatások során. A továbbiakban az anyaországgal való együttműködés fontosságát hangsúlyozta.

Lásztity Péro utalt a magyarországi és az anyaországi néprajzi kutatások fontosságára, szorgalmazta az átfogó, szintézis jellegű munkákat, illetve a helyi szerb közösségeket bemutató néprajzi monográfiák megjelenését, melyekre a magyarországi szerbeknek nagy szükségük van.

G. Szabó Zoltán szólt a hazai szerbek körében végzett kutatásairól, például a baranyai szerbek múltjáról, utalt a Néprajzi Múzeum „*Aki dudás akar lenni...*” című kiállítására, egyben felajánlotta a kiállítás Szerbiában (például Újvidéken vagy Belgrádban) való bemutatását. Végezetül okarinán egy eredeti szerb népdalt mutatott be mohácsi-szigeti gyűjtéséből.

Azok a szerb kutatók, akiknek a tanulmányai az előző négy kötetben jelentek meg, kiemelték a szerkesztővel, Rusz Boriszlávval, a magyarországi szerb önkormányzatokkal (Szerb Fővárosi Önkormányzat, Szerb Országos Önkormányzat) és Lásztity Péróval való jó együttműködést, majd kihangsúlyozták, hogy az anyaországi kutatók számára is rendkívül fontos, hogy tanulmányaik jelenhetnek meg a Magyar Néprajzi Társaság által gondozott kiadványban. A sorozat azért is példaértékű, mivel a magyarországival együtt összesen három szerb nyelven megjelenő néprajzi kiadvány létezik. Fontosnak ítélték meg azt az időszakot (Mladena Prelić), amikor az együttműködés a két tudományos akadémia között is működött, így kerülhetett sor az ő magyarországi tanulmányútjára és jelent meg például a Lóréről készült monográfia és egyéb tanulmányai a magyarországi szerbekről. Szorgalmazta a két akadémia közti együttműködés újbóli elindítását.

Biljana Sikimic a magyarországi szerbség körében végzett tájnyelvi kutatásokról szólt, amelyet a Csepel-szigeten, a Tolna megyei Medinán és Baranyában folytattak a Szerb Fővárosi Önkormányzat közreműködésével.

Miroslava Lukić Krstanović és Mirjana Pavlović a battonyai szerbséggel kapcsolatos néprajzi kutatásairól szóltak, egy önálló battonyai szerb monográfia elkészítését javasolták.

Dušan Drljača szerint a magyarországi néprajzkutatás jó példa a szerbiai kutatók számára. Az elsők között volt, aki előmozdította, elősegítette az együttműködést, még az első, Békéscsabán megtartott nemzetközi néprajzi nemzetiségkutató konferenciát (1975) követően. Hangsúlyozta, hogy a magyarországi szerb néprajzkutatás és nemzetiidentitás-vizsgálat három típusú környezetben történt: egy tiszta szerb közösségben (Lórév); Battonyán, ahol a legnagyobb létszámú szerb közösség él Magyarországon; illetve a városi szerb közösségek körében (Budapest, Szentendre). Ezt követték a nyelvi, etnolingvisztikai kutatások, majd az optálással kapcsolatos

adatok feldolgozása. Egyik eredménye az optálás következményeit bemutató, *A battonyai szerbek odüsszeiája* című könyv megjelenése. Pozitívan szólt a negyedik kötetről, külön méltatta Eperjessy Ernő és G. Szabó Zoltán tanulmányait. Példaértékűnek tartja, ahogyan Magyarország támogatja a hazai nemzetiségi kiadványok megjelenését. Szerbiának mint anyaországnak is hasonló szellemben kellene tevékenykednie és segíteni az ilyen kiadványok megjelenését a határon túl is.

Danica Petrović méltatta a kiadványsorozatot, külön szólt Felföldi László ez irányú tevékenységéről, szorgalmazta a szerző legutóbbi munkájának (*Plesne tradicije Srba u Pomorišju*) szerbiai bemutatását. Utalt a magyarországi szerbek zenei, népzenei kultúrájának értékeire, hagyatékára, mely jelentős mértékben gazdagította az össz-szerb zenei kultúrát.

Összességében is megállapítható volt, hogy az anyaországi néprajzi kutatóknak továbbra is érdeke a magyarországi sorozat megjelenése. A munkatársak szeretnék ebben a magyarországi szerb vonatkozású tanulmányaikat továbbra is megjelentetni. Maguk részéről szorgalmazzák a további együttműködést a néprajzkutatásban, újra kellene indítani az ez irányú tevékenységet a két akadémia szintjén is. Magyarországról valamennyien pozitívan szóltak; érdekelték a jószomszédi kapcsolatok erősítésében, a magyarországi szerb közösségekkel való hatékony kapcsolattartásban, támogatásokban.

A tanácskozáshoz kapcsolódva a magyarországi szerb kultúra prezentálása céljából a megalapításának 30. évfordulóját ünneplő szentendrei Vujicsics Együttes mintegy 60 perces sikeres koncertet mutatott be a Szerb Tudományos Akadémia Galériájában. A szakmai közönség előtt bemutatkozó együttes, mely most lépett fel első ízben Belgrádban, várhatóan meghívást kap az őszi belgrádi nemzetközi zenei fesztiválra (BEMUS).

RUSZ BORISZLÁV

az Etnografija Srba u Mađarskoj című kötetek szerkesztője

Könyv a ráckevei vízimolnárcéhről

Kovács József László–Kovácsné Paulovits Teréz: *Duna vizén malom forog... A ráckevei molnárcéh évszázadai*. Ráckevei Múzeumi Füzetek 6. Ráckeve: Pest Megyei Múzeumi Igazgatóság; Árpád Múzeum. 2005. 248 old.

2005 májusában megjelent a Ráckevei Múzeumi Füzetek sorozat 6. száma *Duna vizén malom forog...* címmel. Levéltári kutatói és néprajzi gyűjtőmódszerrel tárja fel az 1728-ban alapított ráckevei vízimolnárcéh történetét a szerzőpáros, Kovács József László és Kovácsné Paulovits Teréz. A feldolgozást még 1988-ban megkezdték, de az idő és a feladatok sodrása – no meg a szponzor hiánya – a szekrény aljában pihentette a kéziratukat. A Nemzeti Kulturális Alap-program Múzeumi Szakkollégiumához benyújtott pályázat végre meghallgatásra talált, és így 1998 után új számmal jelentkezhettek az Árpád Múzeum sorozata, a Ráckevei Múzeumi Füzetek.

A sorozat 33 éves múlttal rendelkezik, hiszen volt egy megelőző folyama, Ráckevei Járásí Füzetek címmel, amelynek első száma 1967-ben jelent meg, majd Ráckevei Füzetek címen futott folyamatos sorszámozással egészen 1991-ig. Összesen 14 kötet került a szűkebb hazáját szerető és érdeklődő közönség kezébe. A járások megszűnésével, a megszorodó önkormányzati támogatásokkal, az Árpád Múzeum tájmúzeumi (ma már területi múzeumi) szintre emelődésével nyílt lehetőség arra, hogy Ráckeve helytörténetét, történetét, szociológiai, társa-

dalomtörténeti, néprajzi és régészeti szempontokból feldolgozó sorozat múzeumi kereteken belül folytatódjon tovább.

A *Duna vizén malom forog...* című kötet arról a közösségről, arról a foglalkozásról szól, amely nélkül Ráckeve múltja, a Ráckeven élő emberek jelene, lelkiülete tökéletesen nem érthető meg.

A könyv a történetiség és a dokumentumhűség mellett figyelemre méltó és érdekes részleteket közöl a céhbeli emberek életéről, mindennapjaikról, küzdelmeikről, viszonyaikról. Mesterek és inasok viselkedéskultúráját, szövevényes szertartásaikat és a céhen belüli különös világ hangulatát olvashatjuk a fejezetekben. Látjuk magunk előtt a békésen duruzsoló hajómalmokat, körülötte a Dunában magukat hűsítő legényeket, akik tréfával igyekeznek a 24 órás munka mellett életenergiáikat megőrizni, és fiataláguk teljes hevével túlélni a céhes szigort és fegyelmet. Szükség volt a következetes rendszerre, a szigorú szabályok betartására, máskülönben szétesett volna ez a századok alatt felépített és működő társulás, érdekvédelmi szervezet. Kellékeivel, hagyományaival, szokásaival (pl. molnártemetések), ünnepeivel egészen az 50-es évekig találkozhattak az itt élők.

A szerzők nagy ívű munkát tettek le az asztalra, hiszen a ráckevei molnárcéh történetét a magyarországi céhek történetébe ágyazva tárják az olvasó elé. Így a nagyobb történeti táj kézműiparának és céhes szervezetinek több évszázados áttekintése mellett az olvasó megismerheti a könyvből a ráckevei céheket, köztük a molnárcéh történetét és tevékenységét a 16–19. század időszakán átívelve. A tanulmány részletesen ismerteti a török hódoltságot követő politikai, társadalmi és gazdasági jelenségeket, a hódoltság utáni évtizedek népmozgásait, birtokosok cseréjét és mindezek következményeit a ráckevei tájakon. „A bemutatás és az elemzés mindig a történeti adatokra támaszkodik és ez alapozza meg a könyv történeti hitelességét” – írta Füzes Endre néprajzkutató lektori szakvéleményében.

A szerzőpáros tanulmányait két további fejezet egészíti ki: Fegyő János múzeumigazgató befejezetlenül maradt céhtörténete, továbbá Mendele Ferenc rövid műszaki írása a Gyuresik-féle hajómalom 1962-ben elvégzett helyreállításáról. Az utolsó szétesett vízimalomra, a Gyuresik-malomra a mai Piac sétány mentén még ma is sokan emlékeznek, hiszen a gyerekeknek izgalmas játszóhelyként szolgált.

Ez a könyv talán kicsit összerakja a deszkáiból feltámadó alkotmányt, újra közénk hozza, feleleveníti a vele járó ismereteket, tudásanyagot, és elindíthatja a jó szándékú és törekvő lelkeket egy elhatározás irányába: hogy Ráckeven a Kis-Duna partján újra ringatózzon egy vízimalom, amely évszázadok óta a négy torony mellett a városkép meghatározó jelensége volt...

1728-ból megtalálta a két szerző az ún. *Iffjú molnár céh* és a *Nagy céh* céhlevelét, mindkettő gazdag adatanyagot őriz a kezdetekről. A molnárok működését a 18. században Ráckeven szerveződő céhek bemutatásával köti össze a kézirat. 1728-tól hamarosan a vízimolnároké lesz a város legjelentékenyebb céhe. A múzeumalapító Kovács József László az 1960-as években az akkor élő molnároktól összegyűjtötte a még meglévő tárgyi emlékeket, „visszagyűjtötte” a Ráckevéről kölcsönkért céhjegyzőkönyvek jelentős részét. Ezek nyomán a hétköznapok és ünnepek egyaránt pontosan kirajzolhatók voltak.

A vízimolnárok fénykora, filiális céhtagok Ráckeveére járása, malomhelyek kiválasztása, a vámok fajtái stb. egyaránt pontosan követhető volt. A molnárság fénykora az 1849-es évvel, a szabadságharc leverésével zárul. A császári főszolgabíró politikai mozgalmaktól tartva még a céhgyűlések időpontjának bejelentését is előírta. 1850-től az 1870-es évek elejéig egyre többször felmentést kérnek családok a legény vándorlása alól, erre időnként engedélyt is kapnak. 1872 után már molnár ipartársulat (ipartestület) működött, valójában azonban a céhes formák is tovább éltek. Egyes adatközlők még azt is elmondták az 1960-as években, hogy ők „Mária Terézia pecsétjével” és a szolgabíró előtt szabadultak. Ez a céhes és ipartestületi élet kevert állapotát igazolta. A malmok államosítása (1950) a vízimalmok módszeres elpusztításával járt.

A könyv a két molnár céhlevél és a fontosabb írásos emlékek, például a csaknem hiánytalanak mondható inas-, legény- és mesterjegyzékekkel egészül ki. A vízimolnárok céhtörténetét a felhasznált források pontos jelzetei, a feldolgozott források lelőhelyei, és a nyomtatott szakirodalom alfabetikus jegyzékei, a korabeli, archív fotók támasztják alá hitelesen.

JÁKI RÉKA
múzeumigazgató
Árpád Múzeum

Az edelényi szőlő- és borkultúra

Laki-Lukács László: *Szőlőhegyek Edelényben*. Edelény. 2005. 32 old. + 34 kép.

A magyar szőlő- és borkultúra gazdag múlttal büszkélkedik. Irodalma könyvtárnyi. Csak az utóbbi negyedszázadban több jeles monográfia hagyta el a nyomdát. Elég csak Balassa Iván, Csomga Zsigmond, Égető Melinda, Feyér Piroska, Pap Miklós munkáira gondolnunk. Ők hazánk leghíresebb borvidékeit mutatták be. Most örömrünk azért nagy, mert Laki-Lukács László egy kevésbé ismert borvidékre vezeti az olvasót.

Edelény és környéke már az Árpád-korban is „szőlőpártoló” volt. Erre utalnak olyan helynevek, mint például Szőlősardó. A tatárjárás ugyan elpusztította a vesszőket, de újratelepítettek. A törökök betöréséig 13 hold szőlő volt a mezőváros határában. A 17–18. században a Rákóczi család támogatta a szőlőtelepítést. Edelény 1710. évi pecsétjén nem véletlenül van szőlőfürt és metszőkés. A korabeli lelkészi és tanítói díjlevelek arról tanúskodnak, hogy a hívek borral adóztak.

Az igényesebb szőlőművelést 1764-ben 25 pontból álló szigorú szabállyal is segítették. miután EHullier báró és veje, gr. Forgách Ferenc lettek a birtokosok. A 18. század végére már 100 hold szőlőt jegyeztek a mezővárosban.

Az 1864-es Pesty Frigyes-féle felmérés igen nevezetes bortermelő helyként említi Edelény legjobb fekvésű szőlőhegyét: Császa-pusztát.

A magyar szőlőkultúra mélypontján – a filoxeravész idején – az elpusztult szőlőket gyorsan újratelepítették. Ebben nagy szerencséje volt a vidéknek, hogy Finken – ma Edelényhez tartozik – gazdálkodott Miklós Gyula, az újratelepítések kormánybiztosa, földművelésügyi miniszter. Így nem csoda, hogy 1900-ban a református templomban már az új telepítésű szőlők borát teheték az úrasztalára.

Még inkább büszkeséggel töltheti el a helyi bortermelőket, hogy az európai híru bortörvényeink – 1893 és 1908 – megalkotója, Lónyai Ferenc edelényi családból származik.

A szerző nemcsak Edelény, de társközségei – Finke, Borsod, Sáp – szőlő- és bortörténetét is bemutatja, még hozzá napjainkig. Az utolsó 15 évben újra fellendült a szőlészkedési kedv. 1999-től hegyközségek alakultak és szorgalmasan tevékenykednek.

A könyv értékes tartalmát Koleszár Krisztián szépséges fotói teszik még vonzóbbá, kedvesebbé.

VARGA GÁBOR

Menyasszonykalács díszítése Boldogon
(Fotó: Vajkai Aurél, é. n.)

Felpántlikázzák a lovakat Boldogon
(Fotó: Balogh Rudolf, é. n.)

ÉVFORDULÓK, MEGEMLÉKEZÉSEK, KÖSZÖNTÉSEK

150 éve született Berecz Károly, a Bodrogek verselő néptanítója

Kántor Mihály mellett a Bodrogek legismertebb néptanítója Berecz Károly volt, aki tevékenységének java részét Alsóbereckiben végezte. A tanítóskodás mellett élt benne a verselési kedv is, s diákkorától kezdve hosszú élete végéig igen sok népmondát, regét, történetet, adomát gyűjtött össze, s azokat megmentve a feledéstől, versbe szedve örökítette át az utókorra. Kötetben kiadott művei: *Bodrogek rigólatta kalács* (Sátoraljaújhely, 1901), *Kocogh úr és a Rigófütyök* (Sátoraljaújhely, é. n.), *Bodrogek rigódalok* (Sátoraljaújhely, 1926), valamint főképp az *Adalékok Zemplén Vármegye Történetéhez* című tudományos folyóiratban és más megyei lapokban megjelent írásai ma is hasznos forrásai a néprajz és a helytörténet kutatóinak. Sokat idéz belőlük például a Bodrogek néprajzi monográfiája, Balassa Iván *Lápok, falvak, emberek* című munkája is.

Berecz Károly 1855-ben született a Szabolcs megyei Ibrányban. A kisbirtokos parasztcsaládból származó tehetséges fiút szülei a sárospataki kollégiumba küldték tanulni. A gimnázium negyedik osztályát 1871-ben igen nehéz körülmények között fejezte be, majd beiratkozott a tanítóképzőbe. Előbb Ricsén, majd Perbenyikben segédtanítóskodott, 1876-ban kapta meg tanítói oklevelét. 1876. szeptember 3-án választották meg Alsóbereckiben községi tanítónak, s itt 29 éven át szolgálta híven, lelkiismeretesen a magyar tanügyet. Munkáját az oktatási miniszter kitüntetéssel ismerte el.

Első kötetében megjelent verseit a századforduló táján meginduló kivándorlás ellen írta. 1898 után a Bodrogekőzről ugrásszerűen megnő a kivándorlók száma, 1902-ig ez annyira fokozódott, hogy egyes községekből a lakosság 30–40%-a vándorbotot vett a kezébe, és elindult Amerikába. Berecz Károly nagy nemzeti tragédiának látta a kivándorlást. A vidék földesura saját költségén nyomtatta ki a verseket, s ingyen osztotta szét a falvak népe között. A versek szerzőjének és „patronusának” célja megegyezett ugyan, de szándéka nem feltétlenül: ez jobbra csak a „munkaerőt” tartotta volna itthon, az népet is féltette. Második kötete, s annak címadó verse (Tekintetes nemes nemzetes és vitézlő Kocoghvári Kocogh...) a tudatlanság, a műveltség ellen íródott, maró gúnnyal pellengérezve ki a dzsentriszellemet, a patópáldokást, mely önmagát és a népet is tudatlanságban kívánja tartani. A kötet verseinek mondanivalója, szándéka segít feledni a verselési készség gyengeségeit.

Legmaradandóbbak, legjobban megírtak, s számunkra legfontosabbak azok a versei, amelyekben egy-egy regét, népmondát, falucsúfoló történetet szedett rigmusokba. Ilyenek például Mátyás király, meg a zompodó koresmáros. Mán kanyarit... (bodrogekői szállóige), Var János-tó címűek. Ezek a versek, melyek Arany, Petőfi, Tompa Mihály modorában, őket utánozva íródtak – bár összehasonlíthatatlanul csekélyebb tehetséggel –, igen sok érdemmel bírnak számunkra. A történettudomány nem tud arról, hogy Mátyás király járt volna a Bodrogekben, de a nép képzelete szerint itt is járnia kellett az Igazságosnak! Nem biztos, hogy a törökök bemelegkedtek a lép világába, ingoványos, mocsaras területekre, de a néphagyomány szerint bizonyos, hogy itt is kellett lennie egy magyarnak, aki túljárt a „pogányok” eszén. A versekben több néprajzi, népnyelvi vonatkozású adat van. Egy-egy ilyen vers a közmondások, szállóigék, szólások, tájszavak, népi etimológiák gazdag tárháza. Berecz Károly versezetei esetén igen gyakran csak „rigmusfaragásról” beszélhetünk, azok nem érik el a „szépírói” minőséget. Különösen az ünnepi felköszöntőkben, alkalmi versekben, évfordulós programversekben érezzük az egyéni,

eredeti látásmód hiányát, a dőcögösséget. Ő maga is tisztában van ezzel, szelíd öngúnnyal viseli el a bírálatokat, kritikákat. Nem hiába nevezi önmagát ironikusan „rigó”-nak, veseit „rigódaloknak”, hiszen a bodrogekői rigókról úgy tartja a fáma, hogy azok „nem tanulnak meg énekelni”. Berecz Károly azonban annyira megtanult verselni, hogy a versekbe szedett történetek szájáról szájra járnak, fennmaradjanak, s kíváncsiságot ébresszenek egy-egy falu története, a szülőföld iránt. Az így felkeltett érdeklődés után pedig el lehet jutni a történelmi tények, összefüggések kutatásához és meglátásához. A néprajzi gyűjtő olykor a bodrogekői folklórszövegek sorában találkozhat például a templomtoronyba – a tetőn kinőtt füvet legelni – felhúzott bika verses történetével, amely Berecz Károly szövege után, vélhetően a sárospataki diákok révén terjedt el.

Helytörténeti, néprajzi közleményei közül külön figyelmet érdemelnek azok, amelyek a Dongó Gyárfás Géza által szerkesztett kitűnő folyóirat, az *Adalékok Zemplén Vármegye Történeléhez* hasábjain jelentek meg. Ilyenek: Bodrogekői tájszók (1902. 22, 49–50.), A kistoronyi református templom magyar stílusú díszítményei 1665-ből (1903. 3–5.), Közmondások, szállóigék a Bodrogekőzről (1902. 82.). Fia, ifj. Berecz Károly, aki sajnos korán meghalt, apja nyomdokain igyekezett haladni. Az ő nevével is találkozhatunk a helytörténeti irodalomban: Vámosújfalui történeti vázlat (1912. XVII. 56–59., 200–203.).

Berecz Károly szorgalmasan gyűjtötte a múlt tárgyi emlékeit is. Egyik legbuzgóbb segítőtje volt a régészeti leletmentésekben Dókus Gyulának, Zemplén megye tudós alispánjának, aki először hozott létre múzeumot Sátoraljaújhelyen. Borovszky Samu monográfiája írja, hogy „A karosi (eperjesszögi) lelet, a báró Sennyei Miklós birtokán levő Eperjesszög nevű tanyáról 1899 őszén került elő. Az ott talált tárgyakat Berecz Károly tanító gyűjtötte egybe, s ezek most Dókus Gyula alispán birtokában vannak.” E leletanyagról – amely már sajnos nincs meg – tudnunk kell, hogy a honfoglaló magyarok egyik legjelentősebb szálláshelyéről került elő. Berecz Károly volt az első felfedezője annak a 9–10. századi temetkezőhelynek, lelőhelynek, ahol később Jósa András, majd Fettich Nándor végeztek feltárásokat, s amelynek 1986. évi ásatai gazdag leletanyagokkal (tarsolylemez, övveretek, fegyverek, ruhadíszek stb.) régészeti szenzációnak számítottak. A *Zemplén Vármegye Évkönyve az 1940. évre* című kiadvány ismerteti a vármegyei múzeum létrehozásának történetét, gyarapodó gyűjteményeit. Itt is megemlékeznek arról, hogy „Berecz Károly tanító, a Bodrogekőz »Rigó»-ja, több bronzkori lelőhellyel gazdagítja az eddigi eredményeket.” Az *Adalékok...* című folyóirat III. kötete adta hírül, hogy ugyanő Karos és Berecki határában őskori régészeti leleteket mentett meg. (A leletanyagok szakszerű meghatározását most ne kérjük számon.) Később fiával, a szintén tanító ifj. Berecz Károllyal együtt régészeti közleményeket is írt az *Adalékokban*. E folyóirat III. kötetében például nagyhomoki, lukai és karádi leletekről ad hírt, az V. kötetben Ompod (a bodrogszerdahelyi határban Szomotor közelében lévő falu, mely a 16. században pusztult el) régészeti leleteit ismerteti. Az *Adalékok...* szerkesztősége nem sokkal később soraiba fogadta. Szintén ott olvashatjuk, hogy a Bodrog folyó regéit vállalta föl összegyűjteni, s megverselni készül a karesai templom történetét.

Mint régi pataki diák mindvégig hű maradt iskolájához, sokszor megfordult a nagykönyvtárban, az egyházi gyűjteményekben. Az *Irodalomtörténeti dokumentumok Zemplén levéltárában* című kiadvány közli, hogy „Berecz Károly író, a sárospataki tanítóképző könyvtárának régi, értékes könyveket ajándékoz levél kíséretében. A könyvek: Maróthy György: Arithmetika, 1743., Anarcharsis utazása, Kolozsvár, 1820., Bölöni Farkas Sándor: Utazás Észak-Amerikában, 1834. és Kisfaludy Sándor: Regék, 1810.” Feltehető, hogy Kossuth Lajos mellszobra, melyet Ibrányban állítottak fel az 1848–49-es szabadságharc 100 éves évfordulóján, az ő kezdeményezéséből született.

A Zemplén vármegyei királyi tanfelügyelőség és a megyei tanítóegyesület lapja, a *Közművelődés* 1905. szeptemberi számában szintén meleg szavakkal emlékezett meg a néptanítókról, köztük Berecz Károly pályájáról: „Olyan munkában töltötték ők életüket, mely munkának

gyümölcsöt már a jövő szedi, s nekik csak részben adatott meglátni azt: mi a jó néptanító az országnak, mi ő ennek a nemzetnek. Hálával és szeretettel gondol mindenki a magyar népnevelésügy e derék harcosaira. Értékesebb az ő babérjuk, mint a harcmezőn szerzett – utóbbi a nyers erőnek, a néptanítóé pedig a szellemi diadalnak a jutalma.”

A falusi emberek történelmi tudatát, múltból való elképzeléseit, érzés- és gondolatvilágát a hazáról nem a tudományos irodalom, nem disszertációk és tanulmányok formálták, hanem néptanítók – Kántor Mihályok, Berecz Károlyok. Tevékenységük méltó az emlékezetünkre.

FEHÉR JÓZSEF

Újváriné Kerégyártó Adrienne 100 éves

Húsz esztendővel ezelőtt a *Néprajzi Értesítő*ben írta Kresz Mária: „szinte hihetetlen, hogy az örökké friss, fiatalos Kerégyártó Adrienne-t december 22-én 80. születésnapja alkalmából köszönhetjük.” És most 2005. december 22-én, Adrienne néni kerek 100 esztendőskorában köszönhetjük születésnapján – ez a hihetetlen!

Ahhoz, amit akkor Kresz Mária leírt Kerégyártó Adrienne laudációjában, semmit nem tudunk hozzátenni, csupán annyit, hogy mi, a Néprajzi Múzeum adattárának munkatársai csodálattal adóztunk fantasztikus energiája, fürge észjárása, munkaszeretete előtt. Nemcsak becsültük, szerettük is itt a körünkben! Fiatalabb munkatársainknak a folklór módszerével, verbálisan adjuk át a megélt és az idősebbektől hallott történeteket, legendákat Adrienne néni életéről, munkáiról. Régvolt tanítványai, fiatalabb munkatársai még ma is nap mint nap keresik őt, híreket kérnek róla. Bár már 10 esztendeje nem jár közénk, de tudunk róla, híreket szerzünk a hozzátartozóktól, s jókívánságokat küldünk általuk neki. Azt reméljük és szívből kívánjuk, hogy hosszú, tartalmas életének ezt a tahitótfalusi stációját – ahol most egy alapítványi idősök otthonában gondozzák és ápolják – jól megérdemelt pihenőként jelölte ki számára az Úristen.

A Magyar Néprajzi Társaság tagjai, a Néprajzi Múzeum munkatársai, de különösen az Ethnológiai Adattárban dolgozó kollégák nevében kívánjuk Adrienne néninek a boldog születésnapot! Isten éltesse Adrienne nénit!

SZEMKEŐ ENDRE

Köszöntjük a 90 éves Faragó Jánosnét

2005. január 24-én Jászárokszálláson, a Magyar Kultúra Napja alkalmából rendezett ünnepségen került sor Faragó Jánosné *Fény és árnyék* című könyvének bemutatására. A külső megjelenésében is izléses kiadvány borítóján Podlusány Lajos kellemes pasztellszínekkel festett akvarellje vonja magára az olvasó tekintetét. A könyvet fellapozva egy rendkívül gazdag – s mint ahogyan a cím is utal rá – fényvel és árnyékkal kísért életút bontakozik ki előttünk. Egy olyan életút, melyen keresztül meglevenedik a 20. század néptanítójának működése egy gondokkal teli történelmi korszakban. A szerző szülőföld- és emberszeretetét a szülői házból hozta magával, hogy aztán később tanítóként tudatos, kitartó munkával át is adja az arra fogékony ifjúságnak. Meleg szavakkal ír édesanyjáról és édesapjáról, akik szorgalmas munkájukkal, féltő szeretetükkel szép gyermekkort biztosítottak számára, s így életük mindig példaként kísérte családi életében és pályáján. A sorokat olvasva meglevenedik előttünk az a hosszú, küzdelmekkel teli út, amely a szülőfalutól – Tiszanánától – a Jászságig vezetett, hogy aztán ott kiteljesedjen. Részletesen ír elemi, majd Hevesen és Egerben töltött polgári iskolás éveiről, ahol mint vidéki kislány rácsodálkozott a nagyváros szép építményeire, a piactér nyüzsgő forgatagára, a mozira, s megnyílt előtte a nagyvilág. Egy kis humort sem nélkülözve mutatja be a kisvárdai tanítóképzőben töltött diákeveket, ahol már tudatosan készült a tanítói pályára.

Megrázóan ír édesanyja elvesztése miatt érzett mély fájdalomról, mely fordulópontot jelentett életében. A félárván maradt lányt nagynénje fia és családja fogadta be, így a III. évfolyamot már a Debreceni Tanítóképzőben folytatta. Ehhez a városhoz kötődik első igazi színházi élménye, mely meghatározóvá vált egész pályáján. Okatestvérei irodalom és zene iránti szeretetüket, ismeretüket csakhamar átplántálták a fiatal tanítójelöltbe. Szüniidőben színdarabokat rendeztek, melyekben neki is szántak kisebb szerepeket.

Nyomon követhetjük a tanítóképző elvégzése utáni álláskereső reménytelen próbálkozásait, majd nevelőnként való tevékenységét. Az állástalan hat év után végigkísérhetjük, amint a bécsi döntés kapcsán Erdély különböző falvaiban – Siter, Tóttelke, Köröstarján – megkezdí néptanítói és népművelői működését. Itt sanyarú körülmények, de annál nagyobb szeretet fogadta a szülők és a gyerekek részéről. A megoldatlan lakásproblémák miatt azonban ismét új helyre került, immáron Jászárokszállásra. Nyomon követhetjük miként illeszkedett be a helyi közösségbe, hogyan lett „gyüttmentből” jászás. Végigkísérhetjük azt a sokszínű nevelői munkát – honismereti, sporttevékenység, ifjúságvédelem, vöröskeresztes tanfolyam vezetése, néprajzi gyűjtések –, mely hivatástudatának kiteljesedéséhez vezetett. E sokrétű tevékenységhez olyan társat talált Faragó János személyében, aki szintén hivatásának tekintette a tanítást. Ahogy a szerző írja, egymás kezét fogva oldották meg a szakmai és a családban felmerülő problémákat. A szegény kubikusnegyedben, a Dobó úti általános iskolában tanítottak. Ezért kapta Anci néni a „meztitlábások tanítónője” címet, amire mindig is büszke volt.

Pedagógusi pályájuk még színesebbé vált, amikor férjével az 1963-ban létesült tanyai diákotthon nevelői lettek. A tanyai gyermekek című fejezetben nyomon követhetjük, miként formálták a különböző képességű tanulókat közösséggé, miként fedezték fel és erősítették képességeiket, hogyan kapcsolták be őket a honismereti szakkör munkájába, ami megnyitotta előttük

Faragó Jánosné
(Fotó: Major József)

a világot. Számos jó minőségű fekete-fehér fotó segítségével tekinthetünk vissza a honismereti szakkörben folyó munkára, a színelőadásokra, jutalomüdülésekre, kirándulásokra.

A következő fejezetben nagy szeretettel ír három fiáról, unokáiról, akiket – ilyen szülői indítatás mellett – szintén sikerült „megfertőzni” a népzene, a néptánc szeretetével, s bevonni a szakköri munkába.

Az aktív néptanítói időszakot – nem kevésbé aktív – nyugdíjas évek követték. Tovább folytatta a honismereti munkát, melynek eredményeként csoportjával országos pályázatokon szép helyezéseket ért el. 1994 óta saját néprajzi gyűjtéscinek elmélyült, alapos feldolgozására fekteti a hangsúlyt, mellyel számos pályázaton ért el első helyezést. Kiemelkedő honismereti tevékenységéért 1994-ben megkapta *A Jászságért Díjat*, majd Árokszállás díszpolgárává választották. Alapító tagja volt az 1986-ban létrehozott Árokszállásiak Baráti Körének, s ő vetette fel először a tájház létrehozásának gondolatát. Majd később annak berendezésében, szakmai irányításában aktívan részt vállalt.

Hosszú, alapos munka előzte meg a 2000-ben megjelent *Könyörületesség a fegyverekhez* című könyvét. Saját emlékei, a túlélő sebesültek és ápolónők visszaemlékezései, korabeli dokumentumok alapján dolgozta fel a II. világháborúban Jászárokszálláson működött 212. számú kórház munkáját. E könyvéért és a helyi Vöröskereszt Egyesületben végzett segítő humanitárius munkájáért 2003-ban a rangos *Florence Nightingale-emlékéremmel* tüntették ki. E nemzetközi díjat alapítása óta negyedikként kapta meg Magyarországon. 2005. március 15-én pedig több évtizedes eredményes pedagógusi, közösségi munkájáért, valamint kiemelkedő honismereti tevékenységéért *A Magyar Köztársaság Ezüst Érdemkeresztjével* jutalmazták.

A fentiekben betekintést próbáltam adni – a teljesség igénye nélkül – egy olyan fáradhatatlan ember kilenc évtizedes tartalmas életébe, aki szakmai és emberi példaként állítható minden napjainkban tevékenykedő pedagógus és közművelődési szakember elé.

A fent említett könyvet elsősorban a szerzőt személyesen ismerők figyelmébe ajánlom, akiknek tábora igen nagy, hiszen kevés olyan család él Jászárokszálláson, akinek valamely családtagját nem tanította Anci néni. De olvasmányos, szép stílusa kellemes és hasznos élményt jelenthet bárkinek, aki szeretne bepillantást nyerni egy sokoldalú pedagógus és népművelő életútján keresztül a néptanítók küzdelmes, ámde szép munkájába.

KÓKAI MAGDOLNA
muzeológus
Jász Múzeum

A 75 éves Eperjessy Ernő köszöntése

Eperjessy Ernő, Társaságunk Nemzetiségi Szakosztályának társelnöke 2004-ben töltötte be 75. életévét. Ebből az alkalomból a szakosztályi elnökök és titkárok megbeszélésén október 13-án köszöntötték őt, majd 2005. február 9-én a Nemzetiségi Szakosztály felolvasóülést rendezett a tiszteletére. Az alábbiakban az utóbbi rendezvényen elhangzott méltatás szerkesztett változatát közöljük.

A SZERK.

Néprajzkutató az utolsó vándortanítóból

Beleszületett a néprajzba. Mesei fordulatokkal, folklórelmekkel teli volt már a születése és a keresztelese. Kerekérdő közepébe született. Sasréten – mégis almamellékinek jegyezték be keresztelekor. A családnak hét gyermeke volt. Ráadásul az a bizonyos ibafai fapipás pap keresztelte meg. S mindezt tetézte az, hogy szülei Józsefnek szánták, mégis Ernőnek keresztelték. No, nem a pap döntött másként, hanem édesapja vette fontolóra a keresztelepre menet a vadászkastélyból a felszalagozott lovas kocsihoz kísiető Hochenzollern familia tagjának ajánlatát, hogy az ő férje neve után Ernőre kereszteljék a bepólyált csecsemőt. Korozsmapénznek legott a vánkosba dugott 100 pengőt. Ernő édesapja elfogadta az ajánlatot, hiszen akkor e pénzen egy tehenet lehetett venni. Viszont odahaza csak nehezen tudták a gyermekágyas asszonynak elmondani, hogy – ugyan Józsefnek vitték keresztelni, mégis – Ernőként hozták haza hatodik gyermekét. (Aztán a hetedik gyerek lett József.) A családi hagyomány szerint a paszita végeztével édesanyja megkérdezte a férjétől, hogy akkor mi is ennek a gyerekek a neve? Édesapja Eperjessy Imre, édesanyja Fodor Rozália volt. Anyai ágon horvát ősei vannak, apai ágon magyarok. Mint mondtuk, a néprajzba bele-

Eperjessy Ernő a tiszteletére rendezett ünnepségen
(Fotó: Horváth Sándor)

született. Ott élt az uradalomban a népi kultúra két világháború közötti gazdagságában.

A tanítóképzőben földrajz szakos tanára, Somogyi Géza társaival együtt őt is gyűjteni küldi: ezek voltak első tudatos gyűjtései, amelyeknek hatására rácsodálkozott gyermekkorra tarka szövesű népi kultúrájára, arra a közegre, amelyet az anyatejjel szívott magába. De tanulmányait 1947-ben abbahagyta, Jugoszláviában, s a pécsi püspökiben végzett 1948-ban, így „előélete” miatt Szentmihályhegyre küldték vándortanítónak: egyike volt az utolsó vándortanítóknak. Szentmihályhegy Légrád külterülete volt, amit Őrtiloshoz csatoltak. Eredetileg tovább kellett volna vándorolnia Asszonyvárra, de ott ragadt, s maradt egészen a körzetesítésig. Pedig a körülmények meglehetősen romantikusak, s napjainkról visszatekintve mostohák voltak. A Szakály-féle házba, amelyben három esztendőn át élt, a szél behordta a havat, a kannában pedig befagyott a víz. Viszont nagyon kies, festői hely volt. 1951. március 15-én adták át az újonnan épített iskolaépületet, s ekkortól rendezettebb körülmények között folyt az oktatás, s lakott a tanító. A településen vegyesen laktak magyarok és „kaj”-horvátok; valamint cigányok is éltek ott, s néhány szlovén is. Egyiket is, másikat is természetesnek tekintették a helybeliek. Ahogy Ernő fogalmaz: „Ez nem volt probléma. Nem is tudtam soha, hogy ki meddig horvát, ki meddig magyar.”

Szabad idejükben – rádió és televízió híján – az emberek énekeltek, meg énekeltek. Rengeget! A horvátok reggelente átjöttek a réven, s attól kezdve a nap egy ének volt. Meg nem szüntenek dalolni, csak a *hujákolás*, azaz hujtogatás szakította meg néha a nótázást. A tanító, Eperjessy Ernő kíváncsi lett: miért hujákolnak? A választ nem sikerült gyorsan megkapnia, mivel a helyiek nem könnyen nyíltak meg. „A tanító bácsi ne is foglalkozzon vele. Tudja, hogy a krobótoknak csak délig van esze” – hárították el a kérdést. A titokra azonban később fény derült, s lett is belőle egy néprajzi tanulmány.

Énekléssel mulatták az időt a szentmihályhegyiek. Ernő pedig egy helyi kultúrcsoportot alakított ki körükben. Közben pedig jegyezte a szövegeket és a dallamokat. Tanítóképzőként

kántorképzésben is részt vett, nem volt tehát ismeretlen számára a kottázás. Emellett ebben az időben ismerkedett meg Olsvai Imrével, aki tanácsaival segítette a népzenei gyűjtőmunkában. Ma több mint kétezer dallamot őriz Eperjessy Ernő budapesti lakásában. Olsvai Imrével pedig sok évtizede barátok.

1957-től 1964-ig egyetemi tanulmányokat folytatott az ELTE magyar–néprajz szakán. Már hallgatóként magnóval gyűjt tanárának, Dégh Lindának. A magnószalagokat Dégh Linda külföldre távozása után a belügyesek bizonyára lefoglalták – Dégh Linda más, „gyanus” dolgaival együtt. Ortutay és Tálasi professzorok mellett még hallgatóként megismerkedett Dömötör Teklával, akivel egy életre szóló barátságot kötöttek. Dömötör Teklaék kertje félig-meddig Eperjessy Ernő kertje is lett: Ernőnek a gyerekkorát idézte fel a kert ápolása, Tekla pedig „túrte” ezt, hiszen nem volt érzéke hozzá.

Az egyetemi diploma megszerzésének idejére bekövetkezett az iskola körzetesítése Szentmihályhegyen, s a „tanító bácsi” megvált a szívéhez nőtt gyerekektől és felnőttektől. Budapestre költözve még három évig tanított, de 1967-től már a Magyarországi Délszlávok Demokratikus Szövetségének lett oktatási munkatársa, akinek kulturális feladatai is voltak. Többek között a magyarországi délszláv kultúracsoporthoz kísérelés, támogatása is feladatává vált, s így ismerkedett meg szinte minden magyarországi horvátok, szerbek és szlovének lakta településsel. És ahol megfordult, ott fényképezett. 1948 óta fotózott, dokumentálta a falvak életét, néprajzi jellegzetességeit.

1972-től 1993-ig a kulturális minisztérium Nemzetiségi Osztályán dolgozott. Ez idő alatt négy – a hazai néprajzi kutatások számára fontos – feladatban volt jelentős szerepe: 1. a néprajzi gyűjtőpályázatok támogatása, 2. a Magyar Néprajzi Társaság (ennek 1963-tól tagja) Nemzetiségi Szakosztályának újjászervezése (1972-től van ismét), 3. a nemzetiségi bázismúzeumok megalapítása, 4. a magyarországi kisebbségek felsőfokú anyanyelvi beiskolázásának a lehetősége. S nem utolsósorban ott bábáskodott a nemzetközi néprajzi nemzetiségkutató konferenciasorozat megszületésénél.

Végül 1993-tól a rádióban vállalt munkát: 1995-ig horvát szerkesztő volt.

Sok évtizede, folyamatosan publikál. Első komoly néprajzi tanulmányának az *Ethnographiában* 1968-ban megjelent Borbála napi hiedelmek, szokások és a nyelvcsere kérdése címűt tartja. „Diószegi Vilmos kipréselte belőlem” – állapítja meg, hiszen kedvelt szakmáját sosem űzhette főhivatásként, mindig „csak szabadidős” tevékenysége volt a gyűjtések feldolgozása, közlésre való előkészítése. Ehhez különösen Balassa Iván egyszerű mondata („Ezt neked kell megcsinálnod!”) hatott lendítően. Ennek köszönhető, hogy megszülettek tanulmányai a „ruzsicsaló”-ról, az esővarázsolásról, a cselédekről. „Hályogkóvács vagyok én a néprajzszakmában. En inkább csak mentem, amit majd arra hivatott és képzett emberek rendszerbe foglalnak” – mondja szerényen. Miközben akarva-akaratlan is egyike lett a hazai kulturális antropológusainknak. A közösségben benne élve tudta észrevenni és megfajteni a népi kultúra számos mélyrétegét, az adott közösség jellemzőjét. Módszere egyszerű: közvetlen, emberséges; nem rohanja le, nem vesézi ki adatközlőit. Egyszerűen bemegy az első házba és elbeszélget.

Emberséges ember minden feladatában, minden élethelyzetben. S „mellesleg” néprajzoskodik. Esténként, hétvégeként jegyzi le gyűjtéseit. Kazalszám állnak a lakótelepi lakásán. Mintegy két tucat szalag vár még lejegyzésre. S ehhez csupán az „Erika” van ott, az írógép. Hogy gyorsabb, egyszerűbb lenne számítógéppel!?! „Felettem elszaladt az idő – mondja –, ez a modern technika. Még biciklizni megtanultam...” Eddigi főbb témái voltak: a népzene, a népmese, a nyelvészet, a cselédek; másodtermékeknek tekinti például a káromkodásról, a cigányok névváltoztatásáról szóló tanulmányait. Tervei között szerepel egy monográfia az uradalmi cselédekről, a népzenei lejegyzések, a Szentmihályhegyen és környékén gyűjtött mesei, mondai, néphitanyag feldolgozása és a csángó gyűjtés közzététele. (Időközben a csángóknál is járt gyűjteni.) Adja Isten, hogy legyen mindehhez, s a többi tervéhez ereje! Isten éltesen, Ernő!

P. S.: Sorolni kellene még az elismeréseit, kitüntetéseit, hogy teljesebb legyen a kép. Ehelyett most csak a legújabbra emlékeztetünk: 2005. augusztus 20-án *A Magyar Köztársasági Érdemrend Lovagkeresztje* kitüntetést vehette át az államelnöktől. Gratulálunk!

HORVÁTH SÁNDOR

A 70 éves Kiss Mária születésnapjára

Közel 10 éve hiányoltuk már Kiss Máriának az „etnográfus társadalomban” való aktív részvételét, amelyben őt szeretettel és türelemmel vállalt családi kötelezettségei akadályozták. Annál is inkább örültünk, amikor 2004 decemberében a Szegeden tartott regionális nemzetiségi néprajzi konferencián soraink között üdvözölhettük. Azóta ismét bekapcsolódott a Magyar Néprajzi Társaság életébe, félbemaradt tanulmányai, kutatásai befejezésén fáradozik.

Kiss Mária 70 éves. 1935. szeptember 22-én született Zomborban. Édesapja Kiss Lajos, édesanyja Dalycsev Nadezsda. 1945-ig Zombor városában, Zimonyban, Újvidéken élt, ahol édesapja ismert népzenekutató, énektanár és karnagy volt. A második világháború után a család Magyarországra költözött. Kiss Mária középiskolai tanulmányait 1950-ben Győrben kezdte, majd Budapesten, a Varga Katalin Leánygimnáziumban folytatta, és ott érettségizett 1954-ben.

Mivel már otthon, a családban is a népi kultúra szeretetének légköre vette körül – édesapja, Kiss Lajos több ezer népdal gyűjtője, rendszerezője és publikálója, élete végéig az MTA Zene-tudományi Intézetének tudományos munkatársa volt –, vonzották a nemzet alapkultúrájának kérdései, ő maga is erre a pályára készült, így az ELTE Bölcsészettudományi Karán néprajz–muzeológia szakra iratkozott be. 1959-ben államvizsgázott, szakdolgozata témájául a po-mázi szerbek ünnepi szokásainak vizsgálatát választotta.

Gyakornoki éveit 1958–1959-ben a Néprajzi Múzeum különböző osztályain töltötte. 1960–1971 között a Népművelési Intézet adattárának, majd könyvtárának munkatársa. 1971–1974 között a Tudományos Minősítő Bizottság ösztöndíjas aspiránsa, az ELTE-n aspiránsvezetője Ortutay Gyula professzor. 1974-től 1991-ig, nyugdíjba vonulásáig, az MTA Néprajzi Kutató Csoportjának tudományos munkatársa, illetve főmunkatársa volt.

Szűkebb szakmai érdeklődése a magyarországi délszlávok (szerbek, horvátok) népi kultúrájának vizsgálatára terjed ki. Mindenekelőtt a szerbek és horvátok szokáshagyományaiával foglalkozik, amely anyagot változásaiban magyar és más kelet-európai népek kontextusában igyekezett áttekinteni. E témakörben a hazai és külföldi folyóiratokban megjelent tanulmányainak száma 40 körüli. Ezekben kívül is számos hazai és külföldi konferencián, kongresszuson van jelen és tart előadást. Rendszerességgel vett részt munkahelye, az MTA Néprajzi Kutató Csoportjának tervmunkáiban, a *Magyar Néprajzi Lexikon* szerkesztésében. Szerkesztője a *Folk-lór és Tradíció* című kiadványsorozat magyar–jugoszláv témával foglalkozó köteteinek, és egyben szervezője is az e témakörben tartott nemzetközi konferenciáknak.

Különböző speciális kollégiumok keretében az ELTE Folklore Tanszékén és a Szegedi Egyetem Néprajzi Tanszékén mint vendégtanár részt vállalt az egyetemi oktatásban is. A Magyar Rádió *Kis Magyar Néprajz* című sorozatában rendszerességgel tartott ismeretterjesztő előadásokat.

1986. április 22-én *A Duna menti délszlávok szokásformáinak fejlődési irányai* címmel védte meg kandidátusi disszertációját, melynek alapján a TMB az irodalom(folklor)tudomány kandidátusává nyilvánította. A kandidátusi tanulmány *Délszláv szokások a Duna mentén* címmel a Néprajzi Tanulmányok sorozatban jelent meg 1988-ban.

Kiss Mária szakmai kutatásai során Magyarországon, Jugoszláviában (Szerbia és Horvátország területén), Ausztriában az alsóöri magyarság körében, Bulgáriában végzett behatóbb vizsgálatokat. Felgyűjtött néprajzi anyagainak jó részét publikálta.

Kiss Mária 1961-ben ment férjhez Hegyi Imréhez, aki etnográfusként ugyancsak hosszú évekig volt a Néprajzi Múzeum munkatársa.

Kiss Mária az 1970–1980-as években hosszú ideig a Magyar Néprajzi Társaság Nemzetiségi Szakosztályának titkára volt. A Magyar Néprajzi Társaság érdemes tagja, a vajdasági Kiss Lajos Néprajzi Társaság tiszteleti tagja, a *Pro Ethnographia Minoritatum- emlékérem* kitüntetettje.

Életének e jeles mérföldkövével kívánunk számára jó egészséget, és számos olyan esztendőket, amelyekben tovább alkothat!

EPERJESSY ERNŐ

Kapros Márta 60 éves

2005 nyarán, mikor e sorokat írom, csak néhány hét választ el a kerek évfordulótól, Kapros Márta születésnapjától. Nem az a típus, akiről a kor jut eszünkbe, s tán az Ő mindennapjaira nincs is nagyobb hatása éppen ennek a születésnapnak. De jeles az ünnep, s a köszöntők közé a szakmai életút rövid áttekintésével szeretnénk besorakozni.

Kapros Mártát Debrecen nevelte, a KLTE Néprajzi Tanszékének akkor még családi keretei között alakult hivatása. Kapcsolata, ha lazább is, de máig élő az alma materrel, a körötte végzős kollégákkal, s még vagy tucatnyi következő évfolyam végzettjeivel. Az egyetemi éveket követően került a számára addig idegen vidékre, Palócföldre.

Elsősorban szokásokkal, viseletkutatással, lakástextilekkel, a születés és a gyereknevelés kérdéseivel, mondhatni, amolyan nőies témákkal foglalkozott évtizedekig. Még végzősként, a Nyírség falvaiban gyűjtött kántálási formákról jelent meg első publikációja, aztán már Heves és Nógrád a kutatási terep, s az évtizedekre választott hely a Palóc Múzeum.

Mint idegen közegbe került, a különbségekre érzékeny ember, belefogott megismerni, megérteni a változásban élő palóc kultúrát. (Közösen is elemeztünk már a saját közeg ismerete, kontra a külső szem ereje problémát, érdekes példákon utánagondolni, melyik helyzetnek mik az előnyei a terepmunkában, a megfigyelő érzékenységének alakulásában.)

Kapros több munkájának alapját jelentette ekkor a születésre, a kisgyermekkorra vonatkozó hiedelmek és szokások gyűjtése, feldolgozása. Emellett a társadalomtörténet és az életmódváltozás kutatása foglalkoztatta leginkább pályakezdőként. A Palóc Múzeum e tapasztalatok alapján is készült állandó kiállítás a kor minisztériumi elismerésében, *Nívódíjban* részesült. Muzeológusról szólva ez nem felejtendő eredmény. Minthogy lényeges felemlíteni azt is, hogy Kaprost a kutatás mellett a mai napig foglalkoztatják a raktári elhelyezés, a műtárgyvédelem, vagyis a néprajzi gyűjteményezés, a gyűjteménykezelés alapkérdései. Nem tart távolságot a tárgyaktól, a velük kapcsolatos aktuális feladatoktól, keresi a korszerű megoldásokat, a megvalósítás lehetőségeit. Szakmai tevékenységét kezdetektől színesítette a honismereti mozgalom támogatása, a tudományos ismeretterjesztés, a háziipar fejlődésének, eredményeinek megismertetésében folytatott munka. Mint a lakástextilek kutatója, segítséget adott a háziipar művelőinek a hagyományok továbbvitelében, a tradíció és a modernitás élvezhető ötvözésében. A palóc települések viseletének kutatása is meghatározó lett munkásságában. Dokumentálta a változásokat, jó érzékkel fogta meg a mindennapok irányzatait, a folyamatok elemeit. Emlékezetes előadásai, cikkei születtek például az egy teljes éven át rögzített adatsorból, mikor megfigyelte egy a nép-

viselet városiasodó formájában járó asszony ruházódását. Jegyezte, melyik napon hogyan öltözött, milyen darabokat vett fel, és miért éppen azt. Konkrét válaszokat kapott a kérdésekre: mi a hagyomány ereje, mi és mennyi a hangulat, a kedv szerepe a női viselet alakulásában. Munkáját azok a nagyon egyszerű, köznapi, minden misztifikációtól mentes kutatási módszerek jellemzik, melyek a valóban odafigyelő ember sajátjai. Aki minden részletben meglátja a tanulságot. A munkamódszerről Kapros ronggyűjteménye jut most eszembe, aki azt látta, biztosan emlékszik is rá. Gondosan szegett, összerősített mintadarabokat őriz és gyarapít minden létező viseleti textilalanyból. Abból egyszerűen és egyértelműen kiválasztatja a ruházatról mesélő parasztasszonnyal, hogy mit nevez *kázmérnak*, *sifonnak*, *barhemak*, melyik a *táblás-kockás*, melyik a *selemszikos*.

Kapros jelentős szakmai teljesítményei a nagy összefoglaló néprajzi munkák fejezetei. A Palóc-monográfia és a *Magyar Néprajz* köteteibe megírt tanulmányok után ő szerkesztette Nógrád megye néhány éve megjelent népművészeti monográfiáját, amelyben részt vállalt szerzőként is. A tapasztalat, netán az idő jele, hogy a hivatás, és a neki munkát adó intézmény története, a tudománytörténet kutatása is egyre inkább motiválja. Az elődök munkájának, eredményeinek megismerése, adatok, fotók egybegyűjtése, a múzeumi múlt összefoglalása. Az utóbbi időben ilyen tanulmányok születtek.

A palócok nem zárkóztak, befogadják az arra érdemes „jöttmenteket”. Balassagyarmat már magáénak vallja Kapros Mártát. Környezete is egyre inkább elismeri azt a szívós, egyenletes és eredményes munkát, amit végez, idén kapta meg Nógrád megye *Madách Imre-díját*.

Az a típusú ismeretség a miénk, amelynek nincs naphoz köthető kezdete, egyetemista kortól kaptam segítséget tőle, mint előttem, és azóta is sokan mások. Ő bekerült az én hazámba, én kis időre az övébe, közös volt az iskolánk, azonos a hivatásunk, ha ritka is találkozásunk, van mindig miről beszélünk. Látom, hogy minden újdonságra nyitott, kíváncsi, tehát nem fogja az idő. Ha mondja is, nem unja még azt, ami körülveszi. A nyitottsága mellett más, ritkább éretyeket is tapasztaltam nála. Tud diszkrét lenni, ügyektől távolságot tartani.

Valamikor húsz éve kis fanyarsággal emlegette, hogy le kellene vágatnia a haját, komolyabb, asszonyosabb frizura illene a negyvenes nőnek. Azóta is ugyanazt a hajzuhatagot viseli, amivel mind ismerjük, igaz, egyszer láttam már feltűzött konttyal is. Kapros Márta 60 éves. De ki hinné?

ZOMBORKA MÁRTA

Születésnap i köszöntő Káldy Máriának

Káldy Máriáról, a Szabadtéri Néprajzi Múzeum közönségszolgálati igazgatójáról nem tudok elfogultság nélkül írni. 1974-ben szinte egyszerre kerültünk a múzeumba, azóta tart szakmai, emberi kapcsolatunk, barátságunk. Az elmúlt évtizedek során közelről figyelhettem sorsa, pályája alakulását, amely összeforrott a Szabadtéri Néprajzi Múzeummal. Tanúja voltam annak a folyamatnak, amint az épülő, fejlődő intézmény állandó tanulásra, újabb és újabb erőfeszítésekre ösztönözte őt, hogy aztán egy idő múlva a közművelődési tevékenység irányítójaként maga is meghatározó formálójává váljon a múzeum arculatának.

Káldy Mária 1945-ben született Budapesten. Pályájára nagy hatással volt édesapja, Káldy Ferenc építész, aki magát szívesebben nevezte építőmesternek. Azoknak az építőmestereknek példáját követte, akik a tervezésen túl az építés minden folyamatát kézben tartották, az építőanyagok beszerzésén, az építkezés lebonyolításán, ellenőrzésén át a belsőépítészeti munkáig.

Füreden, ahol a család élete nagy részét töltötte, ma is lakóházak, nyaralók, középületek sora őrzi Káldy Ferenc munkásságát, akinek megrendelői többnyire barátaivá is váltak. Az 1950-es évek megpróbáltatásai szétrobbantották a meleg családi fészket. Káldy Ferencet Recskre internálták, gyermekeinek esélye sem lehetett a továbbtanulásra. Mari érettségi után rögtön munkába állt, és a Magyar Kábelműveknél eltöltött 9 év után, 1974-ben került a Szabadtéri Néprajzi Múzeumba. Először a titkárságon dolgozott, de hamarosan kérte, hogy a hozzá sokkal közelebb álló közművelődési munkakörbe helyezték át. Szinte előzmények, példák nélkül fogott hozzá a munkához, ami a tárlatvezetésekén túl kezdetben a kiállítási megnyitőünnepségek és a hozzájuk kapcsolódó bemutatók megszervezését jelentette. Még 1975-ben jelentkezett a Debreceni Tanítóképző Főiskolára, ahol elvégezte a népművelés–könyvtár szakot. Ezután az ELTE népművelés szakán folytatta munkája mellett tanulmányait, ahol 1984-ben kapott diplomát.

Miután a Néprajzi Múzeum Falumúzeum Osztálya Szentendrére költözött és szervezetileg önállósult, a múzeum alkalmazottainak nagy része naponta HÉV-vel, busszal járt ki Szentendrére. A HÉV-en zötykölődve megbeszéltük az éppen aktuális szakmai problémákat, hallgattuk Csilléry Klárka rögtönzött előadásait, tanácsait, és ha már nagyon fáradtak, éhesek voltunk hazafelé menet, receptek mesélésével igyekeztük rövidíteni a közel egyóráas utat. Talán a HÉV-egyetemen eltöltött hosszú évek is hozzájárultak ahhoz az emberi, szakmai barátságához, termékeny munkakapcsolathoz, ami az ingázó muzeológusok és Mari közt kialakult. Mari mindig „képpen volt” az épülő tájegységek munkálatait és az aktuális muzeológiai problémákat illetően, mi viszont megtanultuk az ő szemével, és rajta keresztül a leendő látogatók szemével is nézni, tervezni a készülő kiállításokat. Mari elengedhetetlenül fontosnak érzi, hogy személyesen megismerje, és érzelmi kapcsolatba kerüljön azzal a tájjal, azokkal az emberekkel, akiknek a világát a múzeumi foglalkozások, rendezvények során megidézi. Ezért sok-sok egyéb teendője mellett mindig szakít időt vidéki utakra. Gyakran elkíséri a muzeológusokat gyűjtőtűtjaikra, sőt, a múzeumpedagógiai foglalkozásokhoz, közművelődési hasznosítási tervekhez önálló teorekutatókat, gyűjtéseket is végez. Az egyes építményekhez kapcsolódó közművelődési hasznosítási tervek kidolgozása során állandó munkakapcsolatban áll a muzeológusokkal, kérdéseivel, az épületek „élővé varázsolására” irányuló javaslataival maga is részesevé válik a kiállítások megvalósításának.

A múzeum adottságaihoz alkalmazkodó bemutatókra az 1970-es években még lehetett a felépült tájegységből, a Felső-Tiszavidékről hívni kézműveseket, sütőasszonyokat. A bemutatók sikere, a közönség reagálása Marit újabb és újabb programok szervezésére ösztönözte. Ő volt az, aki mindig az utolsó sorig végiglapozta a vendégkönyvek bejegyzéseit, közvélemény-kutatásokat végzett a látogatók benyomásairól, tesztelte a látogatási szokásokat. Tárlatvezetései során mindig felfigyelt a látogatók visszatérő kérdéseire, és a felvetett problémákat továbbította a muzeológusok felé. Akkor, amikor még hírből sem ismertük a PR-tevékenységet, az interaktív, látogatóbarát múzeumot, ő ösztönösen ráérezett arra, hogyan lehet a szabadtéri múzeum speciális adottságaira építve olyan színvonalas, érdekes programokat megvalósítani, amelyekre visszavisszatérnek a látogatók. A közművelődési munkát a kezdeti időszakban még bizonyos spontaneitás jellemezte. Még nem voltak meg a programok kivitelezésének állandó felelősei, anyagi feltételei. A lelkesedés, a kollégák önzetlen részvétele azonban garantálta a sikert. Ki ne emlékezne az első Flórián napi tűzoltóbúcsúra a mosonszentjánosi kápolna előtt, amikor a műszaki és restaurátor kollégák színe java tűzoltó egyenruhába bújt? Ez az 1984-ben még újszerű program innen, a múzeumból indult el, és vált hamarosan országosan elterjedté. Mint ahogy a pünkösdi sokadalom, vagy az augusztus 20-i ünnepség a hozzá kapcsolódó rendezvényekkel, kézműves-bemutatókkal is a skanzenből indultak el és váltak országszerte népszerűvé.

A látogatók véleményére építve, a múzeumi programok kritikus, jobbító szándékú állandó kiértékelésének köszönhetően a rendezvények, bemutatók, múzeumpedagógiai foglalkozások választéka egyre bővült, alkalmazkodva a belépő tájegységek nyújtotta újabb és újabb lehe-

törségekhez. A múzeum élővé tételét célzó programok szervezése során Mari és egyre bővülő csapata számos művészeti csoporttal, civil szervezettel, elkötelezett emberrel került kapcsolatba, és ahol a múzeum célkitűzéseivel való azonosulást, lelkes hozzáállást tapasztaltak, ott ezek a kapcsolatok máig gyümölcsözők maradtak. A múzeum egyre szerteágazóbb közművelődési tevékenységét az 1980-as évek végétől már új alapokra kellett helyezni, amit jól jelez a kiállítások üzemeltetésének, a múzeumi rendezvényeknek, a múzeumpedagógiai és a PR-tevékenységnek az elkülönítése, az osztály létszámának és jelentőségének állandó növekedése, a Közművelődési Csoportnak Osztálya, Főosztálya, majd 2001-ben Közművelődési Igazgatósággá való átalakítása.

A rendszerváltás a múzeumok működésében is alapvető változásokat hozott, előtérbe került a látogatókat vonzó, interaktív kiállítások és az ezek köré szerveződő programok megvalósítása, amihez a támogatást pályázatok útján kell elnyerni. A Szabadtéri Néprajzi Múzeum – nem kismértékben Káldy Mária tevékenységének köszönhetően – lépéselőnyben volt a látogatóbarát, élő múzeum, az interaktív programok, távlati tervek kidolgozásában: az ehhez szükséges tapasztalat, kapcsolati rendszer, a bemutatókon, rendezvényeken rendszeresen közreműködő kézművesek, folklóregyüttesek, külső támogatók népes tábora, a bázis-közönség adott volt, hisz már régóta ilyen szellemben folyt a közművelődési munka. Az 1980-as években, amikor hivatalosan még csak kiválasztottak utazhattak külföldi tanulmányutakra, a múzeum vezetése lehetővé tette, megszervezte a legkiemelkedőbb európai társintézményekkel a cserelátogatásokat, tapasztalateserét. Mari ezeken az utakon szivacs módjára szívta magába az élményeket, tapasztalatokat, s igyekezett azokat múzeumi munkájában mihamarabb kamatoztatni. A pályázati rendszer – éppen a mindig sikeres megvalósításnak köszönhetően – ismételt lehetőségeket biztosított újabb és újabb múzeumpedagógiai programok, rendezvények, kiállítások megvalósításához. Káldy Mária nemcsak a pályázatok, marketingtervek szakszerű megírásával, a költségek, eszközök pontos, szakszerű tervezésével, a várható eredmények biztos prognosztizálásával vívta ki csodálatomat, de azzal is, ahogy a technika újabb és újabb eszközeit birtokába vette. Alapvetően optimista, minden újra nyitott természetének köszönhetően az elsők közt sajátította el a számítógép rejtelmét, felismerte és a közművelődési munkában hasznosította az internet előnyeit, noha neki mindazt autodidakta módon kellett elsajátítania, amit a mai fiatalok már szinte az anyatejjel szívnak magukba.

Miközben a Közönségszolgálati Igazgatósággá alakult, 12 fős létszámúvá nőtt osztály tevékenysége profi szintre emelkedett, az intézményesülés nem járt együtt – mint ez olyan gyakran történni szokott – a programok ellaposodásával, személytelenné, rutinszerűvé válásával. Bizonyítja ezt az évente visszatérő látogatók nem csökkenő száma, ami azért is figyelemre méltó, mivel ma már a hasonló programok százai csalogatják a nagyérdeműt. Mari és munkatársai ma is szívüket, lelküket, s nem utolsósorban ötleteiket és humorérzéküket adják a rendezvényekhez, sosem engedve a színvonalból. Egy rendezvény sikerességét elsősorban a közönség reakcióján, az esemény érzékelhető hangulatán mérik le, s menet közben is tudnak módosítani, újabb ötletekkel előrukkolni, ha a helyzet – vagy az időjárás szeszélye – úgy követeli. Az állandóan visszatérő bázis-közönség kinevelésének a hagyományos rendezvények színvonalának megőrzése mellett az is a titka, hogy mindig tudjanak változó életvitelünkre reagáló, aktuális problémákra is válaszoló, ugyanakkor a múzeum jellegéhez alkalmazkodó újabb és újabb programokat kitalálni, ajánlani. Az egész évre, vagy akár több évre tervezett tematikus program-sorozatok, mint a *Mindennapi élet az ezeréves Magyarországon* 2000-ben, vagy a *Homo faber* 2003–2005-ben, a frappáns címekekkel meghirdetett szünidős programok (*mester-KEDD-ji*, *Szombati szöszmötölés*), a számos tematikus foglalkozás, múzeumpedagógiai program, a gyerekek alkotókészségére és versenyszellemére építő *Pajtaszínház program*, *Falusi Olimpia*, a változatos témákra meghirdetett gyermekrajzpályázatok és kiállítások, mind Káldy Mária és kollégái leleményességét, fantáziáját dicsérik. A múzeum által szervezett gyermekprogramok

mára szinte beépültek a szentendrei és környező iskolák oktatási programjába. A visszajáró múzeumlátogatók megőrzése mellett épp olyan fontos a múzeum számára azoknak a rétegeknek a megfelelő programokkal való megszólítása, akik még nem fedték fel a skanzenet. Épp ezért a nagy tömegeket vonzó hagyományos rendezvények mellett Mariék nagy jelentőséget tulajdonítanak a meghatározott korcsoportokat, meghatározott érdeklődésű látogatókat vonzó, speciális programoknak is.

Számos egyéb teendője mellett Mari ma sem mond le arról, hogy maga vezessen múzeumpedagógiai foglalkozásokat, maga tartson tárlatvezetéseket a legkülönbözőbb korú és felkészültségű csoportoknak. Rendelkezik azzal az alig eltanulható csodálatos tulajdonsággal, empátiával, hogy a kisgyermeknek nyelvén ugyanúgy képes megfogalmazni mondandóját, mint az öregeknek, a „bennfenteseknek” éppúgy, mint az ide látogató, előismeretekkel alig rendelkező külföldieknek. Ezek az alkalmak, személyes találkozások egyúttal lehetőséget nyújtanak neki a látogatók reakcióinak, véleményének, változó elvárásainak érzékelésére. A visszajelzések kiértékelése segít a következő év programjainak tervezésénél.

Káldy Mária mindig nagyon fontosnak tartotta, hogy tapasztalatait minél szélesebb körben megossza kollégáival. Tanulmányútjairól, közművelődési, múzeumpedagógiai tervciről és tapasztalatairól, a múzeumi rendezvényekről rendszeresen beszámolt a *TEKA* című múzeumi tájékoztató füzetben. Számos hazai és külföldi konferencián tartott előadást a múzeum közművelődési, múzeumpedagógiai munkájának tapasztalatairól, sőt, ebben a témakörben konferenciák szervezését is vállalta kollégáival együtt. E rövid ismertetőben képtelenség lenne felsorolni azokat a munkáit, amelyeket egy-egy kiállítási objektum közművelődési és múzeumpedagógiai hasznosítására készített komoly háttérkutatásokra alapozva. Elegendő utalni az iskolás gyermekek szerepjátszására épülő *Élet egy szatmári faluban a 19. század végén* című múzeumpedagógiai foglalkozásra, amelyet a *TEKA* 1991. 1. számában részletesen ismertetett. Bíró Friderikával együtt készítették el a Nyugat-Dunántúl tájegységben a *Láss a kezdeddel, hallj a szemeddel!* című kiállítást, hogy vakok és siketek számára is hozzáférhetővé tegyék a múzeumot. Ezt a kiállítást és a fogyatékosok számára kifejlesztett múzeumpedagógiai tevékenységet *Múzeumi Közművelődési Nívódíjjal* jutalmazták 2004-ben. Káldy Mária egyik megálmodója és fő szervezője volt a régi igazgatási épületből kialakított, Csilléry Klára nevét viselő Oktatási Központnak. Az utóbbi 10 évben több emlékezetes kiállítás rendezésében is közreműködött itthon és külföldön.

A múzeumi közművelődési munka irányítása mellett Káldy Mária kivette részét az oktatásból is. Részt vállalt az ELTE Tanárképző Főiskolán zajló múzeumpedagógiai képzésben, múzeum és turizmus témakörben előadásokat tartott a Közgazdasági Egyetem Turizmus Kutatócsoportjában, oktatott a debreceni Kossuth Lajos Tudományegyetem Néprajzi Tanszékén a muzeológiai specializáció keretében. Múzeumi munkáján túl számos országos szervezet tagjaként, tisztségviselőjeként a múzeumi közéletből is kiveszi részét: tagja a Magyar Néprajzi Társaságnak, a Kiss Áron Játéktársaságnak, alapító tagja a Kulturális Örökség Osztályok Egyesületének, választmányi tagja a Pulszky Társaság Közművelődési Tagozatának, 1992 óta szerkesztőbizottsági tagja a *Múzeumi Hirlevélnek*. Vezető szakfelügyelőként sorra látogatja az ország múzeumait, hogy a közművelődési, múzeumpedagógiai munkában szerzett tapasztalataival segítse kollégáit.

Asztala, polca teleaggatva különböző színű cédulákkal, amelyek az aktuális feladatok elvégzésére figyelmeztetik (a cédulák színe valamiféle fontossági sorrendet jelez). Percenként cseng a telefon, kollégák, érdeklődők keresik, de a hangján semmi türelmetlenség nem érződik. Sebaj, az elmélyülést, koncentrációt igénylő feladatokhoz úgyis csak 5 után kezd hozzá, amikor a múzeum elcsendesül. Pályázatok, cikkek írására meg ott a hét vége, a szabadság is... Mégsem kelti túlhajsza, sajnálatra méltó ember benyomását, hisz csak azt teszi, ami az életeleme, ami a legfontosabb neki. Mindeközben baráti, emberi kapcsolatait mindenek fölé helyezi, min-

denkire van ideje. Talán épp ez a fő titka sikereinek. Aki valaha kapcsolatba került Marival, az megérzi azt a hitet, elkötelezettséget, azt a magas hőfokot, amivel a MÚZEM ügyét intézi, a közönség érdekeit szolgálja, és évek távlatában is barátja, partnere és az általa képviselt közös ügy képviselője marad. Ez magyarázza, hogy a múzeum vezetőségénél mindig hitele volt, tervei megvalósításához legtöbbször bizalmat, támogatást kapott. Ezért érezzük úgy, hogy hozzá bármilyen problémával fordulhatunk, neki mindenre vannak ötletei, vannak „emberei”, akiket bármikor felhívhat, akiktől bármikor segítséget kérhet. Nem kismértékben Marinak és biztos szemmel kiválasztott kollégáinak köszönhető, hogy a múzeum nemcsak munkahelyünk, de olyan közösség is, ahol a megterhelő feladatok, nehézségek ellenére nagyon jó munkatársnak lenni, ahová állandóan visszajárunk, ahol a megnyitók nemcsak protokolláris ünnepek, de a múzeumi közösség meghitt ünnepei is. Ahol a múzeumi karácsonyunkra, farsangunkra, kitüntetett, vagy éppen búcsúzó kollégáink megünneplésére, vagy újságunk, a *Házunk Tája* szerkesztésére éppen olyan nagy gondot, sok időt fordítanak, annyi szeretettel, ötlettel készülnek, mint a hivatalos múzeumi rendezvényekre.

Ritkán lehet egy ilyen megemlékezésben arra hivatkozni, hogy az ünnepelt megkapta életművéért, munkájáért a méltó elismerést. Káldy Mária és az általa vezetett Közművelődési Osztály szerencsére a kivételek közé tartozik: számtalan díjjal, kitüntetéssel honorálták színvonalas és sokszor úttörő tevékenységüket a legkülönbözőbb intézmények, szervezetek (1984: *Nívójutalom* a múzeumi közművelődési munkáért; 1986: *Ifjúsági Díj* a Közművelődési Osztály részére a népi hagyományok megismertetéséért és a színvonalas múzeumi közművelődési munkáért; 1996: *1000 éves a magyar iskola-émlékérem* az 1996. évi iskolatörténeti évforduló alkalmából végzett munka elismeréseként; *A honfoglalás 1100. évfordulója-émlékérem* az évforduló sikere érdekében végzett munkáért; 1998: *Móra Ferenc-díj*; 2004: *Vendégház Múzeum Díj* a Szabadtéri Néprajzi Múzeum részére).

A múzeum és a Káldy Mária vezette Közművelődési Osztály több évtizedes kitaró munkájának eredményét mégis, leginkább akkor érzékelem, amikor kilátogatok egy-egy rendezvényre, és elnézem a mindenféle játékokra kapható, elmélyülten barkácsoló látogatókat, a hátizsákos, biciklis, vagy éppen gyerekkosztó toló fiatal szülőket, a rohangáló, hancúrozó gyerekhadat. Ők a múzeum „fő célcsoportja”, és ezt ők valószínűleg tudják, érzik. Ezért is térnek vissza évről évre. Ők a jövő zálogai, akik a múzeumban életre szóló élményeket, impulzusokat kapnak a múlt értékeit megbecsülő, tevékeny, értelmes életre, e kisgyerekekből lesz a jövő múzeumlátogató közönsége.

Kedves Mari, barátaid, kollégáid és az általad annyira becsült és szeretett múzeumlátogató közönség nevében is boldog születésnapot kívánok, Isten éltesen sokáig és legyen áldása továbbra is munkádon!

H. CSUKÁS GYÖRGYI

A hatvanéves Tátrai Zsuzsanna köszöntése

Tátrai Zsuzsannát 1989-ben ismertem meg az Országos Pedagógiai Könyvtárban. Éppen egy pedagógus-továbbképzésre készültem, ahol néprajzi előadást tartottam. Megszólított, tudna-e segíteni valamiben. Ezt a segítőkészséget azután még számtalanszor, és nemcsak velem szemben tanúsítva tapasztalhattam meg. Itt kezdődött barátságunk, és szövéődött az évek során egyre mélyebb jeles napokon, ünnepeken, hétköznapokon egyaránt.

Nemsokára elhívott, hogy tanítsak népi játékokat, népszokásokat a Kodály Zoltán Zenei Általános Iskolában, ahová a legkisebb gyermeke, Judit járt (azóta már kiváló eredménnyel végzett közgazdász). Máig őrzöm a filmfelvételeket a szentendrei Szabadtéri Néprajzi Múzeumban előadott gergelyjárásról, a Magyar Televízióban sugárzott betlehemes játékról. Hamarosan megismerhettem a család apraja-nagyját, Tátrai Zsuzsannát pedig úgy is, mint a családját példaértékű módon összetartó édesanyát. Megadatott nekem, hogy részt vehettem családi ünnepeken, ahol férje, Fülöp Attila és leánya, Fülöp Zsuzsanna operacénekesek énekeltek, és fia, ifj. Fülöp Attila evangélikus lelkész tartotta a templomban az istentiszteletet. Megismerhettem szüleit, édesapját, Tátrai Vilmost, a világhírű hegedűművészt, ami a mai napig büszkeséggel tölt el.

Tátrai Zsuzsanna szakmai tudása, alaposága, lelkiismeretessége egész életemben példaként áll előttem. Mindig tanulhattam tőle és bizalommal fordulhattam hozzá úgy szakmai, mint más kérdésekben. Közben közös terveket szövögtünk, melyek közül már sok minden valóra vált. 1992–1994 között az Oktatási Minisztérium által támogatott *Kulturális gyökerek* kutatómunkával bíztak meg bennünket, melynek legfontosabb feladata néprajzi oktatási segédanyagok készítése, valamint pedagógusok továbbképzése volt. Magyarország több nagyvárosában és néhány száz lakosú kis településén egyaránt megfordultunk már ezekben az években is. Mindig előre megbeszéltük az előadások forgatókönyvét, pontosan papírra is vetve azt. Arra biztattuk a pedagógusokat, hogy elsősorban a helyi hagyományokat ápolják az iskolai vagy az iskolán kívüli oktató-, nevelőmunkában. Ezt az előadások alkalmával mi is próbáltuk segíteni különböző oktatási segédanyagokkal.

Az 1990-es évek elejétől több felsőoktatási intézményben, többek között az Apor Vilmos Katolikus Főiskolán a drámapedagógus szakirányú továbbképzés, az ELTE Tanító- és Óvóképző Főiskolai Karán a gyermektáncoktató szakirányú továbbképzés, a Magyar Táncművészeti Főiskolán a néptáncokoreográfus, a szarvasi Tessedik Sámuel Főiskolán a gyermektáncoktató továbbképzés keretében tanítottunk. Emellett két évig rendszeresen tartottunk hon- és népmismereti órákat is egy fővárosi iskolában. A tudománynépszerűsítő előadásaink között volt olyan is, amelyen közel háromszáz orvossal ismertettük meg a népszokások szépségeit.

1997-től számos, a néprajz oktatását segítő kiadvány írásában vettünk részt közösen is. Az Országos Közoktatási Intézet felkérésére az iskolák hon- és népmismereti programját segítő munkanaplót írtunk (*Hon- és népmismeret – hogyan? Munkanapló hon- és népmismereti program készítéséhez*. NAT-TAN sorozat, Budapest, 1997). Tantervet készítettünk zeneművészeti szakközépiskolák számára (*Néprajz tanterv, zeneművészeti szakközépiskolák számára. I–II. évfolyam*. Művelődési és Közoktatási Minisztérium). *A Jeles napok, ünnepi szokások* című könyvünk a Mezőgazda Kiadó gondozásában, a Jelenlevő múlt sorozatban látott napvilágot (1997). Ez a könyv, amely a kalendáriumi szokásokat mutatja be a polgári év rendjében, egy újabb, Hagyomány és vidék című sorozatban (2003) már a negyedik kiadást éri meg. 2003-ban összeállítottunk egy példátartat a dunántúli kalendáriumi szokásokról a Közoktatási Modernizációs Alap támogatásával. 2003–2004-ben az MTA Néprajzi Kutatóintézetének pályázataként az IHM és az OM támogatásával digitális oktatási segédanyagot dolgoztunk ki a kalendáriumi szokások témakörben. 2004–2005-ben rendszeresen közreműködünk a Katolikus Rádió néprajzi ismereteket népszerűsítő adásában. 2003-tól az MTA Néprajzi Kutatóintézetében *A Kárpát-medence néphagyományai – szakértői rendszer* című számítógépes adatbázis létrehozásán dolgozunk.

Az 1989-es találkozásunknak számomra most már jelképes értelme van. Nem lehetett véletlen, hogy már akkor a néprajz oktatásának fontosságáról beszéltünk. Azóta, hála legyen Istennek, sok mindent sikerült – elődeinket követve – e nemes cél érdekében közösen is tennünk.

Tátrai Zsuzsanna a néprajzszakma legkiválóbbjai közé tartozik, sokoldalúságát, tudományos munkásságát, tudománynépszerűsítő tevékenységét nehéz röviden összefoglalni. A következőkben ezt igyekszem megpróbálni.

Tátrai Zsuzsanna, Fülöp Attiláné született 1945. április 8-án Budapesten. Az ELTE Bölcsészettudományi Kar néprajz–történelem szakán 1968-ban szerzett etnográfus muzeológusi és történelem szakos középiskolai tanári diplomát. 1978-ban summa cum laude eredménnyel kapott egyetemi doktorátust. 1997-től a néprajztudomány kandidátusa. 1968 óta az MTA Néprajzi Kutatóintézet (korábbi nevén Néprajzi Kutató Csoport) munkatársa, jelenleg tudományos főmunkatársa. Kutatási területe a jeles napok, ünnepi szokások, az emberi élet fordulóihoz kapcsolódó népszokások, a hagyományos magyar paraszti leányélet és az evangélikus vallási néprajz vizsgálata.

Az *Ethnographia*, a szakma központi folyóiratának szerzői, tárgy- és névmutatóját 1940–1969-ig készítette el, mely az Akadémia Kiadó gondozásában jelent meg 1982-ben. Részt vett az 1970-es években a Folklór Osztály nógrádsipeki jelenkutatásában, 1981-től a *Magyar Néprajz* köteteinek munkálataiban, megírta A gyermekkor költészete (V. kötet) és a Jeles napok, ünnepi szokások (VII. kötet) című fejezeteket és a VI. kötet technikai szerkesztője volt. Dolgozott a Néprajzi Kutatóintézet egyéb vállalkozásaiban is, így az Akadémia Kiadó gondozásában megjelent *Magyar Néprajzi Lexikon* szócikkeinek megírásában. 1994-ben adták ki a *Leányélet* című könyvét.

OTKA-pályázatok segítségével számítógépes szokáskatalógus kifejlesztésén dolgozott ISIS adatbáziskezelő program segítségével, melyet 2003-tól a *Kárpát-medence néphagyományai – szakértői rendszer* IHM-pályázatában korszerűsít.

Néprajzi gyűjtőútjai az 1960-as, 1970-es években Vas és Győr-Sopron megyei falvakban, az 1980-as és az 1990-es években a Zoboralján, Burgenlandban, Mocsán (Komárom m.) voltak. Számos tanulmánya jelent meg különböző szakmai folyóiratokban a népszokások témakörében. Szerkesztett kötetet és kiadványsorozatot. Levéltári kutatásai az utóbbi években az evangélikus vallási néprajzi hagyomány feltárására irányulnak.

Számos bel- és külföldi konferencián vett részt előadásokkal. Az 1980-a évektől több folklórkonferenciát szervezett, a legutóbbit 2004-ben *Ünnepek, ünneplés tegnap és ma* címmel Budapesten. Mindez a *Rendszerváltás – Szokásrendszerek, az ünnepi és a mindennapi élet kultúrájának átalakulása* című projekt keretében történt, amely kutatási téma felelőse volt.

Az 1980-as évektől a felsőoktatásban kurzusokat, szakirányú továbbképzéseket tart az ELTE Tanító- és Óvóképző Főiskolán, az Evangélikus Hittudományi Egyetemen, a Táncművészeti Egyetemen, az Apor Vilmos Katolikus Főiskolán, az ELTE BTK Folklore Tanszéken.

Miután kutatási témája a nagyközönség érdeklődésére is számot tart, rendszeres tudomány-népszerűsítő feladatokat lát el a sajtóban, a televízióban és a rádióban.

1969-től tagja a Magyar Néprajzi Társaságnak, 1986-tól 2003-ig választmányi tag volt és három cikluson át titkári teendőket is ellátott, és szerkesztette a *Néprajzi Hírlevelet*. Az MTA Néprajzi Kutatóintézetének sajtófelelőse és honlapjának szerkesztője.

Végezetül az egész néprajzi szakma nevében egy mezőségi (széki) névnapköszöntő soraival szeretném zárni Tátrai Zsuzsanna köszöntését:

*Sok Zsuzsanna napokat vígan elérhess,
Napjaidat számlálni ne légyen terhes!
Az ég harmatja szívedet újítja,
Áldások árja házad elborítja.*

*Tenéked minden öröm holtig adassék,
Amellett semmi bánat ne barátokozzék,
Légyen éltednek virágja mind kinyílt,
Szíved ne szenvedjen semmi sebes nyílt!*

*Úgy szálljon a házadra az Úr áldása,
Mint a betle'mi kútnak a nagy forrása,
Légyen éltednek virágja mind kinyílt,
Szíved ne szenvedjen semmi sebes nyílt!*

KARÁCSONY MOLNÁR ERIKA

Köszöntjük a 60 éves Dám Lászlót

Nehéz dolga van egykori diákjának, majd kollégájának méltató születésnap-i köszöntőt írnia Dám Lászlóról, hiszen a személyes élmények, a szubjektív érzések megzavarhatják az objektívítást. Amikor 1977 őszén először behívott Dám László a debreceni Kossuth Lajos Tudományegyetem Néprajzi Tanszékén lévő szobájába, hogy megismerkedjen a meglehetősen kalandos körülmények között néprajzos hallgatóvá vált személyemmel, pillanatokon belül feloldotta gátlásaimat, kétségeimet. Nagyon empatikusan tudott bánni a hallgatókkal, tisztelte azok meggyőződését, és rajtuk nem erőszakot téve próbálta őket az általa érdekesnek tartott témák felé orientálni. Történelem szakosként és frúként hamar eldöntötte, hogy nekem népi építéssel kell foglalkoznom. Az ő javaslatára kezdtem el a szakirodalmat tanulmányozni, és ő segített abban is, hogy Gunda Béla első elismerését elnyerhettem az *Irányzatok és módszerek a mai magyar népi építészeti kutatásban* című szemináriumi dolgozatommal. Sorsom megpecsételődt, Dám László indításával és Gunda Béla hathatós támogatásával elindultam ezen a nem könnyű úton, mely 20 év után a Szabadtéri Néprajzi Múzeum főigazgatói székébe vezetett. Köszönet Neked, Dám László a kezdeti ösztönzésért, a későbbi időszakokban tanúsított segítségéért! Örülök, hogy nemcsak tanárként, de baráti kollégaként is számon tarthatlak és magam mellett tudhatlak.

Dám László 1945. március 15-én született Budapesten, mely nevezetes dátumot e laudáció írásáig napra pontosan nem tudtam. Nádudvari és püspökladányi iskolák elvégzése után 1963-ban nyert felvételt a Kossuth Lajos Tudományegyetem magyar–néprajz szakára, ahol 1968-ban szerzett etnográfus diplomát. Gunda Béla, Ujváry Zoltán, Szabadfalvy József, Varga Gyula, Módy György, Béres András, Dankó Imre, Paládi-Kovács Attila, Selmeczi Kovács Attila – mi csoda névsor! – kollégájaként és munkatársaként 1968 és 1984 között oktatót ugyanezen egyetem Néprajzi Tanszékén. Előbb mint gyakornok, később tanársegédként, majd 1973-tól adjunktusként tartotta lelkiismeretesen előadásait és szemináriumait, főként a magyar etnográfia, a magyar társadalomnéprajz és az általános etnológia témakörben. Mindezek mellett szervezője és irányítója volt a múzeumi és terepgyakorlatoknak, TDK-felelős volt, s néprajzos hallgatók százait tanította meg a fényképezés és a laborálás műhelytitkaira.

A Néprajzi Tanszéktől napjainkig nem vált meg, hiszen külsős oktatóként azóta is fő szakokat tart a paraszti gazdálkodás, a településnéprajz, népi építészeti és lakáskultúra témakörökből. Debrecen mellett Nyíregyházán, a Bessenyei György Tanárképző Főiskolán, illetve jogutódjában, a Nyíregyházi Főiskolán is tanít, az idegenforgalmi képzésben részt vevő hallgatók számára tart néprajzi stúdiókat.

Oktatói stílusára és módszerére a már említett empatikus képesség, a hallgatók személyiségének és érdeklődésének tiszteletben tartása és a részletekbe menő alaposág és pontosság a jellemző. Az egyik legnagyobb egyetemi jegyzetíróként tartjuk számon, hiszen a *Bevezetés az*

etnográfia (1979), az *Építkezés* (1992), és a *Magyar népi állattartás és pásztorkodás* (1995) című jegyzetei a Debreceni Egyetem Folklor és Etnográfia sorozatában történt megjelentetése után nemcsak a debreceni, de az ország többi néprajzi felsőoktatási intézményében is elfogadott és elismert tankönyvekké váltak. A hazai szakirodalom részletes ismerete, a terepmunka tapasztalatai, és a több évtizedes kutatási gyakorlat rutinja eredményezték, hogy ezek a kiadványok a feltörekvő néprajzos hallgatói társadalom megbecsült taneszközeivé válhattak.

Dám László nyilvános megnyilatkozásaiban és magánbeszélgetésekben is elsősorban egyetemi oktatónak és néprajzkutatónak, s csak mellette másodlagosan muzeológusnak tekinti magát. Néprajzkutatói pályája a már említett nagy tekintélyű tanárai, majd kollégái segítő támogatásával indult. Nagy hírű professzorunktól, Gunda Bélától kapta meg a Nagy-Sárrét népi építészeti kutatási programját még egyetemi hallgató korában, mely kutatások eredményeképpen 1968-ban elkészült *A Nagy-Sárrét népi építészele* című szakdolgozata, mely átdolgozás után 1969-ben bölcsészdoktori értekezéssé érett. 1975-ben a *Műveltség és Hagyomány* című debreceni tanszéki évkönyv XVII. köteteként hasonló címmel napvilágot is látott. Elmondhatjuk, hogy ez a táji monográfia mind kialakításában, módszerében, illusztráltságában és kidolgozottságában meghatározóvá vált Dám László további munkásságára. A jó terepmunka, a kitűnő megfigyelőképesség, a részletek és a nagyobb összefüggések megfelelő egyensúlyban tartása, a kitűnő rajzos és fényképeszeti dokumentáltság, a statisztikai-gazdaságtörténeti-demográfiai adatok biztos kezű alkalmazása a későbbiek során is fő erényei között sorolhatók fel. Magyar szakos létére történeti szemlélete, a levéltári, régészeti és recens adatok pontos összevetése figyelemreméltó. Nem véletlen tehát, hogy Györffy István és Szűcs Sándor után is tudott még újat mondani e jól feltárt néprajzi kistájáról.

A nagy-sárréti munka nemcsak kutatói és írói módszertana kialakulásának volt első fázisa és terméke, de ez lett az általa kedvelt műfaji megjelenítés prototípusa is. Figyelme folyamatosan az ún. táji monográfiák, az egyes régiók népi építészeti összefoglalása felé fordult. A *Település, lakóház és házbereendezés az zempléni hegyvidéken* (Miskolc, 1981), a *Lakóházak a Nyírségben* (Debrecen 1982), az *Adatok a Medvesalja építkezés- és lakáskultúrájához* (Debrecen, 1985), a *Lakóházak Dél-Gömörben* (Debrecen, 1986) és az *Adatok a Garam menti szőlőhegyek népi építkezéséhez* (Szentendre, 1990) című összefoglalások jelzik ezt az irányultságot. A táji kismonográfiák mellett több tucatnyi kisebb-nagyobb adatközlés, történeti forrásfeldolgozás jelzi sokszínű érdeklődését, mely a már említett Nyírség, Gömör, Nagy-Sárrét mellett szinte az egész nyelvetterületre kiterjedt.

Ahogy említettem, Dám László kutatói habitusának leginkább a táji kismonográfiák a legoptimálisabb megjelenésformái, de bizonyos tekintetekben nem áll tőle messze egy adott téma országos kitekintésű összefoglalása sem. Elég legyen megemlítenünk az *Építkezés* című jegyzetét, mely 1992-ben jelent meg Debrecenben, vagy az 1995-ös *Magyar népi állattartás és pásztorkodás* című kötetét. A *Magyar Néprajz IV. Életmód* című kötetébe írott fejezetek egyfajta szintézisét jelentik eddigi kutatásainak.

Dám László életének a mai napig tartó vonulatát képezi a muzeológusi munka. 1984–2004 között a nyírbátori Báthori István Múzeum vezetője volt, majd 2004-ben elnyerte a Szabolcs-Szatmár-Bereg Megyei Múzeumok Igazgatósága igazgatói posztját. Noha magát mindig is elsősorban egyetemi oktatónak és néprajzkutatónak tartotta, muzeológusi pályafutása is bátran vállalható. A nem kevés kihívással bíró vidéki kismúzeumi vezető-lét embert próbáló feladatok elé állította. Múzeumépületet újított fel, állandó és időszakos kiállításokat rendezett és irányított, konferenciákat szervezett, működtette a honismereti mozgalmakat, kortársművészeti programokat indított be, zenei és képzőművészeti tárlatokat, illetve eseményeket szervezett. Egyszerűen, élte a vidéki múzeumainkra oly jellemző izgalmas, sokrétű muzeológusi életet. Elindította a *Folia Historica Ethnographica* és a *Nyírbátori Füzetek* című sorozatokat, melyek forráskiadványként, illetve tárgykatalógusként működnek. Nem kevés büszkeséggel szokta em-

legetni a *Tanulmányok Nyirbátor monográfiájához*, valamint a *Művészet és hagyomány* című kismonográfiát, melyek azt bizonyítják, hogy Dám László számára a népi építészet kutatásán túl is van élet, illetve kutatni való.

Mind az egyetemen, mind pedig a muzeológusi munkája során soha nem hagyta közömbösen a köz érdeke. Szólnunk kell tehát aktív közéleti munkájáról is. 1984-től Nyirbátor város Önkormányzatán belül a Kulturális Bizottságban dolgozott és dolgozik ma is. 1994-től részt vesz a Szabolcs-Szatmár-Bereg Megyei Közgyűlés munkájában, ahol volt közgyűlési tag, dolgozott az Idegenforgalmi és Műemléki Bizottságban, és ma is tevékeny tagja az Alkotási és Kulturális Bizottságnak. A szakmai közélet tevékenységében is részt vesz, a Magyar Néprajzi Társaság tagja, a Pulszky Társaság tagja, fontos szerepet játszik a Debreceni Akadémiai Bizottság Néprajzi Szakosztályának és az ICOMOS Népi Építészeti Szakbizottságának munkájában. A Nagy-Alföld Alapítvány keretein belül több összefoglaló kötet megírásában és szerkesztésében vett részt.

Újfént átfutva Dám László munkásságának ezen jeles alkalomból összegzett eredményeit, azt gondolom, szégyenkezésre semmi oka. Jó iskolából indult, jó példaképeket és tanítómestereket tudhat a magáénak, és lehetőségei, képességei alapján igyekezett is teljesíteni. Miközben kívánom neki azt, hogy megyei múzeumigazgatóként mintegy eddigi élete megkoronázásaként fusson meg múzeumvezetői pályáját, szeretném remélni, hogy elkészülnek azok a nagy összefoglalások (az állattartás építményei; a népi építészet regionális, táji típusai és korszakai; a tüzelőbrendezések; egyes határainkon túli kérdések stb.), melyek megírásának lehetőségei benne rejlenek, melyek foglalkoztatják tudósi elméjét. Hiányoznak ezek az írások a magyar népiépítészeti-kutatás teljességre törekvő palettájáról. Kívánom, hogy céljai elérésében sikeres legyen, hogy munkáját a tőle megszokott alapossággal és lelkiismeretességgel végezhesse, s hogy mindehhez a Teremtő jó egészségét, munkabírást, kiegyensúlyozott boldog család hátteret biztosítson a számára!

Isten éltesen, Laci!

CSERI MIKLÓS

A 60 éves Frankovics György – Đuro Franković köszöntése

Frankovics Györgytől szinte naponta érkezik telefon. A „sürgösség” oka mindig valamilyen interetnikus néprajzi probléma: a magyar *táltos* és a horvát *vedovnjak* közös vonásai, vagy a *küldött farkas* és a *vukodlak* párhuzamai, a *Zrinyi énekek* eddig nem ismert változatai, a *vízilények*, a *váltott gyerek* mitikus alakja az európai néphitben.

Frankovics György érdeklődésének, publicisztikai tevékenységének széles a spektruma: a néprajz, az irodalom, a történelem számos ága-boga. Szinte alig van hónap, hét, hogy itthon és Horvátországban ne jelenne meg tollából valamilyen cikk, tanulmány, sőt, időnként önálló kötet is, magyarul és horvátul. Közben szerkesztője a Magyar Néprajzi Társaság kiadásában megjelenő *Etnografija Hrvata u Madarskoj* című néprajzi sorozatnak, valamint a magyarországi horvátok irodalmi, képzőművészeti folyóiratának, a *Pogledinec*-nek.

Arra viszont még nem volt ideje, hogy saját bibliográfiáját számba vegye. Csupán az 1997. évi néprajzi közléseinek számáról van áttekintésünk, amelynek termése 30 körüli. Hacsak 20–25-tel számolnánk is évi átlagát, eddigi közléseinek termése mindenképpen több mint félezer.

Mindig elcsodálkozom, honnan meríti Frankovics György ezt az óriási energiát, miből táplálkozik hatalmas lendülete? Talán mindennek forrása és hajtóereje az a felismerés, hogy sorsa

a két nép, két kultúra határára determinálta. Olyan helyen, a somogyi Dráva mellékén született és élt sokáig, ahol hallatlanul gazdag archaikus népi kultúra vette körül. Egy olyan tradicionális műveltség, amely ezer szállal kötődik anyanemzetéhez, ugyanakkor az ormánsági magyar, de a bővebb kárpát-medencei kultúrához is és fordítva. Mindez a néprajzi terület 40–50 évvel ezelőtt szinte fehér foltnak számított, és ma is sok a feltáratlan részlete. A horvát és a magyar néprajztudománynak nagy nyeresége, hogy e terület kutatása Đuro Franković – Frankovics György számára egy életre szóló programot és elhivatottságot adott.

1945. december 9-én született Drávafokon, podravinai horvát parasztcsaládban nőtt fel a Dráva menti Lakócsán. Meghatározó gyermekéveit itt, ebben az archaikus horvát faluban töltötte, általános iskolájában tanult. 14 éves, amikor Budapestre kerül, akkor még az ország egyetlen szerb–horvát gimnáziumában tanul tovább. A gimnázium elvégzése után egy évig képesítés nélküli tanító saját falujában. 1964–1968 között Pécsen a Tanárképző Főiskola Délszláv Tanszékén történelem–délszláv szakos hallgatóként folytatja tanulmányait. Indulásként Mándoki László ösztönzésére horvát meséket, találós kérdéseket, hiedelemmondákat gyűjt. Első tanulmányai *A Janus Pannonius Múzeum Évkönyvében* láttak napvilágot. Mint főiskolás, Rónai Béla és Király Lajos vezetésével több néprajzi gyűjtőúton vesz részt Somogyban és Baranyában.

Katonaidejének letöltése után nevelőtanár Ajkán, majd egy évet ismét Lakócsán tanít, mely idő alatt falumúzeumot hoz létre. Az 1970–1972 közötti időben történelemtanár a budapesti szerb–horvát iskolában. 1973-tól 9 évig a Pécsi Rádió Horvát Szerkesztőségének munkatársa, miközben tudósítója a Kossuth Rádiónak, a Zágrábi Rádiónak. Ugyanezen években a Pécsi Tanárképző Főiskolán a Horvát–Szerb Tanszék adjunktusaként népismeretet, módszertant, népköltészetet ad elő.

Az 1970-es években a magyar–jugoszláv kulturális együttműködés keretében egyéves történelmi-levéltári kutatásokat végez Belgrádban. Későbbben néprajzi ismereteinek kibővítése érdekében 3–3 hónapos kultúrantropológiai tanulmányúton vesz részt Zágrábban és Belgrádban.

Az 1980-as esztendőkből a Pécsi Rádió, későbbben a Magyar Televízió pécsi Horvát Stúdiójának, a *Naš ekrannak* munkatársaként járja az országot, felkeresve a szórványban élő horvát kisebbségeket. Miközben az aktuális híreknek jár utána, fáradhatatlanul kutatja, gyűjti a néprajzi adatokat, ilyenképpen óriási háttéranyaga gyűlik össze, bőséges forrásanyagból meríthet. Munkakörének szerencsés konstellációit felhasználva, a TV korszerű eszközeivel számos, még olyan élő néphagyományt is segített megőrkíteni, amely nemcsak az aktuális néző, hanem a tudomány számára is maradandó értéket jelent.

Egy időben politikai feladatokat is felvállal. 1991–1993 között a Magyarországi Horvátok Szövetségének elnöke.

1993 óta szerkesztője a Magyar Néprajzi Társaság gondozásában megjelenő nemzetiségi néprajzi kiadványsorozat *Etnografija Hrvata u Mađarskoj* című köteteinek, amelyből 2004-ig 11 kötet jelent meg.

Szerteágazó kutatásainak igazán kedvenc területe a folklór és a néphit világa. Így nem véletlen, hogy a horvát etnográfiasorozat 9. teljes kötetét a Dráva melléki horvát hiedelemmondáknak szenteli, a 10. kötet archaikus népi imádságokat tartalmaz, egy másik kötetben pedig a magyarországi horvát hősénekeket (junačke pjesme) és balladákat adja közre.

Eddig több mint 10 önálló kötete – köztük mesekötet, gyermekjátékok és mondókák, a horvát betyárócok (csujjogatók), paraszti trufák – mellett 2 népismereti tankönyv szerzője is.

A legkiemelkedőbb az a tanulmánykötet, amelyet a két Zrínyi Miklósról (a szigeti hősről, valamint az íróról és hadvezérről) magyar és horvát nyelven jelentetett meg 2002-ben és 2003-ban *Zrínyi énekek és feljegyzések* címmel. A két jeles történelmi személyről szóló könyvében történelmi forrásokat és a velük kapcsolatba hozható régi és eddig ismeretlen népi epikus költészetet mutatja be. Kiss Károly óta a legteljesebb összefoglalója a szerb, horvát, szlovén, szlovák, magyar, latin, német irodalmi és folklórhagyatékoknak.

Habár Frankovics György hivatalosan már nyugdíjasnak számít, jelenleg is fáradhatatlanul dolgozik. Rendszeres kapcsolatot tart fenn a Horvát Tudományos Akadémia Néprajzi Intézetével és a Néprajzi Múzeummal Zágrábban. Levelezésben van a szerbiai tudományos intézetekkel is, többek között jelenleg Ljubinko Radenković professzorral (Belgrád) közösen a magyar–szláv mitikus lények összehasonlító vizsgálatán dolgozik.

Etnográfiai jellegű írásai többnyire Pécsen, *A Janus Pannonius Múzeum Évkönyvében*, *A Zalai Múzeumok Évkönyvében*, *A Somogyi Múzeumok Évkönyvében*, a *Honismeret*, a *Barátság* című folyóiratban, horvát és szerb tudományos szaklapokban, illetve a pécsi Horvát Tudományos Intézet kiadványaiban, és természetesen az *Etnografija Hrvata u Mađarskoj* című tudományos sorozatban jelennek meg. Írásai értékét növeli, hogy többségük interetnikus szempontból is fontos láncszemek, amelyek közelebb visznek a déli szláv népekkel való közös, kulturális és történelmi múltunk felderítéséhez.

Fáradhatatlan munkásságának egyik kulcsa bizonyára az a biztos háttér is, amelyet felesége és két felnőtt fia biztosít a számára.

Frankovics György – Đuro Franković 60. születésnapjára köszöntése mellé még több évtizeden át tartó jó egészséget és termékeny néprajzi munkásságot kívánunk!

EPERJESSY ERNŐ

Frankovics György önálló kötetei

- *Drvo nasred Podravine* (Dráva mente közepében áll egy fa). Horvát népmesék. Tankönyvkiadó, Budapest, 1986.
- *Zlatne niti* (Aranyfonalak). Dráva menti horvát mesék és mondák. Tankönyvkiadó, Budapest, 1989.
- *Taši, taši, tanana...* (Gyermekdalok, játékok, kiszámolók, altatók, csúfolódók). Horvát Tudományos Intézet, Pécs, 1994.
- *Eci, peci, pec...* (Magyarországi horvát gyermekdalok, altatók, kiszámolók, nyelvtörők, találs kérdések). Virovitica–Verőce, 1998.
- *Krikus-krakus* (Magyarországi horvát trufák: erotikus mesék és elbeszélések a Dráva mellékéről). Pécs, 1999.
- *Na 'vo Mlado ljeto...* (Ez új esztendőre...). A magyarországi horvátok kalendáris szokásai. Pécs, 2002.
- *Ljub' me, diko, al' neka s večera...!* (Ölelj meg kedves...!). Magyarországi horvát betyárócok (csujjogatók). Frankovics és Társa Kiadói Bt., Pécs, 2002.
- *Zrinyi énekek és feljegyzések*. Frankovics és Társa Kiadói Bt., Pécs, 2002.
- *Pjesme, predaje i zapisi o Zrinskom* (Hőseénekek, mondák és feljegyzések a két Zrinyiről). In *Etnografija Hrvata u Mađarskoj* 10.–A magyarországi horvátok néprajza 10. Magyar Néprajzi Társaság, Budapest, 2003.
- *Sanak snila budimska kraljica* (Álmodt látott a budai királyné). Hőseénekek és balladák. Frankovics és Társa Kiadói Bt., Pécs, 2003.
- *A gyöngyszemet hullató leány*. Dráva menti népmesék. Móra Kiadó, Budapest, 2004.

Boldogi búcsú
(Fotó: Szendrő István, 1941)

Boldogi esküvői kép
(Fotó: Bakos Pál, 1948)

IN MEMORIAM

Danuta Tylkowa
(1932–2004)

A magyar néprajz lengyel barátainak száma ismét megfogyatkozott: egy hűséges, kitartó kapcsolatápoló távozott váratlanul az élők sorából.

Danuta Tylkowa Moszyński professzor tanítványaként szerzett néprajzi diplomát a krakkói Jagelló Egyetemen. Tudományos karrierjét a habilitált docens fokozattal tetőzte be 1991-ben. Első munkahelye a krakkói IKHM, az Anyagi Kultúra Története Intézet volt. Az intézet neve változott csupán a Lengyel Tudományos Akadémia Régészeti és Néprajzi Intézete Etnológiai Kutatóhelyére, amelynek 1987-ben vezetője lett és volt Danuta Tylkowa majdnem élete végéig – a szó szoros értelmében, hiszen halála előtt csupán két évvel, hetvenévesen vonult nyugállományba.

Munkássága a kis-lengyelországi területre, különösen a Kárpátok vidékére irányult. Az intézet keretében végezte kutatásait, amelyek közül kiemelkedik a víznyerés módjainak és a népi gyógyászatnak a feldolgozása. Széles körű érdeklődése kiterjedt számos más témára is: a népi építészetre, a lakáskultúrára, a néphitre és népi tudásra, a technikai újításokra és a modernizációra. Nagy terepkereső és terepismerő volt, a krakkói tudományos központ keretében folyó munkák igen aktív, gazdag tapasztalatú résztvevője, aki nagyszerűen alakította emberi kapcsolatait is. Részt vett a Jagelló Egyetemen a néprajzi képzésben mint szemináriumok vezetője, magiszteri és doktori disszertációk témavezetője. Két önálló kötete, szerkesztői munkája, számos dolgozata, kisebb közleménye, összefoglaló művekben vállalt fejezetei öröközik meg eredményeit.

A krakkói Kárpát-kutatás intenzíven kapcsolódott az 1959-ben alapított Nemzetközi Kárpát Bizottság tevékenységéhez (teljes nevén: A Kárpátok Népi Kultúrája Kutatásának Bizottsága). Tylkowa részt vett a bizottság munkájában, hosszú éveken keresztül annak titkáráként, valamint a *Kárpát Bibliográfia* és a *Kárpát-Balkáni Bibliográfia* összeállításában. Sokat tett a kárpáti betyárfolklor különböző népek körében fennmaradt emlékei összefoglalásának – végül Budapesten 2002-ben realizálódott – megjelentetéséért.

Számos rangos, a krakkói néprajzi élet tevékenységét irányító bizottságban foglalt helyet szakmai egyesületi tagságai mellett.

A Magyar Tudományos Akadémia Néprajzi Kutatóintézetével és debreceni kutatóhelyével való együttműködés koordinátora volt sok éven keresztül. Rendszeresen járt Magyarországra a közös tevékenységet szervezve élete utolsó éveit, ahol több évtizedes jó szakmai kapcsolatokkal rendelkezett. E sorok írója szeretettel emlékezik meg vendéglátó családi otthonáról, amelyben az 1960-as években Földes Lászlóval együtt baráti körben kedves órákat tölthetett, közös kirándulásokról Krakkó környékén, Danuta intenzív szakmai érdeklődéséről magyarországi útjai alkalmával. Tanítványai, a krakkói egyetemen végzett Bödi Erzsébet és Szabó Piroska különösen közel kerültek hozzá. Baráti és jó szakmai kapcsolatok voltak ezek magyar és lengyel néprajzkutatók között. Bár Báthori István korában a magyar és lengyel nemesek remekül szót értek egymással latinul, korunkban jó szolgálatot tett néhány magyar néprajzkutató lengyel nyelvismerete.

Danuta Tylkowával egy igazi kapcsolatápolót veszítettünk el. Amikor munkás életéről megemlékezünk, meggyászoljuk, egyszersmind kívánjuk, hogy lépjenek a helyébe fiatalok mindkét

oldalon, a hagyományos magyar–lengyel barátság mellett legyenek a magyar–lengyel szaktudományos kapcsolatok fenntartói.

GYÖRGYI ERZSÉBET

Bori Imre

(Bácsföldvár, 1929. december 28.–Újvidék, 2004. április 22.)

2004. április 22-én Újvidéken elhunyt Bori Imre nyugalmazott egyetemi tanár, irodalom- és kapcsolattörténész, kritikus, folyóiratszerkesztő, a Szerb Tudományos és Művészeti Akadémia rendes, a Magyar Tudományos Akadémia tiszteleti tagja, a 20. század második felében, mintegy fél évszázadon keresztül a vajdasági magyar művelődési élet meghatározó személyisége. Az újvidéki katolikus temetőben helyezték örök nyugalomra.

Bori Imre 1929. december 28-án született Bácsföldváron, magyartanári képesítést szerzett az Újvidéki Tanárképző Főiskolán, valamint az UTE BTK Magyar Nyelv és Irodalom Tanszékén. Egy évtizednyi időt általános és középiskolai magyartanári szolgálatban töltött Csókán és Szabadkán, 1960-tól 1995-ös nyugállományba vonulásáig az újvidéki Magyar Nyelv és Irodalom Tanszékén tanított 20. századi magyar irodalomtörténetet és az általa megindított két tárgyat: a jugoszláviai magyar irodalom történetét, valamint a magyar–délszláv irodalmi és művelődési kapcsolatok történetét. Több ízben választották tanszékvezetővé, egy időszakban a megszüntetett újvidéki Hungarológiai Intézet és a vele egybekényszerített Magyar Tanszékből gyártott új monstre intézet igazgatói tisztét is ellátta. Egy ideig szerkesztette a tanszék két periodikumát: a *Tanulmányok* című évkönyvet és a *Hungarológiai Közlemények* című tudományos folyóiratot. Haláláig húsz esztendőn keresztül a *Hid* című rangos irodalmi, művészeti és társadalomtudományi folyóirat főszerkesztője volt.

A mintegy fél évszázadnyi alkotó periódusa során Bori Imre roppant szorgalommal gigantikus terjedelmű életművet hozott létre, könyveinek, antológiáinak, válogatásainak, tanulmányainak, esszéinek, kritikáinak, elő- és utószavainak, cikkeinek stb. száma – az eddig feltárt adatok szerint – megközelíti a 2500 tételt. Élete utolsó bő tíz esztendejének irodalmi munkásságát ezidáig csak ideiglenes bibliográfia tekintette át.

Irodalom- és kapcsolattörténeti, kritikai és folyóiratszerkesztői életművének méltatása nem ennek a megemlékezésnek a feladata. Ezen a helyen el kell mondanunk azonban, hogy Bori Imre ifjú kora óta figyelemmel kísérte a magyar népi kultúra, elsősorban a szellemi kultúra kutatásának eseményeit, a friss könyveket olvasta, időnként rádiós vagy hírlapi cikkeiben kommentálta is azokat. Kapcsolattörténeti érdeklődése kiterjedt a délszláv népek népi szellemi kultúrájának kutatására és kiadványaira is: ifjú tanári és kritikai működése során egyik korai cikkét (még 1952-ben!) a horvát népköltészet egyik frissen gyűjtött és kiadott könyvének szentelte, sőt, a cikk mellékletében három általa magyarra fordított népdalt közölt.

Bori Imre

1971-ben tette közzé az *Idő, idő, tavaszidő* című válogatását a jugoszláviai magyarság népköltészetéből, melyhez terjedelmes bevezetést és kommentárokat-jegyzeteket is írt. (A könyv 1975-ben második kiadásban is megjelent, az elsővel együtt 15 000-es példányszámban, ami érrefelé, s főleg mai szemmel, utolérhetetlen példányszám.) E gyűjtemény alapvető fontosságú a jugoszláviai (később: vajdasági, szerbiai, délvidéki, alvidéki stb.) magyarság szellemi eszmékedésének szempontjából, hisz arra döbbsentette rá a hazai (és külföldi) értelmiségieket és a diákságot, hogy az itteni magyarságnak volt és van népi kultúrája, ezen belül számottevő folklórja, csak nem tartottuk számon, elfelejtettük az itt végzett kutatásokat és publikációkat, s a népi kultúra jelenségeinek gyűjtése nem folyamatos. E műnek jelentős hazai és magyarországi recepciója volt, melynek adatait éppen e sorok írója tárhatta fel.

Bori Imre pályája során, amikor tanszék- és intézetvezető emberként tehetett, sokat tett a jugoszláviai magyar néprajzkutatás megalapozása és kilombosodása érdekében. Amikor például az újvidéki Bölcsészkaron megindult a posztgraduális képzés (1973-ban, amikor ilyen Magyarországon még nem létezett!), a képzésformát azonnal megindította a Magyar Tanszéken is, s a nyelvész- és irodalomtörténész-képzés mellett (vagy inkább annak keretében) a magyar folklorisztika magas szintű oktatása is megindult Újvidéken: Dömötör Tekla, Kovács Ágnes, Vargyas Lajos, Voigt Vilmos és mások is adtak elő, olyan kurzusokat, melyek az említettek legfrissebb kutatásait és elképzeléseit reprezentálták, s mai szemmel nézve a magyar folklorisztika tudománytörténetébe tartoznak. (Mi sem természetesebb, mint hogy e sorok írója maga is e kurzusok hallgatója volt.)

Bori Imre természetesen nem tartotta magát néprajzosnak, hisz nem is volt az. De a későbbiek során is figyelte a magyar néprajztudomány folyamatait és kommentálta is azokat cikkeiben. E sorok írója is neki (és Voigt Vilmosnak) köszönheti, hogy végül is a néprajzos pályát választotta, az más kérdés, hogy a posztgraduális képzés során Újvidéken indult többi folkloristajelölt pályája másként alakult, s nem váltak folklórkutatóvá.

1965-től, a Magyar Tanszéken indult tanulmányaim kezdete óta, Bori Imrét jól ismertem. Szépírói (költői) indulásomat figyelemmel kísérte, a későbbiek során a tanítványi-tanári kapcsolatok lassan szinte baráti viszonyra alakultak át. Sohasem tegeztük egymást (ezt keveseknek engedte meg), de gyakori közös utazásaink során tudtuk egymásról, hogy a jugoszláviai magyarság felemelkedése a közös célunk, kinek-kinek a maga területén, eszközeivel. Bori Imre lobbanékony, indulatos, gyakran a nyersségig szókimondó ember volt; akik ismerték, ezt tudtuk, tudomásul vettük, ha nem is mindig szerettük érte. Akik nem ismerték közelebbről, azoknak körében számos ellenséget szerzett magának; ennek emléke – mint tapasztalom – azóta is kísért. Szorgalmas, munkás emberként nem tűrhette a naplopókat, lustákat; mint mondta: folyamatosan dolgozni kell, s nem biztos, hogy mindig aranytojást lehet tojni. Éppen ezért a dolgos embereket becsülte, eredményeiket számontartotta, cikkeiben kommentálta. Élete vége felé rezignált emberré vált, de sohasem hitte, hogy pályát tévesztett; megelégedéssel emlegette, hogy élete során azzal foglalkozhatott, ami igazán érdekelte, amit szeretett. A napi politika reá szabott Canossa-járásait is kénytelen volt végigjárni, valószínűleg csak ő tudta, hogy ez mennyire sietette lassan elhatalmasodó betegségeit. Végül is elégedett emberként távozhatott erről a világról, hisz a díjak, kitüntetések sem kerültek el.

(Szak)irodalmi munkásságának bibliográfiái áttekintése (1992-ig) még életében megjelent (Csáky S. Piroška: *Bori Imre-bibliográfia [1950–1992]*. Forum Könyvkiadó–Magyar Tanszék, Újvidék, 1994). Ugyancsak Csáky S. Piroška állította össze a haláláig tartó időszak ideiglenes – tehát korántsem teljes – bibliográfiáját: Adalékok Bori Imre bibliográfiájához, 1993–2004. *Hid* 68 (2004) 1532–1548. 1989-ben, hatvanadik születésnapja tiszteletére emlékkönyvet terveztünk, ez azonban, a később gyorsan bekövetkező balkáni apokalipszis felé haladva, a többi okot itt nem említve, nem íródott meg, tehát meg sem jelenhetett. E sorok írója arra vállalkozott, hogy az ünnepelt néprajzzal kapcsolatos kezdeményezéseit tekinti át. A dolgozat meg is

íródott, s csak 1995-ben nyílt rá lehetőség, hogy Lukács László jóvoltából megjelenjen az *Ethnographia* hasábjain (Jung Károly: Egy hiedelem cáfolatának kezdetei. Bori Imre kezdeményezési a jugoszláviai magyar néprajzkutatás terén. *Ethnographia* 106 [1995] 231–247. Ugyanaz tanulmánykötetemben: Összefüggések és kapcsolatok. Esszék, tanulmányok a peremvidék népi kultúrájáról. Forum Könyvkiadó, Újvidék, 1997. 56–75. E dolgozat számos olyan adatot tartalmaz, különösen Bori néprajzzal kapcsolatos megnyilatkozásai kapcsán, amelyek a fentebb említett két bibliográfiában nem szerepelnek.)

Bori Imre életének, pedagógusi és szakirodalmi munkásságának, valamint közéleti tevékenységének alapos áttekintése a jövő feladata.

JUNG KÁROLY

Márkus Mihály

(Nyíregyháza, 1912. augusztus 16.–Kassa, 2004. október 5.)

A 92 esztendő korában Kassán elhunyt Márkus Mihályra, a Néprajzi Múzeum egykori múzeumi őrére, majd a kassai múzeum vezetőjére, a nemzetközi tekintélyű ethnográfusra emlékezve és személyének tisztelegve azokat a pályakezdő éveit idézzük fel, amelyeket a Néprajzi Múzeumban töltött el (1937–1947).

A szabolcsi tirpák fiú Szegeden kezdte, majd Budapesten végezte bölcsészeti tanulmányait (magyar–német szakon) Horger Antal, Mészöly Gedeon, majd Solymossy Sándor tanítványaként, aki a néprajztudomány és általában a muzeológia irányába terelte figyelmét. Budapesti tanulmányai során fogalmazódott meg benne, hogy a nyelvészeti tanulmányok mellett – ebben főleg Melich János volt a mestere – a néprajzzal is komolyabban kíván foglalkozni. Ezért Györfly István támogatásával a diploma és a doktorátus elnyerése (1936) után Bartucz Lajosnál, a Néprajzi Társaság igazgatójánál jelentkezett, hogy alkalmazza őt a múzeumban előkészítő próbaszolgálatosnak. Erre azért volt szükség, mert az akkori rendelkezés (1929. évi XI. tc. 13.§) szerint csak olyan diplomást alkalmazhattak a vidéki közgyűjteményekben, aki a Magyar Történelmi Múzeum különböző táraiban, gyűjteményeiben egy esztendő próbaszolgálatot teljesített, s arról bizonyítványt is kapott. A fiatal Márkus Mihály szemei előtt az lebegett, hogy megszerezvén a fenti igazolást, visszatér szülővárosába, Nyíregyházára, s betöltheti az ottani vármegyei múzeumigazgató Kiss Lajos helyét, aki már közel állt a nyugdíjhoz. Bartucz is szívesen vette a fiatal, szláv nyelveket tudó szakember jelentkezését, mert ezen a téren voltak a gyűjteménynek hiányosságai. A Zichy főigazgatóhoz írott ajánlásában fontosnak tartotta kiemelni, hogy Márkus „a tótság és felsőtiszántúli magyarság néprajzával foglalkozik...”. Ráadásul a fizetéstelen próbagyakornokok a gyűjteményi munkák (rendezés, leltározás, revíziózás stb.) terén is nagy hasznót jelentettek a múzeumnak, bármikor bevethetők voltak a napi feladatokba.

Márkus Mihály 1937 január 2-án tette le a fogadalmat, s kezdett dolgozni a néprajzi gyűjteményekben. Az az évi munkajelentése szerint szerteágazó feladatokat végzett több gyűj-

Márkus Mihály

teményben, és még kisebb-nagyobb terepmunkára, gyűjtőútra is volt lehetősége. Ez utóbbi munkái hozadékaként azt is kiemelte jelentésében, hogy „mint vidéki múzeumi próbaszolgálatos gyakornok a Nyírség néprajzi problémáival foglalkozom, ezenkívül behatóan érdeklődöm a hazai és elszakított tótság és rutenség szellemi és tárgyi kulturája iránt” (NMI 33/1938). Korai múzeumbeli gyűjtőútjain a nyíregyházi bokortanyákat és a közép-szabolcsi Oros, Napkor, Levelek, Apagy, Besenyőd, Ramocsaháza, Berkesz, Székely, Rohod, Kéres, Kemece és Nyírpazony községeket kereste föl, de részt vett a dévaványai avar kori temető feltárásában is (NMI 2/1938). Múzeumi tisztviselői munkájában kezdetben a már tapasztalt Gönyei Sándor volt segítségére: együtt végezték a halászlai gyűjtemény revízióját, s ezen belül a szigonyanyag és vágóhorgok feldolgozását és rendszerezését. Irodalmi munkásságát múzeumi munkája mellett is folytatta, s a nyelvészeti indítás (A tirpák név eredete. *Ethnographia* 1936. 1–2. sz.) után néprajzi témákat dolgozott fel. Így már a következő években megjelentek, illetve megjelenésre vártak kisebb tanulmányai a *Néprajzi Értesítő*ben. Érdeklődési területének megfelelően megírta a Népies vadfogás Nyíregyháza vidékén című dolgozatát, s több kisebb közleményt, amelyek témája a szabolcsi bokortanyák élete, néprajza (pl. Állathívatatók és zavarók Nyíregyháza és környékén stb.) volt.

Márkus Mihály próbaszolgálatos ideje egy esztendő múlva letelt és kézhez kapta azt a bizonyítványt, amely lehetővé tette számára, hogy bármelyik országos, illetve megyei múzeumban tisztviselőként elhelyezkedhessen. Azonban változás állt be életében. Nyíregyházán még nem volt hely, viszont ösztöndíjak és egyetemi oktatói lehetőség révén Pesten megerősödött az anyagi helyzete, így megkérvényezte a további néprajzi múzeumbeli szolgálatot, amelyet Bartucz melegen pártfogolt, nem fukarkodva a dicséző szavakkal: „... minden tekintetben szorgalmas és megbízható munkaezőnek bizonyult s nagy úgyszeretetről és hozzáértésről tett tanúságot ...” – írta fölterjesztésében Zichy főigazgatónak. Márkus megkapta az engedélyt, s a következő években fokozatosan jutott el a díjtalan gyakornoki állástól a kinevezett múzeumi őrnagyi státusáig (1944). Az elkövetkező tíz esztendőben Bartucz Lajos, majd Domanovszky György és végül Vargha László igazgatósága alatt olyan munkatársakkal, kollégákkal dolgozott együtt, mint a fentebb említett Gönyei Sándor, valamint Szendrey Ákos, Lajtha László, a baskírból magyarrá lett Tagán Galimdsán, Manga János, Gunda Béla, Némethy Endre, Fél Edit, Csikós Tóth András, Dincsér Oszkár.

A korabeli iratokból látjuk, hogy Márkus a múzeum szinte minden gyűjteményében, részlegében végzett tudományos, muzeológiai feladatokat. Munkálkodott a fényképgyűjteményben, vagy ahogy akkor nevezték Képtárban; egy időben ő lett a könyvtár vezetője; a frissen szervezett adattárban adminisztrációs (levelező) munkát végzett a beszerzett önkéntes gyűjtőkkel; rendezte a pásztorgyűjtemény anyagát; részt vett a textil- és világításgyűjtemények leltározásában. Kiállítás rendezett a zombori Bácskai Múzeumban a Közgyűjtemények Országos Felügyelősége megbízásából; több hetes gyűjtőutakat teljesített és mintegy elötanulmányokat folytatott a fő témához, *A bokortanyák népéhez* a környező szlovákok lakta megyékben: Gömör, Hont, Zólyom, Nógrád, Ung, Túróc stb. E helyszíneken nyelvtudásának tökéletesítése mellett a népelet minden részletére kiterjedő alapos gyűjtési naplókat, jegyzeteket is készített. 1943-ban megjelent a Pázmány Péter Tudományegyetem Magyarságtudományi Intézete Tanya, Falu, Mezőváros című sorozatának III. számaként fő műve, *A bokortanyák népe*. Márkus Mihály figyelmét erre a témára még hallgató korában Györfly István professzor irányította, hiszen annak a vidéknek és népnek fia volt, nyelvi problémái nem voltak, s magát a témát sem merítették ki korábban. A Néprajzi Múzeumban eltöltött tíz esztendő alatt számos publikációja jelent meg a Nyíregyháza környéki tirpákok életéről, szokásairól. Nyelvészeti és néprajzi elemzések és leírások tucatjait készítette el, a témával kapcsolatos idegen nyelvű könyveket ismertetett a szaklapokban. Az 1999-ben Viera Sedláková összeállításában megjelent Márkus-bibliográfia szerint az 1935–1947 közötti időszakban mintegy 100 tanulmánya jelent meg különböző szak- és nép-

szerűsítő lapokban (*PhDr. Michal Markus, CSc. [1912] Personálna bibliografia*. Matica slovenská, 1999). A fentiekén kívül a Néprajzi Múzeum kéziratárában még 20 olyan gyűjtési lejegyzés, napló található Márkus Mihály tollából, amelyek kitűnő forrásai a szlovákság – de elsősorban is a tirpákok – néprajzának, s amelyek eddig nem kerültek nyomtatásra. Ezek a jegyzetek nemcsak tárgyilagos leírásai a helyszínen szerzett ismereteknek, hanem kitűnő rajzos és fényképes mellékleteivel komplett dokumentumai egy-egy illető (szlovák) község életének, hagyományainak. Márkus Mihály a néprajzi múzeumbeli hivatali munkája mellett az 1940-es években a budapesti egyetem Néprajzi Tanszékén tanársegédként vett részt a képzésben, aktív tagja volt a Magyar Néprajzi Társaságnak (1943-tól titkára). 1944. június 30-án Dincser Oszkarral együtt nevezték ki múzeumi gyakornokká, ami azt jelentette, hogy köztisztviselőként nyolc évi szolgálat után először kapott fizetést.

Márkus Mihály 1937. januártól 1947. szeptemberig tartó szolgálatára súlyosan nyomta rá bélyegét a világgpolitika. A háborús előkészületek, majd maga a háború és Budapest ostroma egyre szűkebb lehetőségeket adhatott a tudományos kutatásnak, a kutatónak, az embernek. Az ifjú házaspár Márkus a Könyves Kálmán körüli múzeum épületében kapott szükségglakást, és cserében gondnoki teendőket kellett ellátnia. Ez a státus az ostrom idején meglehetősen veszélyes, mondhatni életveszélyes állás volt. Amikor a munkatársak már nem tudtak bejárni dolgozni, az igazgató, Domanovszky megbízására ő felügyelt néhányadmagával a múzeum még az épületben maradt kiállítási anyagára, a könyvtárra, s egyéb felszerelésére. A gyűjtemények nagy része ugyan becsomagolva a Nemzeti Múzeum pincéjében volt, egyes tárgyakat pedig a múzeum udvarában ástak el faládákban, de számos értékes gyűjteményi tárgy, dokumentum volt kitéve hol a német, hol az orosz, hol a magyar katonai mozgásnak, beszállásolásnak. Sokat számított akkor a szláv nyelvtudás. Márkus mind a németekkel, mind az oroszokkal jól meg tudta értetni magát, ezért valóban csak minimális kár érte az intézményt. Az ostrom alatti eseményeket éppen Márkus pro memoria-jelentéséből ismerjük, amely maga egy kortörténeti dokumentum. Az 1944. december 1-től 1945. március 15-ig tartó eseményekről szóló 16 oldalas jelentés a múzeum történetének felbecsülhetetlen forrása. Az eseményeket kronológiai sorrendben, izgalmas, krimszerű leírásban tárta a vezetőség elé, majd befejezésékként ezt írta: „Amikor a fentieket írásban összefoglalva a Néprajzi Múzeum történetének igaz ismerete érdekében közlöm, kijelentem, hogy minden képességgemmel azon voltam, hogy a Néprajzi Múzeum érdekét szolgáljam. Hogy ez nem mindenben sikerült úgy, ahogy szerettem volna, abban külső erők akadályoztak meg. Amit a Néprajzi Múzeum érdekében megtehettem: megtettem!” (NMI 44/1945). Utólag is megállapítható, hogy a múzeum anyaga Márkus Mihály gondos és energiát nem kímélő fellépésének köszönhetően menekült meg attól, hogy teljes egészében ebek harmincadjára kerüljön.

Az ostrom utáni állapotok, az egzisztenciális újrakezdés, a politikai jövőkép, s más egyéb mindennapi gondok a hogyan tovább kérdést állította a fiatal házaspár és családja ember elé. A politika a szlovákiai lakosságcsereát a nagyhatalmak jóváhagyásával gözerővel beindította. Márkus Mihálynak, a szlovák anyanyelvű fiatal magyar szakembernek – akit korábbi munkássága révén Szlovákiában nagy becsben tartottak – felajánlották a gazdátlanul maradt kassai múzeum vezetői állását, lakást is biztosítva. A nyíregyházi múzeumi lehetőség bizonytalan volt, a budapesti állás bár megvolt, de az egyéb egzisztenciális feltételek az ostrom utáni városban minimálisak lettek. A kisgyermekes családfő döntött, elfogadta a kassai hívást, s 1947. szeptember 1-jén átköltözött. A kassai történet már nem ezekre a lapokra tartozik.

Márkus Mihály a szlovákiai néprajztudomány kifejlesztésének egyik apostola lett, s közben folyamatosan ápolta a szakmai kapcsolatot a régi, majd új magyar kollégákkal. Fő szervezője és résztvevője volt a békéscsabai szlovák–magyar néprajzos konferenciáknak, támogatta, segítette a magyarországi kutatók szlovákiai terepmunkáit, kutatásait. Kassai szolgálata idején számos tanulmánya, recenziója jelent meg szlovákiai és magyarországi szaklapokban, folyóiratokban.

A mintegy 400 publikáció zöme a magyar, illetve a szlovákiai néprajzi kutatások eredményeinek ismertetése és elemzése. Különösen jó kapcsolatai voltak a miskolci Herman Ottó Múzeummal, évkönyveiben, közleményeiben rendszeresen jelentek meg cikkei. A szlovákiai néprajz Márkus Mihály közvetítésével szinte naprakészen értesült a magyarországi kutatásokról. A kortárs néprajzkutatók közül –nem törekedve teljességre – többek között Morvay Judit, Vajkai Aurél, Kós Károly, Kardos László, Bálint Sándor, Vargha László, Balassa Iván, Hoffmann Tamás, Ujváry Zoltán és mások monográfiáit ismertette és értékelte szlovák szaklapokban. Ugyanígy rendszeresen közölt híreket a szlovákiai néprajz kutatásairól, megjelent könyveiről az *Ethnographia* hasábjain a magyar tudományosság számára.

Márkus Mihályt sokan tisztelték, becsülték és szerették határon innen és túl. S akik tisztelték, szerették és becsülték, emlékét megőrzik. Emlékedet megőrizzük, Miska bácsi!

SZEMKEŐ ENDRE

Faragó József

(Brassó, 1922. február 2.–Kolozsvár, 2004. október 22.)

Faragó József sirjánál*

Nem én vagyok a legilletékesebb a búcsúztató szavakra. Faragó Józsefnek 82 éves életútja, s ebből mintegy 60 éves szakmai pályája során sokan kérték segítségét, tanácsát, sokan fogadták el jobbitó szavait, kiegészítő ötleteit, sokan hallgatták előadásait, olvasták az általa szerkesztett gyűjteményeket, sokan voltak munkatársai, akik nem jöhettek el, akik nem tudtak felkészülni a szomorú alkalom nyújtotta számvetésre.

A kolozsvári tudományegyetem hallgatója volt. Gunda Béla diájaként, a professzor 1943–1949 közötti kolozsvári tanárkodása idején szerzett doktori címet 1945-ben, majd 1953-ig egyetemi oktatói pályán tevékenykedett. A tanszékvezető távozása, a néprajzos képzés megszűnése nehéz terhet hagyott Faragó József vállain. Az akadémia kolozsvári folklórintézetében úgy reprezentálta a magyar folklorisztika tudományát a szocialista Romániában, hogy a tudományág formálisan csupán egy tudományos, valamint több közművelődési intézet szűk falain belül, néhány kutató, és az általuk végzett munka, a beléjük vetett hit és bizodalom által létezett. Ami tudományos életté avatta volna a néprajzi kutatásokat, a szakmai élet, a konferenciák, a kutatási és képzési programok, a publikációs fórumok, a szakkritika, az európai és nemzetközi kapcsolatok – mindez 1990-ig hiányzott.

Ilyen körülmények között, mondhatni ebben a légüres térben ápolta és vitte tovább azt a szemléletet, amelyet mesterén keresztül a népköltészet, a népi kultúra első kutatói, nagy klasszikusai közvetítettek feléje. A népköltészet 19. századi felfedezőihez hasonlóan hitt abban, hogy a kultúra elemei, akárcsak a tárgyi környezet objektumai, feltárhatóak, összeszámlálhatóak, katalogizálhatóak, biztonságba helyezhetőek és ápolhatóak. Egy-egy variáns felbukknásakor könyvtárakat forgatott fel, hogy az új változatot minél több ismert társával együtt tehesse közzé. A vándorló kultúrjakav elméletének híveként gyűjtötte a román és a magyar népi

* Elhangzott a kolozsvári Házsongárdi temetőben 2004. október 24-én.

kultúra, az elit és a populáris kultúra kölcsönhatásának példáit. Az organikus és az organizált folklórról írott tanulmányával maga is propagálója volt annak a meggyőződésnek, hogy a megváltozott körülmények között hagyomány nem termelődik, csupán rejtett utakon tovább él, illetve a folklóröntudat – és ez további kulcsszava életművének – maga teremt alkalmakat a hagyományok ápolására.

Egy évvel ezelőtt, az Erdélyi Múzeum-Egyesület szervezésében lezajlott a Magyar Tudomány Napja Erdélyben rendezvényen megtört hangon arról tartott előadást, hogy klasszikus népköltészetünk a nemzeti szellem terméke, legszebb darabjait folytonosan hozzáférhetővé kell tenni. S ez Faragó József egész életének legfőbb gondja volt: újabb és újabb válogatásokban jelentette meg klasszikus népballadáinkat, a népdalokat, a népmeséket. Élete utolsó éveiben megújult erővel vállalta a legszebb „ószékely népballadák” összegyűjtését és kiadását és a bal-lada életterének átfogó bemutatását. Egész életében osztotta azt a tudást, amit maga is örökölt, s amit nagy szorgalommal gyűjtött össze. Sajnálattal, mint immár pótolhatatlan hiányt említjük meg, hogy elfoglaltsága miatt az 1990-ben a Babeş–Bolyai Tudományegyetem Bölcsészkarán indult néprajzos képzés diákjainak kiírt népballadakurzust vissza kellett mondania.

Faragó József nevét meglepően sok kötet, szakfolyóiratokban közölt publikáció, népszerősítő írás, konferenciafüzet őrizte meg. Ahogyan életműve jelentős részében ő maga gyűjtötte és közölte népi specialisták és kutatók biográfiai adatait, immár, a mai naptól kezdve az ő biográfiája és életének műve lett a kutatás tárgyává. E kutatások segíthetnek hozzá egy korszak tudományos életének, tudós társadalmának, e társadalom hangulatának megismeréséhez és megértéséhez.

Faragó József folklórkutató, akadémikus életpályája lezárult. Egy munkás, küzdelmes élet után lelke immár a megnyugvásra vár. Emléke és életműve maradt ránk. Vigyázzunk mindket-tőre!

Béke poraira!

KESZEG VILMOS

Búcsú Faragó Józseftől*

Kedves gyászoló család! Végtisztességet tevő gyülekezet, barátok, kollegák, ismerősök!

Engedjék meg, hogy az Erdélyi Múzeum-Egyesület és Akadémiai Testülete nevében végbúcsút vegyek Faragó Józseftől, munkatársunktól és a Magyar Tudományos Akadémia külső tagjától.

Kivételes tudományos teljesítmény hordozójának koporsója mellett állunk. Nem a kegyeletes túlzás mondatja velünk ezt a jellemzést, hanem rendkívül gazdag munkásságának szám-bavétele. Ha a Házsongárdi temetőben, kolozsvári Pantheonunkban, tudományosságunk annyi nagyszerű személyisége alusza örök álmát, arányokban, teljesítményben, több mint félszáz kötetben megjelenített alkotás birtokában, kevesen versenyezhetnek Faragó Józseffel.

Életművének értékét növeli az is, hogy egyszerű környezetből indult el. Szerény kisiparos családból emelkedett ki. A kiskorában mintagyerekként ismert fiút édesanyja értelmiséginek szánta, de távolról sem sejtette, hogy idővel tudományosságunk élvonalába fog emelkedni. Márpedig ez történt. És ez nemcsak a család féltő gondoskodásának, hanem az elhunyt talen-tumának, ritka szorgalmának és céltudatos természetének tudható be. Faragó József akadémikus élete azt jelképezi, hogy ha sorsunkat a történelmi körülmények és saját környezetünk döntően

* Elhangzott a kolozsvári Házsongárdi temetőben 2004. október 24-én.

meg is határozza és szeszélyes hullámain csakúgy hányja-veti, egyéni hozzáállásunk és elszánásunk, a magunk elé szabott célkitűzés kitartó követése minden buktatón keresztül a finalitáshoz vezet vagy legalábbis megközelíti azt.

Mikor a fiatal Faragó József úgy érezte, hogy a II. világháborút megelőző politikai légkör és kisebbségüldözés útját állja érvényesülésének, Brassóból Sepsiszentgyörgyre menekült és az ottani Székely Mikó Kollégiumban, a nemzetiségi elnyomás nyűgétől szabadulva fejezte be középiskolai tanulmányait. Érettségi után a Kolozsvárra visszatérő Ferenc József Tudományegyetemen a Bölcsészeti Karra iratkozva, megadatott számára az a lehetőség, hogy kiváló mesterek kezén formálódva, tudományos műhelyükben kicsiszolva, megjelenjen az a szakember, aki élete igazi alkotó szakaszába jutott.

Noha első munkája az irodalom köréből választotta tárgyát, rövidesen eldölt, hogy a fiatal Gunda Béla néprajzprofesszor neveltjeként keresi boldogulását. A világháború poklából, a deportáltak menetéből kiszakítva magát, visszatért, reményteljes fiatalemberként ledoktorált és az újonnan szervezett Bolyai Tudományegyetem keretében helyezkedett el.

De a szakmán túlmenőleg, a „fényes szellők” nemzedékének szárnyain, a népi írók vonzaskörében, az egyetemi hallgatókat tömörítő Móricz Zsigmond Kollégium alapító tagja és tanulmányi igazgatója lett. László Gyula professzor irányítása alatt egy elkötelezett erdélyi magyar értelmiség kialakításán munkálkodott, néprajzi munkaközösséget vezetett és elvállalta a kollégium kiadványainak szerkesztését.

Ha a Móricz-kollégiumot a kommunista éra el is seperte, tagjai életre szóló indítást kaptak és Faragó Józseffel együtt az új, demokratikus értelmiség képviselőiként a felsőoktatásban, kiadókban, szerkesztőségekben törték az utat. Faragó József azok közé tartozott, akik a szigorúan vett szakmán belül maradtak és dolgoztak. Mikor az egyetemi oktatásból kikerült, a Román Akadémia kolozsvári Folklór Intézete kutatójaként dolgozott tovább.

Néprajzi munkásságát a szakember értékeli. A magunk részéről csak annyit: kitartó munkája gyümölcseként fáradhatatlan gyűjtéseit több mint ötven könyvben értékesítette, tanulmányok és cikkek tömegét publikálta, erdélyi és határokon túli folyóiratok sorának munkatársa, nemzetközi szakkonferenciák előadója, néprajzi könyvsorozat szerkesztője lett, s több neves hazai és külföldi társaság tagjává fogadta. Munkái nemcsak mennyiségben mérhetők, hanem tartalmi, minőségi tekintetben, nemzeti önismereti szempontból. Könyvei ott sorakoznak a magyar olvasóközönség polcain.

Végeredményben kollegánk az erdélyi magyar folklór legtekintélyesebb szakemberének rangját vívta ki magának nemcsak Magyarországon és Romániában, hanem nemzetközi síkon is. Mikor aztán az erdélyi magyar tudományosság elszigeteltsége oldódni kezdett, Faragó József az elsők közt volt, akit az a ritka megtiszteltetés ért, hogy már 1988-ban a Magyar Tudományos Akadémia tiszteleti tagjává választotta.

1989 után az Erdélyi Múzeum-Egyesület alapító tagjaként és az egyesület folyóiratának szerkesztőjeként dolgozott, az Akadémiai Testület tagja lett, további babérokat szerzett, irodalmi és kiadói díjak birtokosává vált. Munkásságának kövei beépültek a magyar, román és egyetemes tudományosság oszlopcsarnokába. Közéleti emberként azonban nem egészen találta meg helyét. Noha a tudományos életben elnyert rangja és tekintélye megmaradt, úgy érezte, hogy mellőzés éri. Igazi méltánylást akkor érzett, mikor 80. születésnapjára néprajzos kollégái Budapesten emlékkönyvvel tisztelgetek előtte.

Szakmai és családi drámák közepette, szűkös anyagi körülmények szorításában is töretlenül dolgozott, lánya után felnevelte unokáját is. Hűséges élet- és munkatársa, felesége halála mély sebet ejtett rajta. Életerejé fokozatosan csökkent és erősen elmagányosodott. Lelkileg és fizikailag megtörve hunyta le szemét. A *Balladák földjén* élt és halt meg.

Életpályáját értékelve Pápai Páriz nyomán elmondhatjuk:

*A Királyföld szülte, Erdély felnevelte,
Magyarország nagy dolgokra készítette.*

A Fellegvár alatti dolgozószobájában örökre kialudt a lámpa világa. A szemben fekvő Házsongárd domboldalán azonban aranyos fény gyullad ki, amikor legjelentősebb alkotóink sorában Faragó József nevét felvessük az emlékkőre.

Drága Jóska, álmod legyen békés és példás alkotómunkád ércnél maradandóbb!

CSETRI ELEK

Faragó József emlékezete

2004. október 22-én Kolozsváron váratlanul elhunyt Faragó József folklórkutató, az MTA tiszteleti tagja (Nyelv- és Irodalomtudományok Osztálya), a romániai magyar népköltészet fáradhatatlan gyűjtője, az erdélyi magyar tudományos élet neves alakja.

Brassóban született 1922. február 2-án, elemi és középiskolai tanulmányait is szülővárosában végezte a római katolikus egyház magyar tannyelvű iskoláiban. 1941–1945 között a Ferenc József Tudományegyetem hallgatója volt, néprajzot előbb Viski Károlynál, majd Gunda Bélánál hallgatott. 1945-ben doktorált magyar néprajz főszakon Gunda Béla, magyar nyelvészet szakon Szabó T. Attila, irodalomtörténet szakon György Lajos professzornál. 1943–1947 között a kolozsvári egyetem Néprajzi Tanszékén gyakornok, tanársegéd, adjunktus, 1948–1954 között a magyar népköltészet előadója a Magyar Irodalom Tanszéken és 1948-tól (alapító) tagja a Román Tudományos Akadémia Folklór Intézete kolozsvári osztályának. Ez a kutatóhely – főhatóságának többszöri változása után – 1991-ben a Román Tudományos Akadémia önálló tudományos intézete lett Kolozsvári Folklór Archivum néven. Innen ment nyugdíjba 1985-ben, de nyugdíjaként is „mindennapi bejáró” maradt és megkapta a „tanácsadó professzor” megtisztelő címet.

Faragó József
(Fotó: Hála József, 1993)

A kolozsvári Folklór Intézet elsődleges feladata alapításától (1948) fogva mindvégig az erdélyi román, magyar és szász folklór gyűjtése, rendszerezése, közreadása volt. Faragó József az évek folyamán 112 településen gyűjtötte a magyar népköltészet szövegeit, s csupán 1952 és 1958 között 1022 napot töltött terepen, közel 3 évet töltött vidéki kiszálláson. Az 1950-es évek elején 18 moldvai magyar faluban gyűjtött páratlan szépségű népballadákat és népdalokat, amelyeknek a zenei lejegyzését Jagamas János végezte el. Közös kötetük 1954-ben jelent meg *Moldvai csángó népdalok és népballadák* címen. A kötet jelentősége – túlmenően azon, hogy moldvai magyar folklórt közölt – abban is megnyilvánult, hogy Magyarországon a néprajzi, folklorisztikai kutatásnak nem voltak akadémiai kutatóhelyei abban az időben. (A Néptudományi Intézetet 1949-ben felszámolták, s 1953 novemberében az MTA Filozófiai és Történelemtudományi Osztályán a hazai néprajzkutatást a nacionalizmus és a narodnyikizmus vádjával marasztalták el.) A kolozsvári Folklór Intézet néhány magyar munkatársának (Nagy Olga, Almási István, Vő Gabriella), élükön Faragó Józseffel az 1950–1960-as években több lehetőségük volt a rendszeres terepmunkára, mint magyarországi kollégáiknak.

Faragó József folklorisztikai munkásságának három fő területe volt. Elsősorban az élő folklórral, azon belül különösen a népköltéssel, a balladák, népdalok, népmesék szövegeivel foglalkozott. Kiterjedt publikációs tevékenységének is legértékesebb darabjai a nagy terjedelmű, forrásértékű gyűjtemények. A már említett moldvai csángó kötet mellett kiemelendő a *Romániai magyar népdalok* (1974) kötete, amelyet szintén Jagamas Jánossal készített sajtó alá. Műfaji és térségi szempontból is fontos a *Bihari gyermekmondókák* (1982) és a *Bihari népmondák* (1995) című kötete, melyeknek Fábián Imre volt a gyűjtőtársa.

Másodsorban a romániai magyar folklór és folklorisztika múltjával, történeti, archivális forrásaival foglalkozott. Ebbe a körbe sorolta filológiai jellegű tanulmányait, amelyekből időnként egy-egy önálló kötetet is kiadott. Talán a legnevezetesebb ezek közül a *Balladák földjén* (1977) című kötete, mely közel negyven dolgozatát fogja össze. Minthogy számos balladagyűjteményt szerkesztett, jegyzetelt az évek során, joggal vélték sokan balladaspecialistának a szakon belül és kívül is.

Munkásságának harmadik ága volt a magyar–román folklórkapcsolatok kutatása és széles körű tudatosítása. Nem elégedett meg szaktanulmányok közlésével, egyes balladatípusok, mesemotívumok összehasonlító vizsgálatával. Arra törekedett, hogy a román folklór legszebb alkotásait, jellegzetes műfajait bemutató gyűjteményeit magyarul is kézbe adja. Tizenkét román népköltési gyűjtemény jelent meg magyarul Faragó József válogatásában, szerkesztésében, alkotói közreműködésével, kiváló költők-műfordítók tolmácsolásával. Olyanok, mint a *Szarvasokká vált fiúk – Román kolindák* (1971) vagy a *Márk vitéz* (1974) és a román népballadák, népmesék, lírai dalok további gyűjteményei. A Faragó József által szerkesztett, jegyzetelt, gondozott kötetek összesen mintegy félezer népköltészeti alkotást tartalmaznak, tesznek hozzáférhetővé a magyar olvasók számára. Törekedett a magyar népköltészet román nyelvű megközelítésére is, de kevesebb sikerrel. Két kötetet azért kiharcolt, egyik székely meséket, a másik magyar népballadákat közölt románul. (Ezzel az eredménnyel azonban nagyon elégedetlen volt!)

A *Kriza János Néprajzi Társaság Értesítője* 1998. 3–4. száma önálló füzetben adta közre Faragó József bibliográfiáját, addigi szakirodalmi, szerkesztői, publicisztikai tevékenységének listáját. A megközelítően teljes jegyzék már akkor több mint hétszáz címet, s azon belül mintegy hetven könyvet, kötetet tartalmazott. A Biográf Kiadó 2004. évi *Ki kicsoda* kötetében újabb három könyvcím található 1998–2002-es évszámmal. Ebből is látható, hogy Faragó József mindvégig meg tudta őrizni munkakedvét, aktivitását, s örömet lelte a kutatásban, az írásban, az utazásban.

Páratlan munkabírása is kellett ahhoz, hogy egyetemi katedra hiányában utazgatva konzultáljon az önkéntes, amatőr néprajzi gyűjtőkkel, lelkészek, tanítók, diákok kéziratait javíttatva segítse a romániai magyar lapok, folyóiratok ellátását néprajzi anyagokkal, kezdeményezze és szerkessze – dr. Kós Károllyal összefogva – a *Népmesereti Dolgozatok* sorozatát, lektorálja a kevésbé képzett kollégák cikkeit, könyveit, előadásokat tartson szerte Erdélyben, s tartsa a kapcsolatot a magyarországi fórumokkal, intézményekkel és néprajzkutatókkal.

Magyarországi és külföldi megbecsültségét jelzi a sok-sok itteni publikáció mellett az a tény, hogy a Magyar Néprajzi Társaság már 1976-ban tiszteleti tagjává választotta. A Kalevala Társaság (Helsinki) 1979-ben, a Magyar Tudományos Akadémia 1988-ban, a Nemzetközi Magyar Filológiai Társaság 1996-ban fogadta tiszteleti taggá. 1993-ban lett a Folklore Fellows (Turku) választott tagja. Ezekon kívül még számos szakmai kitüntetés, emlékérem birtokosa volt. Romániában csupán 2000-ben, 78 éves korában kapott elismerést: a *Kriterion Alapítvány Ézstkoszorúját*. Állami kitüntetést sem Romániától, sem Magyarországtól nem kapott.

Faragó József életműve késznek, lezártnak látszik, de ez egyáltalán nincs így. Nemegyszer panaszkolta, hogy mesegyűjtéseiből csupán egyetlen kötetet sikerült kiadnia (*Kurcsi Minya havasi mesemondó*. 1969), pedig százával hevernek kiadatlan mesegyűjtései a Kőhalom vidéki

Nagymoháról, a Nagy-Szamos-völgyi Magyardecseről, a moldvai Gyoszenyiből stb. Mondogatta, hogy több mint 20 kötet kitelne csupán kéziratos mesegyűjtéseiből. Hagyatékának más részlegeiről is elmondható, hogy bőven ad majd munkát az utódoknak. Bárcsak akadnának folklorista utódok, akik olyan hűséggel és szeretettel foglalkoznának hagyatékának közzétételével, ahogy Ő tette Kriza János, Benedek Elek, Ősz János, Konsza Samu és más nagy erdélyi elődök népköltési gyűjteményeivel!

PALÁDI-KOVÁCS ATTILA

Vavrinecz Béla (1925–2004)

2004. november 8-án, tíz nappal 79. születésnapja előtt váratlanul elhunyt Vavrinecz Béla.

Életét, munkásságát kétféle élményanyag alapozta meg. Egyik volt a gyermekkori somogyi környezet, benne a kaposvári szülői házzal. Itt kapta első komolyzenei indíttatását zongorán és orgonán. A másik az esztergomi Ferences Gimnázium volt, ahol a népzenere irányították figyelmét, ahol nagybőgőzni is megtanult, s ahol lelki-szellemi fejlődését rendszeres sportolás egészítette ki. 17 évesen vitorlázó-repülő-kiképzésen is részt vett, letette az A-vizsgát, a sízést pedig élete utolsó teléig folytatta hol a Kárpátokban, hol az Alpokban.

Felnőtt életpályája négyhúrú hangszerhez, négyszólamú szerzeményhez hasonló. A Zeneművészeti Főiskolán zeneszerző és karmesterképző szakot végzett Kókai Rezső, Ferencsik János és Somogyi László tanítványaként és népzene-kutatói indíttatást is kapott mint Kodály Zoltán, Szabolcsi Bence és Bárdos Lajos hallgatója.

A zeneszerzésen belül kétféle alkotóeljárással élt. „Phonascus” módjára szimfonikus, oratorikus és kamaraműveket írt, költők verseit zenésítette meg; „symphoneta” gyanánt pedig népzeneből merített témákat dolgozott fel és néptánc kísé-
rő műveket hozott létre Molnár István, Vásárhelyi László, Vadasi Tibor, Galambos Tibor és Simon Antal koreográfiáira.

Szövegírói, szövegihletői között találjuk – többek között – a perzsa Háfizt, a francia Pierre Vidalt, a mieink közül Berzsenyi Dánielt, Arany Jánost, Takáts Gyulát és még sokakat. Oratóriumaiiban Boldog Gizella első magyar királynét, a 19. századi olasz lelkipásztor Bosco Szent Jánost, illetve Somogyország ezeréves krónikáját állítja elének Szántó Konrád ferences atyának, Lukin Lászlónak és Fodor Andrásnak a szövegére.

Karmesterként, művészeti vezetőként szimfonikus és kamarazenekarokkal, táncegyüttesekkel foglalkozott közel öt évtizeden keresztül (SZOT Központi Művészegyüttes, Budapest Táncegyüttes, Győri Filharmonikus Zenekar, BM Szimfonikus Zenekar, BM Duna Művészegyüttes). Oratóriumainak bemutatóit mindig maga vezényelte.

Negyedikféle tevékenysége volt népzene-tudományi kérdések vizsgálata. Gyűjtött Zalában, Baranyában, a Mezőségen, a Székelyföldön és Albániában. A zeneakadémista korában a bolgár

Vavrinecz Béla

ritmusokról írt tanulmánya nyomtatásban is megjelent. Nyugdíjas éveiben pedig zenei östörténetünk összetett kérdéskörével kezdett foglalkozni, amelybe bevonta a nyelvészet, régészet, néprajz és csillagászat legújabb eredményeit is. Ezekről több előadást is tartott. Fájdalom, ebbéli kutatásait nem tudja már sem folytatni, sem befejezni.

1999-ben *A Magyar Köztársasági Érdemrend Tisztikeresztjével* tüntették ki, mert munkásságával a 20. század második felének magyar zenekultúráját szolgálta és gazdagította. Megjelent 26 lemeze; alkotott 3 oratóriumot, 2 operát, daljátékot, 26 zenekari művet, 7 versenyművet, misét, orgonaszózatot, 2 balettet, 112 táncjátékot, 12 színpadi kísérőzenét, 51 kórusművet, 30 dalt, 8 pedagógiai darabot, több mint 500 néptánc-kíséretet, 160 népdalfeldolgozást, 7 filmzenét és 13 fűvőzenekari művet. E művek többsége kéziratban maradt reánk.

Meggyőződésünk, hogy az az örökség, amit Vavrinecz Béla négy vonalon hátrahagyott, követésre készíti az Őt felváltó fiatalabbakat, miképpen Ő is 60–90 évvel később követte, továbbfejlesztette és kiszélesítette szintén zeneszerző-karmester-zenetanár nagypjának, Vavrinecz Mórnak, a budavári Mátyás-templom hajdani egyházzene-igazgatójának örökségét. Rendíthetetlenül reméljük, hogy kettejük öröksége szervesen fogja gazdagítani jelenünket és jövőnket is.

Adja Isten, hogy így legyen!

OLSVAI IMRE

*

Mátraverebélyről hazafelé tartó boldogi búcsúk
(Fotó: Falus Károly, 1950)

Várkörjáték Boldogon
(Fotó: Dulovits Jenő, 1950)

MINDENFÉLE

A faluturizmus mai formái Segesden

Segesd, az egykori királynői központ és város mára szinte ismeretlenné vált az országot járó közönség számára. Inkább csak szűkebb környezete és Mária-napi búcsúját látogató dél-dunántúli lakosok számára maradt meg egykori jelentősége. A török hódoltság után néptelenné vált területen két község alakult: a régi, a törökdúlást túlélő, részben régi falujuk helyére visszaköltöző református lakosok alkották Alsősegesdet, különböző helyekről betelepített katolikus lakosokból szerveződött földesúri segítséggel Felsősegesd. Mindkettő a Széchényi család birtokába tartozott. Az alsősegesdi gazdák a 18. század végén, 19. század elején lótarással, fuvarozással, lovak eladásával és marhahízalással jutottak a szokásosnál több jövedelemhez. A felsősegesdiek is igyekeztek, nehogy lemaradjanak a közeli kálvinista gazdák gazdálkodása mellett. A nagyállattartáson kívül két másik fontos tényező alakította kapcsolataikat környezetükkel: szőlőhegyeiken sok volt a más községekből való extraneus gazda, akikkel jók voltak a gazdasági kapcsolatok, és az egyazon valláson lévő, különböző községekből származó fiatalok házasságot is kötöttek egymással. Fontosak voltak helyi vásáraik. Felsősegesden középkori eredetű a Mária-kultusz, a 18. század folyamán itt újra búcsújáráhely szerveződött, melyet a Széchényi család támogatott részben ferences kolostor építésének támogatásával, sőt, a templom építésével is. A község vásárai és búcsúi főként a Dél-Dunántúlról vonzották a gazdákat és családjukat. Az 1970-as években a búcsúnak ismét megnőtt a közönsége. De a vasúti szárnyvonal megszüntetése, majd az 1990-es évek eseményei szinte minden tekintetben elszigetelték a két község népét környezetüktől. Sokat tettek az utóbbi 10–15 évben a község múltjának kutatása, s a múlt emlékeinek bemutatása terén.

A volt királynői központ és a középkori mezőváros helyén történt több évtizedes ásatások eredményeiből kiállítást kívántak helyben bemutatni. Ez egybeesett az új könyvtárpépület létrehozásával az egykori malom helyén. 2001. augusztus 20-án alakult meg az épület átadásával az Árpád-házi Szent Margit Múzeumi Kiállítóhely és Községi Könyvtár. A régészeti kiállítás 2002-ben nyílt meg, melyen Magyar Kálmán bemutathatta több évtizeden keresztül folytatott ásatásainak és kutatásainak legjobb emlékeit. A község múltjáról több kiadványt is megjelentettek. Nemcsak Magyar Kálmán munkája (*Szent István államszervezésének régészeti emlékei*, 2001), hanem a község nevezetes szülöttének, Bozsóki Pál Gerő volt szerzetes szintén több évtizedes kutatómunkájának eredményeként megszületett könyvei (*Királyok és királynék városa Segesd*, 2001 és *Magyarok útja*, 2001) is napvilágot láttak. A sok támogató között minden esetben ott szerepel a községi önkormányzat neve is minden munka kiadásánál.

2004. szeptember 7-én a Mária nevéhez fűződő búcsú előtt a községi könyvtár, a fent jelzett kiállítóhely és a Művelődési Ház közös rendezésében került sor *A dél-dunántúli búcsújárás múltban és jelenben* című konferenciára Ivelics Jánosné könyvtárvezető szervezésével. Ezen Magyar Kálmán ismertette Segesd középkori egyházi szerepét, különös tekintettel a középkori segesdi Mária-búcsú forrásaira. Csatlakoztak hozzá a búcsúra járás szokásainak európai párhuzamait (Barna Gábor), magyarországi (Tomisa Ilona), illetve dél-dunántúli területeket érintő jellemző vonásait összefoglaló előadások (Lantosné Imre Mária és Knézy Judit). A helyi vonatkozású (segesdi és buzsaíki) kutatásaikról Erdélyi Zsuzsanna, L. Kapitány Orsolya és Gyanó Szilvia számolt be. Sajnos a konferencia anyaga nem jelent meg, pedig szélesebb körű érdeklődésre tarthatna számot a somogyi közönség és a búcsúkat látogatók körében.

A ferences kolostorban időszaki kiállítást láthattak az érdeklődők a templom hímezett zászlóiból és miseruháiból, a kolostorra és templomra vonatkozó iratokból és Udvardi Erzsébet festőművész nő egyházi témájú műveiből. Este pedig egyházzenei hangversenyen vehettek részt az érdeklődők. A konferencia programjában szerepelt a búcsújárók útra vitt ételeinek a búcsújárás helyén történő elfogyasztása, és szerepeltek a helyi templomi búcsúkra érkező vendégek fogadására készített ételféleségek is. A községben műemléknek számít a kegykápolna és gyógyforrás, a ferences kolostor és templom, a Széchényi-kastély (ma szociális otthon) és néhány valóságos tárgyú út menti szobor is.

Még 2004-ben kísérletképpen rendezték meg a prózasütő házversenyt a segesdiek, melyen a község lakói, egyes csoportjai vettek részt. A helybeliek körében váratlan nagy sikert ért el. Ezen felbuzdulva határozta el, hogy bekapcsolódnak az egész Somogy megyét érintő *Különleges Asztali Örömök Gasztronómiai Versenyei* című rendezvények sorozatába 2005-ben.

Melyek voltak 2004-ben a fontosabb gasztronómiai rendezvények? A legrégebb múltú ezek közül talán a nagyszakácsiak szervezte „királyi szakácsok” versenye. De nevezetes lett a *IX. Nemzetközi Aratófeszítvál* (aratási ételekkel is) Orcziban, a *IV. Regionális Kőtrétessütő-verseny* Balatonlellén, a *III. Nemzetiségi Sütő- és Főzőverseny* Ecsenyben, a *II. Nemzetközi Tojásfeszítvál* Siófokon, a *IV. Nemzetközi Főzőverseny* Böszénfán, a *II. Krumplis Feszítvál* Merynén, a vegetáriánus verseny Somogyvámoson, a halászléfőző-viadal Balatonbogláron, a kalácskarnevál Csokonyavisontán is. De szerepeltek a palettán bornapok, szüreti rendezvénysorozatok, falunapok Guinness-rekordot értek el az ecsenyiek Böszénfán ezer adagú lecsójukkal. Hasonlóan ehhez, a világ legnagyobb tojásprököltjét készítette el Siófokon Benke László mesterzakács. A 2004. év gasztronómiai rendezvénye lett a mesztegnyőiek rétes-sütő programja.

A segesdiek 2005. július 30-án rendezték meg prózasütő versenyüket, melyre az előző évi szerényebb keretekkel szemben már a helybéli vállalkozókön kívül más községekből is meghívtak sütőcsoportokat Egésznapos műsorokon különféle együttesek, szólóénekesek, táncosok, akrobaták (pl. a belegi nyugdíjas asszonyok népdalkórusa, a segesdi fiatalasszonyok kán-kánt táncoló együttese is). A prózasütő vendégeknek (Tarany, Háromfa, Lengyel-tóti, Lászlófalva, Nagykorpad, Merynes, Beleg, Nagykorpad) és a helybéli csoportoknak (rózsadombiak, a komák csapata, a Gondviselés szociális otthoniak stb.) külön-külön sátort állítottak fel, ahol tartózkodtak, sütöttek, főztek, ettek. Néhányan kis kiállítást is rendeztek községük néprajzi anyagából régi parasztbútorokkal, cserépedényekkel, szöttesekkel, hímezett ingek, abroszok, kendők kirakásával. Voltak, akik a mai népi iparművészet tárgyaival tették díszesebbé sátrukat. A jó hangulat fokozására többen községük népének gúnynevét is kiírták sátruk bejáratához (pl. Tarany „Bunczek falva”, Háromfa „cekkerország boszorkái”). A segesdi önkormányzat könyvsátrában lehetett hozzájutni számos érdekes helytörténeti és irodalmi munkához.

Engem a héttagú zsűri elnökének kértek fel. Javasoltam, hogy vegyük fel a zsűribe Gaálné Jáger Márta levéltárost is, aki rendszeres résztvevője a mesztegnyői rétesverseny bírálóbizottságának, de a somogyi hagyományos ételck szakértője is. Felkérték zsűritagoknak Faragó Tibor, Molnár Vilmos, Supak József „királyi szakácsokat” is, akik egyben a 2005-ben Egerben megalakult 8 tagú „királyi szakácsrend” megalapítói is.

Hús csapat 34-féle prózája versenyzett, illetve a próza helyett többen nyers burgonyából süttött lepénynyel is jelentkeztek, melynek somogyi neve *cicege* vagy *tócsi*. A zsűri nem zárta ki ezeket sem a versenyből. 3 serleg volt a sós, 3 serleg az édes sültnek, minden résztvevő kapott Segesd címerével díszített plakettet és oklevelet. Igazán hagyományos aludttejes sós próza csak egy volt, mellyel a segesdi rózsadombi csapat első díjat nyert. Második lett Szakály Csabáné káposztás prózája, harmadik a Merynéért, Somogyért Egyesület meggyes-krumplis prózája. Az édes kategóriában a segesdi Gondviselés otthon vegetáriánus sültje lett az első, a taranyiak meggyes prózája második és a segesdi Kern-Pán páros fahéjas-almás prózája a harmadik.

Készültek a versenyre kelt és kelesztés nélküli prózák is. A sütőasszonyok és -férfiak alkalmazkodtak az új lehetőségekhez és főképp az új ízlésirányokhoz. A piskóták, piték, torták, habos sütemények készítéséhez szokott gazdaasszonyok az ezekkel kapcsolatos tapasztalataikat bevitték e „felújított próza” készítésébe, ízesítésébe. Igyekeztek szép magas, tetején pirosra sült prózát előállítani. A készítmények jelentős része édesített volt, ha a tésztájába nem is tettek cukrot, az ízesítők nagyobb részét édesítették (túros, meggyes, szedres, mákos, diós). A kimondottan sós prózák ízesítői a sült káposzta, zöldségek, sült krumpli, répa, zöldborsó, húsfélék vagy sajt voltak. Édes prózák esetén új formákkal is próbálkoztak, például tortaformák, habos tetejű készítmények is előfordultak. Különös gondot fordítottak a díszítésre is, erre sokféle gyümölcsöt használtak fel. A bírálat egyik szempontja a készítmény külső megjelenése volt. Ez a verseny is bizonyította, hogy mennyit fejlődött 1945 óta a tálalásmód, a tésztafélék díszítéskultúrája is.

Nem alkalmazták – sajnos – a hagyományos kemény szilvalekváros, illetve aszalt gyümölcsös ízesítést, amely nemcsak megfelelt volna a hagyományos prózának, hanem nem tette volna ragacsossá, tocsogóssá a tésztát, mint a legtöbb friss gyümölcs (alma, szilva, nektarin, őszies kajszibarack, málna, szeder). Ezek helyett lehetne mazsolás, kandírozott gyümölcsöket is alkalmazni, amelyek nem folyósítják el a tésztát. A hagyományos nyersanyagok közül kísérleteztek a hajdina- és a kukoricaliszt alkalmazásával, ezek jobban összeragadtak, ha nem keverték megfelelő mennyiségű búzaliszttal. Nem készült tökmagolajos próza, amely korábban a Dráva menti falvak népénél volt divat, tejfellel is kevesen kenték meg a próza tetejét. A nyers krumpliból való (eredetileg liszttel összekevert, serpenyőben, zsírban sült lepény) *tócsit* vagy *cicegét* ezúttal inkább jól megolajozott tepsiben sütötték, ízesítésénél felhasználták a sós prózák fűszereit, gazdagítóit, mint a tejfel, túró, sült káposzta. Újdonságként hatott a tejfeles gombával díszített tetejű *tócsi*, nemcsak kívánnivaló külseje, de pikáns íze miatt is.

A falunapok és gasztronómiai rendezvények sütő-főző versenyei országos hálózattá szélesedtek. Fontos a leleményesség a verseny tárgyának kiválasztásában, de az is fontos, hogy az evés-iváson, a szórakoztató vidám műsorokon kívül az egyes községek látogatói szellemileg tartalmas élményekkel is gazdagodjanak, mint Segesden a műemlékek, valamint az új könyvtár és kiállítóhely megtekintése.

KNÉZY JUDIT

Egy csepp emberség

A Kossuth Rádióban minden nap fél hét után három perccel mintegy egymillióan hallgatják azokat a gondolatokat, amelyeket *Egy csepp emberség címmel* különböző szakmák képviselői, különféle hivatású, a maguk területén minőségit, kiválót alkotott emberek fejtenek ki.

A sorozat 618. része 2005. november 22-én hangzott el és a Magyar Rádió Márványterében ugyanaznap mutatták be az abból készült könyv harmadik kötetét.

Az alábbi, tudományszakunkat érintő részeket az első és a második kötetből vettük át és azokat a rádióműsor felelős szerkesztője, Lengyel Anna, valamint a kötetek szerkesztője, Rados Péter szíves segítségével és hozzájárulásával közöljük.

A SZERK.

„Anyanyelvünket csak együtt tudhatjuk jól.” Panek Zoltán erdélyi írótól hallottam ezt a mondatot beszélgetés közben. Mondtam is neki, Zoli, ez olyan jól hangzik, ha megengeded, fölírom magamnak.

Azért tetszett meg ez az ars poeticának is beillő megállapítás, mert azt tükrözi, hogy a nyelv-művelés, a nyelvi kultúra ápolása közös ügy. Nem arról van szó, hogy vannak okosok, akik megmondják, hogyan kell a nyelvet használni, és kioktatják a lakosságot. Ez tőlem rettenetesen idegen.

Anyanyelvünket csak együtt tudhatjuk jól. Ha valaki nyelvész, vagy magyartanár, az tudatosan használja anyanyelvét, és tanácsot is tud adni másoknak, akiknek kérdései vannak.

Mert sokaknak vannak kérdései anyanyelvi ügyekben, de alapvetően együtt döntjük el azt, hogy ma hogyan beszélünk magyarul, együtt döntjük el azt, hogy a magyar nyelv milyen marad, és milyenné változik, mert az is természetes, hogy az anyanyelv mindig változik.

Jó barátok lettünk Panek Zoltánnal, és ennek egyik bizonyítéka számomra, hogy azt mondta rólam, én vagyok a magyar nyelvőrgróf. Ezt találta ki, eszkábált egy kis oklevelet is, reszketeg írással. Ez a legnagyobb kitüntetésem, illet már senki más nem kaphat. Büszke vagyok rá.

Ezért is idézem gyakran Panek Zoltán erdélyi író gondolatát, és tudom, az anyanyelvben közösségi szellem van, mely mindannyiunké.

BALÁZS GÉZA

*

„Édesanyád legyen mindig az első gondolatod, akár életünk mindennapi eseményei között vergődöl, akár ünnepi érzések között emelkedel magasba. A magyar édesanya gondolata azért ilyen magasztos, mert egyformán jelenti a szülőt és a hazát.” Kisiskolás koromban írta ezeket a sorokat édesapám, Erdélyi Pál irodalomtörténész az emlékkönyvem első oldalára. Erkölcsei útravalónak, életre szóló magatartási modellnek szánhatta.

Akárminek is szánta, mélyen a lelkembe véste. Nemes, szép szavai máig is visszhangoznak bennem, különösképpen azért, mert feldúsultak a szülőanya, szülőhaza, szülőföld, anyaföld asszociatív képzeteivel, tartalmi, kifejezésbeli átfedéseivel. Az emberi lét archaikus szintjén kialakuló szemléletre utalnak édesapám veretes sorai. E szemléletben sűrűsödik össze az élet, az anyaság, a születés, a föld, anyaföld, egyénre, közösségre szabva a szülőföld gondolati tömbje, majd formálódik nyelvi alakzatokká, fölvilantva akár a földanya, Gea ősi képzetét is.

Meggyőződésem, hogy nevezett apai sorok tudat alatt működtek bennem, és megalapozhatták az édesanyám iránt érzett különös szeretet és törődést. Nemkülönbön megalapozhatták az anyaföld, szülőföld iránti erős kötődést. Talán még azt is megkockáztatom, hogy közrejátszhattak a népi költészet szakrális, mitikus rétegeinek a megtalálásában, és a súlyos magyar történelmet hordozó szülőföld mindenkori anyáinak a szenvedő Jézusra és Máriára kivetített sorsa befogadásában.

És még egyszer idézem édesapám záró mondatát: „A magyar édesanya gondolata azért olyan magasztos, mert egyformán jelenti a szülőt és a hazát.”

ERDÉLYI ZSUZSANNA

*

„Alexandros platonista filozófus tanította, hogy kényszerűség nélkül senkinek ne mondjam, levdélben se írjam: »Nincs időm.« Bokros teendőimet se hozzam fel ürügyül, hogy ezzel a mód-

szerrel következetesen elhárítam magamtól az emberi együttélés szülte kötelességeket." Marcus Aureliusnak ezt a gondolatát tulajdonképpen egy nagyon távlatos elképzelésnek tartom, két okból is.

Ahogy közvetlenül hallatszík, ennek szinte a mai életünkhöz van üzenete. De én nem is ezt mondanám igazából. Egyrészt azt mondom, hogy ebben benne van egy nagyon mély emberi tapasztalat. Hajlamosak vagyunk arra, hogy a modern embert, a késő modern embert az idő után való rohanással jellemezzük, és – lám, lám! – egy antik szerző elmondja, hogy ez az emberi tapasztalatnak már nagyon régóta része. Tehát ne legyünk annyira fennhéjázóak a modern élet sűrűségével, gyorsaságával szemben.

Másfelől ebben az idézetben én szinte egy metafizikai távlatot látok. Nem is pontosan azért, hogy ne hivatkozzunk elfoglaltságainkra. Hanem abból a szempontból, hogy a mindennapi életnek vannak olyan elvégzendő részei, amelyekre nem lehet hivatkozni. Sem kifogásokat keresni, sem kitergetni azokat. Ezek azok a tartalmak, amikkel mindenkinek meg kell küzdenie, és ezekre nem jó hivatkozni. Különösen mások szempontjából hivatkozni, másokat távol tartani és így tovább.

Tehát, úgy gondolom, hogy ennek a gondolatsornak egy nagyon mély, régen-ma az élet lényegét tartalmazó oldala bontakozik ki.

FEJÖS ZOLTÁN

*

Ipolyi Arnold, amikor 1861 decemberében az Akadémia rendes tagjává választották, beszédében a következőket mondotta: „...örizzük emlékeinket, gyűjtsük össze töredékeinket, nehogy végleg elveszenek, s ez által is üreesebb legyen a múlt, szegényebb a jelen, s kétesebb a jövő!” Ezek a szép szavak ma is időszerűek. Miért?

Azért, mert a rohanó korban, amiben állítólag élünk – a szaladók szerint, és nem a haladók szerint –, elfelejtjük azt, hogy mit kaptunk őseinktől, mit kaptunk elődeinktől, mit kaptunk például örökségként, kulturális örökségként attól az Ipolyi Arnoldtól, aki 1886-ban halt meg nagyváradi püspökként. Fiatal korában megírta a *Magyar mythológiát*. Ez volt az első magyar mitológiai mű, amely összefoglalta egy nép tudását, folklóráját arról, hogy mit tekintünk vagy mit tarthatunk spirituális hagyományként a magyarság legbelső hitéletének. Ő volt az, aki Isten szavunk etimológiáját a perzsából megfejtette annak idején, azóta sincs jobb magyarázatunk rá. Elmondja, hogyan kell viszonyulnunk a folklórhoz, kéri, örizzük hagyományainkat, mert különben nem tudunk a jövőben sem mihez kapcsolódni. Ez tartja meg identitásunkat, önazonosságunkat, így kapcsolódunk egy közösséghez, érzésben és kötelességben egyaránt.

HOPPÁL MIHÁLY

*

„Addig leszünk magyarok, amíg magyarul énekelünk és magyarul táncolunk.” Én ezt magamtól vettem, nekem a jelmondatom.

Tudjuk azt, hogy mindenkinek van anyanyelve, és kell legyen egy zenei anyanyelve is. Nekünk magyaroknak csakis magyar kéne legyen. Ehhez pedig szorosan kapcsolódik egy magyar mozgáskultúra. Nekünk, kisebbségben élő népnek ez nagyon fontos, határon túli magyaroknak, de a magyarországi magyaroknak is, mert kis nép vagyunk Európában. Körös-körül itt belecseppentünk egy latin–szláv–germán tengerbe. Tudjuk azt, hogy ázsiai nép vagyunk, és az összes népek így haraggal és görbe szemmel néznek ránk, ez valószínű, még a honfoglalás ide-

jéből ered, ugyanis a kalandozó magyarok azért sok borsot törtek a nyugatiak orra alá, de még a keletiek orra alá is, Bizáncot is megjárták. Nem véletlen az, hogy a latin misébe belekerült, hogy „A magyarok nyilaitól ments meg Úram minket!” Kötelességünk ezeket a hagyományokat éltetni és továbbadni a következő nemzedéknek. Tulajdonképpen ez tartott meg minket itt, Európában, magyarnak. Anyanyelvi szinten meg lehet tanulni táncolni. A magyar tánc improvizatív, nem kötött. Falun is úgy tanultak meg a gyerekek táncolni, hogy folyt a multság, az apróság pedig a csűr mögött, vagy az istállóban táncolt, és utánozták a nagyokat. Persze, hogy utánozták, mert a gyermek mindent úgy tanul meg, beszélni is úgy tanul meg, hogy leutánozza a felnőttest.

Mindenünnen idejönnek Magyarországra, Erdélybe magyar népzene és magyar táncot tanulni. Az én szülőföldem teljesen ismeretlen volt a népzene és néptánc szempontjából, Kodályék nem gyűjtöttek azon a területen, mert úgy volt elkönyvelve a Mezőség, hogy nemzetiségi terület, szórványterület, ott semmi sem maradt meg. És kiderült, hogy nem így van. Tulajdonképpen sok udvarház volt a Mezőségen, és a főúri udvarházak mellett mindenhol kialakult egy-egy zenészdinasztia.

A zene és a tánc nyelvéen lehet a legjobban értekezni. És ez megkövetel egy viselkedést és egy tartást. Úgyhogy nagyon fontos ezt szem előtt tartani, és már az óvodában elkezdni az oktatást, mert ez tartott meg minket Európában. Addig leszünk magyarok, amíg magyarul énekelünk és magyarul táncolunk.

KALLÓS ZOLTÁN

*

Gimnazista koromban hasított az agyamba és ivódott a lelkembe József Attila *A Dunánál* című verse, és azóta is időről időre feltörnek belőlem a következő sorai: „*Én úgy vagyok, hogy már százezer éve | nézem, amit meglátok hirtelen. | Egy pillanat s kész az idő egésze, | mit százezer ós szemlélget velem.*”

Emberségünk minden cseppjét a szó teljes értelmében őseinknek köszönhetjük. Ők határozzák meg, hogy milyennek látjuk és milyennek alkotjuk a világunkat. Én is valahogy így vagyok, lehet, hogy talán azért, mert véletlenül éppen ugyanazon a napon születtem, mint József Attila. Amikor énekelek, gyakran úgy érzem, hogy nem én irányítom a hangomat, hanem ők, valaki más. Hiába próbálják megtudakolni a titkos technikámat, nekem olyan nincs, hanem talán az ősök által letisztított, több száz éve letisztult hagyomány ereje tör föl belőlem időnként. Tehát nem magamnak köszönhetem a hangomat és az énekemet.

Az apai és az anyai örökség tisztelete minden újító és önmegvalósító művészi alkotásnak feltétele. Akkor hiteles, hogyha az ősök tiszteletéből adódik. Ahogy a költő is mondja: „*Verset írunk – ők fogják ceruzámat, | és én érzem őket és emlékezem.*” Velem is valahogy így van, és ennek szellemében próbálok én hagyományt őrizni, újítani és önmegvalósítani egyszerre.

De nemcsak az egészséges személyiség fejlődésének, hanem az egészséges társadalomfejlődésének is feltétele szerintem az apa és az anya tisztelete, azoknak az értékeknek a folyamatos átadása, amelyeket tőlük örököltünk. Ennek hiányában egy értékvesztett világba sodródunk. Ha viszont, tisztelve az elődöket, tesszük, amit kell, úgy, ahogy ők tették, amit kell, akkor ugyanezt remélhetjük a gyerekeinktől, ők fogják tudni a dolgukat és akkor nem lesz hiábavaló, sem céltalan az emberi élet a Földön.

LOVÁSZ IRÉN

*

Tavasszal óriási plakátokon olvashattuk: Európai Unió, egység a sokféleségben. Ezzel kapcsolatos idézetem Györfly Istvántól származik, akit e szlogen születése előtt hetven esztendővel neveztek ki a budapesti egyetem első néprajzprofesszorává.

Györfly István 1939-ben *A néphagyomány és a nemzeti művelődés* című emlékiratában azt fejezte ki, hogy a néphagyományoknak milyen szerepük lehet a nemzeti művelődésben, a néphagyományt hogyan lehetne minél sokoldalúbban beépíteni az iskolai műveltségbe. Györfly István így írt: „*Európa nem arra kíváncsi, hogy átvettünk-e mindent, amit az európai művelődés nyújthat, hanem arra, hogy a magunkból mivel gyarapítottuk az európai művelődést! Európa az egyéniséget keresi és értékeli bennünk, nem a tanulékonytságot.*” Amikor az a hamis kisebbségi érzés vesz erőt rajtunk, mely szerint a magyar kis nép, kis nyelv, gazdasági, társadalmi, kulturális szempontból a magyar nemzet elmaradott, történelme során örök vesztes, társtalan, sőt, bűnös, akkor jussanak eszünkbe Györfly István szavai.

A magyar néprajzkutatók, tárgyaló népművészek, népzeneészek, néptáncosok, népdalénekesek, néprajzi fotósok, filmesek társadalmi mozgalmá eredményeként a néphagyomány nemzeti kulturális örökségünk részévé vált. Györfly István idézett gondolatai három emberöltő múltával is útmutatást nyújtanak számomra, arra biztatnak, hogy öntudatos magyarként éljenek Európában.

LUKÁCS LÁSZLÓ

*

„*Amint műveltnék nem lehet születni, úgy magyarnak se.*” Az idézet Kodálytól származik. A magam tapasztalatán is sokszor éreztem, hogy így van, és hát körülnézve a világban állandóan láttam, hogy valóban nem lehet magyarnak születni, azt meg kell tanulni.

Addig, amíg az ember a szűk, kicsi környezetében van, addig tapasztalatból tudja, hogy ott hogy kell viselkedni, ott milyen – mondjuk idézőjelben a „művelt viselkedés”. Mihelyt kilép az ember a falujából, rögtön látja, ahogy tágul a világ, úgy tágítani kell a műveltséget is hozzá.

Falun születtem. Mindenki szereti a saját faluját, s amikor először átléptem határát, Csikszeredáig mentem. Csíkrákostól az tíz kilométer, az egy más világ volt.

Nem volt elég amit az iskolában tanultam. Hogy megrémültem, amikor lechúztam az ottani vévét – mert ugye a faluban nem volt ilyen –, azt hittem, hogy jön az árvíz. Aztán az ember kezdett értesülni egyebekről is a nagyvilágból.

Meg kell szerezni azt a képességet, hogy befogadjam mindazt, amit hallok. Nemcsak magyarok vagyunk ott a környéken, hanem vannak például románok. És főleg azok, és azokkal is úgy tudok tisztességesen viselkedni, hogyha tisztességes magyar vagyok.

Kezdetől fogva nagyon zavart, hogy a büszke román nem beszél magyarul. A büszke magyar nem beszél románul. Hát ez egy bunkóság, mert attól vagyok én jó magyar, hogy a környezetemet ismerem azzal együtt, ami ott van.

Hosszú úton jutottam el Kodályig. Én zenésznék készültem. Természetesen először az embernek a saját zenei környezetét kell megismernie. Aztán végül eljutottam Kodályhoz. Kodály tanítványa voltam. És ott egyfolytában erről volt szó. A magyar környezetet kellett előbb megismerni. Onnan látom a világot is, hogyha nekem van egy kemény talajom otthon. Ez lényeges dolog. Ezért kell magyar műveltséget szerezni, hogy legyen egy hely, egy fix pont, ahonnan látok másokat is.

Életemben végigkísért Kodály mondása, most is sokszor eszembe jut, és ha körülnézek a világban, látom, hogy aki ezt nem vette komolyan, aki ezt nem érzi, az nehezen tud jó magyar lenni.

SÁROSI BÁLINT

„Most vagyok hatvanhat éves. Csak azért nem járok óvodába, mert köhögést kapnék. Csak azért élek, mert még nem haltam meg. Nem leszek öngyilkos, kivárom életem végét. Közéleg amaz idő, mikor az ember a szemétől nem lát, a fülétől nem hall, a lábától nem jár, a kezétől nem fog. Ekkor végleg befelé kell fordulni. Belül sétálni, befelé figyelni. Csak a belső táj ne legyen barát-ságtalan.” Ez az utolsó mondat a legfontosabb, azt hiszem, Weöres Sándor *Hatvanhat* című versében.

Gyakran abban a tévedésben vagyunk, hogy minél idősebbek leszünk, annál bölcsőbbek is. Én azt tapasztaltam, ha az ember nem halmoz fel kellő gyúanyagot, kellő „táplálékot”, akkor az öregség nem marad semmi, kiürül.

Volt egy tanárom, Rajeczky Béni bácsi, aki azt mesélte, amikor megromlott a hallása, már nem tudott többé koncertekre járni. Megkérdeztem tőle, Béni bácsi, egy zenetudós hogy tud zene nélkül élni? Tudod, fiam, fiatal koromban nagyon sok zenét hallgattam. Most azokra gondolok.

Ez a két gondolat, amit Béni bácsitól és Weöres Sándortól kaptam, arról szól, hogy ifjúkorunkban kell megtenni mindent ahhoz, hogy fölhalmozzuk azokat az értékeket, melyekre majd vissza lehet gondolni, amiket öregségünkre is tudunk használni, hiszen ekkor a lehetőségek összeszűkülnek, már nem leszünk olyan rugalmasak, türelmesek.

Szóval, az öregséget fiatal korban kell előkészíteni.

SEBŐ FERENC

*

„Minden barátság azzal a homályos érzéssel kezdődik, hogy valahol már találkoztunk. Mintha régen testvérek lettünk volna. Méginkább, mintha ikrek lettünk volna. S ezért a találkozás csak viszontlátás. Amikor pedig az ember barátjától elszakad, tudja, hogy ez a távozás csak látszat. Valahol együtt marad vele úgy, ahogy együtt volt vele, a találkozás előtt. A barátom iránt mindig azt fogom érezni, hogy csillag, a világegyetemnek érthetetlen rám ragyogása.” Hamvas Bélától van ez az idézet, és nekem azért nagyon kedves, mert tulajdonképpen az életemről is szól, meg a munkámról is.

Néprajzi dokumentumfilmeket készítek, és nagyon érdekes, hogy egy igazán jó néprajzi, antropológiai dokumentumfilm csak akkor születhet meg, ha a filmben szereplő emberek a barátaim. Ha olyan közel állnak hozzám, hogy őszintén, barátsággal nyílnak meg a kamera előtt, a mikrofonok előtt. Szerintem nagyon fontos, hogy úgy tárulkozzanak ki, hogy igazán önmagukat adják ezekben a filmekben.

Munkám során eljutottam a világ különböző részeire Moldvától Mexikóig, és mindig ez a barátság volt az az elem, ami meghatározta az emberekkel való kapcsolatomat, és tulajdonképpen ez is egy filmkészítői módszer, hogy az ember közel kerülhessen másokhoz, hogy kifejezhesse, bemutatthassa különleges életüket, és így közel hozza a többi emberhez is.

Hamvas Béla ebben a kozmikus látomásában, amelyben csillaghoz hasonlítja az embert és a barátságokat, szerintem azt a nagyon fontos dolgot emeli ki, és elemzi, hogy a barátság fontosabb minden más emberi érzelemnél, a szerelemnél, a szeretetnél, ez egy olyan speciális kapcsolat, ami olyankor is ragyog, amikor már ezek a barátok nincsenek.

TARI JÁNOS

*

Két bibliai idézetet szeretnék mondani. Az egyik: „*Légy hű mindhalálig, és neked adom az élet koronáját*” – ez a Jelenések Könyvében található. „*A szeretet soha el nem múlik*” – Pál első levele a korinthosziakhoz, ahol többek között azt is írja a szeretetről, hogy mindent elfedez, mindent hisz, mindent remél, mindent eltűr.

Azt gondolom, hogy életemnek két fontos vezérfonala van: az egyik a hűség, a másik pedig a szeretet. Azt nem tudom, hogy mások kívülről ezt hogyan látják, de számomra ez a két dolog a legfontosabb, és ezt – tulajdonképpen most már közel a hatvanhoz – az életem is igazolni tudja: hűséges vagyok a férjemhez, akit tizenöt éves koromban ismertem meg, és hűséges vagyok a családomhoz, de a szüleim emlékéhez is. Hűséges vagyok a munkahelyemhez. Harminchat éve dolgozom ugyanott. Úgy érzem, hogy az ember életében akkor lehet építkezni, ha valaminek és valakikhez hű tud maradni.

A szeretet pedig a másik motívum, ami nagyon fontos számomra, vezérlő csillaga az életemnek. Hivatásomból is ered, hogy eleve nyitottan közeledek mindenkihez. Egy néprajzkutató, aki vadidegen embereket keres fel, nem bírhatja szóra másképp őket, csak úgy, hogyha eleve szeretettel közeledik feléjük. Nincsenek negatív előítéletek bennem, soha nem is voltak senkivel szemben.

Nem volt hiábavaló az évtizedeken át tartó, családot összeforrasztó munkálkodásom, mert amikor a kis unokám súlyos beteg lett, akkor egyszerre mindenki, a család minden tagja egyként vett részt abban, hogy egészséges kisfiú lehessen belőle. Ez ad erőt a nehézségek elviseléséhez is.

TÁTRAI ZSUZSANNA

Bíró Lajos újratemetése

2004. december 4-én újratemették Bíró Lajos (1856–1931) természettudóst, aki nevét a magyar néprajztudomány történetébe új-guineai munkásságával írta be.

Bíró Lajost a Magyar Nemzeti Múzeum saját halottjának tekintette, és a Kerepesi úti temetőnek egy, a székesfőváros által felajánlott díszsírhelyén helyezték örök nyugalomra. A temető ezen része azonban elvadult, az obeliszk pedig az 1980-as években eltűnt, és, bár az MTA Néprajzi Kutatóintézete kezdeményezte, visszaállítása nem sikerült.

Bíró Lajost most testvéreinek leszármazottai temették újra, akik körében még élénken él „Lajos bácsi” emléke. Ennélfogva a sír felavatása elsősorban családi esemény volt, de képviseltette magát a tudományosság, így a Néprajzi Múzeum is, melynek koszorúját Selmeczi Kovács Attila helyezte el. Az új síremléknél Vargyas Gábor tartott beszédet, néhány, Bíróról szóló kedves anekdotával fűszerezve. Eljöttek a tasnádi Bíró Lajos Ökológiai Társaság képviselői is, Bikkfalvy Julianna, Komsa József és Bikkfalvy György is, aki, a jelenlévők nem kis meghatóására Bíró Lajos tasnádi szülőházának udvaráról hozott földet szórt a sírra.

A családnak köszönhetően így mostantól méltó körülmények között emlékezhetünk Bíró Lajosra.

BIRÓ ANNA

Rövid hírek, tudósítások

BARTÓK BÉLA. Rudolf Chmel szlovák kulturális miniszter 2004. január 23-án adta át a szlovákiai Bartók-gyűjtemény kiadás alatt álló anyagainak másolatát magyar partnerének Budapesten. Hiller István, a nemzeti kulturális örökség minisztere pedig a hangfelvételek kéziratos dokumentációjának másolatait tartalmazó dobozt ünnepélyesen továbbadta a Magyar Tudományos Akadémia Zenetudományi Intézetének. A népdalok kottáját és szövegét tartalmazó gyűjtemény bekerül a Bartók Archívumba, ezáltal kutathatóvá válik a magyar szakemberek számára. (MTI) • Bár tegnap Rudolf Chmel szlovák kulturális miniszter ünnepélyesen átnyújtotta a szlovákiai Bartók-gyűjtemény eddig még kiadatlan részének másolatát Hiller István magyar kulturális miniszternek, a lépést a szakma inkább politikai gesztusnak tekinti, mint valódi előrelépésnek az anyag kutathatóságának terén. A most átadott másolatok ugyanis egyszerű fekete-fehér xeroxkópiák, amelyekben például nem lehet megkülönböztetni a későbbi javításokat az eredeti bejegyzésektől, ráadásul egy ugyanilyen fénymásolt változat már jó ideje hozzáférhető a kutatók számára Magyarországon is. A kutatást nehezíti az is, hogy hazánk a kézírathoz tartozó hanganyag kópiáját sem kapta meg, holott a gyűjtemény teljes hanganyagát digitalizálták a kilencvenes években. A gyűjtemény korábban kiadott első két részének kéziratairól sincs másolat Budapesten, az elmúlt évtizedekben megjelentetett dokumentumok pedig csak szlovák, illetve német nyelven hozzáférhetők. (...) (Kiss Eszter Veronika: Szakmailag értéktelen xeroxkópiák. *Magyar Nemzet* 2004. jan. 21. 1, 14. old.) • A Redentore Velence egyik legnagyobb vallási ünnepe, emlékezés arra, hogy a 16. században pestisjárvány tombolt a lagúnák városában. A fogadalmi ünnepet régi idők óta július harmadik vasárnapján tartották meg. A velencei városvezetés néhány év óta etnikai fesztivált rendez az időponthoz kötve. A fesztivál fő vendége 2004-ben Magyarország volt. A július 12. és 17. között megrendezett kulturális hét a *Redentore 2004 Festival Etnica – A népek hangjai, dallamai és látomásai – Bartók Béla Magyarországtól a kultúrák Európájáig* címet viselte. A rendezvényen – mások mellett – fellépett a Muzsikás Együttes és Sebestyén Márta, a Jánosi Együttes, a Tatros Együttes, a Sündörgő Együttes, kiállításon mutatták be Móser Zoltán Bartók népzenei gyűjtőútjainak helyszíneit megörökítő fotóit és levetítették Gaál István *Gyökerek* című, Bartók életútját felidéző filmjét. • Varga Imre Bartók-szobrát avatták fel 2004. október 2-án a brit fővárosban, nem messze attól a helytől, ahol a magyar zeneszerző londoni tartózkodása idején lakott. A kétméteres bronzszobrot a South Kensington földalatti-állomás melletti kis téren állították fel, a londoni Magyar Kulturális Központ és a Peter Warlock Society támogatásával és anyagi hozzájárulásával. Varga Imrének a londoni immár a negyedik Bartók-szobra a budapesti, a brüsszeli és a párizsi után. • A New York állambeli Saranac Lake-ben 1945-ben élete utolsó nyarát töltötte. Az épületet a helyi történelmi társaság állította helyre és nyitotta meg a nagyközönség számára. Az emléktáblát Mádl Ferenc köztársasági elnök adományozta, akit az ünnepségen Schneider Márta, a Nemzeti Kulturális Örökség Minisztériumának helyettes államtitkára képviselt. • A Rózsavölgyi és Társa Kiadó 2004-ben Budapesten megjelentette Kárpáti János *Bartók-analitika – Válogatott tanulmányok* című könyvét.

KÜLLŐS IMOLA: KÖZKÖLTÉSZET ÉS NÉPKÖLTÉSZET. *E címmel és A XVII–XIX. századi magyar világi közköltészet összehasonlító műfaj-, szűzsé- és motívumtörténeti vizsgálata alcímmel a budapesti L'Harmattan Kiadó 2004-ben adta ki Küllős Imola könyvét. A kötet a 17–18. századi magyar világi közköltészet, és a 19–20. századi szájhagyomány összefüggéseinek feltárására vállalkozik. A szerző célja egyrészt az, hogy fel- és elismertesse a populáris*

hagyomány irodalom-, művelődés- és folklórtörténeti jelentőségét. A tanulmányok és az idézett szövegpéldák egytől-egyig azt támasztják alá ugyanis, hogy a régi magyar világi közköltészet szerves része, sajátos, nemzeti vonásokat viselő terméke volt a közös európai szellemiségnek. A monográfia másrészt kísérletet tesz arra, hogy minél szélesebb körben ismertté tegye a kötetben szereplő népszerű, mindennapos és innepi használatra készült, változatokban élő, névtelen verstőmeget. Ezért a Példatárban illusztratív válogatást ad abból a több száz, világi témájú (ének)versből, amely az utóbbi három évtizedben került elő a kéziratárak mélyéről. A könyv ugyan elsősorban az összehasonlító irodalom- és folklórtörténet iránt érdeklődő kutatók számára készült, de haszonnal forgathatja minden verskedvelő és a múlt iránt érdeklődő ember.

KÉPEK, HIEDELMEK, DALOK ÉS FILMEK GYIMESBŐL. Endrődi Péter *Szenteltessék meg a te neved...* – *A hegyek ura a gyimesi csángó* címmel rendezte meg 2004 februárjában a budapesti Francia Intézetben a gyimesi csángók életét bemutató fotókiállítását. • A General Press kiadó megjelentette Antal Mária *A gyimesvölgyi csángó magyarok hiedelmei* című könyvét. • 2004-ben a Dancs Market Records adta ki Antal Tibor *Gyimes völgye, Csik vármegye a hazám – A legszebb gyimesi csángó népdalok* címet viselő lemezét. • „Karácsony Emilke kezdetben nem túl rokonszenves gyerek és előszeretettel játszik lelkiileg feldolgozhatatlan dalmakokat szájharmonikáján. Télen-nyáron ugyanabban az ócska gumicsizmában dagasztja a havasi trágyát, jobb sorsú holland kisfiúk tolldzsekijét hordja büszkén, és gyanús állagú kalapot vagy sisapkát szúr a fejébe, amitől éppen olyan lesz, mint bármelyik gyimesi csángó gyerek. Ugyanazzal a dülöngélő járással, önérzetes testtartással közlekedik a hegyoldalokban, mint mind egyikük két és tizenégy év között. Karácsony Emilke mégis utánozhatatlan. A gyimesi gyerekekről tanulmányokat lehetne írni, Ábelebbnél Ábelebb figurákat mintázni. Zsigmond Dezső megtette. Pátoszatlan, csöndes, figyelmes dokumentumfilmben vette a bátorságot magának, hogy egyetlen fura kis fickóra építve adjon átfogó képet a gyimesi csángók pásztorkodásáról. Arról a több száz éve mozdulatlan és rideg életformáról, amely tavasztól a jeges ősz végéig, a farkashordák téli gyülekezéséig a havasi legelőkhöz szögezi az embereket. Kaszálni hajnaltól estig szédítő szakadékok oldalában, lóholni elkószált juhok, marhák után, felzaklatott medvék elől; sajt készítés, nyomorúságos puliszkalakoma reggel, délben, este, kőkori komfortú, piszkos kalibában a vadon kellős közepén – nagyjából ebből áll össze ma is a pásztorélet a Keleti-Kárpátok erdélyi lankáin. [...]” – írta Zsigmond Dezső rendező *Aranykaliba – Egy év Karácsony Emilkével a gyimesi Hidegségben* című filmjéről Margittai Gábor (Magashegyi Robinson. *Magyar Nemzet* 2004. jan. 31. 13. old.). • Lakatos Róbert erdélyi filmrendező az alábbiakat mondta Haklik Norbertnek egyik, a Gyimesben játszódó filmje megszületéséről (*Magyar Nemzet* 2004. nov. 24. 5. old.): „A népzene iránti érdeklődésem vitt Gyimesbe, még mielőtt filmezéssel kezdem volna foglalkozni. Ott ismertem meg a hallássérült Alfít, a *Csendország* főszereplőjét. Aztán meghallottam, hogy a szomszéd falu fényképésze is siketnéma. Ekkor születette az az ötlet, hogy amikor Alfí felnő annyira, hogy felfoghassa a fényképészet alapelveit, érdemes lenne megtanítani őt fényképezni. Alfinak a fényképek világával való találkozása érdekes dokumentumfilm-témának ígérkezett. Az *Ördögtérge* ötlete jóval azután született, hogy megismertem a gyimesi hiedelemvilágot. Bár az ottani, erotikával kapcsolatos hiedelemtörténetek nagyon tetszettek, úgy tűnt, hogy nem igazán filmszerűek. Aztán egyszer csak úgy döntöttem, mégis megpróbálom megfilmesíteni őket. Így született meg a Nemzeti Kulturális Alapprogram támogatásával egy nagyjátékfilm-forgatókönyv *Kilóg a lóláb* címmel. Úgy tűnt, amíg nem mutatok fel eredményeket kisjátékfilmekkel, nem fogok nagyjátékfilmes lehetőséghez jutni, ezért kiemeltem egy fejezetet a forgatókönyvből, és a Magyar Történelmi Film Alapítvány és a Magyar Mozgókép Közalapítvány támogatásával készítettem belőle egy kisjátékfilmet. Ez lett az *Ördögtérge*. [...]”

DUDÁS LAJOS (1927–2004). 2004-ben elhunyt Dudás Lajos, Csongrád helytörténésze, Társaságunk tagja. A Honismeret (2004. 2. sz. 109. old.) közölt megemlékezést róla.

MARTIN GYÖRGY: MÁTYÁS ISTVÁN „MUNDRUC”. E címmel és *Egy kalotaszegi táncos egyéniségvizsgálata* alcímmel, Felföldi László és Karácsony Zoltán szerkesztésében jelent meg Martin György posztumusz műve (Planétás, Bp., 2004. 712 old.). A szerkesztők és a kiadó ajánlása: A kárpát-medencei néphagyomány egyik legkiválóbb táncos egyénisége a kalotaszegi Magyarvistan született Mátyás István „Mundruc” volt. A róla készült monográfia néptáncukatásunk egyéniségkutató programjába illeszkedik, így a magyar folklorsztika Ortutay Gyula által kidolgozott módszerét is követi. Mátyás István (1911–1977) akkor sajátította el faluja, környezete táncfolklóráját, amikor a hagyományos táncélet organikus egysége még nem bomlott fel. Táncszeretete, fogékony, nyílt természete következtében nemcsak kiválóan megtanulta a kalotaszegi Nádas mente – s egyben Kelet-Közép-Európa – egyik legnehezebb tánc típusát, a legényest, hanem annak alkotáslélektani folyamatát is pontosan el tudta magyarázni. Táncudására korán felfigyelt a táncfolklorsztika (Molnár István 1941), s egyik legkiválóbb táncutatónk, Martin György – aki szoros barátságot kötött a táncossal – több mint húsz éven keresztül gyűjtötte és tanulmányozta a róla készült film- és zenei felvételeket, fotókat és szöveges anyagokat, s a monográfia végleges elkészítését csak a szerző korai (1983) halála akadályozta meg. E hiányosságokat szeretnénk pótolni a könyv posztumusz kiadásával. Meggyőződésünk, hogy e munkával nemcsak a két nagyszerű embernek, Mátyás Istvánnak és Martin Györgynek, állítunk méltó emléket, hanem reményeink szerint a magyar és nemzetközi táncfolklorsztika is sokat kamatoztathat belőle. • A kötetet a *Magyar Nemzetben* (2004. szept. 25. 35. old.) Margittai Gábor, a *Népszabadságban* (2004. szept. 25. 13. old.) pedig Töröcsik Timea ismertette. • A könyvet ünnepélyesen, egész napos program (filmvetítés, fotókiállítás megnyitása, kerekasztal-beszélgetés, táncbemutató és táncház) keretében szeptember 8-án mutatták be a budapesti Hagyományok Házában. • Martin György 2005-ben a *Premio G. Pitrè* – S. Salomone *Marinodíjban* részesült, amelyet Palermóban Borbély Jolán vett át. Ugyanakkor és ugyanott a kötet gondozásáért és kiadásáért Felföldi László és munkatársai is megkapták e magas nemzetközi kitüntetést.

MOLDVAI CSÁNGÓK. *A gyimesi és a moldvai magyarok archaikus és páratlanul gazdag népművészetének, hagyományainak bemutatását tűzte ki célul a 2004. évi Csángó Bál, amelyet február 21-én nyolcadszor rendeztek meg a budapesti Petőfi Csarnokban. A bál szervezői a Kisebbségéért – Pro Minoritate Alapítvány és a Moldvahon Csángó Kulturális Egyesület voltak, a fővédnöki tisztet Mádl Ferenc, a Magyar Köztársaság elnöke töltötte be. • Veszélyeztetett örökség, veszélyeztetett kultúrák címmel a moldvai csángókról rendezett nemzetközi tudományos konferenciát 2004. március 25–26-án Budapesten a Kisebbségéért – Pro Minoritate Alapítvány. • Csángóföld Európában – Európa Csángóföldön címmel rendezett kiállítást a Moldvahon Kulturális Egyesület a Magyar Kultúra Alapítvány budavári székházában, amelyet 2004. május 14-én Pozsony Ferenc kolozsvári néprajzkutató nyitott meg. A hagyományos és multimédiás elemeket ötvöző tárlaton a moldvai csángók kultúráját és az ezzel kapcsolatos gyűjtéseket, kutatásokat mutatták be. • Szent István király szobrát szentelték fel 2004. november 21-én Pusztinán. Csoma Gergely fotó- és szobrászművész helyszínen faragott művét Róka Szilvia, a Moldvai Csángómagyarok Szövetségének elnöke és Nyisztor Tinka, a Szent István Egyesület elnöke avatta fel. A több mint 3 méter magas színezett tölgyfaszobrot a Magyar Kollégium, a Lakatos Demeter Egyesület, valamint Eröss József és családja állíttatta. • A közelmúltban megjelent, a moldvai csángókról szóló alábbi könyvekre hívjuk fel olvasóink figyelmét. Csoma Gergely: *Elvesztett szavak – A moldvai magyarság írott nyelvemlékei (ism.: Halász Péter, Honismeret 2004. 6. sz. 122–123. old.)*, Cs. Varga István: *Rokonföldön – Szellemi**

utazás Erdélyben és Csángóföldön, *Halász Péter*: Nem lehet nyugtunk...! – Esszék, gondolatok és útirajzok a moldvai magyarokról, *Ianku Laura*: Pár csángó szó (*versek*), *Ianku Laura*: Az aranyréce – Mesék Moldvából, *Kallós Zoltán*: Világszárnya – Moldvai magyar népmesék (*ism.: Harangozó Imre*, Honismeret 2004. 5. sz. 114–115. old.), *Kóka Rozália*: Aranyhajú ikergyermek – Moldvai népmesék, mondák, legendák, *Veszely [Károly]–Imets [Fülöp Jákó]–Kováts [Ferenc]*: Utazása Moldva-Oláhonban 1868 (*a Marosvásárhelyen 1870-ben megjelent könyv reprint kiadása, szerk.: Vincze Gábor*). • 2004-ben Domokos Mária és Németh István válogatásában, illetve kettejük szerkesztésében megjelent a Magyar Népzenei Antológia sorozat VII., befejező darabja, a Moldva és Bukovina népzeneje. A négy CD-n 182 dal (110 moldvai, 72 bukovinai) hallható 38 helységről 87 előadótól (Hungaroton Classic, MTA Zenetudományi Intézet, Bp., 2004, HCD 18264-67). Ismertette: *Tari Lujza* (Honismeret 2004. 6. sz. 120–121. old.). • *A hazánkban élő moldvai magyar keramikusművésszel, Petrás Máriával Egy öl széna címmel a Magyar Nemzetben* (2004. szept. 18. 23. old.) *Farkas Adrienne* közölt interjút. • *A 2003 decemberében elhunyt lézpedi születésű kiváló énekesről és mesemondóról, Jánó Annáról Kóka Rozália a Honismeretben* (2004. 2. sz. 86–87. old.) emlékezett meg.

MESE. Ismert mesefigurák és mondahősök voltak láthatók a szentendrei Szabadtéri Néprajzi Múzeumban a 2004. május első két napján az Európai Unió népeinek kultúráját bemutató fesztiválon. • A Szent István Egyetem Környezetgazdálkodási Intézet Kultúrokológiai és Környezeti Kommunikációs Tanszék, a Városi Könyvtár és Információs Központ, valamint a Petőfi Sándor Művelődési Központ 2004. május 14–16-án rendezte meg Gödöllőn *Fa ága rüggyével* címmel a Kárpát-medencei Magyar Népmesemondók III. Találkozóját. • 2004 júliusában Magyarpolányban a budapesti Hagyományok Háza Népművészeti Módszertani Műhelye Népmesetábort rendezett, amelynek programjában a mesemondás megismerése és elsajátítása, előadások, videoelemzések és gyakorlati foglalkozások a hagyományos mesemondás jellegéről, továbbéléséről, valamint nyelvi és metakommunikatív technikájáról, taníthatóságáról szerepeltek. • A budapesti Hagyományok Háza Népművészeti Módszertani Műhelye által szervezett, 2004. szeptember 25-én megtartott, *Meseműhely* című rendezvényén az alábbi programokkal várta az érdeklődőket: népmese „utcaszínházi” formában, a szöveg-szöveg fonás motívuma a magyar népmesékben, kézműves foglalkozások, videofelvételek mesemondókról, táncház, mesemondás. • A 2004-ben megjelent népmese vonatkozású kiadványok közül az alábbiakról szereztünk tudomást. *Beszédes Valéria: Szócs Boldizsár meséi* (Hagyományok Háza), *Boldizsár Ildikó: Mese-poétika* (Akadémiai Kiadó), *Frankovics György: A gyöngyszemet hullató leány – Dráva menti népmesék* (Móra Kiadó), *Kisfiú a kútból – Ész és kasub mesék* (Pallas-Akadémia), *Kríza János: Székely népmesék* (Magyar Mercurius), *Magyar népmesék* (a népszerű televíziós sorozat három meséjének könyvbeli feldolgozása) (Szaktudás Kiadó), *Raffai Judit: A magyar mesemondás hagyománya* (Hagyományok Háza). • A zsűri különdíját nyerte el a Magyar népmesék című rajzfilmsorozat egyik epizódja 2004-ben Japánban, a 2. Nemzetközi Animációs Népmese és Legenda Fesztiválon – közölte a Kecskeméti Rajzfilmstúdió. *A kövé vált királyfi* című mese 2002-ben készült Horváth Mária rendezésében – mondta a stúdió képviselőtében Boros Mária. A 28 évvel ezelőtt, 1976-ban indult Magyar népmesék-sorozatot százrészesre tervezik; az utolsó 22 epizód előkészítése megkezdődött. (MTI)

KLEBELSBERG-DÍJAT KAPOTT SZÉKELYNÉ KÖRÖSI ILONA. *A Gróf Klebelsberg Kuno Alapítvány 2004-ben Klebelsberg-díjjal tüntette ki Székelyné Körösi Ilona muzeológust, történészt, néprajzkutatót, a kecskeméti Katona József Múzeum Történeti-Néprajzi Osztályának vezetőjét. T. Molnár Gizellának a kitüntetett tiszteletére elmondott laudációja a Honismeretben* (2004. 4. sz. 101–102. old.) olvasható.

BENYOVSZKY MÓRIC. A kéziratot őrző Brit Nemzeti Könyvtár jóvoltából, az Országos Széchényi Könyvtár és a Magyar–Madagaszkári Baráti Társaság segítségével a Kossuth Könyvkiadó 2004-ben adta ki a *Benyovszky Móric madagaszkári jegyzőkönyve 1772–1776* című könyvet (szerkesztette és a bevezető tanulmányt írta: Voigt Vilmos). A 18. századi politika- és művelődéstörténet egyik legérdekesebb eredeti dokumentuma a Benyovszky első madagaszkári expedíciójáról (1772–1776) készített árfogó jelentés teljes szövegét tartalmazza, nevezetesen az alábbiakat: magyar–francia nyelvű előszó és tanulmány, az eredeti francia nyelvű kézirat, az eredeti kézirat gépi átirata és a Jókai-féle fordítás alapján készült magyar nyelvű változat. • Voigt Vilmos *Madagaszkár kétszázharminc évvel ezelőtt – közelről?* című terjedelmes tanulmánya az *Ethnicában* (2004. 3. sz. 84–96. old.) olvasható. • Krizsán László *Benyovszky Ázsiában* című könyve a Terebess Kiadó gondozásában jelent meg 2004-ben. • A magyar nyelvű *National Geographic*-ban 2004 őszén jelent meg a Magyar–Madagaszkári Baráti Társaság úti beszámolója arról, hogyan állítottak szobrot és emléktáblát Madagaszkáron Benyovszky Móricnak. A G. Németh György tollából született útirajz és Gárdi Balázs madagaszkári fényképei annyira megtetszettek az amerikai világmagazin szerkesztőinek, hogy az angol nyelvű folyóirat januári számában ők szintén közölték a sok kuriózumot is tartalmazó leírást a távoli sziget magyar vonatkozású eseményeiről.

A HONISMERETI SZÖVETSÉG KITÜNTETETTJEI. *Az Esztergomban 2004. június 28. és július 2. között megrendezett XXXII. Országos Honismereti Akadémián Király Lajost, Pájer Imrét és Perics Pétert Bél Mátyás – Notitia Hungariae Emlékéremmel, Elekes Eduárdnét, Friesz Kázmért, Gábrriel Tibort, Marjanucz Lászlót, Pungor Zoltánt és Tóth Sándort pedig Honismereti Munkáért Emléklapkettel tüntették ki. A munkásságukat méltató írásokat a Honismeret (2004. 4. sz. 94–98. old.) közölte.*

OROSZ ISTVÁN AKADÉMIKUS. Orosz Istvánt, a Debreceni Egyetem Középkori és Korai Újkori Történelmi Tanszéke egyetemi tanárát az MTA 2004. évi közgyűlésén levelező taggá választották.

PERGER GYULA KINEVEZÉSE. *A Győr-Moson-Sopron Megyei Múzeumok Igazgatóságának vezetője 2004. július 1-jétől Perger Gyula néprajzkutató muzeológus.*

SZALAY OLGA: KODÁLY, A NÉPZENEKUTATÓ ÉS TUDOMÁNYOS MŰHELYE. A szerző célja az, hogy a Kodály-publikációk, a háttérükként megismert gazdag kéziratok hagyatéka és a népzene-tudományban ma is ható szemlélet hármass forrásából merítve összefüggő és az eddiginél részletesebb képet rajzoljon a népzene-tudós Kodályról, s a vezetésével működő tudományos műhelyről. (Akadémiai Kiadó, Bp., 2004)

ELHUNYT ILLYÉS KINGA. *A Széchényi-díjas színművész, előadóművész, színészpédagógus marosvásárhelyi otthonában, hosszan tartó, súlyos betegség után, 2004 júliusában, életének 64. évében érte a halál. Főiskolai tanulmányai után, 1961-ben szerződött a marosvásárhelyi társulathoz. 1969-ben született A kis hercegből első előadóstje. Ezt követte a lemezen is megjelent Fagyöngyök, amelyet kortárs költeményekből, székely és csángó balladából állított össze, majd a Lírai oratórium, amellyel pedig Szilágyi Domokos verseit szólaltatta meg. Volt pódiumműsora Oriana Fallaci és Márai Sándor műveiből is. Estjeivel nemcsak Erdélyt járta be, s az anyaországban fordult meg, de a világ magyarsága előtt fellépett Nyugat-Európában, az Egyesült Államokban és Ausztráliában is.*

A HATVANÉVES SÁRKÁNY MIHÁLY KÖSZÖNTÉSE. Az MTA Néprajzi Kutatóintézetében 2004. július 13-án köszöntötték Sárkány Mihályt 60. születésnapja alkalmából. Az ünnepelt munkásságát Hoppál Mihály igazgató bevezető szavai után Vargyas Gábor méltatta. Ezt követően bemutatták a tiszteletére készített tanulmánykötetet (*Fehéren, feketén. Varsánytól Rititiig. Tanulmányok Sárkány Mihály tiszteletére.* I–II. Szerk.: Borsos Balázs–Szarvas Zsuzsa–Vargyas Gábor. L'Harmattan Kiadó, Bp., 2004) egy példányát, amelyet később, szeptember 25-én vehetett át azon a baráti összejövetelen, amelyet Szarvas Zsuzsa szervezett. Az I. kötetben kapott helyet Vargyas Gábor köszöntője (7–15. old.) és az ünnepelt műveinek bibliográfiája (17–35. old.). • A. Gergely András és Kemény Márton szerkesztésében az MTA Politikai Tudományok Intézete, a Könyv Kiadó Kft. és az ELTE Kulturális Antropológiai Szakcsoport adta ki a *Motogoria – Tanulmányok Sárkány Mihály 60. születésnapjára* (Bp., 2004) című kötetet, amelyben a tisztelegő tanulmányokon kívül Pásztor Zoltán Sárkány Mihállal készített interjúja is olvasható (310–315. old.).

KALÁKA: PRIMA PRIMISSIMA. A magas pénzjutalommal járó Prima Primissima-díjat 2003-ban Demján Sándor üzletember alapította a Vállalkozók és Munkáltatók Országos Szövetsége (VOSZ) támogatásával. A Prima Primissima Alapítvány és a mellette működő Társadalmi Tanácsadó Testület a magyar népművészet és közművelődés kategóriában 2004-ben a Kaláka Egyletet tüntette ki.

KÜTVÖLGYI MIHÁLY: REGÉLŐ TOROCKÓ. A szerző saját fotóival és Unghy István rajzaival Torockó és környékének történeti, építészeti emlékeit és népi kultúráját mutatja be. A bevezető tanulmányt Furu Árpád írta. (Timp Kiadó, Bp., 2004)

HOFFMANN TAMÁS KÖNYVEI. Hoffmann Tamás Mindennapi történelem az ütközőzónában – Vázlat a parasztok, a kereskedők és az iparosok életmódjáról a 6–18. századi Keletközép-Európában című könyvét a Borsod-Abaúj-Zemplén Megyei Múzeumi Igazgatóság (Miskolc, 2004) adta ki. A Bábel tornya – A néprajztudomány székháza címet viselő kötet (Gondolat – Osiris, Bp., 2004) tanulmányait a szerző az alábbi fejezetekre osztva közli: Néprajz és történelem; Az „alja nép a népben”; A munka és gyümölcse; Vázlatok élelmészünk történetéről; Puszta, falu és major; A tanyák; „Az én házam, az én váram”; Amit (még) a „Wiener Walzer” ablakából is lehet látni; Hagyományos tárgyaink és tudományuk; A parasztság útja (ha még van) merre visz?

GUINNESS-GULYÁS. Tízezer adag – vagyis Guinness-rekord mennyiségű – gulyást készített az egri várjátékok nyitónapján, 2004. július 17-én Dósa Tibor szakács. Az ételt térítésmentesen megkóstolhatta mindenki, ugyanakkor az önkéntes adományokat az egri kórház gyermekosztályának ajánlotta fel a rekorder séf. A külön erre az alkalomra elkészített 5600 literes üstben, 100 liter olaj felhasználásával öt mázsa biomarha húsból, másfél tonna krumpliból és 250 kilogramm hagymából készült el a gulyás. A szakács 10 kilogramm paprikával ízesítette az ételt. Dósa Tibor egyébként a nagyszakácsi középkori gasztronómiai fesztiválon nyerte el a „királyi szakács” címet; ezzel a títullal jelenleg tizenegy séf büszkélkedhet Magyarországon. (*Népszabadság* 2004. júl. 19. 19. old.).

MEGHALT HARMATTA JÁNOS. Életének 87. évében, 2004. július 24-én elhunyt Harmatta János klasszika-filológus, orientalista. Görög–latin–magyar szakon diplomázott 1938-ban, a Pázmány Péter Tudományegyetemen. 1952-től 1988-ig az egyetem Indoeurópai Nyelvtudományi Tanszékének vezető tanára volt. 1967 és 1989 között az MTA Ókortudományi Kutatócsoportját vezette. 1970-ben lett az MTA levelező tagja, majd 1979-től a testület rendes tagja. A tudós – akit többek között Herder- és Széchenyi-díjjal, A Magyar Köztársaság Aranykoszorúval

ékesített Csillagrendjével, A Magyar Köztársaság Tisztikeresztjével és az Akadémiai Aranyéremmel is kitüntettek – az okortudomány művelésében, az ókori írásrendszerek kutatásában, a tudománysszervezésben, a latin, görög, indológiai és iranisztikai szakos egyetemi oktatásban, valamint a klasszikafilológus- és okortudós-nevelésben szerzett elévülhetetlen érdemeket. (MTI) • Harmatta Jánostól, aki Társaságunknak is tiszteleti tagja volt, augusztus 12-én vettek végső búcsút a budapesti Farkasréti temetőben. • A Népszabadságban (2004. júl. 28. 12. old.) Varga Lajos Márton, a Magyar Nemzetben (2004. aug. 2. 15. old.) Borzsák István tollából jelent meg rá emlékező cikk, a Finnugor Világban (2004. 4. sz. 22–26. old.) Földvári Sándor uralisztikai munkásságát mutatta be.

KARÁCSONY, HÚSVÉT, PÜNKÖSD – KÖNYVBEN ÉS CD-KEN. Paksa Katalin (szerk.): *Karácsony, húsvét, pünkösöd* (Akadémiai Kiadó, Bp., 2004. 140 old. + CD). Könyv CD-melléklettel Bálint Sándor születésének 100. évfordulójára. Az album az azonos címmel megjelent eredeti műben szereplő ünnepek énekes-zenes hagyományaira terjed ki. A könyvben lévő CD az idézett dalokat tartalmazza eredeti népzenei felvételeken. • Szvorák Kati: *Allaluia – Húsvét Közép-Európában* (Hungaroton, Bp., 2004). Közép-Európa húsvéthoz kötődő szokásdallamait, népdalait, egyházi népekeket, gregorián dallamait dolgozta fel legújabb, *Allaluia* című lemezen Szvorák Kati. A magyar, lengyel, szlovák, horvát, román, morva, cseh, szlovén, szerb és német dallamok néhol eredeti, autentikus, néhol viszont középkori jellegű feldolgozásának megszólaltatásában sok neves népzeneész is közreműködik, többek között a Monarchia Zenei Társulás, Legedi László István moldvai hagyományörző furulyás, a bécsi Mulatschag Gruppe és a szerb zenét játszó Vujicsics együttes.

KRÍZA ILDIKÓ KÖSZÖNTÉSE. Az MTA Néprajzi Kutatóintézetében 2004. július 27-én köszöntötték a 65 éves Kríza Ildikót. A házigazda, Hoppál Mihály igazgató üdvözlő szavai után Szemerkényi Ágnes ismertette az ünnepeit tudományos munkásságát. Ezt követően Hoppál Mihály átadta Kríza Ildikónak az erre az alkalomra készített kiadványt (Varia Bibliographica. Kríza Ildikó köszöntése. Szerk.: Fazekas Zsuzsa. *EFI Communicationes 12. Európai Folklór Intézet, Bp., 2004. 36 old.*), valamint az Európai Folklór Érmek és az azzal járó oklevelet. Az oklevél szövege: „Az Európai Folklór Éremmel azt a tudóst tüntetjük ki, aki kiemelkedő érdemeket szerzett a folklórkutatás terén. Mi, az Európai Folklór Intézet által felkért bizottság a jelen oklevelet és érmek Kríza Ildikó folklórkutatónak adományozzuk a magyar népballada kutatásában és a Mátyas-mondák, valamint azok európai párhuzamainak felkutatásában végzett kiemelkedő munkájáért. Budapest, 2004. július 26. Hoppál Mihály, Szemerkényi Ágnes, Voigt Vilmos”

TÁJHÁZAK. 2004-ben két tájházat avattak fel Nógrád megyében: az egyik Vanyarcon, a másik Nemtiben várja a népi kultúra iránt érdeklődőket. • 2004. október 30-án Pest Megyei Tájházkonferenciát tartottak a csömöri Petőfi Sándor Művelődési Házban.

KAKUK ZSUZSA KÖNYVE. Hoztam tenger mélyéből – Krími tatár népdalok és találós kérdések címmel a Barbaricum Könyvműhely Karcagon 2004-ben adta ki Kakuk Zsuzsa könyvét, amelyet az Ethnicaban (2004. 3. sz. 124. old.) Kovács Anett ismertetett.

RENDEZVÉNYEK AZ ÉTEL ÉS AZ ITAL JEGYÉBEN. A sajtóból egyre több olyan rendezvényről szerezhetünk tudomást, amelyeken az egyéb programok (felvonulás, kirakodóvásár, régi paraszti munkák felelevenítése stb.) mellett a (népi) ételek és italok játsszák a főszerepet. Ezek közül említünk meg néhányat. Aratónap kakasfőző versennyel (Jászapáti, 2004. júl., hatodik alkalommal), tarhonyafesztivál (Gyula, 2004. júl. 15–18.), Balatoni Hal- és Borfesztivál

(Csopak, 2004. aug. 6–8., második alkalommal), Kezes-lábos Kézműves és Gasztronómiai Fesztivál (Etyek, 2004. szept. 25–26., második alkalommal), Lovas és Pásztortalálkozó pásztortélfőző-versennyel (Csákvár, 2004. okt. 2.).

CSALOG ZSOLT-DÍJASOK. *Első alkalommal ítelték oda a Csalog Zsolt-díjat. Az író, újságíró, muzeológus, szociológus nevét viselő elismerést 2004. augusztus 4-én adták át Budapesten, a Holokauszt Emlékközpontban rendezett ünnepségen. A nemzeti és etnikai kisebbségekkel való harmonikus együttélés terén kifejtett tevékenységéért a Gandhi Közalapítványi Gimnázium és Kollégium, valamint Illésné Áncsán Aranka, a tiszadobi nevelőotthon igazgatója, Virág Tamás újságíró és Derdák Tibor polgárjogi aktivista részestilt a díjban. (MTI)*

JAKUS LAJOS (1915–2004). 2004. augusztus 18-án Pencen elhunyt Jakus Lajos magyar-történelem szakos tanár, helytörténész, Vác és környéke, a Naszály vidéke történelmének és néprajzának jeles kutatója, a Cserhát-táj Falumúzeum alapítója és nyugalmazott vezetője. A *Honismeretben* Hála József búcsúzott el tőle és közölte műveinek válogatott bibliográfiáját is (2005. 2. sz. 112–113. old.).

A II. WORLD FOLKLORIADA. *A világszerte a népművészet olimpijaként emlegetett Folkloriada elnevezésű, négyévente megszervezett fesztivál rendezési jogát Hollandia és Japán után 2004-ben Magyarország nyerte el. A néptáncos seregszemlét a CIOFF, a Nemzetközi Néptáncszervezők Világszövetsége koordinálja. A Folklorfesztiválok Magyarországi Szövetsége (Hagyományok Háza, fesztiváligazgató Héra Éva) szervezésében közel száz ország mintegy 2500 táncosa és zenésze lépett fel augusztus 12. és 22. között Pécsen, Gyöngyösön, Gyulán, Jászberényben, Mohácson, Ráckeven, Sárvaron, Sátoraljaújhelyen, Százhalombattán, Székesfehérváron, Tökölön, Veszprémben és Budapesten.*

ISMERETTERJESZTŐ KÖNYV A MAGYAR NÉPI KULTÚRÁRÓL. A budapesti Képzőművészeti Kiadó 2004-ben jelentette meg Boross Marietta, Karácsony Zoltán és Tátra Zsuzsanna *A magyar népi kultúra* című, a népművészetet, a népszokásokat és a néptáncokat bemutató ismeretterjesztő könyvét.

KITÜNTETÉSEK AUGUSZTUS 20. ALKALMÁBÓL. *Hiller István kulturális miniszter augusztus 20., államalapító Szent István királyunk ünnepe alkalmából 2004-ben Ikvainé Sándor Ildikót, a szentendrei Ferenczy Múzeum néprajzos muzeológusát és Varga Gyulát, a debreceni Déri Múzeum néprajzi osztályvezetőjét Széchényi Ferenc-díjjal tüntette ki. A Népművészet Mestere díjat adományozta: Bereczky Csaba Kálmán keszthelyi safaragó népi iparművésznek, Budai László néptáncosnak, Darmo István rozsnói pásztornak, mesemondónak, Puskás Nándorné himző népi iparművésznek, Maneszló Márton magyarszováti primásnak, Radácsi Piroska himző népi iparművésznek, Vajda László kovács népi iparművésznek, A Népművészet Ifjú Mestere címet adományozta: Ángyán Csilla fazekasnak, ifj. Belencsák Mihály késesnek, Czefernekné Tenk Bernadett löszörékszer-készítőnek, Csécsi Katalin és Onodi Attila néptáncos párosnak, Dobos Beáta néptáncosnak, Forgácsné Molnár Anett gyöngyészterkészítőnek, Kis István néptáncosnak, Molnárné Tamás Anetta fazekasnak, Sebestyénné Tankovits Anita szőnyegszövőnek. A népművészet megőrzésében és átörökítésében végzett kiemelkedő munkájáért Eletfa-díjban részesült Varga Marianna néprajzos muzeológus.*

JANKOVICS MARCELL: A SZARVAS KÖNYVE (CSOKONAI KIADÓ, DEBRECEN, 2004). „De mi az előrébb való – teszi fel a kérdést Jankovics Marcell. Nemde az, ami összeköt, és nem az, ami elválaszt.” Csodálkozhatnánk-e, ha a felvetés aktuálpolitikai értelmezést kapna?

Hasonló kijelentések naponta hagyják el politikusaink ajkát. Csakhogy a jeles filmrendező most sem politikai beszédgyűjteményt tett le az olvasó asztalára, hanem tőle már megszokott és elvárt színvonalú kultúrtörténeti munkát, amelynek tárgya a csodaszarvasmitosz. Jankovics a magyar történetírás és -mondás leghíresebb szimbólumállatát követi. Nyomozó munkája nyolc évezredet ölel át. A millenniumra elkészült *Ének a csodaszarvasról* című animációs film után már született egy képeskönyv, igazi, karácsonyfa alá való gyermekajándék. Jankovics azonban csak egyik szándéka szerint szeretett volna pusztán mesét mondani, a másik szándék már a kultúrtörténészé volt, aki évtizedek óta kutatja a magyar mitológia szimbolikáját, eközben számtalan régészeti ismeretet gyűjtött, és szintetizáló agya mindebből megalkotta a magyar mondavilág másfajta tablóját. Mert bár a harmadik évezredben járunk, eredetmondáinkat apró darabokra boncolták a történészek, nyelvtörténészek, régészek, vagyis úgy tűnhetne, hogy a tudomány már megnyugtató választ adott minden kérdésünkre, mindig jönnek majd, akik másként rakják össze a mozaikokat. Hogy kinek van igaza, soha nem tudjuk eldönteni. Hogy kinek hiszünk, ez a mi hataskörünk. Nyolcezer év történetét könnyű kézzel igazgatja Jankovics Marcell. Mert művész, mert a kultúrtörténet hű kutatója, s mert múltunkra büszke magyar. Tehetséggel és nagyszerű stílusban teszi élénk a csodaszarvas-legendát, kultúrtörténeti munkásságának újabb darabját. (Hanthy, *Magyar Nemzet* 2004. jún. 12. 35. old.)

KITÜNTETÉSEK A MESTERSÉGEK ÜNNEPÉN. *A budai Várban 2004 augusztusában megrendezett Mesterségek Ünnepén kitüntetéseket adtak át. Magyar Zita fazekas, a Bihari Népművészeti Egyesület tagja nyerte Az év ifjú mestere, Lőrincz Péter szövömester, a Veszprémi Kézművesműhely tagja pedig Az év mestere kitüntetést. A Hagyományörző Díjat Nagy Mari és Vidák István nemezművészek, a Duna–Tisza Közi Népművészeti Egyesület tagjai kapták. A népi kismesterségek kiemelkedő műveléséért, illetve a népművészeti mozgalomban végzett közösségi tevékenységért adható Király Zsiga-díjat hatan vehették át: Erdélyi Tibor szoborfaragó, Kékedi László kéregedény-készítő, Mihalkó Gyula kalaposmester, Pámiczky Józsefné himző, D. Tóth Péter Pál bőrműves és Tóth István kovácsmester. Az életmű-elismerést, az Aranykoszorú-díjat Pál Miklósné népművelőnek ítelték.*

ÖRSÉG. A bécsi székhelyű Európai Falumegújítási és Vidékfejlesztési Munkaközösség zsürije a hagyományörzést, az elmúlt öt év törekvéseit és a közeljövő koncepcióját értékelve 2004-ben elismerő oklevélben részesítette Magyarzombatfa és Velemér Vas megyei községeket. Erőfeszítéseiket az európai zsüri így összegezte: a két falu a több évtizedes elszigeteltség után sokoldalú tevékenységével saját erejéből fejlődött, s a jobb jövő kialakításának útján jár. • *Hétreország* címmel tíznapos fesztivált rendeztek 2004 augusztusában az Órségben. Az egykori örvidéki településeken kinyíltak a porták, hogy az érdeklődőknek megmutassák mindennapi életüket, a kézművesek és a képzőművészek pedig alkotásaikat tárták a látogatók elé. A rendezvény egyúttal gasztronómiai programot is kínált, a különleges kóstolnivalókról (rétes, dödölle stb.) a helybeli asszonyok gondoskodtak. A programot népzene és színelőadások gazdagították.

ELHUNYT FELIX OINAS. „Patriárkai kort ért meg a XX. század nagy észt folkloristája, Felix Oinas, akinek magyar kapcsolatai is sok évtizedet ölelnek át” – így kezdődik Voigt Vilmosnak a világhírű tudósról írt megemlékezése, amely a *Finnugor Világban* (2004. 4. sz. 26–29. old.) olvasható.

KÖZMONDÁSOK CD-ROM-ON. Az Arcanum Adatbázis Kft. CD-ROM-on kiadta Dugonics András *Magyar példa beszédek és jeles mondások* (I–II., 1820), Erdélyi János *Magyar közmondások könyve* (1851), Sirisaka Andor *Magyar közmondások könyve* (1891) és Margalits Ede *Magyar közmondások és közmondásszerű szólások* (1896) című művét.

BEKÓDOLT SZIBÉRIA. Erdélyi Péter filmet forgatott távoli nyelvrokonaink, az egyre jobban fogyatkozó hantik és mansyik életéről és rohamosan pusztuló kultúrájáról, amelyet 2004. szeptember 10-én mutatott be a Duna Televízió. A Bekódolt Szibéria című dokumentumfilm megszületésének körülményeiről és a Szibériában szerzett tapasztalatairól Erdélyi Péter a Magyar Nemzetben (*Eldobott malica. Expedíció szibériai rokonaink földjén. 2004. jún. 12. 28. old.*) számolt be.

JANKÓ JÁNOS-DÍJAS KUTATÓK TALÁLKOZÓJA. Társaságunk Jankó János-díjas kutatói a 2004. évi találkozójukat szeptember 11–12-én tartották meg Túrkevéen. A házigazda Őrsi Julianna, a Finta Múzeum igazgatója volt. A programban a múzeum megtekintése, a Vadász Pál Kiállítóteremben megrendezett „Menyasszony, vőlegény, be szép mind a kettő...” című kiállítás megnyitóján való részvétel (megnyitotta: Pócs Éva) és baráti beszélgetés szerepelt. Lukács László erre az alkalomra egy kis füzet formájában, Demeter Zsófia szerkesztésében kiadta a Mindentudás Főiskolája keretében Székesfehérváron 2004. április 6-án elhangzott, A néprajzi látásmód az ezredfordulón című előadását.

LÜKŐ GÁBOR: HÍMFI ÉS A SZARVAS. Pozsgai Péter szerkesztésében jelent meg Lükő Gábor életműsorozatának legújabb, fenti című kötete. (Táton Kiadó, Bp., 2004)

IPOLYI ARNOLD. Az MTA Néprajzi Kutatóintézete, a Szent István Társulat és a Magyar Vallástudományi Társaság a Magyar mythologia megjelenésének 150. évfordulója alkalmából Ipolyi Arnold-emlékülést rendezett 2004. szeptember 16-án az MTA Társadalomkutató Központban. A konferencián az alábbi előadások hangzottak el. Sarbak Gábor: Megnyitó, Marosi Ernő: A magyar művészettörténet Mythológiája, Hoppál Mihály: A Magyar mythologia, Szulovszki János: A Szent István Társulat és a Magyar mythologia második kiadásának ügye, Benedek Katalin: Ipolyi Arnold népmesegyűteménye, Katona Tamás: Ipolyi és a hadtörténetírás, Buzinkay Péter: Ipolyi és a műgyűjtés, Kiss Péter: Ipolyi Arnold az egri egyházmegyében, Csáky Károly–Hála József: Adalékok Ipolyi Arnold születéséhez és gyermekéveihez. • Ipolyi Arnoldnak az eredetileg a *Vasárnapi Újságban* 1859–1860-ban közölt Fehér-hegységi útiképek című műve 2004-ben könyv alakban is napvilágot látott. (Madách-Posonium, Pozsony)

HALÁSZAT, HALÁSZOK. Az Aranypony Halászati Rt. a mintegy ezer hektáros tógazdaságának központjában, a Fejér megyei Sáregreshez tartozó Rétimajorban egy régi uradalmi épületben hozta létre az Aranypony Halászati Múzeumot. Részletesebben lásd Lévai Ferenc: Halászati és ökoturisztikai bemutató Sáregres–Rétimajorban. Magyar Múzeumok 2004. 4. sz. 56–57. old. • *Eszék* tözsomszédságában, a horvátországi Kopácson, 2004. szeptember 25–26-án rendezték meg a Halásznapokat. Ebben a Duna és Dráva által határolt természetvédelmi parkjáról híres faluban hatodik alkalommal sorra kerülő eseménysorozat a horvát Baranya egyik leglátogatottabb rendezvényévé vált, a kopácsiak kulturális értékei, gasztronómiai különlegességei évről évre több vendéget vonzanak. A részletes programot lásd Kutin Zsuzsanna: Halásznapok Kopácson. Népszabadság 2004. szept. 23. 20. old. • Hegedüs Péter magyar származású, Ausztráliában élő filmrendező Örökség – Egy halász története címmel dokumentumfilmet készített Mészáros Balázsról, egy tiszai halászról, akinek a közelmúltban történt ciánszennyezés elvette a munkáját és megváltoztatta az életét. A rendezőről, a film megszületéséről és fogadtatásáról lásd például Vitézy Zsófia: Egy tiszai halász igaz meséje (Magyar Nemzet 2004. febr. 5. 14. old.) és Lengyel Anna: Örökség (Népszabadság 2004. márc. 6. 10. old.) című írását.

KÖNYV A CIGÁNYZENÉRŐL ÉS A CIGÁNYZENEKAROKRÓL. A Magyar Mercurius kiadó 2004-ben másfél évszázad után újra megjelentette Liszt Ferenc *A cigányokról és a cigány népzénéről Magyarországon* című könyvét. • Sárosi Bálint *A cigányzenekar múltja az egykorú sajtó tükrében – 1776–1903* címet viselő műve ugyancsak 2004-ben a Nap Kiadónál jelent meg.

BOGLÁR LAJOS HALÁLA. Életének 75. évében, 2004. szeptember 23-án meghalt Boglár Lajos néprajzkutató, etnológus, címzetes egyetemi tanár, az ELTE Kulturális Antropológia Tanszékének megalapítója. Temetése október 7-én volt a budapesti Farkasréti temetőben. • *Boglár Lajosról a Népszabadságban* (2004. szept. 24. 21. old.) Pünkösti Árpád, *a Magyar Nemzetben* (2004. szept. 25. 14. old.) a lap egy meg nem nevezett munkatársa, *az Ethnographiában* (2004. 3. sz. 323–326. old.) Hofer Tamás, *az Ethnicában* (2004. 4. sz. 169–170. old.) Papp Richárd, *a Magyar Múzeumokban* (2004. 4. sz. 60. old.) Főzy Vilma, *a Múzeumi Hírlevélben* (2004. 12. sz. 392. old.) pedig Főzy Vilma és Gyarmati János emlékezett meg.

SZÜCS SÁNDOR: EGY FUTÓBETYÁR HISTÓRIÁJA. Kocsis Csaba szerkesztésében a B. Tónus Bt. Kiadó, a Bihari Füzetek 22. köteteként 2004-ben megjelentette Szücs Sándor fenti című munkáját.

„**HUNOK**”. Hitelesítette a hun kisebbség elismerésére irányuló népi kezdeményezés aláírás-gyűjtő ivét az Országos Választási Bizottság (OVB) a 2004. szeptember 2-án megtartott ülésén. A nemzeti és etnikai kisebbségek jogairól szóló törvény kimondja: lehetőség van arra, hogy a jogszabályban meghatározott 12 nemzetiségen és egy etnikumon kívül további kisebbség is bizonyosságot tegyen arról, hogy megfelel a törvényben foglalt feltételeknek. Ficzer Lajos, a testület elnöke elmondta: két hónapon belül ezer érvényes aláírást kell összegyűjteni. (MTI) • „Egyebek mellett a fény természetét vizsgálják egy óbudai laboratóriumban azok a hunok, akiknek kisebbségként való elismerését kérvényezte a Hunok Szentegyházának hírnöke, a tanítóképzőt végzett, huszonkilenc éves Novák Imre Josua” – így kezdődik az *Egy hun a honban* című, a „hun hírnök”-kel Falusy Zsigmond által készített interjú, amelyet a Népszabadság (2004. szept. 24. 9. old.) közölt. • Nem tartja általános parlamenti vitára alkalmasnak az Országgyűlés Emberi Jogi, Kisebbségi és Vallásügyi Bizottsága, hogy a hunok legyenek Magyarország tizenmegyedik kisebbsége. Erről a bizottság egyhangúlag döntött a 2005. április 12-én megtartott ülésén. Pedig a hunok mindent elkövettek, hogy elismerjék őket: 2004-ben több mint ezer támogató aláírást gyűjtöttek össze, hogy az Országgyűlés döntsön a kérdésben. Az említett bizottsági ülésen leadott szavazatok alapján már az is csoda lenne, ha akár egy igen szavazatot szerezni tudnának, a bizottsági képviselők 17:0 arányban utasították el az indítványt. (Index)

MEGHALT KOVÁCS ANDRÁS. Kovács András hosszú ideig a kolozsvári Igazság főszerkesztője, utóbb a bukaresti *A Hét* szerkesztőségi főtájkára volt. Nevét a romániai és magyarországi kiadást is megért nagy sikerű könyve, a *Vallomás a székely szombatosság perében* tette ismertté. Maga is szombatos ivadék lévén, különös erővel szólt őseiről és szülőfalujáról, a falurombolás áldozatául esett Bözödújfaluról. Kovács András szeptember 29-én, 78 éves korában, Sepsiszentgyörgyön hunyt el. (Népszabadság 2004. okt. 7. 24. old.).

HÁROM FONTOS FINNUGOR TALÁLKOZÓ 2004-BEN. Jeles nyara volt a finnugor nyelvű népeknek az idei. Három nemzetközi konferencia mutatta meg értékeiket, foglalkozott gondjaikkal. Domokos Péter mindhárom rendezvényen részt vehetett. Az Eötvös Loránd Tudományegyetem professzora a finnugrisztikával foglalkozó tudósoknak a komik fővárosában,

Sziktivkárban júniusban rendezett XX. konferenciáról arra emlékszik a legszívesebben, hogy az oroszországi finnugornyelvű kisépek kutatói – nemcsak nyelvészek, hanem irodalmárok, néprajzosok, zenei történészek, művészettörténészek is – megpróbálnak szakmájuk meg nyelvük különbségei ellenére összefogni közös kisebbségi érdekeik érvényesítése, sok tekintetben hátrányos helyzetük javítása végett. Ehhez tudni kell, hogy ma már valamennyi finnugor nyelvű területen többségben élnek a nem finnugor anyanyelvűek, főképpen az oroszok. És ez utóbbiakban – nem csekély részben a jelenkori kaukázusi villongások, terrorselekmények miatt – bizalmatlanság, olykor ellenségeség él a nem oroszokkal szemben, ami az ő önállóságuk csorbitásának, hagyományaik, nyelvük, könyvkiadásuk visszaszorításának szándékában mutatkozik meg. *A sors fintora, hogy az egymást az évszázados szétszakítottság miatt már nemigen megértő finnugor népek összefogási szándékának közvetítő nyelve éppen az orosz. A finnugor népek augusztusban Tallinnban rendezett IV. világkongresszusán – azon részt vett a finn, a magyar és a házigazda észt államfő is, valamint több köztársaság első embere – főképpen társadalmi, nemzetiségpolitikai, gazdasági és környezetvédelmi kérdések voltak napirenden. A kritikai szellemű előadások közül a szombathelyi Pusztay János professzoré keltette a legnagyobb vihart. Ő ugyanis tengernyi adatot sorakoztatott föl a kis népek rohamos fogyásáról, nyelvük, oktatási rendszerük, irodalmuk, könyvkiadásuk egyre romló helyzetéről. Emiatt Oroszország tallinni nagykövete keményen kifakadt – másnap azonban Moszkvából üzenet érkezett a konferencia címére, hogy a diplomátának nem volt igaza. A szeptemberi – immár VIII. – finnugor író-találkozó először rendezték meg az Urálon túl, Hanti-Manszijszkban. Jelen voltak a nyelvrokonnaink iránt legélénkebben érdeklődő írók, költők is – köztük Bella István, Buda Ferenc, Kiss Anna, Oláh János, Kovács István –, aztán Pomogáts Béla, Nagy Katalin és Domokos Péter. Utóbbi a mordvinok nemrég összeállított, Földanya című Kalevala-szerű eposzának meg a marik hasonlóan mitológiát, néprajzi hagyományt, hétköznapokat elegyítő hősenekének, a Varázsige-űtnak a fontosságáról tartott előadást. Mindkét műnek készülöben van a magyar fordítása. Ezekre a találkozókra – végre – négy remek könyvet is elvihettek a magyar résztvevők. Angolul a Nanofszy György szerkesztette A finnugor világ című tanulmánygyűjteményt, egy udmurt költő, az 1937-ben a nemzetéért való kiállása miatt kivégzett Gerd Kuzebaj néhány versének és prózaírásának magyar fordítását (Lépcsőfokok), az erdei-nyenyec Jurij Vella Pusztay fordította verseskötetét (Fehér kiáltások), valamint oroszul Kányádi Sándor válogatott verseit. Nagy sikere volt mindhárom kötetnek. (D. Gy.: Földanya és Kányádi. Három fontos finnugor találkozó. Népszabadság 2004. okt. 13. 12. old.). • Arnold Rüütel észt, Tarja Halonen finn és Mádl Ferenc magyar köztársasági elnök köszöntőjével Tallinnban tegnap megnyílt a IV. Finnugor Világkongresszus. A 11 országból érkezett mintegy 650 küldött tanácskozását Vlagyimir Putyin orosz elnök is üdvözölte. Mádl Ferenc köztársasági elnök a finnugor világkongresszust köszöntő beszédében azt hangsúlyozta, hogy a hatalmas gazdasági eredményeket hozó, a távoli népeket összekapcsoló, az egyetemes történelemben példátlan méretű átalakulást eredményező globalizáció kétségkívül nem kedvez az etnikai és kulturális sokszínűségnek. Fenyegeti a kisépek fennmaradását, egyben olyan lehetőségeket is kínál, amelyek új lendületet adhatnak a megmaradásukért küzdő népeknek. Szerinte ugyanúgy kell reagálni a globalizáció kihívásaira, mint korábban a diktatórikus rendszerek asszimilációs fenyegetésére: a védekező reflexek mozgósításával. Felidézte a 19. századi német gondolkodó, Herder jóslatát, aki úgy gondolta, hogy a magyarok idővel eltűnnek a szláv és germán népek tengerében. Viziója hibásnak bizonyult, ma Magyarország a finnugor népcsalád legnépesebb tagja. Mádl szavai szerint a nemzeti identitás megőrzése nélkül nincs ép személyiség, ez az alapja más kultúrák megértésének is. A köztársasági elnök szólt arról, hogy sok, korábban veszélyeztetett finnugor nép életében valóságos nemzeti újjáéledés zajlik. Ehhez már biztosítottak a jogi kereteket, gazdasági értelemben azonban súlyos a lemaradás. Ezeknek az oroszországi finnugor népeknek a gondjairól tárgyalt Mádl ferenc hétfőn Juhan Parts észt miniszterelnökkel is. Parts aggasztónak*

nevezte a finnugor népek oroszországi asszimilációját. Becslése szerint a nyolcvanas évek vége óta közel félmillióval csökkent az oroszországi finnugor lakosság létszáma. Észtl vélemény szerint meg kell ismertetni az ott élők problémáival az EU döntéshozóit, sőt – az oroszok érzékenységét figyelembe véve – monitoringbizottságot kellene a helyszínre küldeni. Mádl egyetértett azzal, figyelniünk kell egymásra, és nem szabad hagyni, hogy a rokon népek tudatából kihulljon az összetartozás emléke. Várható, hogy a finn, az észtl és a magyar elnök a közeljövöben külön találkozózt szentel az Oroszországban élő finnugor népek problémáinak. (Seres Attila: *Beolvadnak a finnugor népek Oroszországban. Mádl Ferenc a nyelvrokonok össztartozásáról beszélt. Népszabadság 2004. aug. 17. 3. old.*). • *A Finnugor Népek IV. Világkongresszusáról a Finnugor Világban (2004. 3. sz. 3–29. old.) olvashatunk írásokat (A világkongresszus, A tallinni kongresszus, A résztvevő nemzetek, Szemelvények a plenáris üléseken elhangzott beszédekből, A Finnugor Népek IV. Világkongresszusának határozata, Parlamenti képviselők nyilatkozata, Veszélyeztetett nyelvek – emberi jogok, Villáminterjú a Finnugor Népek IV. Világkongresszusának hat résztvevőjével). Pusztay János nagy visszhangot kiváltott, fent említett, Az ifjúság a jövőnk záloga című előadását ugyanaz a folyóirat közölte (2004. 4. sz. 6–18. old.). A VIII. Finnugor Írótalálkozóztól Dyekiss Virág a Finnugor Világban (2004. 4. sz. 34. old.), Kovács István pedig a Magyar Nemzetben (2004. okt. 9. 33. old.) számolt be.*

ÖRSI JULIANNA: A TÁRSADALOM KIHÍVÁSAI – A MIKROKÖZÖSSÉGEK VÁLÁSZAI.

Nagykunság – földrajzi fogalom, egy, a középkor végén asszimilálódott népcsoport utódainak lakóhelye? Van-e önálló arculata a Nagykunságnak napjainkban? Hogyan tudta évszázadokon át megőrizni sajátos karakterét egy történelmi–néprajzi csoport, miközben a külső körülmények változtak? A könyv írója ezekre a kérdésekre keresi a választ. A közösségalkotás belső mechanizmusát mutatja be, amely a stabilitásra és mobilitásra törekvő állandó harca. A stabilitás kedvez a hagyományok továbbélésének, a mobilitás előbbre viszi az innovációt. Mindkettőre szüksége van a mikroközösségeknek a társadalmi kihívásokra való sikeres válaszok megadásához. A könyv rámutat arra, hogy a Nagykunság népe ma is jelentős hagyományképző erővel bír, amely hozzájárul imázsteremtéséhez. Erre építve szükséges újragondolni a napjainkban több kistérségre szakított történelmi–tájji–néprajzi csoport jövőjét segítő terveket, intézkedéseket. E kistáj népességét ugyanis segíteni kell, mivel gazdasági tőkéje szerény. A Nagykunságba tartozó kisvárosok jövőjének záloga, hogy meg tudják-e változtatni azt a kedvezőtlen folyamatot, amelyet jelez a fiatalok elvándorlása, a lakosság előregedése. A helyi természeti, gazdasági és társadalmi adottságokra építő fejlesztési stratégia átlendítheti a válság jeleit mutató közösséget. A belső erőt tükröző vitalitás segítésére a térségben az innováció fokozására van szükség, amely nem nélkülözheti a külső forrásokat sem. A Nagykunság rendszerváltozásokat átívelő fejlődését bemutató könyv hozzájárul Magyarország mikroközösségeinek jobb megismeréséhez. (Alföldi Könyvtéka 2., Finta Múzeumért Alapítvány, Túrkevei Kulturális Egyesület, Túrkeve, 2004)

ELHUNYT FODOR SÁNDOR „NETI”. 2004. október 20-án elhunyt Fodor Sándor „Neti” kalotaszegi primás. Temetése október 22-én volt Kisbácsban. • Fodor Sándor „Neti”, Kalotaszeg egyik legjelentősebb primása, 1922. április 2-án született a Kolozs megyei Gyaluban (Gilau), cigányzenész családban. Apja hegedült, nagypapja és nagybátyja brácsás volt. Ragadványnevét édesanyja után kapta, akit Netinek hívtak. Kisgyermek korában édesapjától, majd nagybátyjától tanult zenélni. Id. Varga Ferenc „Csipás” saját fiával (ifj. Varga Ferenc „Csipás”) együtt tanította. A későbbiekben is sokat és szívesen muzsikáltak együtt. Fiatal korától sokat költözött, először Szucsákba, majd Magyargyerőmonostorra. A katonai szolgálattól az akkor Magyarországhoz tartozó Észak-Erdélybe szökött, majd a visszavonuló csapa-

tokkal együtt Magyarországra jött. 1945-ben tért vissza Szucsákba, ahonnan 1960-ban költözött Egeresre. 1977-től Kisbácsban lakott. „Neti” azon utolsó nagy primásnemzedékhez tartozott, akik még az erdélyi hangszeres (vonós) zene virágzásakor születtek. Muzsikált az év minden ünnepén, hiszen akkoriban még „parasztlzene” volt a keresztelőn, esküvőn, siratáskor és minden jeles napon. Az 1980-as évektől kezdődően azonban „Neti” megérte ennek a zenének a kivészését is a faluból, és kénytelen volt – a falusi muzsikuskiszolgáló szerepéből adódóan – megtanulni a legújabb divattáncokat is. De sosem felejtette, jelenlétével óvta a hagyományokat, a zenét. Amikor Fodor Sándor „Neti” Budapesten járt, az itteni, polgárosodott cigányprimások „románosnak” találták a játékát és egy kicsit lenézően bántak vele, jóllehet nem kezelték nála ügyesebben hangszerüket. Akinek viszont füle és szíve van a zenéhez, az „Netit” hallva nagyon hamar rájön, hogy milyen kivételes muzsikuskis ő. Fantasztikus vitalitása, kreativitása zenéjében a nagy primások utolsó nemzedékének üzenetét hordozza. „Neti” aktív előadó, tanár és gyakori vendég volt a népzenei táborokban, Amerikától Kalotaszentkirályig. Játéka CD-ken és megszámlálhatatlan mennyiségű gyűjtött anyagon hallható, portréfilmjét televíziók vetítették, videón is kapható. 1998-ban a magyar nemzeti kulturális örökség miniszterétől megkapta A Népművészet Mestere címet. Repertoárja kimeríthetetlen volt, mindig meglepte közönségét egy-egy, még sosem hallott dallammal. Nyitott, élénk, közvetlen ember volt, barátságos, soha nem lekezelő. Zenéje mellett ezen tulajdonságaival szerzett világszerte magának nagyon sok őszinte barátot, csodálót. Halálával korszak zárul le a kalotaszegi hangszeres népzeneben, de a tánchámozgalom is veszít egy igazi nagykövetet. A zenei hagyatékát tanítványai szerte a világon, Erdélyben, a családból fia, ifj. Fodor Sándor viszi tovább.

VÁRADI PÉTER PÁL ÉS LÖWEY LILLA KÖNYVEI. A veszprémi PéterPál Kiadó 2004-ben megjelentette Váradi Péter Pál és Löwey Lilla *Erdély – Kalotaszeg – Képes krónika és Erdély – Székelyföld – Kovászna és vidéke* című könyveit.

KATONA LAJOS EMLÉKTÁBLÁJA. A váci Katona Lajos Városi Könyvtár megalapításának 100. évfordulója alkalmából 2004. október 20-án megrendezett ünnepség keretében felavatták Katona Lajosnak az intézményben elhelyezett emléktábláját, Kutas László szobrászművész alkotását. Az avatóbeszédet Reisinger János mondta.

„ÖRÖKSÉG”, „HAGYOMÁNY”. Az MTA Néprajzi Kutatóintézete 2004-ben megindított előadásorozatának első előadását Paládi-Kovács Attila október 21-én tartotta meg Az „örökség” és a „hagyomány” felfogása a hazai etnográfiaiban címmel. Paládi-Kovács akadémikus A nemzeti kulturális örökség fogalma, tárgya címet viselő tanulmánya a *Rálátásban* (2004. 1. sz. 1–11. old.) és a *Honismeretben* (2004. 2. sz. 61–67. old.) jelent meg.

SZLOVÁKIAI MAGYAR BIBLIOGRÁFIÁK. A Fórum Kisebbségkutató Intézet és a Liliom Aurum Könyvkiadó Somorja–Dunaszerdahely kiadási hely megjelölésével 2004-ben jelentette meg az alábbi köteteket: Szlovákiai magyar néprajzi bibliográfia (1999–2002) (összeállította: L. Juhász Ilona), A szlovákiai magyarok történetének válogatott bibliográfiája (1990–2002) (összeállította: Simon Attila).

BEZERÉDJ-DÍJASOK. Diószegi László táncos, koreográfus, történész, valamint a Balkan Fanatik, illetve a Zurgó Együttes vehette át 2004. október 22-én az idei *Bezerédj-díjakat* a Magyar Nemzeti Múzeumban. Az 1956-ban az országot elhagyó, Kölnben élő Bezerédj Zoltán író tizenkét éve hozott létre alapítványt a magyar kultúra támogatására. Diószegi László táncolt a Bartók Béla Néptáncegyüttesben, az 1980-as években a Honvéd Együttesnek volt a koreográfusa. A Balkan Fanatik együttes egyszerű hagyományörző és korszerű, az 1993-ban alakult

Zurgó Együttes pedig sokat tett a moldvai csángók kultúrájának megismertetése érdekében – hangzott el a méltatásban. (MTI)

GRÁFIK IMRE KITÜNTETÉSEI. *Az Országos Tudományos Kutatási Alapprogramok Bizottsága Gráfik Imrének a hazai alapkutatások támogatási rendszerének elméleti és gyakorlati továbbfejlesztésében kifejtett sok éves munkásságáért 2004. november 2-án a Tudományfejlesztési Díjat (Ipolyi Arnold-díjat) adományozta. • A Népi Hagyományok Alapítványhoz beérkezett javaslatok figyelembevételével, a Nyeregbe! című kiállítás megrendezéséért a 2004. évi Bátky Zsigmond-díjat Gráfik Imre kapta meg, amelyet 2005. március 5-én, A Néprajzi Múzeum Napján vett át.*

KÖTETEK KRUPA ANDRÁS 70. SZÜLETÉSNAJÁRA. A Magyarországi Szlovákok Kutatóintézete és a Szlovák Tudományos Akadémia Etnológiai Intézete kiadásában 2004-ben Békéscsabán jelent meg a *V službách etnografie – A néprajztudomány szolgálatában – Zborník na počesť sedemdesiatin Ondreja Krupu – Köszöntő könyv Krupa András 70. születésnapja tiszteletére* című kötet (szerk.: Gyivicsán Anna, Eva Krekovičová és Uhrin Erzsébet), amely a köszöntő írásokon és a neki írt tanulmányokon kívül az ünnepektől életrajzi adatait (19–27. old.), valamint az 1954 és 2004 között publikált műveinek bibliográfiáját (28–60. old.) is tartalmazza. • A Magyarországi Szlovákok Kutatóintézete 2004-ben Békéscsabán ugyancsak a 70. születésnap alkalmából adta ki a *Spevi našich slovákov – Vyber zo zbierky Ondreja Krupu – A hazai szlovákok énekei – Válogatás Krupa András gyűjteményéből* (válogatta és szerkesztette: Krupa András és Richter Pál) címet viselő kötetet.

PALÁDI-KOVÁCS ATTILA NÍVÓDÍJÁT KAPOTT. *A Magyar Tudományos Akadémia és az Akadémiai Kiadó Paládi-Kovács Attilának a Tájak, népek, népcsoportok című könyvéért 2004. november 4-én Nívódíjat adományozott az alábbi indoklás alapján: „Paládi-Kovács Attila életművében fontos szerepet tölt be a magyar népi kultúra régióinak, területei tagolódásának vizsgálata. Az évtizedek során ebben a tárgykörben készített tanulmányainak tematikai egységekbe rendezett gyűjteménye a kötet. Szerepel benne kisebb tájak néprajzi jellemzése, nagyobb régiók karakterének, határainak meghatározása, illetve a tájtörténet, a regionalitás, a kultúra térbeli struktúrájának kutatásához szükséges elméleti és módszertani alapvetések kidolgozása. A magyar népi kultúra területi tagolódásának vizsgálatában fontos és pontos leírások, továbbgondolásra érdemes felvetések együttese a munka, mely egyúttal a szerző tudományos tevékenysége egyik, talán fő aspektusának foglalata.”*

VAVRINECZ BÉLA HALÁLA. Életének 79. évében, 2004. november 8-án meghalt Vavrincz Béla zeneszerző, karmester és etnomuzikológus. Temetése november 30-án volt a budapesti Farkasréti temetőben.

BORÁSZATI SZÓTÁR *A dunaszerdahelyi Lilium Aurum Könyvkiadó 2004-ben reprint változatban kiadta Gyürky Antal Borászati-szótár című, először Pesten 1861-ben megjelent klasszikus művét. A kísérő tanulmányok szerzői: Hevesi Attila és Csáky Károly.*

KONFERENCIA: MASZK – ÁTVÁLTOZÁS – BEAVATÁS. A Magyar Néprajzi Társaság Folklor Szakosztálya, A Magyar Tudományos Akadémia Néprajzi Kutatóintézete, a Pécsi Tudományegyetem Néprajz és Kulturális Antropológia Tanszéke, valamint a Magyar Vallástudományi Társaság *MaszK – átváltozás – beavatás* címmel 2004. november 12–14-én Siklósön tudományos konferenciát rendezett, amelynek fő témakörei az alábbiak voltak: A kutatás dilemmái – Átmeneti rítusok; Átmeneti rítusok – Alakváltozások a folklórban; Szentek,

papok, varázslók – Beavatás a transzcendensbe; Ünnepi rítusok, alkalmi maszkok; Élők és holtak – Út a túlvilágra; Átváltozás-motívumok az irodalomban és művészetben.

MAGYARORSZÁG FELFEDEZÉSE. Nagy múltú sorozat, a Magyarország felfedezése harmadik újjáélesztésére vállalkozott az Osiris Kiadó. 1937-ben a népi írók valóságfelfedező mozgalmának szerves részeként látott napvilágot Szabó Zoltán Cifra nyomorúság, Féja Géza Viharsarok és Erdei Ferenc Futóhomok című könyve. A háborús években megszakadt sorozat 1970-től 2001-ig föléledt ötvenkét kötet erejéig. A napokban harmadizben újakezdett sorozat három frissen megjelent kötete a valóság nyomában haladva igyekszik fölleveníteni a hagyományt, a magyar valóság felfedezését az irodalmi szociográfia eszközeivel. A feláldozott Bereg című kötet szerzője, Kun István egy évtizedek óta sorvadozó tájegység, a Tiszahát és a Bereg élő gondjait tárja föl, amelyeknek megoldását a 2001-es árvíz utáni újjáépítés éppen csak elkezdhetette. Nehéz feladatra vállalkozott Lábass Endre a Vándorparadicsom című rendhagyó regényszociológia szerzője, aki hosszú távollét után szembesült a mai Budapesttel. A harmadik szerző, Szilágyi Gyula nem kevesebbet állít kérdve kifejítőkönyvének címével, mint hogy Megbukott az iskola? Válasza nem éppen derűlátó: „A hanyatló tendenciát nem sikerült megfordítani. Nem látjuk még az alagút végét.” (Kutassy Máté, Magyar Nemzet 2004. nov. 12. 14. old.). • A megújuló sorozat három kötetét Hiller István kulturális miniszter és Lengyel László politológus 2004. november 8-án mutatta be a budapesti Néprajzi Múzeumban.

LÁBADI KÁROLY: SZÉTSZÓRATÁSBAN – A DRÁVASZÖGI MAGYARSÁG SORS-ÜLDÖZÖTTSEGE A HÁBORÚBAN 1991–1998. „A drávaszögi magyarságot a teljes szét-szórattatás fenyegette az 1991-es szerb támadásokkal kezdődött hét háborús esztendőben. A magyar lakosság jelentékeny része elmenekült a falvakból, és csak évek múltán térhetett vissza szülőföldjére. Az ott maradtak a keserves túlélésre próbáltak úgy-ahogy berendezkedni. A talpra állás esélyei ködbe veszttek. De a Drávaszög életében sokszor alakult már úgy, hogy amikor a külső szemlélő legsanyarúbbnak ítélte helyzetét, megmaradásának esélyeit csekélynek látta, talpon tudott maradni.” (Timp Kiadó, MESZ, Bp.–Zágráb, 2004). A kötetet a *Honismeretben* (2004. 4. sz. 113–115. old.) Mák Ferenc ismertette.

VENDREI ÉVA HALÁLA. Életének 57. évében, rövid, súlyos betegség következtében, 2004. november 13-án elhunyt Vendrei Éva, a kecskeméti Kodály Zoltán Zenepedagógiai Intézet főigazgató-helyettese. Vendrei Éva egri iskolai évek után került a Liszt Ferenc Zeneművészeti Főiskolára, ahol 1972-ben középiskolai énektanári és karvezetői diplomát szerzett. Már utolsó éves zeneakadémistaként kezdett tanítani a budapesti Kodály Zoltán Ének-zenei Általános Iskolában, majd három évig az Egyesült Államokban a Kodály Musical Training Institute tanára volt. Hazatérve ismét a budapesti Kodály Iskolában helyezkedett el, ahol évekig a Zeneakadémia hallgatóinak gyakorlatvezető tanáraként dolgozott. 1989–90-ben az iskola zenei vezetőjeként, igazgatóhelyetteseként működött. 1990-től a Kodály Intézet adjunktusa, majd docense. Kodály intézeti főigazgató-helyettesi megbízatását 2003 őszén kapta. Vendrei Éva a Kodály zenei nevelési eszmék következetes képviselője, a módszertan tanáraként nemzetközi hírnévnek örvendő szakértője, elméleti területen és gyakorlatban is kiváló művelője volt. A hazai továbbképzések és Kodály-szemináriumok mellett rendszeresen oktatott külföldi, főként amerikai és angliai tanfolyamokon. Személyében nemcsak a Kodály Intézet, de az egész magyar zenepedagógia elhivatott és eredményes munkását vesztette el. (Magyar Nemzet 2004. nov. 20. 18. old.).

HAZÁM-DÍJ BARI KÁROLYNAK. 2001-ben harmincöt tudós és közéleti személyiség hozta létre a XXI. Század Társaságot, s vele a *Hazám-díjat*, amely József Attila versének címéről kapta nevét. A kitüntetést minden esztendőben az első Magyar Köztársaság kikiáltásának évfor-

dulója alkalmából adományozzák. A kuratórium – amelynek tagjai: Balogh András történész, Csányi Vilmos etológus, Gazsó Ferenc szociológus, Kocsis András, a Kossuth Kiadó elnöke-vezérigazgatója, Ördögh Szilveszter író, Vámos Tibor mérnök-akadémikus – olyan alkotó személyiségeket tüntet ki, akiknek életművét a József Attila-vers szellemiségének, újraterejtőjének minősíti. A *Hazám-díjat* 2004. november 13-án a Magyar Tudományos Akadémián – mások mellett – Bari Károly költő, folklórgyűjtő, Társaságunk *Pro Ethnographia Minoritatum-émlékermének* tulajdonosa vehette át.

NÉPHAGYOMÁNYŐRZŐ ÓVÓNÖK. *A Néphagyományörző Óvónök Országos Találkozóját 2004. november 15-én rendezték meg a szentendrei Szabadtéri Néprajzi Múzeumban. A találkozóról a Múzeumi Hírlevélben (2004. 12. sz. 377–378. old.) Kertész József tollából jelent meg beszámoló.*

KULTURÁLIS ÖRÖKSÉG – KULTURÁLIS PÁRBESZÉD: KOLOZSVÁR. E címmel rendezett konferenciát a Győrffy István Néprajzi Egyesület, az MTA Debreceni Akadémiai Bizottságának Néprajzi Munkabizottsága, a Debreceni Egyetem Néprajzi Intézete és a Déri Múzeum A Magyar Tudomány Napja alkalmából 2004. november 19–20-án Debrecenben. Az elhangzott előadások közül a *Néprajzi Látóhatár* 2004. 1–2. száma Verebélyi Kincsőét, Telenkó Bazil Mihályét, Dallos Csabáét, Jakab Albert Zsoltét, Lovas Kiss Antalét, 3–4. száma pedig Keszeg Vilmosét, Szabó Töhötömét, Gáspár Kingáét és Illyés Sándorét közölte.

SÖTÉT ÉJBEN FÉNYES CSILLAGUNK... *E címmel és II. Rákóczi Ferenc és a kuruc kor emlékezete a szlovákiai magyar tájak néphagyományában alcímmel jelent meg könyvecske Dunaszerdahelyen a Lilium Aurum Könyvkiadó jóvoltából 2004-ben. Összeállította és a bevezető tanulmányt írta: Liszka József, illusztrálta: Csanda Máté. Liszka József összeállítása a felvidéki magyar néprajzi kutatások eddigi eredményeire támaszkodva egy reprezentatív képet kísérel meg nyújtani arról, hogy II. Rákóczi Ferenc alakja milyen formában maradt fenn a népköltészeti alkotásokban a Csallóköztől a Bodrogtóig. Mivel a magyar történelem nagy alakjai között II. Rákóczi Ferencet megkülönböztetetlen előkelő hely illeti meg a magyar szájhagyományban, az egykori felvidéki tájegységek folklórában, a 300 évvel ezelőtti szabadságharc vezéregyéniségének is gazdag hagyományát tartjuk nyilván. A válogatás hasznos kézikönyv lehet a szülőföld iránti szeretetre nevelő pedagógusnak, s ajánlott olvasmánya az érettségire készülő diákoknak.*

A HATVANÉVES GRÁFIK IMRE KÖSZÖNTÉSE. A Magyar Néprajzi Társaság Elnöksége és Társadalomnéprajzi Szakosztálya 2004. december 8-án ünnepi ülés keretében köszöntötte a hatvanéves Gráfik Imrét, Társaságunk alelnökét. Paládi-Kovács Attila elnök üdvözlő szavai után Hoppál Mihály, az MTA Néprajzi Kutatóintézete és az Európai Folklor Intézet igazgatója adta át az ünnepeltnek a tiszteletére a Nemzeti Kulturális Örökség Minisztériuma és a Magyar Néprajzi Társaság támogatásával megjelentetett kiadványt (*Varia Bibliographica. Gráfik Imre köszöntése*. Összeáll. és szerk.: Hála József és Máté György. EFI Communicationes 13. Európai Folklor Intézet, Bp., 2004). Ezt követően Balogh Balázs és Fülemlé Ágnes *Tájszerkezet és regionális identitás Kalotaszegen* címmel tartott előadást.

MAGYAR NÉPRAJZ – CD-ROM. *A Magyar néprajz címet viseli az az Arcanum Adatbázis Kft. által megjelentetett CD-ROM, amely a Magyar néprajzi lexikon öt és a Magyar néprajz nyolc kötetben című kézikönyvsorozat eddig megjelent hét kötetét tartalmazza.*

KÖSZÖNTÖTTÉK A HATVANÉVES BÁRTH JÁNOST. 2004. december 15-én nagyszabású ünnepség keretében köszöntötték Kecskeméten a hatvanéves Báর্থ Jánost, a Bács-Kiskun Megyei Önkormányzat Múzeumi Szervezete igazgatóját. Az ünnepségen adták át számára a *Halmok és havasok – Tanulmányok a hatvan esztendőös Báর্থ János tiszteletére* (Kecskemét, 2004. szerk.: Báর্থ Dániel és Laczkó János) című kötetet. A vaskos kiadványban Juhász Antal köszöntője és a szaktanulmányok mellett helyet kapott Báর্থ János műveinek bibliográfiája (563–607. old.) és a róla szóló írások jegyzéke (608–609. old.) is.

MAGYAR ÖRÖKSÉG DÍJAT KAPOTT A MAGYAR NYELVTUDOMÁNYI TÁRSASÁG. A Magyar Örökség és Európa Egyesület által felkért testület 37. alkalommal hozta meg döntését a legjelentősebb magyar teljesítményekről és a Magyar Tudományos Akadémián 2004. december 18-án adta át a bíráló bizottság állampolgári jelölések nyomán a Magyar Örökség Díjakat, mások mellett a Magyar Nyelvtudományi Társaságnak.

JUNG KÁROLYRÓL. A *Néprajzi Látóhatár* 2004. 3–4. száma az alábbi írásokkal emlékezett meg Jung Károly hatvanadik születésnapjáról. Voigt Vilmos: Jung Károly köszöntése (5–7. old.), Jung Károly: Életemről (9–20. old.). A folyóirat az ünnepelt 1972 és 2004 között megjelent folklorisztikai műveinek jegyzékét is közölte (21–38. old.). • Jung Károly *Elbeszélés és éneklés* című legújabb könyvét a Forum Kiadó jelentette meg.

NÉPRAJZI GYŰJTŐPÁLYÁZAT – EREDMÉNYJEGYZÉK. A XLVIII. Országos Néprajzi Gyűjtőpályázat eredményjegyzéke a *Honismeret* 2004. 6. számában (103–106. old.) olvasható.

GRÁFIK IMRE: HAJÓZÁS ÉS GABONAKERESKEDELEM – „GABONAKONJUNKTÚRA VÍZEN”. A monográfia rendkívül gazdag forrásanyag alapján tárja fel a magyarországi gabonatermelés és -kereskedelem – főként 18–19. századi – múltját. Megismerjük, hogyan kapcsolódtak be ekkor az ország vérkeringésébe ismét a mezőgazdaságilag értékes területek, hogyan kelt új életre e tájak gazdasága és településrendszere, hogyan vezetett mindez a 18. század végének termékeleslegéhez, a mezőgazdasági termények tömegmértetű exportlehetőségének növekedéséhez, az európai kereskedelemben történő részvételünkhöz. Végezetül azt is bemutatja, hogy a különböző fejlesztési elképzelések (Berzeviczy, Széchenyi, Hunfalvy) miként foglalkoztak a szárazföldi, a folyami és a vasúti, azaz az úgynevezett kombinált szállítás jelentőségével. A szerző felidézi az e rendszerben sajátos helyet elfoglaló népi hajózás, az úgynevezett fahajózás gyakorlatát, a sok-sok archaizmust megőrző hajóvontatást, annak résztvevőit, életmódjukat és jellemzőiket. A jelenhez szóló „üzenete”, következtetése: energiaérzékeny korunkban a szakemberek joggal fordulnak fokozódó érdeklődéssel a vízi, különösen a folyami szállítás lehetőségeihez, mellyel kapcsolatos felmérések, elemzések eredményeinek összegzésével zárul a monográfia. • A bőséges forrásanyagra támaszkodó, gazdagon illusztrált, szép kivitelű könyvet Paládi-Kovács Attilának a mű bemutatóján (Ráday Könyvesház, Budapest, 2004. december 9.) elhangzott szavaival ajánljuk az érdeklődők figyelmébe: „Gráfik Imre tudományos alaposággal rendszerezte az anyagát. Korábbi, a Néprajzi Közlemények 26. köteteként 1983-ban megjelent, *A magyarországi fahajózás* című könyve a hajózás, a vontatás technikájával, eszközkészletével foglalkozik behatóbban, a gabonaszállítást középpontba állító mostani könyvének mind az adatolás, mind az elemzés tekintetében több a társadalom- és gazdaságtörténeti vonatkozása. Előbbi a technikatörténetnek, ez a kötet a társadalom- és gazdaságtörténetnek, illetve kutatóinak nyújt többet. Természetesen az etnográfusoknak és a hajósoknak szintén nélkülözhetetlen ez az ismeretanyag. Hozzá tartozik a szakma történetéhez, népünk történetéhez, a tágan vett

magyar művelődés történetéhez. Voltaképp mindenkinek ajánlható, aki szereti folyóinkat, vizeinket, szereti nézni a hajókat, s szeret hajóra szállni. Mindenki találhat benne számára érdekeset.” (Pro Pannonia Kiadói Alapítvány, Pécs, 2004)

Összeállította:
HÁLA JÓZSEF

Boldogi asszonyok esernyővel
(Fotó: Gink Károly, 1954)

Paprikaszüret Boldogon
(Fotó: Bakó Ferenc, 1962)

A NÉPRAJZI MÚZEUM KIÁLLÍTÁSAI 2006-BAN

Sámánszobrok és kőjaguárok – Ecuador ősi művészete

2006. január 22-ig meghosszabbítva

II. emelet

Huszka József, a rajzoló gyűjtő

2006. március 5-ig meghosszabbítva

Földszint

Johannes Pääsuke – férfi két kamerával

2005. november 18.–2006. január 29.

Földszint

Új kiállítások

Síppal, dobbal, didzseridival... – Népek hangszerei a Néprajzi Múzeumból

2006. március 17.–2007. szeptember 30.

Minden mű! – Anyagok, tárgyak, eszmék

2006. április 28.–szeptember 30.

Földszint

World Press Photo 2006

2006. szeptember 29.–október 29.

Aula

Képgyártó dinasztia Székelyudvarhelyen – A Kovács-napfényműterem 100 éve

2006. november 14.–2007. április 1.

Földszint

„Virágozódott... anno” – Umlingok Kalotaszegen

2006. december 6.–2007. április 1.

Földszint

NÉPRAJZI HÍREK / ETHNOGRAPHISCHE NACHRICHTEN

Informationsheft der Ungarischen Ethnographischen Gesellschaft

Schriftleiter:

JÓZSEF HÁLA

H-1055 Budapest, Kossuth Lajos tér 12.
Ungarn

Die Zeitschrift informiert Sie über das Program
der Ungarischen Ethnographischen Gesellschaft,
die ethnographischen Forschungen,
Forscher und Ausstellungen,
volkskundliche Dokumentationen,
angewandte Volkskunde in Ungarn.